

אלע ווערק פון שלום-עליכם

אידישע ראטאנען

אלע ווערק פון שלום-עליכם

אידישע ראמאנען

שלום-עליכם פאָלקספּאָנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1918

אידישע רעמאנען

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אינהאלט

7	סענדער בלאנק און זיין געזינדעל
121	סטעמפעניו

Digitized by the Internet Archive
in 2026

סענדער בלאַנק
און זיין געזינדעל

א ראַמאָן אָפּ אַ „ראַמאָן“.

געשריבען אין יאָהר 1887

דאס ערשטע קאפיטעל.

דער פארהאנג הויכט זיך אויף — און די קאמעדיע הויכט זיך אָן.

צו אַ גרויסען צווייגאַרענדיגען מויער אויף דער שענסטער גאָס פון דער שטאָדט N. (אזוי הויבען-אָן אַלע ראָמאַניסטען, אזוי הויב איך אויך אָן) פאָהרען-צו און פאָהרען-אַפּ אַ גאַנץ פריהמאָרגען פאָיעטאָנען מיט דראָזשקעס מיט פערשיעדענע פארשוינען; די פארשוינען שפּרינגען-אַראָפּ און בעצאָהלען דעם קוטשער מיט דער ברייטער האַנד, נישט געדונגען זיך.

חויז וואָס עס פאָהרען אַהער אַ גאַנצען טאָג מענשען, איז שוין דאָ געווען צוויי מאָל דער דאָקטאָר קלוגער, און נאָך יעדען מאָל, וואָס ער איז אַרויסגעגאַנגען פון דאַנען, האָבען איהם בעגלייט יונגע לייט מיט ווייבער און האָבען מיט איהם אַ היבשע ווילע פערבראַכט אויף דעם טראָטואַר, און איינע פון די ווייבער, די יונגערע, האָט אַלע רגע צוגעטראָגען אַ קלאָר ווייס טיכעלע צו די אויגען און האָט חויז דעם געשנייצט די נאָז מיט אַזאַ כח, גלייך ווי זי האָט געוואָלט אויסשנייצען אינגאַנצען איהרע צרות דורך דער נאָז. דער דאָקטאָר קלוגער האָט זי בערוהיגט מיט אַלע מעגלעכקייט; ער האָט אויסגעשאַטען פאַר דער אומגליקליכער פרוי אַ סך מיט שענע ווערטער, וואָס איך מוין, אַז קיינער האָט פון זיי ווינציגוואָס פערשטאַנען, מחמת דער דאָקטאָר קלוגער האָט לייעב איבערצושיטען זיין שפּראַך מיט זעהר פיעל הויכע ווערטער, אָדער גאָר ווערטער פון דער מעדיצין.

— באַרוהיגט זיך, מאַדאַם זעמעל, קומט צו זיך! באַטראַכט זיך, אַז איהר זענט אַ מוטער פון קינדער, אַ יונגע מוטער, — וואָס טהוט איהר דאָס? זייט רוהיג: אייער פאָטער וועט, אם ירצה השם, זיין געזונט. אמת, ער דאַרף איבערטראָגען זעהר אַ שווערען

שניידער'ס, אָדער הערשעל דעם שוסטער'ס אלמנה? ווער וועט זיך דאָס פלוצים אנדערזעצן מאַכען אַ רעכענונג, וויפיל קינדער זיי האָבען געלאָזט? וואו וועלען זיי זיך פריטולען מיט די וויסע אלמנות, זייערע מוטערס, און וואָס וועט זיין פון זיי דער תכלית? מען קאָן אָבער פון דעם אמת ניט אוועקגעהן אפילו אויף קיין טריט, און מיט'ן גאנצען ווילען בעגעהרען מיר צו וויסען, וואָס טהוט זיך דאָ אין דעם דאָזיגען הויז? ווער איז דאָ אזוי מסוכן קראַנק? מיר ווייסען, אז דאָ וואָהנט סענדער בלאַנק, כמעט דער גרעסטער גביר פון דער דאָזיגער שטאָדט! קאָן עס דען געמאָהלט זיין, אז סענדער אליין זאָל זיין שלאָף און אזוי מסוכן שלאָף? מיר קאָנען דאָס שוין מעהר אויף זיך ניט טראָגען און בעטען אונזערע נייגיריגע לעזער מטריח זיין זיך מיט אונז צוזאמען צו סענדער בלאַנק אין שטוב אריין איהם מבקר חולה צו זיין. נאָר לעת-עתה וועלען מיר אויף אַ וויילע אָפּשטעלען זיך דאָ פון הינטען און צו הערען די שענע רעד, וואָס פרויקע דער משרת האַלט פאר דעם גאנצען קאָמיטעט דיענסטען, משרתים און פריקאָזטיקעס; און הגם עס איז זעהר ניט שען איבערהויפט אונטערהערען זיך, ובפרט נאָך אין קיך, וואָס דיענסטען רעדען צווישען זיך, נאָר וואָס זאָל נעבאָך טהון, זאָגט אליין, איין אַרעמער פאָגראַממשיק, וואָס וויל צופריעדען שטעלען אלע זיינע ליבע געסט? וואָס זאָל נעבאָך טהון אַ מחבר אַ ראָמאַניסט, וואָס וויל, אז אלע קלאַסען לעזער זאָלען זיין צופריעדען? לאָז אייך צו קיין חרפה ניט זיין, ערעל-סטע דאָמען! צווישען אייך געפינען זיך אַ סך בעלי-בית'טעס אַזעלכע, וואָס שטעהען ניט איין מאָל מיט'ן אויהער הינטער דער טיר צו חאָפען עפּיס אַ וואָרט פון די דיענסטען אין קיך; פון דעם רעדט מען שוין ניט, אז אַ שוויגער איז מחויב זיך אונטערהערען, וואָס רעדט עפּיס דאָס איידעמעל מיט דער טאָכטער אויף איהר, אויף דער שוויגער? און די שנור פון איהר זייט מוז דאָך אַווראי וויסען, וואָס שושקעט זיך עפּיס דער שוועהר מיט דער שוויגער דאָרט, און וואָס ווינקט עפּיס דער שוואָגער מיט דער שוועגערין?

קרוזיס, נאָר די נאטור פונ'ם מענטשען איז שטארקער פון אייזען.
 איהר האָט געווים געהערט דאָס וואָרט: „א מענטש איז שוואַכער
 פון אַ שטרוי און שטארקער פון אַ שטיין“. אַ וואָהל וואָרט, כלע-
 בען, אַ קלוג וואָרט! מיר דארפֿען זיין צוגעגרייט צו אלעם, ווי
 אַ גרויסער חכם האָט געזאָגט: „סי וויזע פאצום פארראבעלאַס“.
 אויף אונזער לשון הייסט דאָס: ווילסט דו שלום, טאָ גרייט זיך
 צו אַ מלחמה... פארשטעהט איהר, מיינע ליכעב דאָמען? אַדיעו!
 אין צוויי שעה אַרום בין איך וויעדער דאָ...

— אוי, שוויגענער! איהר פארשטעהט וואָס דער דאָקטאָר
 זאָגט? ער זאָגט, מע דארף זיין גרייט, מע דארף זיך ריכטען,
 איהר פארשטעהט, שוויגענער?

— אוי, איך ווייס ניט! איך ווייס נאָר, אז איך בין אומ-
 גליקליך, עלענד און אומגליקליך! וועה איז צו מיר און צו מיינע
 יונגע יאָהר!...

פון דעם טיעפען האַרצען איז דער מחבר זיך מודה ומתודה,
 אז דער טוידט פונ'ם נגיד מאַכט אויף איהם אַ סך אַ גרעסערען
 איינדרוק ווי למשל, פון דעם קבצן; ער האָט זיך נאָך ביז אַהער
 ניט אָפגעגעבען קיין דין וחשבון, פאַר וואָס דאָס איז אזוי; דער
 קבצן איז דען ניט אזא מענש, ווי דער נגיד? פאַר וואָס זשע
 הערען מיר אויס גאַנץ קאַלט, ווען דער שמש קלאָפֿט מיט דער
 פושקע: „צדקה תציל ממות!“, אז יוסעל דער שניידער, אָדער
 הערשעל דער שוסטער איז געשטאָרבען? און אז מע זאָגט אונז:
 „איהר ווייסט? רב יוסעלע איז דאָך געשטאָרבען!“ אָדער „רב
 הערשעלע איז געשטאָרבען!“ — טהוט עס אונז אַ האַפ און אַ
 טראָג אין דער לופטען, און מיר ווערען פערצאָפֿעלט: „הא?
 וואָס? רב יוסעלע? וויפיעל איז געבליבען געלד? וויפיעל קינ-
 דער? ער האָט מסתמא געלאָזט אַ צואה? אזא גוטס! אזא
 גוטס! אַ רחמנות, כלעבען, אויפ'ן ווייבעל!“ וועט אונז דען
 קומען אויפ'ן זינען אפילו צו בעדויערען די לאַגע פון יוסעל דעם

ניט, אָפּשטעקען איהם טאַקי אַ פינסטערען פאַטש אויך. פון וואָנען איך ווייס — דאָס איז שוין „אונזער“ עסק! זי האָט אַזוי ליעב דעם טאַטען, ווי אויגענוועהטיג; זי קאָן נאָר אָפּנאָרען איהם גוט! און איצט, אַז ער איז עפּיס ניט געזונט, האָט זי זיך עס אַביסעל צעפּעסטעט — ננו! גראָד איז זי איצטער געוואָרען אַ גוטע שוועס־טער מיט דער שוועגערין; זי שושקעט זיך מיט איהר און סוד'עט זיך אַ גאַנצען טאָג, און נאָכדעם שיקט זי מיך, איך זאָל שטעהן אונטערהערען זיך, וואָס רעדט דאָרטען סאָני מיט דער שוועגער. אַ גוטע סחורה דיין רעוועקע, קיין מעשה ניט! „מיר“ קענען זיי; „מיר“ זענען דאָ אויך ניט קיין נעכטיגע, פאַרשטעהסט דו מיך... — מיין מאַדאַם סאָני הערט זי, ווי דעם פאַראַיאַהריגען שניי! — האָט זיך אָנגערופּען זלאַטקע די שוואַרצע, סאָני'ס דיענסטמייַדעל. — ביי אונז אין דער היים...

— דיין מאַדאַם — האָט איהר פרויקע איבערגעשלאָגען — איז אויך געקומען אַהער טאַנצען אויף דער חתונה און אָפּלעקען אַ בייַנדעל; נאָר האָט צייט אַביסעלע — פּפּו! ! ! (דאָ האָט פּרוי־קע אויסגעצויגען אַ לאַנגען סווישטש). דיין מאַדאַם האָט אויך נישט פייַנד קיין פּליאַטקעס פיהרען און אָנרעדען אויף איהר איי־גענער שוועסטער כל הצרות אויף איהר קאָפּ! אומזיסט האָט זי מיך געמוטשעט דריי טעג מיט דריי נעכט כסדר, איך זאָל איהר דערצעהלען וואָס טהוט מאַרקוס? וואוהין געהט ער דאָס אַלע טאָג? צו וועמען שרייבט ער דאָס קוויטעלעך, און וואָס לויף איך אַלע טאָג אויף דער פּאָסט נאָך בריוולעך? אַ! דיין סאָני איז דאָך גאָר איין אַנטיק! דערפאַר אָבער האַלט זי דער מאַן שטאַרק אין די הענט! נאָר איין אָסיפּ איז אַ בראַווער מאַן. ער וואָלט יאָ געווען אַפּשר אַ שטיקעל לייט, ווען ער זאָל ניט זיין אַזאָ שקרן, אַזאָ לאַך, אַז ער זאָל ניט האָבען אין זיך קיין וואָהר וואָרט און זאָל... פרויקע האָט געהאַלטען אָפּען דאָס מויל און וואָלט נאָך אַפּשר גאַנץ לאַנג גערעקאָמענדירט פאַר אונז זיינע פּרינציפּאַלען; נאָר אַ שטאַרקער קלונג פּונ'ם גלעקעל האָט איהם איבערגעשלאָגען אין

אויהערען, מיינע לייעבע פריינד, אויהערען האָט אונז גאָט געשענקט במתנה, אז מיר זאָלען דורך זיי הערען, וואָס מע רעדט!...

— איך ווייס ניט, — זאָגט פרויקע, ווישענדיג די גלעזער און קייענדיג קאָרענעם לעקאך — איך ווייס ניט, וואָס פאַר אַ רוח האָט זיך אַריינגעהאַפּט צו אונזער „אַלטען“ אין בויך אַרײַן! אַליין ליגט ער, ווי אַ קלאָץ, אויסגעצויגען, מיט אָנגעבלאָזענע באַקען, מיט אַ רויטען פיסק, מיט אַ קאַרק, אויף מיר געזאָגט געוואָרען, און שרייט, ווי אַ משוגע'ן קעלבעל: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עס!“ ניט מיט אזא פנים לעגט מען אין דער ערד אַרײַן, נײַן! און דער דאָקטאָר גיסט אין איהם רעצעפטען, מיט פלעשלעך, מיט דער רוח ווייסט וואָס! מע זאָל ביי מיר פרעגען, וואָלט איך איהם געהייסען אויסטרינקען אַ גלאָז ריצענאויל, אַ טאָפּ סאָראָוועץ מיט אַ דריי קריגלעך זויערמילך, וואָלט עס איהם באַלד געעפּענט די אויגען! ניט אזא בויך נעמט מען מיט פלעשלעך!

— די בעל־הבית'טע וויינט דאָך און זאָגט, אז ער שטאַרבט שוין אַוועק? — האָט זיך אָנגערופּען זעלדע די קעכין און האָט אַריינגעקוקט אין אויווען אַרײַן.

— זי זאָגט? שפייט איהר אָן אַ פולען פנים! — האָט פרויקע מיט היץ געענטפערט און אַרויסגעשלעפּט פון קעשעני נאָך אַ שטיק לעקאך. — זי ווייסט דאָך יאָ מעהר פון אַ טוידטען! דאָס האָבען איהר די קינדער אַיינגערעדט; דאָס וואַכסט פון רעוועקע'ן!
— וואָס האָסטו צו מײַן מאַדאַם, פרויקע? — האָט זיך אַײַנ־געשטעלט פאַר איהר בעל־הבית'טע אַ יונג מיידעל פון אַ יאָהר צוואַנציג מיט דעם נאָמען מלכה־סאַסעל.

— רײַן מאַדאַם? — איז אויף איהר פרויקע אָנגעפאַלען. — דיין מאַדאַם וואָלט שוין לאַנג געהרען, אז דער „אַלטער“ זאָל אויס־ציהען די פיסלעך; פאַר וואָס — דאָס איז שוין „אונזער“ עסק און ניט פאַר דיין קאַפּ צו פאַרשטעהן אזעלכע זאַכען! דיין רעוועקע קאָן נאָר שפּיעלען אין קאָרטען מיט פרעמדע יונגע לײַט און אַסיפ'ען אַרויסשטעלען דריי פייגען, און אַמאָל שטילערהײַד, אז קיינער זעהט

אזוי וואָלטען די דאָזיגע צוויי דאָמען געקאָנט זיך קוקען גלייך אין פנים אַריין, ווען צווישען זיי וואָלט זיך ניט פּערבונדען, טאָקי דאָ אויף די טרעפּ, אַזאַ מין שמועס :

— נו, וואָס זאָגט איהר עפּים, רעוועקא, אויף אייער טאַטענ'ס
משרתים? דעם גרעסטען בזיון קאָן מען דורך זיי האָבען! אַ
מערכה באַלעדיגט צו ווערען דורך אַזעלכע הינט? עס איז מיר
אַ חידוש, כלעבען, אז איהר, רעוועקא, זאָלט דערלאָזען האַלטען
אַזאַ הונט אין שטוב? מיר דאַכט זיך, אז אייערס איין וואָרט
וואַלט ביי'ם שוועהר...

— זאגט דאָס נים, סאָני! דער פאפאשא איז נים שולדיג;
דאָס איז „איהר“ פליגעל-אדיוטאנט, און דאָס בן-יחיד'על „איהרם“
הענגט זיך פשוט אויף זיין האַלז. דער פאפאשא זאָל וויסען אַ
צעהנט-חלק, אַ הונדערט-חלק פון אַט די אלע זאכען... אָ, סאָני!
נים אומזיסט קרענקט ער פון „איהר“! „זי“ איז זיין מלאך-המות!
„זי“ דערנעהט איהם דעם עק!...

— און פון דעס טוועגען באַריהמט „זי“ זיך, אז „איהר“ מאַר-
קוסעל וועט זיין אַ האַלבער יורש... אַייער טאַטענ'ס גוטס וועט
אַריינפאַלען אין אַ מקום קדוש...

— וואָס מיינט איהר דאָמיט? איהר האָט תמיד ליעב, סאָני,
יענעם באַלעדיגען אומזיסט און אומנישט מיט שמעכווערטלעך און
אויפ'ן וואונק...

— שטעכווערטלעך, רעוועקא? איך ווייס ניט, ווער האָט ליעב
יענעם צו שטעכען, אזוי ווי איהר, רעוועקא?

— סאָני! איהר זענט ערשט נעכטען געקומען אהער, הויבט איהר זיך שוין אָן צו קריענען! איהר מיינט, עס איז אַמאָליגע יאָהרען, ווען איהר זענט געזעסען ביי אונז אויף קעסט?

— ב י י א י י ר אויף קעסט, רעוועקא? ...

ווער ווייסט, מיט וואָס דאָס וואָלט זיך געענדיגט, ווען אין דער מינוט זאָל נישט געווען דורכלויפֿען דער יונגער הערר בלאַנק, מאַרקוס בלאַנק, מיט וועלכען מיר וועלען זיך אין גיכען בעקענען.

מיטען די רעד. ער האָט אַ וואָרף געטהאָן דאָס האַנטוך מלכה'ן אין פנים אַריין און האָט זיך געשווינד געלאָזט לויפֿען צו די טרעפֿ אַרויף, אויף דעם אויבערשטען עטאַזש; אָבער ווי פֿערוואַנדערט און דערשטוינט איז ער געוואָרען, אַז ער האָט אַליין מיט זיינע אויגען דערזעהען, ווי צוויי הויכגעשעצטע און געהרטע דאַמען שטעהען הינטער דער קיך־טיר! און אַז די דאַמען האָבען איהם דערזעהען, האָבען זיי זיך גלייך מיט איהם געלאָזט לויפֿען אויף די טרעפֿ! אונזער אַרעמע פֿעדער איז ניט איממשטאַנד אַרויסצו־לאָזען די דאָזיגע ווערטער, נאָר דער אמת פֿאָדערט פֿון אונז אויפֿ־דעקען פֿאַר אונזערע ליעבע פֿריינד, אַז... גוואַלד! די דאָזיגע צוויי דאַמען זענען געווען נישט קיינער, נאָר די הויכגעשעצטע מאַדאַם רעוועקאַ זעמל און די געהערטעסטע מאַדאַם סאַני בלאַנק, וועלכע האָבען מיט אונז קיין וואָרט ניט דורכגעלאָזט פֿון דעם, וואָס פֿרויקע דער משרת האָט גערעדט.

אונזערע פֿעלגעשעצטע דאַמען, רעוועקאַ און סאַני, לויפֿענדיג אַרויף אויף די טרעפֿ, האָבען זיך פֿלוצים ביידע אין איין אויגענ־בליק אַ חאַפֿ געטהאָן צוריק אַראָפֿ, און מיט דעם דאָזיגען מאַנעווער האָבען זיי געוואָלט אָפֿנאַרען פֿרויקע'ן, בכדי ער זאָל מיינען, אַז זיי קומען ערשט אָן און לויפֿען גאָר אַראָפֿ, ניט אַרויף. צי דער מאַנעווער איז זיי געראָטען, צי ניין, — דאָס קאַנען מיר בשום אופן נישט וויסען, וואָרום פֿרויקע האָט נאָר אַ קוק געטהאָן אויף זיי מיט אויסגעלאָצטע אויגען, האָט געטהאָן אַ שמייכלע, אַ וואָרף מיט דער גריווע (נויטיג צו בעמערקען, אַז ביי סענדער בלאַנק זענען אַלע געגאַנגען אָהן היטלען, חוץ סענדער'ען אַליין, וואָס האָט גע־טראָגען אַ יאַרמעלקע) און געשווינד אַרויפֿגעלאָפֿען אויף די אוי־בערשטע טרעפֿ.

אונזערע געהרטע דאַמען זענען תחילת געבליבען שטעהן און נעקוקט איינע אויף דער אַנדערער מיט גרויס חרפה ובזיון, און גאָט ווייסט, מיט וואָס דאָס אַלץ וואָלט זיך געקאַנט ענדיגען, מיט וואָס וואָלט פֿרויקע אָפֿגעשפּיעלט פֿאַר זיין שאַרפע צונג, און ווי

געלאָזט פליהען, לויפען אין דער וועלט אַריין, וואוהין די אויגען וועלען מײַך טראָגען! אַבי אַנטלויפען, אַנטלויפען ווייט פון דאַנען, ווייט פון די דאָזיגע ווילדע חיות, מערדער, דעכפאָטען, טיראָנען, וואָס האָבען קיין שום געפיהל פון קיין מענשען, וואָס האָבען קיין שום בעגריף פון דער השכלה, וואָס האָבען נישט געהערט פון קיין ציוויליזאַציע, וואָס זענען איבערגעגעבען מיט זייער גאַנץ חיות צו דעם געלד און צו די אַלע נאַרישע, בלינדע, אונמעגשליכע גע- פיהלען. אָ! קיינער, קיינער פערשטעהט מײַך נישט, נאָר איהר, אַריה־לייב! נאָר איין מענטש אויף דער וועלט!... ווי אַזוי רייסט מען זיך אַרויס פון דאַנען? קיין לעהרער ווילען זיי מיר נישט האַלטען; קיין ביכער ווילען זיי מיר נישט קויפען — און איך בין עלענער, עלענער, ווי אַ שטיין, ווי אַ פערבלאָנזעטער אין דער וויסטער ניש, ווי אין געפענגעניש. איך האָב אַפילו נישט פאַר וועמען אויס- גיסען מיין ביטער האַרץ, אַ חוץ אייך, מיין עהרליכער אַריה־לייב, איז דאָס — מיט גרויס מיה, ווייל איך האָב מורא פיעל צו שריי- בען, זיי זאָלען מײַך נישט בעמערקען, — און איהר וויסט דאָך, ווי עס איז שווער אויסצוהאַלטען מיין פאָטער'ס אָפעקע. דערום קאָן איך אייך אָפט ניט שרייבען, און די בריעף אָפּטראָגען אויף דער פאָסט אַליין קאָן איך ניט, מע זאָל מײַך נישט בעמערקען. איהר וויסט דאָך, ווי אַזוי דאָ האָט מען לייעב צו קוקען מיט זיעכען אויגען, דערום מוז איך שיקען דעם בריעף דורך אונזער פרויקע'ן, פון וועלכען איך האָב גענוג צרות מיט יסורים ביז איך רעד איהם צו און ביז איך בעצאָהל איהם גוט — איהר געדענקט דאָך וואָס פאַר אַ פאַרד און אַ גנב ער איז!... ווי גאָט איז אייך לייעב, אַריה־ לייב, ענטפערט מיר וואָס גיכער אויף דעם דאָזיגען בריעף מיט איין עצה פון איין אמת'ען גוטען ברודער: וואָס זאָל איך טהון? אַצינד וועל איך אייך פאָלגען אַלעס, וואָס איהר וועט מיר שאַפען — אַפילו אין פייער אַריין! אייערע בריעף שיקט וויעדער אויף דעם זעלבען אַדרעס, וואָס פריהער, און פערגעסט ניט צו שרייבען- „Для пере- дачи Фройкѣ Крокману“ — ווען ניט בין איך אַ פערפאלענער!

און ווען מאַרקוס זאָל ניט געווען מיט אַ שמייכלע אַ קוק טהון אויף די דאָזיגע צוויי דאַמען, וואָס האָבען געפונען, אַז דאָס דאָ-זיגע שמייכלע איז פאַר זיי די גרעסטע בעלעדריגונג.

— וואָס זאָגט איהר עפּיס, סאָני, אויף „איהם“?

— אויף אייער ברודער, רעוועקאָ? וואָס זאָל איך זאָגען?

אַ וואוילער יונגערמאַן, אַ גאַנץ פיינער יונגערמאַן; איין עבירה וואָס ער איז ביז אַהער נישט אַנטלאָפּען, נישט באַנומען דעם שוועהר און נישט אַנטלאָפּען שאַרלאַטאַנעווען...

— אַנטלאָפּען?

— ווייסט איהר וואָס? נאָט איך אָט דאָס בריוועל, לייענט—

וועט איהר אויך וויסען.

און איינע האָט איבערגעגעבען דער אַנדערער אַ בריעף, וואָס מיר ערלויבען זיך איבערגעבען אונזערע לעזער וואָרט אין וואָרט, ווי אַ דאָקומענט, וואָס איז נויטיג צו דעם דאָזיגען ראָמאַן.

„מיין טייערער אַריה־לייב! מיין עהרליכער לעהרער! מיין גוטער חבר! מיין לעבסטער פריינד! וואָס וועט זיין פון דעם דער תכלית? איך קאָן דאָס שוין מעהר נישט איבערטראָגען! וואָס ווייטער ווערד אַלץ ערגער און ערגער. וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? מע מוטשעט מיך, מע האַלט מיך אויף איין אייזער־נער קייט, מע בעלעדריגט מיך אויף יעדען טריט! מע רעדט מיר שידוכים, מע וויל מיך חתונה מאַכען. איהר פערשטעהט, אַריה־לייב? חתונה מאַכען מיט גוואַלד! מע וויל מיר אָנהענגען אַ ווייב, אַ ווייב צו נייענצעהן יאָהר! איהר פערשטעהט? מע וויל מיך פערקויפּען, ווי מע פערקויפּט אַ זאָך, אַ חפץ, פונקט אזוי ווי עס ווערד בעשריבען אין אַ ראָמאַן! און ווען? דעמאָלט, ווען איך בין דערפון אזוי ווייט, נאָך ווייטער ווי איהר, אַריה־לייב, זענט פון מיר! אַ, גוטער, ליעבער, טייערער אַריה־לייב! גיט מיר איין עצה: איך בין גרייט אויף אַלעס! איך פיהל, אַז אין דער דאָזיגער מינוט איז ביי מיר אויסגעוואַכסען פליגעל — און איך וואָלט זיך

— די רגע! — האָט סאָני געענטפערט. און ווי די פויגעלעך, זענען אונזערע געשעצטע דאָמען אַרויפגעפלויען אויף דעם אוי- בערשטען עטאָזש, וואוהין מיר בעסטען אויך אונזערע לעזער, זיי זאָלען זיך מיט אונז מטרירן זיין.

דאָס צווייטע קאָפיטעל.

די אַקטיאָרען שפּיעלען געצייכענט נוט.

ווי איין אָרענטליכער ראָמאַניסט, זענען מיר מחויב פאַרצו- שטעלען אַ בילד פון סענדער בלאַנק'ס הויז און ניט דורכלאָזען קיין קלייניגקייט; נאָר מחמת מיר זענען זעהר נייגיריג שוין אָנצו- קוקען דעם הערר בלאַנק עטליכע שעה פאַר זיין טוידט, מוזען מיר די בעשרייבונג פונ'ם שענעם הויז אָפּלעגען אויף איין אַנדער צייט, און איצט נאָכגעהן טריט ביי טריט אונזער געשעצטע העלדין, רעוועקאָ זעמעל, גלייך צו סענדער'ען אין צימער אַריין.

דער שאַרפער ריח פון די אַפטייק-פּלעשלעך שטעלט אונז פאַר אין דער פאַנטאַזיע איין אויסגעצויגענעם חולה מיט אַ בלאַס גע- זיכט, מיט אַ פאַר גלעזערנע אויגען און מיט פערשמאַכטע ליפּען, און מיר פיהלען, אז דאָ האָט זיך דער טוידט געמאַכט אַ נעכט, און דער מלאך-המות ליגט ערגיץ אין אַ ווינקעלע און מיט אַ לאַנג גען שעכט-מעסער אין דער האַנד היט ער איהם די נשמה, אַזוי אז אַ פראָסט לויפט דורך איבער'ן לייב; און יעדער פון אונז, אפילו דער גרעסטער אַפיקורס, דערמאָנט זיך אויך אין דעם לעצ- טען טאָג פונ'ם קורצען לעבען, און יעדער, נאָך זיין פערשטאָנר, הויבט אָן צו פילאָזאָפירען אויף זיין שטייגער: דער מאַטהעמאַטיקער זאָגט, אז די גאַנצע וועלט איז געגליכען צו אַ ראָד, און דער טוידט איז דער צענטער, און מיר, מענשען, זענען נישט מעהר ווי אומד- גלייכע ראַדיוסען, וואָס שפּאַרען זיך אָן אַלע אויף איין פונקטום... דער זייגערמאַכער זאָגט, אז די גאַנצע וועלט איז געגליכען צו אַ

„אייער איבערגעגעבענער תלמיד, געטרייער חבר און בעסטער, בעסטער פריינד

מ א ר ק ו ס ב ל א נ ק .

P. S. אריה-לייב! איהר געדענקט דאך מיין שוואַגער אָסיפּ זעמעל? האָט דער דאָזיגער פּראָלער נישט לאַנג אַרײַנגעשריבען אַ בריעף, אז ער עפענט אַ נײַ געשעפט, אײַן אַמעריקאַנישע וואַש-פאַבריק, און האָפט צו געווינען אַ גרויסען פּראָצעס פון אַנדער-האַלבען מיליאָן! עס פערשטעהט זיך, אז מע האָט איהם דערויף אפילו נישט געענטפערט...

אייער מ א ר ק ו ס .

— וואו האָט איהר געקריגען אזא בריעף, סאָני?
— וואו? אייער אָסיפּ האָט דאָס מיר געגעבען, טאקי אָסיפּ אַלײן!

— מיין אָסיפּ? ווי אַרום? וואָס הייסט דאָס?
דאָס דאָזיגע שענע בריוועל האָט אין אײַן אויגענבליק אויפֿ-געמונטערט די פערזאָנגטע, פערקלאָגטע רעוועקא. שען, הויך, גע-זונד און פריש איז רעוועקא געוועזען, האָט זי האָט געהאַט געלע האָר מיט גרויע אויגען. אַ קליינינקע, אַ שוואַרצינקע, אַ לעבעדיגע, מיט גאַנץ שוואַרצע האָר, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, מיט אַ קליין נעזעל, אַ צענויפגעציפּעט מיילכעל, ווי אויף שנירלעך, מיט גריבעלעך אין די בעקלעך, אפילו ווען זי האָט ניט געלאַכט — אַט האָט איהר סאָני'ן אינגאנצען.

— סאָניטשקע! ליובעניו, האַרצעניו, נשמה'ניו! — אזוי האָט זיך רעוועקא גאַנץ פריינדליך געווענדט צו איהר שוועגערין. — איך בעט אײַך, געהט, נעמט, רעדט מיט אָסיפּ'ען! לאָז ער אײַך אַקור ראַט דערצעהלען, וואו האָט ער דערטאַפּט דאָס דאָזיגע בריוועלע? אַלץ, אַלץ, אַלץ ווערט געוואָהר, איך בעט אײַך, סאָניטשקע, האַר-צעניו! טאקי באַלד לויפט אַרויף! איך וועל אַרײַנגעהן צום פאַר-פאַשא און וועל אײַך אַרויסשיקען אָסיפּ'ען. גיכער!

— פאפאשא! — האָט איהם אונזער העלדין געזאָגט, אַרויס-
שיקענדיג אַסיפ'ען מיט אַ וואונק, און האָט זיך געזעצט ביי'ם פאָ-
טער צוקאָפּענס און האָט אַנידערגעלעגט איהר ווייכע, ווייסע האַנד
אויף זיין שטערן. — פאפאשא! ווער שוין געזונט. ס'ע איז שוין
צייט. זעה, וואָסער אַ פנים דו האָסט באַקומען, פאפאשא! שטאַרק
זיך! פאַל ניט אַראָפּ ביי זיך! לאָז זיך ניט אָפּ אינגאנצען!

— אוי, שלעכט, שלעכט, טאָכטער! — האָט איהר דער פאָטער
געענטפערט. — איין עק! איין עק! גאָט ווייסט, צי איך וועל
דערלעבען מאָרגען, גאָט ווייסט! רבקה! קינדער! חיים! מאַר-
קוס! וואו זענט איהר? וואו זענען מענטשען? רופט מיר מענ-
טשען! איך וויל שרייבען אַ... אַ... אַ... צואָה!

— אַ צואָה? ווייס איך, וואָס דו רעדסט, פאפאשא! נאָ דיר
נאָר אַ צואָה! מילא, אַז מע איז ניט געזונט, איז וואָס? ס'ע מאַכט
זיך! אַ מענטש איז ניט קיין אייזען...

— אַ... אוי, טאָכטער, איך וויל שרייבען אַ צואָה. איך האָב
עטליכע געזעהלטע שעה צו לעבען, צו מוטשען זיך. גוואַלד!
גוואַלד!

דער דאָזיגער „גוואַלד“ האָט אויפגעהויבען דאָס גאַנצע הויז
אויף די פיס. צום אלעם ערשטען האָט מריס-חיה, סענדער'ס ווייב,
גע'חלש'ט, און דאָס ווייסען מיר דאָך אלע, ווי גרינג דער שוואַכער
פרוי איז צו חלש'ען; צו איהר איז צוגעלאָפּען די מאַדאָס סאָני
מיט אַזאַ שרעקליך געשריי „שוויגער!“ — אַז ווען מריס-חיה
זאָל טאַקי אויף איין אמת געווען חלש'ען, וואָלט זי זיך אויך בע-
דארפט אויפגעהאָפּען — און זי האָט זיך טאַקי אויפגעהאָפּט, אויפ-
געעפענט די אויגען, אַנידערגעלעגט דעם קאָפּ ביי דער שנור אויפ'ן
האַרצען און גענומען צו לייענען אַ צעמעל, ווי אַזוי אומגליקליך און
עלענד זי איז, ווי אַזוי זי בלייבט ווי אויפ'ן וואַסער, ווי אַ פער-
וויסטע אַלמנה — אַ יונגע נאָר אַ פערוויסטע אַלמנה! ווער וועט
זיך אויף איהר אַרומקוקען?

האָט אויף מיר קיין פאַראיבעל ניט I אמת, מיר האָבען אַ בע-
קאַנטען איינעם, רב הערץ אָדער רב זרח — דאָס איז אַלץ איינס —
געדענק איך גאַנץ גוט, ווי אַזוי צוריק מיט אַ יאָהר צוויי, אָדער
דריי, אַז דער דאָזיגער רב הערץ אָדער רב זרח האָט בעדאַרפט
שטאַרבן און זיינע קינדער מיט זיינע פריינד זענען זיך צענויפ-
געפּאָהרען צו איהם — איז כדאי געווען צו זעהען, מיט וואָס פאַר
אַ ריהרענדיגער פריינדליכקייט, מיט וואָס פאַר אַ ווירקליכער איבער-
געבענהייט און ליעבשאפט דאָס דאָזיגע געזינדעל איז געגאַנגען און
געהאַנגען אַרום דעם חולה; עס איז כדאי געווען צו זעהען, ווי
אַזוי דער גאַנצער עולם האָט אַרומגערינגעלט דעם דאָקטאָר, און ווי
אַזוי איינער איבער'ן אַנדערען זענען געלאָפּען צו בעדיענען דעם
חולה; און שטעלט אייך פאַר, אַז אַלע האָבען פּערגעסען אָן זיך
און מע האָט נאָר געהאַט צו טהון מיט'ן חולה, און ביז דער לעצטער
מינוט האָבען זיינע קינדער און זיין ווייב זיך נישט געזעצט צו בע-
דויערען זייער אייגענע לאַגע, ווי אונזערע געשעצטע פרויען מרים-
חיה בלאַנק מיט איהר ליעבסטער שטור סאָני בלאַנק, וואָס האָבען,
ווי עס ווייזט אויס, בעצייטענס בעוויינט ניט דעם הערר בלאַנק,
וואָס האָט זיך געקלויבען שטאַרבן, — זיי האָבען בעקלאָגט זיך
אַליין. שטעלט אייך פאַר, אַז בשעת רב הערץ אָדער רב זרח האָט
זיך געראַנגעלט מיט'ן מלאך-המות, האָט קיינער נישט אין זינען
געהאַט קיין צוואַה מיט קיין בעוואָהרענישען, און ווען עמיצער זאָל
זיך געווען דערפון אויסרעדען, וואָלט דאָס געווען די גרעסטע בע-
לעדיגונג פאַר דעם גאַנצען הויזגעזינד, ניט אַזוי ווי דאָ, ביי אונזער
בעריהמטען הערר בלאַנק, וואו די מאַדאַם רעוועקאַ זעמעל האָט אַ
וואונק געטהאָן צו איהר פיעלגעליעבטען מאַן אָסיפּ זעמעל, ער
זאָל לויפּען און ברענגען וואָס גיכער מענשען, דעם רב, דעם נאָר-
טאַריום, און אַז דער דאָזיגער וועלטליכער דיפּלאָמאַט, מיט וועלכען
מיינע לעזער וועלען זיך באַלד בעקענען גאַנץ נאָהענט, אַז דער
דאָזיגער הערר זעמעל, זאָג איך, איז געקומען צום נאָטאַריום, האָט
ער מיט איהם געמאַכט אַ גאַנץ לאַנגען שמועס וועגען זאַקאָנעס

אויף איהר קוקענדיג, איז סאָני צעגאַנגען געוואָרען פאַר געוויין.
און פאַר גרויס רחמנות האָט זי כמעט פּערגעסען אין איהרע אייגענע
צרות און האָט גענומען טרייסטען די „וויסטע אלמנה“ מיט די דאָ-
זינע ריהרענדיגע און האַרצרייסענדיגע ווערטער:

— גענוג אייך צו טרויערען, שוועגער, כלעבען, גענוג! פאַר-
געסט נישט אָן גאָט און זינדיגט נישט מיט אייערע רעה, שוועגער!
גאָט וועט אייך נישט פאַרלאָזען. איהר זענט נאָך אַ יוגענד, און
אייער מזל קאָן קיינער נישט וויסען. איהר זענט נישט די ער-
שטע, און נישט די לעצטע. גאָט קאָן אייך נאָך באַשערען, און איהר
קאָנט נאָך וויסען פון אַ וועלט, און מסתמא וועט אייך דער שוועהר
נישט פאַרגעסען אין דער לעצטער מינוט און וועט אייך באַוואָהרענען.
אַבער איך, שוועגער, איך קאָן זיך צו אייך נישט גלייכען, איך בין
באַפאַלען מיט קינדער, און דאָרף האָבען פיעל זכות-אַבות, ביז איך
זאָל פועל'ען ביי גאָט, אַז דער שוועהר זאָל מיך אויך נישט פאַרגע-
סען מיט מיין מאַן. איהר וויסט, איך האָב נאָך כמעט קיין חיי-שעה
נישט געהאַט, חוץ דחקות, יסורים און האַרצוועהטיג, האַטש מיין
חיים איז איין עהרליכער, אַ שטילער, אַ לייטישער יונגערמאַן, נישט
אַזוי ווי אונזער אָסיף, דער שאַרלאַטאַן, וואָס פאַרשפּיעלט, זאָגט
מען, אין קאָרטען אַ יאָהר וויפיעל איך מיט מיין מאַן און מיט מייע
קינדער דאַרפּען פאַרלעבען, און פון דעסטוועגען וויסט איהר, ווי-
פיעל מתנות רעוועקאַ האָט תמיד פונ'ם שוועהר, און איך, אַ חוץ
דעם נדן, נישטאָ וואָס צו רעדען!...

און מיט די דאָזיגע ווערטער האָט נעבאָך סאָני בעהאַלטען
איהר וויינענדיג פנים ביי מריס-חיה'ן אויפ'ן האַרצען, און אַזוי
האָבען נעבאָך די דאָזיגע צוויי אומגליקליכע ווייבער אויסגעגאָסען
איינס פאַר אַנדערען זייערע הערצער, זייערע ביטערע הערצער, וואָס
זענען אָנגעוואָרען פון אַ צייט מיט יאָהרען מיט קנאה, שנאה, פער-
דראָס, האַרצוועהטיג מיט נאָך אַנדערע געפיהלען... מיר זענען אַלע
אַזוי, לעזער, ווער ווינציגער, ווער מעהר, ווער קליגער, ווער נאַרישער,
ווער אָפען, ווער פערבאָרגען — אַבער עגאָאיסטען זענען מיר אַלע,

דער אָדער יענער טראַכט ביי זיך אין האַרצען; יעדער אויף זיינע געדאַנקען איז בעל־הבית און קאָן זיך מיט זיי בענוצען, ווי ער פער־שטעהט... על כל פנים, דאָס קאָן איך אייך זאָגען, אז נאָך דעם געוויין מיט'ן געשריי פון אונזער פיינער העלדין רעוועקא "מע דארף ניט! מע דארף ניט!" האָב איך אליין מיט מיינע אויגען געזעהן, ווי זי, רעוועקא, האָט אוועקגערופען איהר געשעצטען מאַן, אָסיפ זעמעל, און האָט זיך מיט איהם עפּים גע'סוד'עט און גע־שושקעט עטליכע מינוט, און איהרע אויגען זענען געווען טרוקען, ווי פּעפּער. וואָס האָבען זיי גערעדט — קאָן איך עד היום נישט וויסען; איך האָב נאָר געהאַפּט עטליכע ווערטער: "ירוש"ה... "צוואָה"... "א חלק"... "זאָקאָן"... "אין אַכטעל"... "א זוהן"... "א טאָכטער"... און דאָס איז שוין גענוג פאַר אונז, און מיר שטויסען זיך שוין אָן, פון וואָס דאָס דאָזיגע פאַרפאַלק האָט דאָ געשמועסט. די מאַדאָס רעוועקא איז געווען עפּים זעהר צעטראָגען, ווי אַ סוחר בשעת ער שמועסט פון אַ גרויס געשעפט, און דער הערר אָסיפ זעמעל האָט אַריינגעשטעקט ביידע הענד אין די הויזענקעשענים, פערריסען די נאָז מיט די אַשקאָלירענע ברילען און האָט אַביסעל ווי אונטערגעשפרונגען, ווי אונטערגעטאַנצט, סקריפענדיג שטאַרק מיט די שטיוועל, און אויף זיין פרייליך פנים איז געווען קלאָר, אז עס איז איהם היינטיגען טאָג בכלל זעהר אויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען...

דאָס אייזערנע בעטעל, וואָס דער אומגליקליכער קראַנקער ליגט אויף דעם אַצינד און אַמפּערט זיך מיט'ן מלאך־המות, איז, איי־גענטליך, ניט קיין שלאָף־בעטעל, נאָר אזאַ מין קושעטקע, אַ גאַנץ גרויסע, וואו סענדער האָט לייעב געהאַט צו לעגען זיך אַפרוהען נאָך יעדען מאָהלצייט מיט אַ גאַנץ גרויסער גראַבער ציגאַר אין די צייהן. ווי עס ווייזט אויס, האָט סענדער לייעב פון תמיד אָן שטאַרק און מאַסיוו מעבעל; דאָס קאָן מען בעמערקען נאָך דעם גאַנץ גרויסען דעמבענעם שרייבטיש, און נאָך דער הויכער דעמ־בענער קרעסלע (פּאָטעל), וואָס האָט גיכער אַ פנים פון אַ גאָר

בכלל און וועגען ירושה בעזונדער. ער האָט בעוויווען, ווי ווייט ער איז קלאָר אין זאָקאָנעם, און האָטש ער איז, דאָנקען גאָט, ניט אזוי נויטבעדערפטיג, דאָך פּערהאַפּט ער, אז זיין געליעבטער שוועהר, דער הערר בלאַנק, וועט איהר אָפּשרייבען דעם גרעסטען חלק ירושה, מחמת איהם, אָסיפ'ען, האָט ער לייעב, ווי איין אייגענעם זון. און שפּעטער, אז דער נאָטאָריום מיט די איבעריגע זענען געקומען צום חולה, האָט אָסיפ אַרום זיי שטאַרק אַרומגעטאַנצט, און אזוי איינגענומען און אויפגעלעגט, אז אַ מענש פון דער זייט האָט גע-קאָנט מיינען, אז דאָ וועט מען שרייבען תנאים, ניט קיין צוואָה, אז דאָ איז אַ חתונה, ניט קיין געפעהרליכער קראַנקער, וואָס גע-זעגענט זיך מיט'ן לעבען... נאָר איין רעוועקא האָט זיך ניט פּער-לאָרען: די דאָזיגע געטרייע טאָכטער איז ניט אָפּגעטראָטען אויף קיין מינוט, אויף קיין רגע, פונ'ם קראַנקען פאָטער; אויף איהר פנים זענען געווען אָנגעצייכענט אזעלכע יסורים, אזעלכע טיעפע שמערצען, אז דער געפעהרליכער סענדער האָט זי געטרייסט:

— וואָס וויינט דו, נאַרלע?

די דאָזיגע עטליכע ווערטער האָבען געעפענט ביי דער זעל-טענער טאָכטער אַ נייעם קוואַל פון טרערען, און קוים מיט צרות האָט זי געקאָנט אויסרעדען אָדער אויסקוויטשען:

— טאַטע! מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!

— וואָס, נאַרעלע? וואָס דאַרף מען ניט, נאַרעלע?

— קיין צוואָה דאַרף מען ניט! מע דאַרף ניט! איך וויל ניט!

איך קאָן דאָס ניט איבערטראָגען! דו וועסט נאָך לאַנג, לאַנג לעבען!

— געה שוין, געה, נאַרעלע! זעהסט דאָך, אז איך עק זיך!

— מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!

וואָס האָט געקלערט אונזער שענע רעוועקא, שרייענדיג: „מע דאַרף ניט“, ביי זיך אין האַרצען? עס איז נישט גרינג צו וויסען, לייעבער פריינד, וואָס איהר אָדער איך קלערען אין האַרצען; דאָס איז בכלל זעהר אַ שווערע זאָך צו טרעפּען, און היינטיגע יאָהרען איז גאָר ניטאָ דער נאָר, וואָס זאָל אַרויסגעהן און דערקלערען, וואָס

דאָס דריטע קאפיטעל

איז אביסעל צו גרויס, דען עס ווערד דא בעשריבען א סך פארשוויגען און נעשמועסט פון פערשיעדענע זאכען.

אלסדינג קאָן זיך מאַכען אויף דער גרויסער וועלט, און יעדער צופאַל קומט-אָן אזוי אומגערעכט, פלוצים, אז אונזער מענשליכער פערשטאַנד שטעלט זיך אַנידער און ווערד פערגליווערט, אז ער בענגענעט אזעלכע וואונדערליכע זאכען אין דער נאטור.

דער פערפאַסער פונ'ם דאָזיגען בוך איז אַליין געווען איין ערות ביי א סך אזעלכע אומגערעכטע צופאַלען. ווי היינט שטעהט אונז פאַר די אויגען אונזער „רב יוסעף-דוד פאַני“ מיט דער גרוי-סער באָרד, מיט דער צעפלעצטער נאָז, מיט'ן גראָבען בויד, מיט דער ברייטער ליסענע אויפ'ן קאָפּ; אָט איז ער געקומען פונ'ם דאווענען, אָט האָט ער געמאַכט „שהכל“ אויף אַ גלעזעל ספירט און האָט פערביסען מיט עטליכע הייסע קארטאָפּליס, אָט האָט ער זיך צוגעלעגט אַ מינוטקעלע אויפ'ן טאָפּטשאַן — און אָט האָט ער ניט געסטייעט!... און אלי? אלי דער טלית'ניק ווי אזוי איז געשטאַרבען? אין באָד פרייטאָג, אויף דער אויבערשטער באַנק! נאָר ווען מיר זאָלען נאָר וועלען זיך אַריינלאָזען אין לאַנגע שמוע-סען, וואָלטען מיר געקאָנט אָפּצעהלען נאָך צוואַנציג אזעלכע צור-פאַלען, וואו דער טוידט קומט פלוצים, נישט געריכט. נאָר ניט דאָ איז דער אָרט צו פערנעמען זיך מיט אזעלכע „ספורי-מעשיות“, און אז אַ ראָמאַניסט זאָל וועלען אין איין בוך אַרויסשרייבען אַלץ, וואָס ער ווייסט, וואָלט זיין ראָמאַן קיינמאָל קיין עק ניט געהאַט, ביז'ן טוידט אַריין...

מיט אונזער געהערטעסטען סענדער בלאַנק איז אויך געווען איין אומגערעכטע זאך. דאָס איז געווען אין אַ שענעם פריהמאָר-גען, נישט אין קיין חמאַרנעם טאָג, איז זיך סענדער אויפגעשטאַנען, ווי אַ מענש דאַרף אויפשטעהן, און טרינקענדיג טיי האָט ער, פונקט ווי אַלע טאָג, אַ ציה געטהאָן ביי'ם גלעקעל, און עס איז אַריינגע-

דערפֿאַבנע שאַפּע, איידער פֿון אַ קרעסלע, האָטש אין מיטען איז אויסגעהאַקט איין אָרט אויף סענדער'ס געזיס, בעצויגען מיט אַ גאַנצער יוכטענער פּעל. מערקווירדיגער, שטאַרקער און מאַסיווער פֿון אַלץ איז דאָס שרייבֿ-געצייג מיט די אַלע שמאַכטעליאַקעס, וואָס געפינען זיך ביי יעדען לייטישען מענשען פֿון היינטיגער וועלט אויפֿ'ן שרייבֿטיש. אַלץ איז אָפּגעאַרבייט און אָפּגעטעסעט אזוי ערנסט, אזוי אָרענטליך, אזוי געטריי, — ניט אַנדערש, ווי „פּאַזאַקאַז“ געמאַכט געוואָרען, וואָרום אַז מע קויפט ביי די היינטיגע טאַנדעטניקעס, איז דאָס נאָר קיי און שפיי, מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך, אַבי נאָר געלד אויסצונאַרען און גענוג! ניין, סענדער איז ניט פֿון די דאָזיגע שפּרינגערס, וואָס היינט לעבען זיי און מאַרגען פֿורפּאַ! סענדער האָט ליעב שטאַרקס, פעסטִיגס, מאַסיר־וועס — און איז אַליין אויך שטאַרק, פעסטִיג און מאַסיוו, פּער־פּראַוועט פֿון געזונדע מאַכלים מיט די בעסטע וויינען און פּער־זאָרגט אויף היבשע, היבשע עטליכע יאָהר. נאָר — אַך! ניטאָ קיין אייביגע זאָך אויף דער וועלט! איין איבעריגער טראָפּען וואָסער אין טייך מאַכט אַ גרויסע בעוועגונג אין די חוואַליעס; איין איבעריג שטיקעל געפֿילטע פיש פֿון אַ דריי־פיער פֿונט מאַכט־אָן אַ גאַנצע סומאַטאַכע, אַ רעוואָלוציע אין בויך — און מיר זענען אַלע ביי גאָט אין די הענד! ... ווער וואָלט זיך דאָס געקאָנט ריכטען, אַז איבער אַ האָהן מיט אַ הוהן זאָל חרוב ווערען אַזא גרויסע שטאָדט, ווי ביתר? ווער וואָלט זיך דאָס געקאָנט ריכטען, אַז איבער אַזא גאָרנישט מיט אַ נישט, ווי אַ שטיקעל העכט, זאָל עס נעמען אומוואַלגערען אַזא מויער, ווי סענדער בלאַנק, וואָס האָט זיך נאָר אויף זיין לעבענס לעבען קיינמאָל נישט געקלאָגט, אַז עס זאָל איהם עפּים וועה טהון? און פֿון דעסטוועגען זעהט איהר דאָך, אַז אויף דער וועלט קאָן זיך אַלץ מאַכען.

— אויך אין סוף אריין.

— באשיטען מיט גרייפלעך.

— מיט גרייפלעך.

— א צימעס פון פאסטערנאק.

— פון פאסטערנאק.

— סע איז נאך דאָ ביי אונז פונ'ם וויסען וויין? — האָט

פלוצט סענדער א פרעג געטהאָן און אנדערגעשטעלט אויף פרוי-
קע'ן אַזעלכע אויגען, גלייך ווי איינער רעדט: „זאָג שוין, זאָג,
ממזר, נא, שטעך מיר, קוילע מיר!“ ... פרויקע איז גאָר צעמישט
געוואָרען; ער האָט זיך אַ חאַפּ געטהאָן מיט ביידע הענדר ביי'ם
שטערן, ביי די קנעפלעך פונ'ם פירושאק, ביי די עלענבויגענס, ביי
די קעשענים, און האָט אַ וואָרף געטהאָן מיט די אויגען אויף דער
סטעלי, גלייך ווי דאָרט איז געווען אָנגעצייכענט, וויפיעל בומעל-
קעס וויין עס געפינט זיך נאָך ביי סענדער'ען אין קעלער, און קוים
מיט צרות געענטפערט:

— האָ? וואָס? וויסער וויין? ניין! יאָ! סע איז נאָך דאָ.

— פאָרגעס ניט שיקען נאָך ביער.

— נאָך ביער, — זאָגט פרויקע.

— מע מעג שוין עפענען אַ נייע פאַס אונגערקעס.

— אונגערקעס.

— געדענק זשע, וואָס איך האָב דיר אָנגעזאָגט מכח די פיש.

— מכח די פיש, — זאָגט פרויקע.

— איצט געה!

פרויקע איז אַרויסגעגאַנגען, און סענדער האָט גיך-גיך געענ-
דיגט מיט'ן אָנבייסען, האָט זיך אַרומגעטרייסעלט, אָפּגעווישט מיט
דעם טישטיכעל די ליפּען, די הענדר, אויפגעשטאַנען, אויסגעגלעט
דעם בויך, פעררויכערט אַ גראָבע ציגאַר און האָט זיך אַראָפּגעלאָזט
אין דער בעקאַנטער קרעסלע אַריין. די ציגאַר האָט אַרויסגעלאָזט
און צעטראָגען איבער'ן גאַנצען קאַבינעט זעהר אַ שענעם אַראָמאַט,
און סענדער'ס געדאַנקען זענען אַוועק ווייט-ווייט אין קיך אַריין.

קומען אונזער בעקאנטער פרויקע, אויסגעצויגען זיך פאר דעם בעל-
הבית, ווי א סטרונקע.

— מע האט שוין געבראט די פיש? — האט סענדער א פרעג
געגעבען און האט אפגעזופט א האלבע גלאז מיי.

— געבראכט! — האט פרויקע געענטפערט, ווי א חוצאט.

— העכט?

— העכט.

— גרויסע העכט?

— גרויסע העכט.

— פרישע?

— פרישע.

— זאג זעלדען, די פיש זאלען זיין מיט מעהרען געקאכט, —

האט סענדער ארויסגעגעבען א בעפעהל און האט א זופ געטהאן
די אנדערע האלבע גלאז מיי.

— מיט מעהרען געקאכט, — זאגט איהם פרויקע נאך, ווי נאך

א סידור.

— עטליכע קארטאפלים אין די פיש איז אויך נישקשה, —

האט סענדער בעפעהלען ווייטער.

— אויך נישקשה, — זאגט פרויקע.

— און בע'טעם'ט, מאסטקע, ווי מיט קליי, רויטליך, געדעכט,

מיט פעפער, הייס, אויסגעזאָרען. דו הערסט, צי ניין?

— איך הער, איך הער.

— קיין זראזע דאָרף מען היינט ניט, — האט סענדער ווייטער

ארויסגעגעבען א אינסטרוקציע.

— דאָרף מען היינט ניט, — זאגט פרויקע.

— אויפ'ן אָרט פונ'ם זאָז — איין עסיגפלייש.

— עסיג פלייש, — זאגט פרויקע.

— גענוען-פלייש אין סופ.

— גענוען-פלייש אין סופ, — זאגט פרויקע.

— די דרויבעלעך פון די גענו אויך אין סופ אריין.

מרים־חיה, די מאדאם בלאַנק, איז נאָך גאָר אַ יונגע פרוי, פון אַ יאָהר זעכס און דרייסיג, נישט מעהר; זעהר אַ שענע, אַ קלאָר־ווייסע, ווי געפאלענער שניי, מיט זעהר שענע בלויע אויגען און שוואַרצע ברעמען, מיט זעהר איין איינגענומען סימפאטיש גע־זיכט; די גוטסקייט איהרע ליגט איהר, ווי מע זאָגט, אויפ'ן פנים. מרים־חיה איז אַ פשוט'ע, עהרליכע און אַ פרומע אידישע פרוי. זי טראָגט נישט קיין אייגענע האָר. פרעמדע טונקעל־רוסאָווע צעפֿ בעשענען איהר קאָפּ. און געקליידט איז זי ניט נאָך דעם לעצטען זשורנאַל, נאָר ריין, ציכטיג, טשעפקע, איינגענומען. איהר וואוכס איז ניט זעהר קליין, דאָך ווייזט זי אויס ווי אַ קינד, ווי אַ ליאלקע, אַקעגען איהר מאַן, וואָס זי שעצט איהם העכער און גרעסער פון אַלעמען אויף דער וועלט, און סענדער'ס וואָרט איז ביי איהר, להבדיל, אַ דין. זי איז ביי איהם די צווייטע פרוי און האָט מיט איהם איין־און־איינציגען זוהן מאַרקוס, וואָס די נאטור האָט איהם געשענקט מרים־חיה'ס שענקייט מיט סענדער'ס גבורה, און אינ־איינעם איז פון איהם אַרויס אַקוראַט אַזאָ זעלטענער העלד, ווי מיר דארפֿען אין אונזער ראָמאַן. אַרויסלאָזען איהם אויף דער גאַס, ווען עס שפּאַציערען אונזערע מאַמוזעלען מיט די דאַמען, איז געווען, מיין איך, אַ געפֿעהרליכע זאַך, וואָרום אין דער שטאָדט, וואו עס קומט־פֿאַר אונזע אמת'ע געשיכטע, איז דער צווייטער מאַרקוס ניט געווען. אמת, סע זענען געווען נאָך צוויי, דריי מאַרקוסען, נאָר ניט אַזעלכע מאַרקוסען, ווי אונזער מאַרקוס, מיט אַזעלכע גרויסע בלויע אויגען, מיט אַזאָ ברייטען ווייסען שטערן, מיט אַזעלכע שענע בלאַנדע געקרייזעלטע האָר, מיט אַזעלכע שענע ווייסע הענד, מיט אַזאָ הויכען גרויסאַרטיגען שטאַלט, מיט אַזאָ שען ליכטיג ריין פנים, מיט אַזעלכע איידעלע מאַניערען, מיט אַזאָ איינגענומענעם רעדען... לאַכט, לאַכט, איהר געבילדעטע מאַמוזעלען, קורסיסטקעס! אויב אייערע איידעלע הערצער זענען נאָך ניט פערדאַרבען געוואָר־רען פון פערשיעדענע פרייע, מאָדנע געדאַנקען, וועלען זיי זיך נאָך קאָנען קלאָפֿען, בעגעגענענדיג אַזאָ מאַנספאַרשוי, אַזאָ שענעם קאָ-

און עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז ער הערט אַ ריח פון גע-
קאכטע פיש; סענדער האָט צעשפרייט די נעזלעכער און האָט
מיט'ן גאנצען כח גענומען אַריינשלעפּען צו זיך אין נאָז אַרײַן
דעם שענעם, געשמאַקען אַראָמאַט פון די אויסגעצייכענטע געפיל-
טע פיש, און אזוי האָט ער געהאַפּט אַ דרימעל, זיצענדיג אין קרעס-
לע, אויף אַ האַלבע שעה. אויפגעשטאַנען, האָט ער זיך גענומען
אַביסעל צו די געשעפטען, אָפּגערעדט מיט אַ צוויי־דריי מעקלערס,
איבערגעזעהן די בריעה פון דער פּאָסט, אָפּגעענטפערט וועמען מע
דאַרף און האָט אַ קלונג געטהאָן צו פרויקע'ן און האָט געהייסען
גרייטען צום טיש.

אַז אונזער סענדער האָט אַריינגעטראָטען מיט אַ פער'חלש'ט
האַרץ אין עס-צימער אַרײַן, איז שוין דער לאַנגער דעמבענער טיש
געווען אינגאנצען גרייט מיט די טעלער, מעסערס, לעפּעל, פלעשער
און קליינע פלעשעלעך, גלעזער און קליינע גלעזעלעך, מיט אַלערליי
געזאַלצענס, הערינג געשניטענער, הערינג געהאַקטער, שמאַלץ-
הערינג, גערויכערטער הערינג, געמאַראַנירטער הערינג, קליינע הע-
דינגלעך, סערדעלען, איקרע און וואַרשעווער קאַלכאַסען. דאָס עס-
צימער אַלײן האָט מיט דער שטאַרקייט פונ'ם מאַסיווען מעבעל
געהאַפּט דעם אָפּבליק פון סענדער'ס קאַבינעט; די דאָזיגע צוויי
חדרים האָט סענדער לייעב געהאַט מעהר פון זיין גאַנצען גרויסען
הויז, מחמת די איבעריגע חדרים זענען געווען אויפגעפּוצט אויף
היינטיגען מאַניער, און זייער גרינג, רויכיג מעבעל האָט נישט
געקאָנט אויסהאַלטען אויף זיך דעם שווערען קערפּער פונ'ם גע-
שעצטען הערר בלאַנק. דריי פריבאַרען זענען אויפ'ן טיש געשטאַ-
נען: פאַר סענדער'ען, פאַר זיין ווייב און פאַר מאַרקוס'ען.

אונזערע לעזער זענען נאָך ניט בעקענט מיט די איבעריגע צוויי
פאַרשוינען. ביז וואַנען סענדער וועט זיך אָפּפאַרטיגען מיט די גע-
זאַלצענע זאַכען, וואָס שטעהען דאָ אויפ'ן טיש, וועלען מיר מיט
איין קוק בעטראַכטען סענדער'ס ווייב מיט איהר זוהן מאַרקוס'ען.

מיט מאיר קוואַשע, אָט דעם בעל-עגלה-יונג, וואָס פאַרמאָגט ניט מיין מיטל. דו פאַרשטעהסט? אַ העזה פון אַ שייגעץ!
— וואָס הייסט, סענדער? כּיע זאָגט דאָך אָבער, אַז ער איז איין עושר, אַ גביר! נעם, סענדער, דו האָסט דאָך ליעב אַ גע-פילטען קאַפּ?

— איין עושר? אַ גביר, זאָגסט דו? אַ קבצן, איין עני ואביון! זעהסט דו, דער שותף זיינער, מאַטעל פריעדמאַן, האָט אַביסעל געלט, נאָר וואָסער אַ געלט? געראַבעוועט, גע'גול'ט, אויס-געריסען מיט גוואַלד. אַזוי ווי ראובן בייטשעלע, אָדער שמחה פייג איז אויך אַ גלייכער שידוך? האָ? ווי מיינסט דו, אַשטייגער? אַיאָ, אַ פיינע זאַך? סענדער בלאַנק מיט שמחה פייג — צוויי גלייכע מחותנים, אַיאָ?

— איך ווייס? מיר דאַכט, אַז רב שמחה איז אַ... פיינער מענטש...

— אַ פיינער מענטש, זאָגסט דו? נו, און רב יואליק שלע-פער? און רב אייויק פאַטשיילע? און זלמן קרום-פנים? אויך פיינע מענטשען? האָ? זאָל איך זיך מיט זיי אויך משדך זיין? ווי מיינסט דו?

— איך זאָג דען, סענדער, אַז...

— אַז וואָס? חס ושלום! דו ווילסט נאָר, איך זאָל נעמען אויף מיינע עלטערע יאָהרען און אוועקגעבען אַזאַ קאַפיטאַל מיט געלט דער רוח ווייסט וועמען — עפּיס פייפערס, גנבים, שלעפערס! — שלעפערס?

— פאַרשטעהט זיך, שלעפערס! זאָלסט דו טאַקי וויסען, אַז סע איז שלעפערס, קבצנים, כלבים, שאַרלאַטאַנעס, פליהערס, אָנ-זעצערס, ניטאָ איינער אַ רעכטער, אַלע אויף פרעמד געלט, אַבי קאַרעטעס, פערדלעך! סע איז גאָלע הולטאַיעס, בלוטזויגערס, קור-לעספאַט... קולעספאַטאַרניקעס... ווי אַזוי הייסט דאָס דאָרטען ביי דיר, מאַרקוס, אין די היינטיגע ביכלעך?

— עקספּלאַטאַטערעס, — פעררעכט איהם מאַרקוס.

וואלעיר, ווי אונזער יונגער העלד מארקוס בלאנק, מיט וועלכען מיר
טרעטען-ארויס מיט גרויס גדלות אויף די בלעטלעך פון אונזער
אמת'ער ערצהלונג. איך ווייס, איהר וועט מיר ענטפערען: וואָס
קומט אונז אַרויס פון אַ שען פנים מיט אַ גרויסען שטאַלט? דער
עיקר איז — צי האָט ער עפּיס אין קאַפּ, אין האַרצען? וואָס אמת
איז אמת: מיין העלד האָט די נאַטור ניט געשענקט קיין בעזונ-
דערע פעהיגקייטען, אָדער טאַלאַנטען; ווער פערמאָגט אָבער אזא
גוט, ווייך, וואַרעם האַרץ, ווי מאַרקוס האָט? ווער פערמאָגט אזא
גליקליכע לאַגע צו זיין אַ זון, אַ בן-זקונים ביי סענדער בלאַנק,
וואָס קאָן איהם געבען נדן, וויפיעל מיינט איהר? צוואַנציג טוי-
זענד, דרייסיג טויזענד, און פאַר וואָס ניט קיין פופציג טויזענד
רובעל? סענדער וועט איהם געוויס געבען פופציג טויזענד רובעל,
אויב ער וועט גרויכען דעם שידוך, וואָס ער וויל. און דעם שידוך,
וואָס ער וויל, פאַר וואָס זאָל ער איהם ניט גרויכען? מיט וואָס
איז סענדער בלאַנק ערגער פון גרשון מירמעלשטיין?

— וואָס זאָגסט דו, מרים-חיה, אויף דעם דאָזיגען פאַרד? —
זאָגט סענדער צום ווייב און קוקט אַריין אין די פיש אַריין.

— אויף וואָסער פאַרד, סענדער? וואָס פאַר אַ פיש ווילסט
דו? אַ מיטעלשטיק? איין עקשטיק? צי אַ קאַפּ?

— לאָז זיין אַ מיטעלשטיק מיט איין עקשטיק מיט אַ קאַפּ, —
זאָגט סענדער. — איך רעד פון דעם שייגעץ, רעד איך.

— וואָסער שייגעץ, סענדער? נעם — אַט דאָס איז אַ גוט
שטיקעל, סענדער.

— טויזענד מאָל דאַרף מען דיר זאָגען, צי וואָס? איך רעד
פון גדליה דעם שרכן, רעד איך. ער שרייבט שוין וויעדער אַ מאָל
וועגען דעם דאָזיגען גראַביאן!

— וועגען וואָסער גראַביאן?

— איך האָב דיר שוין, דאָכט מיר, צעהן מאָל געזאָגט, אז
גדליה דער שרכן דולט מיר אַ ספּאָדעק, איך זאָל אַ שידוך טהון

סענדער איז געווען אַמאָל אַ קליין מענשעלע, גאָר אַ קליין מענ-
שעלע. דאָס איז געווען שוין לאַנג, אָבער גאנץ לאַנג, נאָך איידער
ער האָט געהאַט די קלינגערס, אַז ער האָט נאָך געהייסען סענדער
חלפֿן (למאי זאָלען מיר לייקענען? ער איז געווען אַ חלפֿן), האָט
ער זיך דעמאָלט אָנגעליטען פֿון די שענע אידען, זיידענע יונגע-
לייט, נגיד'ישע קינדער. אוי, האָט ער זיך פֿון זיי אָנגעליטען!
אוי, פֿלעגט ער שטעהן פֿאַר זיי כעברא קמיה מאריה, האָבען דאָס
נייעניעהריגע קדחת! אוי, פֿלעגט ער זיי מקנא זיין, און אוי,
פֿלעגט איהם אויף זיי ברענען!... און נאָכדעם, אַז ער איז פֿון
אַ חלפֿן אַרויף אויף דער מדרגה פֿון אַ בעל־הלואה, און פֿון אַ בעל־
הלואה — אויף אַ פֿעל־הענדלער, פֿון אַ פֿעל־הענדלער — אַ גראַבאַר-
שטשיק, פֿון אַ גראַבאַרשטשיק — אַ צעלניקער, פֿון אַ צעלניקער —
אַ קאָמיסיאָנער, פֿון אַ קאָמיסיאָנער — אַליין אַ סוחר, אַ צוקער-
הענדלער, אַ גרויסער סוחר, אַ רייכער סוחר, ביז אַ באַנקיר, — איז
ער אַלץ געוואַכסען העכער און העכער אין די אויגען פֿון זיינע בע-
קאַנטע, און ער האָט אָנגעהויבען אַראָפּוואַרפען איינציגווייז די פֿרי-
העריגע נעמען, ווי אַ פּויעל, וואָס וואַרפט פֿון זיך איינציגווייז
די אַלטע פֿעדערען, און האָט אָנגעהויבען צו בעקומען נייע נעמען:
סענדער גראַבאַרניק, סענדער צעלניקער, סענדער האָרטאָוויק.
איינער פֿון זיינע אָרעמע קרובים האָט איהם געשענקט פֿון זיך
אַ „על“ — איז געוואָרען „סענדערעל“. און צום סוף (אַ צייט
מיט יאָהרען האָט מען נישט געוואוסט זיין פֿאַמיליע) — סענדער
בלאַנק!... רב חיימ'קע, רב זאָמקע, רב מאיר'על האָבען ביסלעכ-
ווייז אויפֿגעהערט צו פֿערייסען פֿאַר סענדער'ען די נאָז און האָבען
אָנגעהויבען אַרומדרעהן זיך אַרום דעם אויפֿגעקומענעם נגיד, פֿרי-
הער געבענדיג איהם צו וויסען, אַז ער איז פֿון די „אויפֿגעקומענע“,
מיט אַזעלכע אויסרעדלעך, למשל: „אַ! שלום עליכם, אַ באַקאַנט-
מער איד! דאַכט זיך, סענדער? וואָס זשע מאַכט איהר עפֿים
גוטס? עפֿים זאָגט מען אויף אייך, אַז סע געהט אייך, אָהן עין-
הרע, זעהר גוט?“... און נאָכדעם שוין: „רב סענדער סערדצע!

— עקסלֶפֶאטאטשניקעס, מערזאוועס, סוואָלֶאטשעס, און גע-
נוג! און מע וויל, איך זאָל מיד מיט זיי משרד זיין! אָ, ווי לאַנג
קרענקען זיי, ניט דערלעבען זאָלען זיי דאָס!
— עס, סענדער, דערוויל עסט דו ניט.

— איך עס, איך עס, וואָס דען טהו איך? זעהסט דו, אָט דער
דאָזיגער גרשון, גרשון מירמעלשטיין — אָט דאָס הייסט אַ לייט-
שער מענטש, אַ מענטש, אַ פיינער מענטש, אַ געשטעלטער מענטש,
אַ באַרוהטער מענטש, אַ מענטש, וואָס סע הייסט מענטש, וואָס
מע קאָן אויף איהם זאָגען מענטש, מיט איינעם וואָרט — אַ
מענטש!... ווי מיינסט דו, מריס-חיה, אַשטייגער, אַז איך זאָל
וועלען מיט איהם אַ שידוך טהון, וואָס וואָלט ער געזאָגט, האָ?
— איך ווייס? וואָס קאָן ער זאָגען, סענדער? איך ווייס
וואָס?

— אַדרבה, ווי מיינסט דו, מריס-חיה? איך וויל הערען דיין
מיינונג.

— מיין מיינונג? איך מיין, אַז... איך מיין גאָרניט.
פאַרהאַן ביי אונז אַ סך אַזעלכע ווייבער, וואָס מיינען גאָר-
ניט, וואָס מיינען גאָר דאָס, וואָס דער מאַן וויל און וואָס דער
מאַן הייסט. מריס-חיה איז געווען איינע פון די ווייבער, וואָס
האַבען דרך-ארץ פאַר'ן מאַן, נישט מחמת „אהבה“, גאָר מחמת
„יראה“, דאָס הייסט, נישט אַזוי פאַר ליעבשאַפט, ווי פאַר אָפּשיי.
סענדער איז געווען אַ איד, וואָס ביי זיך אין שטוב האָבען אַלע
פאַר איהם געהאַט דרך-ארץ, פונ'ם ווייב ביז'ן געבאַלעוועטען מי-
זיניק מאַרקוס. אויפ'ן לשון פון די „העכסט-אינטערעסאַנטע ראָ-
מאַניסטען“ קאָן מען זאָגען, אַז סענדער איז געווען אַ דעספּאָט,
אַ טיראַן... איך וואָלט נאָך צוגעזעצט דאָס וואָרט „מערדער“,
איז ער אָבער געווען ווייט פון אַ מערדער. ער איז געווען אַ איד
גלייך מיט אַלע אידען, וואָס ביי זיך אין שטוב האָט ער געהאַט
די דעה, און ווייטער קיינער ניט. און אַז מיר האַלטען שוין דער-
ביי, געבען מיר דאָ איבער אַביסעל זיין ביאָגראַפיע אין קורצען:

זיצען, געגעבען אַ פאַפיראַס, אָנגעצונדען און אונטערגעטראָגען דעם גאַסמאַ שוועבעלע, געפרעגט: „וואָס האָט איהר עפּיס אזאָ שלעכט פנים?“ און געגעבען איין אויסרעד: „פאַר וואָס זעהט מען אייך עפּיס ניט?“ ווי אויף נאָדלען איז דער גאַסמאַ געזעסען; ער האָט שוין לאַנג אויסגערויכערט דעם געשענקטען פאַפיראַס; ער האָט שוין לאַנג זיך אויסגעהוסט דריי מאָל און אַכצעהן מאָל זיך אונטער-געהויבען אויפ'ן בענקעל, אָפּגעווישט דעם שווייס, גוט אויסגעשנייצט די נאָז, אַרויסגענומען און געמאַכט זיך איין אייגענעם פאַפיראַס, איינעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען, עטליכע מאָל געפרוכט אָנהוי-בען צו רעדען, וואָס ער בעדאַרף, און איבערגעהאַקט געוואָרען אויפ'ן ערשטען וואָרט, — און סענדער האָט אַלץ דערצעהלט פון זיינע גע-שעפטען, פון זיינע פערפאַלענע חובות, פון זיינע משפּטים, וכדומה, מיט גרויס התלהבות, גלייך ווי דער גאַסמאַ בעט איהם, וויינט און חלש'ט פאַר איהם, ער זאָל איהם „אינגאַנצען“ דערצעהלען און חס-ושלום ניט דורכלאָזען קיין ברעקעלע... נאָר יעדע זאך דאַרף זיך אָבער האָבען איין עק, און אַ מענש האָט אין זיך אַ גאַל! דער גאַסמאַ, רב זיאַמקע, אָדער רב חיימ'קע, האַפט די מינוט און הויכטאָן גלייך, גיך, אין איין אַטמהם:

— איך האָב אייך געוואָלט בעטען, רב סענדער, איהר האָט דאָך געהערט מסתמא, אז איך האָב אַוועקגעקויפט ביי דעם פרייז שיינסקי'ן אינגאַנצען די ווייץ, און מחמת...

— איך ווייס, איך האָב געהערט! — שלאָגט איהם סענדער איבער אינמיטען. — איך האָב געהערט פון אייער גילדענעם גע-שעפט. איך בין אייך וועניגוואָס מקנא, רב זיאַמקע, אָבער נאָר וועניג! ווייסט איהר זשע, פאַר וואָס? איך וועל אייך דערצעה-לען! אַט דער שיינסקי האָט ביי מיר פאַר פיער יאָהרען גע-וואָלט לייהען פופציג טויזענד קערבלעך, און דוקא אויף גוטע קאַנ-דיציעס. איך האָב אָבער דעמאָלט געהאַט איין עסק מיט'ן קאַש-קיווקער פרייז. די מעשה איז אזוי געווען...

מיר שטעהען, דאכט זיך, אויף איין סטאנציע? קומט אריין אויף דער נאכט צו אונז אביסעל! ... "א, רב סענדרער! איהר דער-ווייטערט זיך שוין פון אונז?" ... "איך האב צו אייך א קליינע בקשה, רב סענדרער: עטליכע טויזענד קערבלעך אויף צוויי חדשים" ... "אך! וועמען זעה איך? ווען איך ווייס, אז איהר זענט היע!" ... "און נאכדעם: "מיר ווילען, די גאנצע שטאדט וויל, זי חלש'ט, אויסקלויבען אייך פאר א גבאי, פאר גלאסנע, דעפוטאט, פאר דירעקטאר אין באנק" ... "הערר בלאנק! מיר האבען די עהרע, מיר בעמען, איהר זאלט אונז ניט אפזאגען. זייט אזוי גוט און געהט אריין אין אונזער לאגע, איהר זענט דאך ביי אונז, ווי זאגט מען עפּים, איהר פארשטעהט, צי ניין?" ...

אונזער סענדרער איז ניט געווען פון די דאזיגע, וואס פער-חלינען זיך מיט זייער מזל און בלאזען, ווי מע זאגט, פון זיך; ניין! ער קאן אויסהערען די דאזיגע אלע קאמפלימענטען גאנץ גלייכגילטיג, מיט עניוות, גלייך ווי ער וואלט גאר אזא כבוד ניט פערדיענט, און ענטפערען, אז ער איז נישט מסוגל, נישט מיט אלעמען, נישט אויפגעלעגט, סע איז דא גרעסערע פון איהם. אבער דאָרט, טיעה'טיעה אין הארצען, האָט ער געמעגט שטארק אַנקוועלען פון ביידע זייטען: אי וואָס ער האָט דערלעבט אזא כבוד, אי וואָס אָט די אלע כלבים האָבען אַראָפּגעלאָזט די וויידלעך און פערשטעהען דרך-ארץ. און נישט פאר קיינעם, נאָר פאר'ן ווייב האָט ער לייעב זיך פערגיסען אַמאָל מיט א געלעכטער.

— וואָס זאָגסט דו עפּים, מרים-חיה, אויף רב זיאַמקע דעם מיוחס, האַח-איהא? געדענקסט איהם האָטש, א רוח אין זיין טאטען? ...

קיין פעטער אָנבייסען, קיין גוט גלאָז וויין האָט ניט געקאָנט איהם צושטעלען אזא פערגעניגען, ווי רב זיאַמקע וכדומה אַזעלכע לייט, ווען זיי האָבען בעדארפט אַנקומען צו איהם. אויפ'ן שענ-סטען אופן און מיט'ן גרעסטען כבוד האָט אונזער סענדרער צוגע-נומען דעם געהערטעסטען גאסט ביי זיך אין קאבינעט, געבעטען

— פארשטעהט איהר, רב סענדר? האָב איך ביי אייך גע-
וואָלט בעטען אַ גמילות-חסד אויף אַ קליינער צייט.

— אַ גמילות-חסד? ! — פרעגט סענדר שטארק-שטארק פער-
וואונדערט, גלייך ווי מע האָט איהם דערצעהלט, אַז דער און דער
האָט גענומען דאָס גרויסע געווינס, אָדער ס'איז געווען נאָר-וואָס
אין דרויסען אַ הריגה, אַ שרפה, אַ מגפה...

— יא, אַ גמילות-חסד, — ענטפערט זיך רב זיאמקע נישט
הויך, נישט שטיל, נאָר אזוי, מיטעלמעסיג, ניט צו פערשטעהן,
וואָס וואונדערט זיך דאָס עפּים אזוי רב סענדר? — יא, אַ גמילות-
חסד, ביז וועסנע; נישט קיין סך: אַ רובעל צעהנטויענד.

— איצט האָב איך נישט, בנאמנות, איך האָב ניט איצט ביי
זיך, איך זאָל אזוי ניט האָבען קיין שלעכטס, איך זאָל אזוי ריין
זיין פון שלעק מיט אייך אינאיינעם. פאַר וואָס האָט איהר מיר
נעכטען ניט געזאָגט? נעכטען האָב איך גראַד יאָ געהאַט, איז
געקומען צו מיר אַ מענטש פון גבריאָל פּעלקענשטיין און לעגט מיר
פאַר איין עסק, אזוי ווי אין טיטיקיווקע סטראָיעט זיך היינט אַ
נייע פאַבריק, און גבריאָל פּעלקענשטיין האָט געמאַכט אַ קאָנטראַקט
מיט די שותפים נאָך פאַראַיאָהרען, אַז דער וואָלד דער טיטיקיוו-
קער... און אזוי ווייטער — אָהן איין אויסלאָז, מיט מעשיות און
מיט קליינע מעשה'לעך געבונדען און געפלאַכטען, אזוי, אַז סע
ברעכט דעם מוח!...

און אזוי געהט זיך רב זיאמקע אוועק נעבאָך אָהן געלד, אָהן
כה, איין אויסגעמוטשעטער, אַ נאָסער פון שווייס, און פאַר זיין
אוועקגעהן מוז ער נאָך אויסהערען אַ לאַנגע נאָטאָציע פון רב
סענדר'ער, אַז ניט אזוי האַנדעלט מען, אַז מע זאָל דאַרפֿען אַנ-
קומען צו יענעם, און מע טאָר זיך ניט פיהרען אזוי גרויס, און מע
דאַרף זיך היטען פון שלעכטע שותפים, און מע דאַרף וויסען, ווי
אזוי צו האַנדלען און מיט וועמען צו האַנדלען, און מע זאָל פרעגען
ביי איהם, ביי סענדר'ער, וואָלט ער קלאָר געמאַכט און געוויזען
אַ דרך אין אַלע געשעפטען. און ביי'ם געזעגענען זיך בעט איהם

און סענדער האָט אַוועקגעצויגען אַ שפּאַנגעל־נייע מעשה אויף נייע זעכס שעה. רב זיאַמקע איז שוין פיטש־נאָם: עס רינגען פון איהם ריקעס שווייס; ער ווישט זיך נעבאָך מיט דער פּאָלע און זיפצט, ווי איין אומגליקליכער פלענער אין געפענגעניש; רב זיאַמ־קע שלאָגט איהם איבער די רעד:

— האָט מיר קיין פאַראיבעל ניט, רב סענדער, וואָס איך שלאָג אייך איבער די רעד... איהר ווייסט, וואָס איך בין געקומען צו אייך?

— ניין; פון וואַנען זאָל איך וויסען?

סענדער בלאַנק האָט גאַנץ גוט געוואוסט, וואָס רב זיאַמקע'ס וויזיט בעדייט, נאָר ער מאַכט אַ נאַאיוו פנים און קוקט איהם אין די אויגען אַריין.

רב זיאַמקע איז אויפגערעכט געוואָרען און זאָגט זיך גאַנץ פרייליך:

— פאַרשטעהט איהר מיר, רב סענדער, די מעשה דערפון איז אזוי: איך האָב די ווייץ אַוועקגעקויפט מיט אַ שותף, מיט אברהם זאַלצוואַסער...

— מיט אברהם זאַלצוואַסער? גאָט זאָל אייך אָפּהיטען, רב זיאַמקע! דאָס איז דאָך אַ שווינדלער, אַ דרעהער, אַ רוצח, אַ קוילער! שטעלט אייך פאַר, אז פאַר צוויי יאָהרען ווינטער, אַרום חנוכה, צי אַרום פורים, — איך גערענק ניט אַקוראַט — קומט צו מיר אַריין אַ איד, גוט מאָרגען! — גוט יאָהר! זעהר פיין! און מישט מיר אויף אַ מעשה...

רב זיאַמקע בייסט זיך די נעגעל, קראַצט זיך אונטער דער יאַרמעלקע, ער הוסט, ער קלאָפּט מיט די פיס, עס פערשפּיליעט זיך די קאַפּאָטע, ער רוקט־אָן דאָס היטעל שטאַרק, שטאַרק, און סענדער דערצעהלט גאָר אַ נייע מעשה גאַנץ אַנגענעהם, בהדרגה, מיט זעהר שענע וויצען פערפראַוועט, אָהן איין אויסלאָז, אָהן איין עק! רב זיאַמקע שפּרינגט שוין אונטער און פאַלט אַריין אין די רעד, שוין גאָר אָהן דרך־ארץ:

זאָלען אַביסעל נעהענטער זיך בעקענען מיט אונזער יונגען העלד, מיט אונזער שענעם מאַרקוס בלאַנק, — דאָס קלענסטע און דאָס בעסטע קינד פון סענדער'ען.

„דאָס קלענסטע און דאָס בעסטע“ — אזא מיינונג איז געווען וועגען מאַרקוס'ען דער פאָטער אַליין איבער צוויי זאכען. ער שטענעם, האָט סענדער לייעב געהאַט זיינע קינדער, ווען זיי זענען נאָך געווען קליינע, ברעקעלעך, קאַראַפּוזיקעס; און ווי באלד די דאָזיגע קאַראַפּוזיקעס האָבען אָנגעהויבען אונטערצוואַכסען, אזוי האָט אונזער פיינער סענדער אָנגעהויבען בעקומען צו זיי אַ שנאה, וועלכע איז געוואַכסען אַלע מאָל שטאַרקער און גרעסער. ער האָט געקוקט אויף זיי, ווי אויף שותפים, ווי אויף פּרעטענדענטען אויף זיין גוטס, און אָהן קריעה, אָהן סצענעס, אָהן פעטש האָט זיך נישט געמאַכט קיין שמחה, קיין חתונה; דער פאָטער האָט געאַרבייט מעשים, געטופעט מיט די פיס, די מוטער האָט געוויינט, די קינדער האָבען געגאָסען מיט טרערען, — און דער סוף האָט זיך אויסגע-לאָזט, אז סענדער האָט געמוזט עפענען די האַנד און מיט טוירטע קללות אָפּצעהלען געלד, וויפיעל מע האָט בעדאַרפט.

ביי אַ סך גאַנץ לייטישע מענשען פיהרט זיך אזוי. דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע איז ניט איין מאָל געווען איין עדות ביי אַזעלכע פיינע סצענעס, ניט איין מאָל געווען אַ פערמיטלער צווישען פאָטער מיט זיינע אייגענע קינדער, וואו דער גאַנצער סכסוך איז געגאַנגען וועגען איבעריגע עטליכע הונדערטערס, וואָס מיט דעם האָט מען געקאָנט פשוט מציל זיין פון הונגער און פון דחקות אַ גאַנצעם הויזגעזינד; געלד האָט טאַקי דער פאָטער גע-געבען, נאָר בלוט האָט ער אָפּגעצאָפט ביי די אומגליקליכע קינדער אַ סך מעהר, ווי אויף עטליכע הונדערטערס... אז איך האָב אויף אַ ציקאָועסט אַ פרעג געטהאָן דעם איינגעשפּאַרטען פאָטער, צו וואָס האָט איהם געטויגט דער גאַנצער טאַרעראַם מיט די בזיונות, מיט די טרערען אומזיסט און אומנישט? — האָט ער מיר גאַנץ ערנסט געענטפערט:

סענדער אַמאָל אַריינקומען, מ'היבא תיתי, אביסעל שמועסען... רב זאמקע לויפט אָהן איין אַטהעם און האָט מורא זיך אַרומקוקען! עס געהט איבער אַ קליינע צייט. מע דאַרף אָבער פאַרט די קליינ-גערס, — וואָס טהוט מען? ער געהט נאָך אַ מאָל צו רב סענ-דער'ען, טאָמער, אַ קשיא אויף אַ מעשה?... און ווייטער די זעלבע געשיכטע; ווייטער אַ מאָל דאָס אייגענע! און אזוי איז מיט רב זאמקע'ן, מיט רב חיימ'ען, מיט רב איציקל'ען, און אזוי איז מיט אַלע זיינע אַלטע בעקאנטע. אָס אזא מין נפש איז ער.

אונזער סענדער איז ניט בעסער און ניט ערגער פון אַלע אַנ-דערע אויפגעקומענע גבירים, פשוט'ע מעגשלעך, וואָס קאָנען קיין אַנדערע פערגעניגענס נישט האָבען פון קיין זאך, אַ חוץ געלד און כבוד.

אייגענטליך, וואָלט איך דאָ בעדאַרפט אביסעל בעשרייבען די ביאָגראַפיע זיינע: ווער איז ער? פון וואָנען שטאַמט ער אַרויס? ווער זענען זיינע עלטערען? מיט'ן גרעסטען און מיט'ן שענסטען כבוד וואָלט איך דאָס געטהאָן, ווען איך זאָל דאָס וויסען. איז דען מעגליך, אז ראָמאַניסטען זאָלען קענען אַ גאַנצע וועלט? און וואָס איז אונז דער אונטערשייד — לאָמיר שמועסען עפענטליך: — וואָס געהט אונז אָן, ווער איז געווען סענדער'ס זיידע, צי סענדער'ס באַבע? צי איז זיין פאָטער געווען אַ מלמד, אַ שוסטער, אַ באַנדער, צי אַ מעקלער? מיר ווייסען נאָר סענדער'ען; מיר געדענקען איהם, אז ער איז אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, געווען אַ געמיינער איד, אַ חלפּן, אַ פעלעהענדלעך, אַ מוכר-תבואה'ניק, און היינט... היינט איז ער סענדער בלאַנק! קוקט אייך גוט צו צו איהם: אפשר איז ער אייך אויך קענטליך, אזוי ווי מיר?

דאָס פיערטע קאפיטעל.

טראַגיקער פון מאַרקוס'ען אַליוו.

שוין צייט, שוין צייט צו פערנעמען זיך אביסעל מיט דעם יונגסטען פון דער פאַמיליע בלאַנק; שוין צייט, אז אונזערע לעזער

לייזער'ס אַנטיקעל, וואָס איז שטענדיג און קלוג, אז „עס עקט זיך מיט איהם די וועלט“? אָבער דערווייל זעהען מיר פאַר אונזערע אויגען סענדער'ס מיוזיקעל און מיר לייגען גרויסע גילדענע אותיות, אָנגעצייכענט אויף זיין ווייסען שטערן:

„נעלד וועסט דו האָבען,

אַ פערד וועסט דו זיין“...

און דאָרט, ביי דער זייט, שטעהט לייזער דעם בעל-עגלה'ס אַ זונהנדעל, אַ שוואַרץ „אינגבערעל“ מיט אַ שטיק בולקע אין דער האַנד (קוים דערלעכט דעם גליקליכען שבת!). אָפּגעריסען און באַרפּיס, מיט אַ פאַר גלעזערנע אויגען, און אויף זיין בעוואַכסע-נעם שוואַרצען שטערן איז אָנגעצייכענט פערקעהרט:

„אַ פערד וועסט דו האָבען,

אַ קבצן וועסט דו זיין“...

אָך! פאַר וואָס בין איך נישט קיין פּאָעט? איך זיין אַצינד בע-גייסטערט, פול מיט מחשבות; איך וואָלט אָנגעשריבען דערויף אַ גאַנצען שיר אין שענע קלינגענדיגע פערזען, מיט מעלאַנכאָלישע, פילאָזאָפישע, הויכע געדאַנקען, מיט טענות צום בורא-שמים, פאַר וואָס קומט דאָס, אז סענדער'ס קינד, וואָס איז פונקט אזוי קלוג און מיט די זעלבע טאַלענטען, ווי לייזער'ס איריאַט, און פון דעסט-וועגען געהט יעדער צו צו מאַרקלען מיט אַ פאַרטיג שמייכלע, מיט אַ חנופה'לע, מיט אַ קניפּ אין בעקעל, און צו לייזער'ס פעמ-פעק וויל קיינער אַפילו קיין קוק נישט טהון, און אז ער קומט זיך יאָ עמיצען אונטער די הענד, טהוט מען איהם אַ שטורך, אַ שנעל אין נעזעל, אַ ציפּ ביי'ם אויהער, אָדער מע רוקט איהם אָן דאָס היטעלע איבער די אויגען און מע מאַכט פון איהם חזק...
און שפעטער, אז מיר האָבען דערלעכט צו זעהן אונזער קליינעם העלד צו דער בר-מצוה, האָבען מיר זיך זאָט נישט געקאָנט אָנקוקען זיין שענע צורה, און הגם מיר האָבען פון איהם אַליין קיין בע-זונדערע שאַרפע חכמות נישט געהערט, דאָך האָט מען אונז דער-צעהלט פון דעם דאָזיגען פייער, פונ'ם דאָזיגען מאַרקעל, אַזעלכע

— א קינד טאָר מען ניט ווייזען קיין וועג, א קינד איז א חזיר, א קינד דארף מען לערנען, סע זאָל וויסען, אז א קערבעל איז ניט קיין הונט, וועט ער אויך וויסען אויף דער עלטער, ווי אזוי זיך צו באַגעהן מיט א קינד און ווי אזוי מע דארף היטען א קערבעל היינט-טיגע יאָהרען...

סע פערשטעהט זיך, אויף אַזאָ לאַגיקע האָב איך ניט געהאַט וואָס צו ענטפערען...

די צווייטע סיבה, וואָס מאַרקוס איז געווען טייערער ביי סענ-דער'ען כמעט פון אַלע קינדער, איז ווייל מריס-חיה איז ביי איהם געווען דאָס צווייטע ווייב, און אינגאנצען איהר לעבען איז געווען אַפגעהאַנגען פון איהר טייערען בן-יחיד.

„נו, מילא? — פרעגט מיך דער לעזער. — וואו שטעהט דאָס, אז די קינדער פונ'ם צווייטען ווייב דארף מען בעסער ליעב האָבען?“
 נו, מילא! — ענטפער איך אויך דאָס אייגענע. מילא אַהין, מילא אַהער — סע איז פאַרט אזוי איינגעפיהרט ביי א נעוויסער קלאַס אידען. נאָר למאי זאָלען מיר אַוועקגעהן פונ'ם אמת? מאַר-קוס איז טאַקיי געווען איין אַנטיקעל, וואָס מע קריגט עס גאָר ניט. די גאַנצע שטאָרט האָט מיט איהם געהאַט צו טהון; אז סענ-דער האָט געבראַכט דעם ערשטען שבת דעם פינפיעהריגען מאַרקעל אין בית-המדרש מיט א זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך און מיט א גילדען היטעלע, האָבען איהם אַרומגערינגעלט א מאַסע יונג-לעך, ווייסע-חברה'ניקעס, און יעדער האָט איהם א טאַפ געטהאָן. פון יענעם שבת אָן איז אַוועקגעגאַנגען א שם אויף דער גאַנצער שטאָרט, אז ביי סענדער בלאַנק איז דאָ א מיזיניקעל, א מאַרקעל, עקט זיך מיט איהם די וועלט! עס איז איהם ניט אין פנים אַריינ-צוקוקען, און קלוג איז ער, אז עס זאָל איהם גאָר קיין גוט אויב ניט שאַדטען... איך וואָלט א בעלן געווען אָנטהון לייווער דעם בעל-עגלה'ס יונגעלע אין א זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך מיט א גילדען יאַרמעלעקע, און הערען, וואָס וועלען זאָגען אָט די אַלע ציבוע'קעס, וואָס דאַרפן אָנקומען צו סענדער'ס קעשעני, אויף

אז דער תנא האָט זיך געשטעלט, זאָגט ער, אויף דעם פסוק, צו פרע-
גען, זאָגט ער, אַ וויעדערזאָגט: מה דאָך, זאָגט ער, עבודה זרה
איז אַזוי, איז דאָך פרה אדומה, זאָגט ער, על אחת כמה וכמה! "...
און מיט דעם דאָזיגען „זאָגט ער“ האָט חיים-חנא אַזוי פעררעדט
און פערקלאָפט די צייהן, אז דער פעהערער איז געבליבען ויצען,
ווי אַ מענש, וואָס מע האַפט איהם אויף פונ'ם שלאָף און מע זאָגט
איהם: „קוק!“ — ער קוקט און קוקט און ווייסט ניט, וואו ער
איז אין דער וועלט...

אַז חיים-חנא איז געשטאַרבען, און מאַרקעל איז אַריינגעפאַלען
צו אַנדערע מלמדים אין די הענד אַריין, האָבען די דאָזיגע אָנגער-
הויבען בעמערקען, אז רב סענדער'ס זוהן האָט אַביסעל „אַ האַרט
קעפּעל“, אַ „שווערע תפיסה“ מיט אַ „קורצען זכרון“; דערצו האָט
סענדער אָנגעהויבען ווערען רייכער און רייכער, און ביי לייטען האָט
ער געזעהען, ווי אַזוי מע לערענט קינדער אויף דעם נייעם שניט,
האָט ער געקריגען מאַרקוס'ען אַ צוויי-דריי לעהרערס פון „היינטי-
גער וועלט“, וואָס אונזער יונגער העלד האָט ביי זיי גענאָשט פון
יעדער זאָך צו ביסלעך, עטוואָס פון אויבען, אַזוי, אז צו זיעבעצעהן-
אַכצעהן יאָהר האָט ער געהייסען זעהר אַ פיין בחור'על, ניט ער-
גער פון אַ סך אַזעלכע בחורים'לעך, וואָס איך מיט אַייך קענען
זיי זעהר גוט: זיי געהען זעהר שטאַרק אויסגעפּוצט, זיי האָבען ביי
זיך אַ סך ביכלעך; צווישען זיך שמועסען זיי אויף דער גאָס ווער-
גען טורגעניעו'ען, און שרייען אַזוי שטאַרק, אז איהר מוואָט זיי
בעמערקען; צייטונגען ליינען זיי אַלערליי, און מיט פרעמדע
הענד שרייבען זיי אַליין אויך אַ מאָל אַריין אַ קאָרעספּאָנדענציע
אין אַ אידיש בלאַט, און שפעטער, אז ער ווערט עלטער, דערמאָנט
ער אַייך, אז ער האָט אַמאָל, אין די יונגע יאָהרען, „געשריבען אין די
צייטונגען“. מיט איינעם וואָרט, אונזער אויסגעצייכענטער מאַר-
קוס וואָלט געווען אַ יונגעל אַ משכיל, ווי אַלע משכילים אין דער
פּראָווינץ, אַ „אינטעליגענט“, אַ געוועהנליכער טיפּ פון אַ אידיש
בחור'על אַ נאָכאַל, וואָס נעמט אַ שענע כּלה מיט רויטע בעקלעך

אנטיקלעך, אז מיר זענען באמת געווען אנטציקט פון דעם דאָזיגען יונגאטש. „שטעלט אייך פאַר, — אזוי האָט דערצעהלט חיים-חנא דער מלמד — אז מיט זיינע פליצליכע קשיות, וואָס ער פרעגט ביי איהם, ביי זיין רבי'ן, שטעלט ער איהם אזוי אנדער, אז ער, רב חיים-חנא, מאַהלט אייך, וואָס איז באמת אַ חרית, בלייבט אָפהענג-טיג און קאָן קיין מויל ניט עפענען אַקעגען דעם דאָזיגען תלמיד, וואָס דאַרף אויסוואַכסען עפּים אַ מין גאון, אָדער איך ווייס אַליין ניט וואָס!“... איז נאָך דאָ וואָס צו רעדען פון סענדרער'ס פערעגט-ניגען און פון מריס-חיה'ס גליק, וואָס האָט זיך אויסגעגאָסען אין טרערען? מיט וואָס האָט זי פערדיענט ביי גאָט אזא ברכה? מיט וואָס האָט זי זוכה געווען צו האָבען אזא תכשיט, וואָס גאָט און לייט טהוען זיך פרייהען מיט איהם? ניט אנדערש, אז דער-וואָס לעבט-אייביג האָט זיך ארומגעקוקט אויף איהר, ווי זי קומט נעבאָך אָפּ ביי סענדרער'ען, כמעט ווי אַ דיענסט — גאָט זאָל ניט שטראָפּען פאַר די רעד! ניט אנדערש, אז דאָס איז איהר אַ רפואה צו דער מיכה...

נאָר מריס-חיה האָט, אַפּנים, ניט פערדיענט ביי גאָט, אז איהר זוהן זאָל באמת זיין אַ גאון-עולם; כל זמן רב חיים-חנא דער מלמד האָט געלעבט, איז מאַרקעל געווען אזא תכשיט, אזא גילדען קעפּעל, אז קיינער האָט איהם ניט געקאָנט נעמען פעהערען, מחמת חיים-חנא איז דערצו געווען אַ מוּזיק; ער האָט קיינעם ניט געלאָזט אויס-רעדען אַ וואָרט: ניט דעם פעהערער, ניט דעם תלמיד. ער האָט גערעדט פאַר אַלעמען; ער האָט אַליין געפרעגט און אַליין גע-ענטפערט. און אז יענער האָט געפרעגט דעם תלמיד, למשל: „וואָס לאָזט מיך דאָ, מאַרקעל, דער תנא הערען?“ — האָט חיים-חנא פערקאָטשעט די אַרבעל, געמאַכט מיט די הענד און אין דער גיך געענטפערט: „נו, זאָגט ער דאָך אייך, אז עבודה זרה איז ניט גלייך, זאָגט ער, צו דער פרה אדומה; פאַר וואָס? זאָגט ער, מחמת עבודה זרה, זאָגט ער, איז איין אנדער זאך, און די פרה אדומה, זאָגט ער, איז וויעדער איין אנדער זאך; איז געדונגען, זאָגט ער,

אלע כחות פון זיין געזונדען יונגען קערפער, — מיט איינעם וואָרט, מײן מאַרקוס האָט געוואָלט שטודיערען. איין מאָל פאַר אלע מאָל שטודיערען: אויף דאָקטאָר, אויף אַדוואָקאַט, אויף אינזשיניער — שטודיערען און גענוג!

ווען און ווי אזוי איז דער דאָזיגער געדאַנק איינגעפאַלען מאַר-קוס'ען אין קאַפּ אַריין — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען; נאָר די בריוולעך, וואָס ער האָט געשריבען צו איינעם פון מיינע חברים, צו אריה-לייב'ען, זענען געווען מיט אַזאַ פייער געשריבען, אזוי הייס, אזוי ענערגיש, אזוי אמת, אז איך האָב זיך אויף קיין מינוט ניט פערטראַכט, אז דער דאָזיגער יונגער מענש וועט זיין צוועק דערגרויכען. (איינע פון די דאָזיגע שענע בריעף האָט דער לעזער בעגעגנעט אין דעם ערשטען קאַפיטעל פון אונזער אמת'ער מעשה).

נאַטירליך, האָט דער פאָטער ניט געטאָרט וויסען פון דער דאָ-זיגער פיינער אידעע, און איך רעכען, אז עס איז גלייכער, וואָס סענדער האָט ניט געוואוסט, וואָס מאַרקוס טראַגט ביי זיך אין קאַפּ און אין האַרצען: גאָט ווייסט, וואָס עס וואָלט געקאָנט דער-פון אַרויס! סענדער האָט געהאַט צו טהון מיט די שידוכים, און מאַרקוס האָט געשריבען הייסע בריוולעך צו אריה-לייב'ען, אזוי ווי אויבען איז געשטאַנען.

מעהר ווי אלע מאָל האָט זיך אויפגעהויבען דאָס פייער ביי אונ-זער יונגען העלד זומערצייט, פונקט אין דער עפאָכע, ווען עס קומט פאַר אונזער נאַטירליכע געשיכטע; אין דער דאָזיגער צייט זענען זיך צענויפגעפאָהרען אלע תלמידים פון די גימנאַזיעס מיט אלע סטודענטען פונ'ם אוניווערסיטעט. אַך! ווי שטאַרק אונזער מאַר-קוס האָט זיי נעבאָך מקנא געווען אויף זייערע גילדענע קנעפלעך, די אָפיצערסקע היטעלעך, די העמדלעך פון די סטודענטען; ווי פרייליך, ווי פריי, ווי גליקליך זענען די דאָזיגע מענשען, און ווי טרויעריג, געבונדען און אומגליקליך איז ער נעבאָך! דעמאָלט, ווען זיי שיפען זיך אויף דער לאָדקע אין דער אויסגעצייכענטער זומער-

און מיט א סך נדן, — און האָט חתונה, און ווערד א פיין איידע-
מעל, א בעל-הלואה, א שטיקעל סוחר, א גרויסער סוחר, א יונגער-
מאן א גביר מיט עטליכע קינדער, וואָס בעקומען ביי איהם פונקט
אזא ערציהונג, ווי זיינע עלטערען האָבען איהם געגעבען, און אזוי
איז „דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת“ — איין דור געהט
נאָך דעם אנדערען, ווי א זיגער... נאָך ניין! אונזער שענער העלד
האָט געהאט איין אנדער השגה אין דער וועלט, און זיין צוועק איז
געווען ניט אזוי, ווי מיר האָבען פון זיינעטוועגען אויסגעבעט. יעד-
דער מענטש האָט זיך זיין קאפּריו, זיינע השגות; פאַר וואָס זאָל
מאַרקוס בלאַנק זיין ערגער פון אלע אנדערע מענטשען? איך זעה,
אז מיינע לעזער ווילען טרעפען, אז מסתמא מוז דאָ זיין א שען מיין
דעל אינמיטען, און מאַרקוס איז שטאַרק פערליעבט... ניין! איהר
דאַרפט געדענקען, אז מיין ראָמאַן איז „א ראָמאַן אָהן א ראָמאַן“!
איך וועל אייך ניט געהן שווערען, אז ווען מיין שענער העלד זאָל
געווען בענגעגענען ערגיץ א מין ראָזא, אָדער א יעליזאבעטאַ, וואָלט
ער פון איהר אנטלאָפּען וואו דער שוואַרצער עפּפער וואכסט. איך
ווייס נישט. די עפּאָכע צווישען אכצעהן און צווישען צוואַנציג
יאָהר איז די געפּעהרליכסטע צייט פאַר די יונגע קינדער, און אזוי
ווי דאָס ברעקעלע קינד מוז נעבאָך איבערקומען פאָקען, מאָלען
און צייהנדלעך, אזו מוז דאָס גרעסערע קינד איבערקומען די צייט
פון לייעבע, — און למאָי זאָלען מיר זיך נאָרען? מיר האָבען דאָך
אלע געפאָקט, געמאָזעלט, לייעב געהאט און, דאַנקען גאָט, איבער-
געקומען אָט די אלע וועהטיגען געזונדערהייט... וואָס קאָן איך אָבער
טהון מיט מיין יונגען העלד, אז עס האָט זיך איהם פאַרט ניט גע-
טראָפּען דער צופאַל? קאָן איך איהם דען מיט גוואָלד זאָגען: „געה,
מאַרקוס, לייעב זיך אייך, שרייב פלאַמפּיעריגע ברויזלעך, ווער צע-
גאַנגען ווי א וואַכס, הענג זיך, טרינק זיך, אבי איך זאָל האָבען
שטאַף אויף א „העכסט-אינטערעסאַנטען ראָמאַן“? ובפרט, אז מיין
יונגער העלד האָט געהאט גאָר איין אנדער אידעע, איין אנדער ציעל,
וואָס ער האָט זיך צו דעם געשלאָגען דורך טיר און דורך טויער מיט

— אי, טישעפע זיך אָפּ פון מיר! גאַרניט! גאַרניט! — מאַר-
קום שלעפט אַרויס זיין האַנד פון איהרע הענד, און מריס-חיה
געחט-אָוועק מיט אַ טיעפען זיפּן פונ'ם האַרצען.
איך פרעג אייך: ביי אַט אַזעלכע פערשיעדענע אומשטענדען,
וואָס איז דער חרוט, אַז יעדען צופאַל, וועלכער זאָל קאָנען אונזער
פיינעם העלד אויסלייזען פון זיין טרויעריגער לאַגע, וואָלט ער בע-
געגענט מיט פרייד? וואָס איז דאָ צו וואונדערען זיך, וואָס מאַר-
קום האָט גלייך מיט אַלע אונזערע בעקאַנטע ביי סענדער'ען אין
הויז אַרויסגעקוקט אויף דעם דאָזיגען צופאַל, וואָס קיינער פון זיי
האָט אויך ניט אַרויסגערעדט און וואָס יעדער בעזונדער האָט גע-
טראַכט ביי זיך טיעפ-טיעף אין האַרצען?...

ליעבער לעזער, טייערער פריינד! ווער דו ביזט דאָרטען און
וואָס דו ביזט דאָרטען — געב מיר אַהער דיין האַנד און לאָמיר זיך
ביידע ווינשען, אַז עס וועט קומען אַמאָל די צייט, ווען מיר וועלען
זיך דארפן אָפגעזעגענען מיט'ן דאָזיגען נאָרישען וועלטעל, זאָל
אונז גאָט שומר ומציל זיין פון אַזא טרויעריגער לאַגע, וואו אונזער
געעהרטער סענדער בלאַנק האָט זיך געפונען אין דער צייט, ווען
זיין פיינע משפּחה האָט זיך צענויפגעפאָהרען צו איהם „מבקר חולה
זיין“...

דאָס פֿינפטע קאָפיטעל.

סענדער'ס משפּחה פאָהרט זיך צענויף ביסלעכווייז.

מיר האָבען איבערגעלאָזט סענדער בלאַנק אין קאַבינעט נאָך
דעם גרויסאַרטיגען אָנבײסען. סענדער האָט זיך געפיהלט עפּיס ניט
אין בעסטען; אַ שרעקליך שניידעניש איז אויף איהם אָנגעפאַלען,
און אַ גאַנצע מלחמה האָט זיך אויפגעהויבען אין זיין בויך.
— שלעכט! שלעכט! — האָט ער געזאָגט צו מריס-חיה'ן. —
ס'איז מיר שלעכט, זעהר שלעכט!

נאכט און זינגען ליעדלעך אקעגען דער זילבערנער לבנה, מוז ער נעבאך זיצען אין דער היים און אויסהערען אָט די אַלע מעשיות מיט די רעד פונ'ם פאָטער, וואָס האָבען זיך איהם שוין אזוי צור געגעסען! ער איז פשוט געפענטעט אין קייטען; ער איז אין גער פענגעניש; מע האָט איהם פערשפארט, מע האָלט איהם אין אָס-טראָג; מע לאָזט איהם נישט אַרויס אויף דער ליכטיגער שיין. וואָס האָט מען נעבאך צו איהם און צו זיינע יונגע יאָהר און טעג? פאַר וואָס קאָן ער נישט געניסען פון דער זיסער יוגענד, גלייך מיט אָט די אַלע יונגע מענטשען? פאַר וואָס איז פאַר איהם אַלץ פערשלאָג-סען, אַלץ בעהאַלטען, אַלץ פערבאַטען? אַלע מעגען, נאָר ער, מאַר-קום, טאָר נישט; ער דאַרף דאָ זיצען און פערשוואַרצע ווערען — ביז וואַנען? ביז ווי לאַנג נאָך?

מיט אזעלכע שוואַרצע געדאַנקען זיצט נעבאך אונזער יונגער העלד, אָנגעשפּאַרט דעם שענעם קאַפּ אויף די ווייסע הענד, און סענדער דערזעהלט זעהר אַ שענע געשיכטע, ווי אזוי אַ שותף האָט איהם אַריינגעפיהרט אין אַ געשעפט אַרײַן, ווי אזוי ער האָט איהם געוואָלט „אַפּקאַכען“, ווי אזוי זיי זענען ביידע געקומען צום פרייז, ווי אזוי דער פרייז האָט איהם געבעטען זיצען, ווי אזוי דער שותף האָט זיך אַריינגעחאַפט צו איהם אין די הענד אַרײַן, ווי אזוי דער פרייז האָט זיך מיט איהם אָפּגערעכענט און האָט איהם געזאָגט: „עי, מאַשקא! יאק סיעמאַש, פאַן מאַשקא?“ חאַ-חאַ-חאַ! — סענדער לאַכט, און זיין פעט לייב טרייסעלט זיך פאַר געלעכטער, מריס-חיה לאָזט נישט אַראָפּ קיין אויג פון איהר טייערען זוהן, וואָס איז נעבאך שוין פון אַ צייט אזוי בלאַס, אזוי אומעטיג; ער עסט נישט, ער טרינקט נישט — וואָס איז „דעם קינד“?

— וואָס איז דיר, מאַרקעל? וואָס טהוּט דיר וועה, מיין קינד? — אזוי זאָגט איהם די געטרייע מוטער פאַר'ן שלאָף, קוקט איהם אין די אויגען אַרײַן און נעמט איהם אָן ביי דער האַנד, און טרערען קלויבען זיך איהר אויף די אויגען.

בכה, אזוי ווי מיין העלר, מקיים זיין אלע חובות, וואָס ליגען אויף אונז, און דערצו נאָך אזוי בערוהט אָפּלעבען זיך דאָס וועלטעל — אַך, ווי גרינג וואָלט אונז געווען צו געהן פון דער וועלט! ווי אנגע- נעהם וואָלט ביי אונז געווען דער טוידט! בערעכענט זיך אליין: איך עס מיר אָפּ אָנבייסען, פעררויכער מיר אַ געשטאַקע ציגאַר, טרינק מיר אויס אַ גוט גלאַז ביער, זאָג מיר אָפּ אַ פאַר קאַפיטלעך תהילים, שענק מיר איין אָרעמאַן אַ צוויי גראַשען, איך נעם מיר דעם טינטאון־פּען און מאַך מיר אַ חשבון: דעם זעהן אזוי פיעל, דער טאָכטער אזוי פיעל, עטליכע קערבלעך אויף דער שוהל, אַ פאַר רובעל אויפ'ן מרחץ, להבדיל, עטליכע גריוונעס אויף צעטיילען די תלמוד־תורה־יונגלעך פאַר דער מטה, אז זיי זאָלען פון מיין כבוד וועגען שרייען: „צדק לפניו יהלך!“ נאָכדעם זאָג איך מיר אָפּ גאַנץ בערוהיגט ווידוי מיט אַ גלאַטען לונג־און־לעבער און מיט אַ ריינעם סאָוועסט, איך לעג מיך צו, פערמאַך מיר איין אויג, דאָס אנדערע אויג — און ווער אַנשלאָפּען... און אויף מאָרגען וויעדער אַ מאָל דאָס אייגענע... אז דער דאָקטאָר איז געקומען צו סענדער'ען, האָט ער איהם געפונען זעהר אין אַ טרויעריגער לאַגע. די ערשטע פראַגע, וואָס סענדער האָט פאַרגעלעגט דעם דאָק- טאָר, איז געווען:

— איז מיין שלאָפקייט ניט געפעהרליך, און צי וועל איך נאָך קאָנען געזעגענען זיך מיט מיינע קינדער?

— ווען איהר זאָלט זיין אזוי געפעהרליך, — האָט איהם דער דאָקטאָר קלוגער גאָנץ ערנסט געענטפערט — וואָלט איך איצט ניט געהאַט דאָס גליק מיט אייך צו רעדען; נאָר נאָך די קינדער שיקט וואָס צום גיכסטען, טהוט־אָפּ אייערס, וועט איהר זיין רוהיג, אַראָפּ אַ משא!

טוידט ווי די וואַנד איז סענדער געוואָרען, אז ער האָט דער- הערט דעם דאָקטאָר'ס רעזאָלוציע. און ער האָט אָנגעהויבען צו צימערען, צאָפלען מיט אלע אברים: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק! אַט דאָס איז שוין מיין עק! אַט דאָס איז מיין עק!“...

— וואָס זשע איז דיר אזעלכעס? גאָט איז מיט דיר, סענדרער!
 — איך ווייס ניט. גאָט דאָ איז ביי מיר איין אומגליק! — און
 סענדרער האָט אָנגעוויזען מיט ביידע הענד אויפ'ן בויך. ראשית
 חכמה, האָט מריס-חיה געשיקט רופען דעם דאָקטאָר. הגם סענ-
 דער גלויבט ניט אין קיין דאָקטאָר און זאָגט, אז די גאנצע „שפיעל“
 (די מעדיצין) איז נאָר אַ שאַנטאָזש, אַ „פאָקוס“ אויף צו נאָרען
 געלט, פון דעסטוועגען לאָז איהם וועה טהון אַ פינגער — שיקט ער
 באַלד צום דאָקטאָר. פארהאן אַ כּך אזעלכע צווישען אונזערע אי-
 דען, וואָס האָבען עפּים קיין „אמונה“ ניט אין דער מעדיצין, האָטש
 (די מעדיצין) איז נאָר אַ שאַנטאָזש, אַ „פאָקוס“ אויף צו נאָרען
 אויף דער וועלט, און ער מעג יאָ גלויבען און ניט גלויבען — אַלץ
 איינס!

אונזער געהערטער סענדרער האָט זיך געהאַט זיין דאָקטאָר, דעם
 דאָקטאָר קלוגער, און מיט איהם האָט ער ליעב געהאַט אין אַ פרייער
 צייט אַריינצושמועסען מיט „דאָקטאָריע“. דער דאָקטאָר האָט לאַנג
 געקנעלט, ביז ער האָט איהם איינגעבילדעט, אז פונקט אזוי ווי
 ער קאָן שטארבען פון אַ שלאַפּקייט, אזוי קאָן מען זיך געזעגענען
 מיט'ן לעבען געזונדערהייט. דער דאָזיגער כלל איז סוף-כל-סוף
 איהם אַריין אין קאָפּ, און פון יענער צייט אָן האָט ער געפיהלט,
 אז זיין לעבען הענגט אויף אַ האָר, האָטש אפילו ער איז געזונד
 און שטארק אויף אַלע אברים. דעריבער האָט ער זיך געריכט טאָג
 אויף טאָג און האָט זיך שוין לאַנג צוגעגרייט אַ צואה, אויסגערעד-
 בענט ביז דער לעצטער פרוטה (דאָס איז ביי איהם געווען בסוד),
 און יעדער טאָג איז ביי איהם געווען אַ געשענקטער, און דעריבער
 טאָקי פלעגט ער זיך אַנטהון כל התענוגים אויף דער וועלט: גוט
 עסען, רעכט טרינקען, אויסרוהען די ביינער, גענוג אויסלאָכען זיך
 אויף „די היינטיגע“, „די קבצנים“, אָפּגעבען גאָט זיינס, דאָס
 הייסט, דאווענען אַלע טאָג, אַמאָל, אז עס איז געווען צייט, אָפּ-
 זאָגען אַ צוויי-דריי קאפיטלעך תהלים, און אַמאָל שענקען אַ נדבה
 (זעלטען, זעהר זעלטען). אַך! ווען יעדער פון אונז זאָל האָבען

געחאפט, אויסגעשנייצט די נאָז שטאַרק-שטאַרק און האָט אזוי געזאָגט :

— מיין ליבערער הערר בלאַנק! איהר ווייסט, אז איך בין אייך א גוטער פריינד. איך וועל טהון אלע מיטלען. נאָר איהר וועט מיך פאַלגען, צי ניין? רופט נאָך א דאָקטאָר, וועלען מיר מאַכען א קאַנסיליום. ביי אונז אין דער מעדיצין איז דאָ א גלייך וואָרט: איין קאָפּ איז גוט, צוויי איז נאָך בעסער... — מיט די דאָזיגע ווער-טער האָט ער זיך אָפגעזעגענט מיט'ן חולה און מיט אלע אנדערע זון איז געשווינד ארויסגעגאנגען פון קאַבינעט. אַראָפּגעלאָפּען פון די טרעפּ און געקומען אַראָפּ, האָט ער געטראָפּען פרויקע'ן מיט זיין פאלטאָ אין די הענד. אַרויפגעוואָרפען אויפ'ן דאָקטאָר דעם דאָס, האָט זיך פרויקע ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט אַ פּרעג געטהאָן דעם דאָקטאָר: „וואָס הערט זיך מיט'ן בעל-הבית?“ האָט איהם דער דאָקטאָר קלוגער געענטפערט מיט אַ זיס שמויכלע אויף לאַטיין (דער דאָקטאָר קלוגער איז זעהר אַ פשוט'ער ביי זיך, זעהר אַ ליבענסווירדיגער מענש און איז מיט יעדען אַ גוטער ברודער):

— נישקשה, אַביסעלע גאַרגולעס, אַביסעלע פלעריז קסוחאטיר-ווא, נאָר סע וועט זיין רעכט: דער דאָקטאָר קלוגער שלאָפט ניט!...

— דער רוח ווייסט איהם, וואו ער נעמט אזעלכע טערקישע ווערטער! — האָט פרויקע געזאָגט צו זיך אליין און פערשלאָסען די טיר.

מיר ווייסען וואָהל פאַר קלאָר, אז פרויקע האָט זיך גאַרניט אָנגעקעהרט מיט די בלאַנקס; נאָר מחמת ער דיענט שוין דאָ אַ יאָהר זיעבען-אַכט, דערפאַר האַלט ער זיך מיט זיי שטאַרק היימיש, נאָהענט, כמעט ווי אַ ווייטער קרוב, און דעריבער האָט זיך פרויקע גערעכענט ביי זיך, אז ער-פּי יושר קומט איהם אויך אַ שטיקעל חלק פון סענדער בלאַנק'ס ירושה. ער איז געווען, נאָך זיין השגה נאָר, זעהר גערעכט: האָרעווען האָט ער געהאַרעוועט, ווי איין אייזעל, און אין דער גאַנצער צייט פון זיין געטרייער דיענסט האָט

— זאגט מיר, דאָקטאָר, דעם אמת, דעם ריינעם, לויטערען אמת: צי קאָן איך האָבען אַ שטיקעל האָפענונג? איך בין ערשט אלט דריי און פופציג יאָהר! מיין פאָטער האָט געלעבט פיער און אכציג יאָהר, מיין מוטער — זעכס און ניינציג יאָהר, און מיין זיידע, זאָגט מען, האָט אָפגעלעבט מערער אלס הונדערט יאָהר; פאר וואָס זשע קומט עס מיר, איך זאָל אזוי גיך?...

ביי די דאָזיגע ווערטער האָט זיך סענדער צעוויינט, ווי אַ קליין קינד. מריס-חיה האָט גע'חלש'ט, און מאַרקוס, וואָס האָט געהאט זעהר אַ גוט ווייך האַרץ, האָט זיך געווישט די נאָסע אויגען.

און דער דאָקטאָר קלוגער האָט צענומען די הענד, אויסגעצויגן גען דעם קאָפּ און געמאַכט אזאָ מינע, פונקט ווי דער ריזענדער מאַכט, בשעת עס ברעכט זיך איבער איין אַקס און דער וואָגען טהוט אַ טראַסק אין דער ערד אַריין.

די דאָזיגע מימיקע האָט אויף אונזער סענדער'ען געוורקט שרעקליך: עס האָט זיך איהם דייטליך פאָרגעשטעלט, ווי זיין אינ-וועניגסטע „מאַשינעריע“, די „געדערים“, האָבען פלוצים געלאָפּ-נעט, און צוהערענדיג זיך צום בויך, האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז דער מאָגען האָט זיך איהם ווירקליך אנידערגעשטעלט אויף איי-ביג. דאָך האָט ער זיך געשעמט אַ פרעג טהון דעם דאָקטאָר און האָט איהם נאָר געבעטען, ער זאָל איהם נאָך אַ מאָל גוט בעטראַכטען. דער דאָקטאָר קלוגער איז מרוצה געוואָרען צו בעטראַכטען דעם חולה נאָך אַ מאָל און האָט זיך צוגעלעגט מיט'ן אויגער צום קראַנקענ'ס בויך. בעטראַכטענדיג איהם, האָט דער דאָקטאָר ניט אַרויסגעלאָזט קיין פיפּס פונ'ם מויל, נאָר גלאַט אזוי געקנייטשט מיט די פלייצעס, געדרייט מיט'ן קאָפּ, געסמאַרעט מיט דער נאָז, לאַנג-לאַנג געטראַכט, געקוקט דעם חולה אין די אויגען אַריין, גע-זיפצט, ווייטער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, געקנייטשט מיט די פליי-צעס און אזוי ווייטער. סענדער בלאַנק האָט דאָס אלץ גוט בע-מערקט, און טראַפענס שווייס, קאלטער שווייס, האָבען אַרויסגע-טראַטען אויף זיין פנים. נאָכדעם האָט זיך דער דאָקטאָר אויפ-

אפשר זאָל ער נאָר איבערמאכען דאָס קייטעל אויף אויהערינגלעך מיט אַ בראַש פון בליומקע'ס וועגען?...

— דוין! דוין! דוין! — האָט דאָס גלעקעל זיך געלאָזט הערען פון אויבען. פייל אויס דעם בויגען האָט זיך פרויקע געלאָזט לויפען ארויף און אין עטליכע מינוט אַרום איז ער אַראָפּגעלאָפען מיט צוויי דעפעשען, וואָס מע האָט איהם געגעבען אוועקצושיקען עקסטערע צו די קינדער און מע האָט איהם צעהן מאָל אָנגעזאָגט: „ער זאָל לויפען גיך, אויף איין פוס!“ פון דעסטוועגען האָט זיך פרויקע ערלויבט צו צוועצען זיך אויף אַ רגע'לע, זעהען, וואָס שטעהט דאָ אין די דעפעשען.

צום כבוד פונ'ם דאָזיגען געטרייען דיענער מווען מיר בער-מערקען, אז אין די פינף יאָהר, וואָס פערשיעדענע לעהרערס האָבען פערבראכט ביי די בלאַנקס אין הויז, האָט זיך פרויקע צוגעלערענט אביסעל רוסיש לייענען און שרייבען. מע קאָן ניט זאָגען, אז פרוי-קע האָט זעהר טייערע פעהיגקייטען צום לערנען; דערפאר האָט אָבער מאַרקוס אַליין גענוג געקנעלט מיט איהם, ביז ער האָט דער-לעבט, אז פרויקע קען שוין האַלב טראַף (סקלאַדעס) און חתמ'ענען זיך אויף רוסיש: „פרויקע קראָקמאַן“, אזוי אז עס איז אויסגעקור-מען נאָר: „מאָנפרויקערקאָקער“. נאָר צום רעכענען האָט פרויקע געהאַט אַ זעלטענעם קאָפּ, און ווער ווייסט, וואָס פאַר אַ מאַטעה-מאַטיקער פון איהם וואָלט אַרויס, ווען זיין פאָטער, קאָפּעל קראָקמאַן, זאָל ניט געווען זיין קיין קוימענקעהרער און זאָל ניט געווען פון בראַנפען שטאַרבען און פאַר דעם טוידט אָפּגעבען פרויקע'ן צו אַ קאָוואַל, און דער קאָוואַל זאָל איהם ניט געווען שלאָגען אַלע טאָג ווי אַ הונד, און פרויקע זאָל ניט געווען אָנקומען פריהער צו זיין אַ הויף-משרת און נאָכדעם אַ לאָקיי ביי סענדער בלאַנק. די גרעס-טע „זאָדאָטשע“ האָט פרויקע געקאָנט אויסרעכענען אויפ'ן קאָפּ, אזוי אז דער בעל הבית פלעגט ניט איין מאָל נכהל ונשתומם ווע-רען.

ער נאך ניט געזעהען פון זיין בעל-הבית קיין מתנה אפילו פאר א צווייער, און חוץ לזה האָט נאך סענדרער געהאט א טבע אָפּנעמען חשבון ביי פרויקע'ן פונ'ם מאַרק ביז דער לעצטער קאָפּיק! מיט זיין גאַנצען לעבען איז פרויקע געווען איבערגעגעבען דעם בעל-הבית, און פון זיינעטוועגען וואָלט ער געגאנגען אין פייער און אין וואַסער, און דעריבער האָט פרויקע געשאַרפט די צייהן אויף דריי טויז זילבערנע לעפעל, א גרויסען זילבערנעם הדס, א גוטען בור-שטינענעם, אין גאָלד געפאַסט, ציגאַרען-שפיץ, וואָס נאך זיין רעכע-נונג נאך האָט ער בעדאַרפט ווערטה זיין, צום וועניגסטען, פינף און דרייסיג רובעל, א טויז געפרעסטע העמדער, מיט נאך אַזעלכע קלייניגקייטען, וואָס די יורשים וואָלטען זיך ביי'ם טראַסק ניט אַרומגעקוקט. און איבערהויפט איז פרויקע געווען אַנטציקט פון סענדרע'ס גילדענעם זייגער מיט דער מאַסיווער גילדענער קייט; דאָס דאָזיגע קייטעל האָט סענדרער בלאַנק אַליין געלאָזט מאַכען אין דער פאַבריק, און דעריבער איז דאָס געווען אַזוי מאַסיוו. פרויקע פלעגט ניט איין מאָל האַלטען דאָס קייטעל מיט'ן זייגער, אָנמעסן טען זיי אויף זיך, קוקען אין שפּיעגעל אַריין און אָנקוועלען פון זיך. נאָר פרויקע איז ניט געווען קיין ננב; חלילה! גאָלד האָט געמעגט ליגען פאַר זיינע אויגען, וואָלט ער ניט געטשעפעט. „נאָר נאָך דעם בעל-הבית'ס טוידט, — האָט ביי זיך פרויקע גע'פּועל'ט — ווען אַלע וועלען נעמען, וועל איך אויך נעמען: ווער וועט זיך אַרומד-קוקען אויף דעם עלענדען פרויקע'ן?“ און איצט, אַז פרויקע האָט דערזעהען, ווי זיין בעל-הבית פאַכט מיט דער נשמה, האָט אין איהם אָנגעהויבען קלאָפּען דאָס האַרץ פאַר שרעק, און זיצענדיג אונטען אויפ'ן בענקעל און וואַרטענדיג, אַז אַט-אַט וועט מען איהם שיקען נאָך דער „חברה-קדישא“, האָט זיך פרויקע דערווייל גע-מאַכט אַ צעטעל, וואָס ער דאַרף, און אַז עס איז געקומען צום זייגער מיט דער קייט, האָט ער זיך געטראַכט, וואָס זאָל ער טהון מיט זיי: צי זאָל ער זיי פערקויפּען, צי זאָל ער נעמען זיך דעם זייגער און דאָס קייטעל אַוועקשענקען בלוימקע'ן (זיין כלה), צי

ווי אזוי סענדער'ען איז געגאנגען אין זיינע געשעפטען גוט.
אזוי איז זיינע קינדער געגאנגען שלעכט. אז חיים איז אראפ פון
קעסט, האָט ער געהאט זיינע עטליכע טויזענד רובל.

— גערענק, חיים, — האָט איהם דער פאָטער געזאָגט — אז
איך האָב פון מיין צד גענוג יוצא געווען: דיך אויסגעהאָדעוועט.
חתונה געמאכט, געגעבען נדן, געהאַלטען פינף יאָהר אויף קעסט
אויך — און וואָס נאָך? האָסט צו מיר כלל וכלל ניט! מיט מיר
קעהרסט דו זיך שוין היינט ווינציג-וואָס אָן: איך האָב נאָך קיין
דער; איך האָלט אַ טאָכטער אויף קעסט און דאָרף חתונה מאַכען
אַ זעהן. פאָהר דיר געזונטערהייר און זיי מצליח! אז דו וועסט
זיך שאַנעווען, וועסט דו האָבען געלט און סע וועט דיר זיין גוט,
אם ירצה שם. זעה, היטאָפּ אַ קערבעל, וועסט דו זיין אַ מענטש!...
אז חיים איז געבליבען אָהן געלד, האָט ער צום פאָטער ניט
געוואָלט שרייבען: ער האָט גאנץ גוט געוואוסט, אז עס וועט זיין
אומזיסט. נאָר אז מע האָט שוין אַלסדינג אויסגעפערקויפט פון
שטוב, און די קינדער האָבען געבעטען ברויט און עס איז ניט געד
ווען, האָט זיך חיים געזעצט און האָט אָנגעשריבען אַזאַ מין ברעפּ:
"לכבוד אהובי אָבי היקר הגביר המפורסם החכם ומופלג כש"ת
מוהר"ר סענדער נ"י.

"שוין מעהר אז צוויי יאָהר, זינט איך בין געבליבען אָהן אַ
קאָפּיקע, האָב איך דיר דען אַפילו מזכיר געווען, זעהסט דו דאָך
אַליין, אז מסתמא האָב איך שוין קיין געלד ניט... וואָס רעד איך?
די קינדער און מיין ווייב און איך שטארבען פאר הונגער... איך
בין דאָ אַ פרעמדער... על כן, אהובי אָבי! פערשטעהסט דו שוין...
ניטאָ וואָס צו רעדען... אַזעלכע צוויי קינדער, ווי איך האָב, דאכט
מיר... און מיין ווייב איז דוקא ניט קיין אויסברענגערין, ווי אַנר
דערע... און איך ווייס? פערקעהרט, מיט אַלע מעגליכקייטען... ווען
ניט אַט דער פייפערמאן, אַט דער גולן... ער האָט ביי מיר אויסגע-
נאָרט דריי טויזענד רובעל... מזומענ'ע דריי טויזענד קארבען!...
קיין אַנדערע געשעפטען איז דאָ ניטאָ... אפשר דאָרט, אין דיין

בכן, האָט אונזער געבילדעטער משרת צוגעטראָגען די דעפּע-
שען צום פענסטער און איז אָפּגעשטאַנען איבער זיי קרוב צו אַ
האַלבער שעה, ביז ער האָט יאַקאָש צענויפגעלעגט.

— בוקי... אָן... על... יע... נאָש — באַליען... שלאָף! אָן...
פאַקאָי... אַז... סלאָוואָ... נאָש... אָן — אָפּאַסנאָ... זעהר געפעהר-
ליך! אָפּאַסנע! דאָס הייסט, אָט שטאַרבט ער. אַהא? ...

און פרויקע'ס געדאַנקען האָבען זיך ווייטער איינגעפלאַנטעט
אין דעם גילדענעם זייגער מיט דער שווערער קייט... אויף דעם טע-
לעגראַף האָט פרויקע פריהער געוויזען די דעפּעשען עפּיס אַ רויטען
אידען, ער זאָל זיך מטריח זיין איבערלייענען און געבען איהם צו
פערשטעהן, וואָס שטעהט דאָרטען.

„אך, ווען מע זאָל מיך געווען לערנען אין די יונגע יאָהרען!“ —
האָט זיך פרויקע געטראַכט, אַראָפּגעלאָזט טיעף אין דער אונטער-
שטער קעשעני די צוויי רובעל מיט די פערציג קאָפּיקעס אויס-
גאָב, אַזוי, אַז זיי זאָלען טאַקי ביי איהם בלייבען, מחמת ווער וועט
זיך היינט אַרומקוקען, צי עס איז דאָ אויסגאָב, צי ניין? נאָר ווי
איבערראַשט איז ער געווען, אַז אַריינגעקומען צו רב סענדער'ען
אין קאַבינעט, האָט איהם זיין געפעהרליכער פּרינציפּאַל באַלד אַ
חאַפּ געטהאָן:

— אויסגאָב, פרויקע! צוויי מיט פערציג!...

„ער האָט שוין אַפילו אויסגערעכענט, דער אַלטער גאַנצמ-
ניק!“ — האָט פרויקע געטראַכט און האָט במחילת כבודו אויסגע-
לעגט אויפ'ן טיש די צוויי רובעל מיט די פערציג קאָפּיקעס און איז
מיט אַ ביטער האַרץ אוועק אין זיין רוה אַריין.

באַלד אויפ'ן אַנדערען טאַג איז געקומען סענדער'ס עלטערער
זוהן, חיים בלאַנק, מיט זיין ווייב סאַני און מיט צוויי קליינע קינד-
דער: פאַני — אַ מיידעל פון אַ יאָהר אַכט, און מאַני — אַ קליי-
ניטשקע פון זעכס יאָהר.

היינטיגע יאָהרען, און אזעלכע פייפערמאַנס, וואָס נאַרען-אויס געלד, זענען דאָ אומערדום אויף דער גאַנצער וועלט. וואָס זאָל מען טהון? שווערע יאָהרען היינט! פון דעסטוועגען, אז מע איז אַ מענש, קומט מען ניט דערצו, אז מע זאָל בלייבען ווי אויפ'ן וואַ-סער. דיין שוואַגער מוהר"ר יוסף זעמעל האָט היינט דאָס גרעסטע געשעפט, און מע זאָגט, אז ער פערדיענט גרודעס מיט גאָלד. איך זיץ שוין היער מעהר פון דרייסיג יאָהר, האָט זיך מיר נאָך איין מאָל ניט געמאַכט אזא גליקליך געשעפט, ווי חתני מוהר"ר יוסף נ"י האָט בעקומען דאָרט אין זיין שטאָדט; עס איז אַ סברה, אז ער קויפט זיך אַ דירה פאַר צוואַנציג טויזענד רובל, — לאָז איהם גאָט העלפּען! איך פערגיין איהם מיט'ן גאַנצען האַרצען. היינט געהט מיר אַ נייע סדרה: מע דאַרף אַ שידוך טהון מיט מאַרקוס'ען און געבען איהם אַ דרייסיג טויזענד רובעל נדן און אַ קוויטאַנציע פאַר אַ זעכס טויזענד רובל. היינט הלבשה און חתונה-הוצאות! איך האָב צורעכט געמאַכט מיין הויז, קאָסט מיך בלא גוזמא צעהן טויזענד רובעל! היינט איז ביי מיר געווען בתי מרת רבקה תחיה צו גאָסט מיט'ן קינד (אַ זעלטען קינד!), האָט מען איהר געמוזט שענקען ת"ק קערבלעך אַ מתנה! פון וואַנען זאָל זיך דאָס נעמען אַלעס? גרים לזוגתך מיט די קינדעלעך.

פון מיר אָביך ס ע נ ד ע ר ב ל א נ ק.

נאָך אַ יאָהר — אַ שווער יאָהר! — האָט זיך חיים אָפּגע-מוטשעט, ביז ער האָט זיך געקריגען ענדליך אַ שטעלע מיט פופציג רובעל אַ חודש געהאַלט, און אין אַ יאָהר אַרום האָט מען זיך אַרומ-געקוקט, אז חיים איז איין אָרענטליכער מאַן און איז אַ געטרייער מענש, האָט מען איהם מוסיף געווען נאָך פופציג רובעל. דערפאַר האָט ער אָבער געהאַרעוועט און איז געווען אינגאַנצען פערקויפט דעם פרינציפאַל און האָט פערבראַכט גאַנצע טעג מיט נעכט אין וואַלד (דאָס איז געווען זיין שטעלע).

אין דער דאָזיגער לאַגע איז ער געווען, ווען ער האָט פלוצים דערהאַלטען די עקסטרע-טעלעגראַמע פונ'ם פאָטער, וואָס רופט איהם

שטאָרט, וואו מע קען מיר, מע ווייסט ווער איך בין... מע זאָגט, אז יעקב-משה צוקערשטיין האָט געוואונען צעהן טויזענד רובל... גרים לאמי ח' היקרה מרת מרים-חיה, לאחותי היקרה מרת רבקה עם בעלה היקר מו"ה יוסף זעמעל מיט זייערע קינדער... ווי געהט עם זיי היינט? גרים לאַחי המשכיל החכם מוהר"ר מאַרקוס שיחיה. זייט געזונד און פיל גליקליך, ווי עם ווינשט אייך

דיין זוהן חיים בלאַנק.

„גם איך האָב דיר פֿערגעסען מודיע זיין, אז זוגתי מרת סאַני שתחיה איז איצטער ניט בקו הבראה, און מיין קלענערע טאכטער מאַניטשקע פאָקט.

חיים הנ"ל.

פון טאָג אויף טאָג איז חיים געגאנגען אויף דער פאָסט, און ערשט אין צוויי וואָכען אַרום איז אָנגעקומען אַ בריעף.

— אַ בריעף, סאַני, אַ בריעף פון דער היים!

סאַני איז שוין געזונד געוואָרען און האָט זיך קוים אַרומגע-שלעפט איבער דער שטוב, נאָר דאָס קינד איז נאָך אַלץ געווען שלאָף. מיט גרויס ציטערניש האָבען זיי זיך געזעצט לייענען דעם לאַנגערואַרטעטען בריעף:

„לבני היקר הרבני מוהר"ר חיים נ"י ע"ש זוגתו היקרה מרת סאַנע תחי' עכב"ב.

„ראשית מודיעכם, אז מיר זענען אַלע ברוך השם אין בעסטען געזונד, געב נאָט דאָס נעמליכע פון אייך צו הערען ניט ערגער, אָמן! והשנית, פערשטעה איך ניט, וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר, בני היקר, וואָס זאָלסט מיר אָנטהון אַזעלכע יסורים, און מיר אַלע זאָלען האָבען איבער אייך אַ פערשטעהרטען יום-טוב? לאַז מען פרעגען ביי דער וועלט, צי האָב איך ניט יוצא געווען אַקעגען דיר, ווי דער בעסטער פאָטער? על כן, בני היקר, בעט איך דיר, זאָלסט מיר ניט מקצר ימים זיין און ניט שרייבען מיר אַזעלכע בריעף, וואָס זיי זענען מיר ניט לרצון. און אַהער האָסט דו ניט וואָס צו פאָהרען, מחמת אָהן געלד קריגט מען אין ערגיץ קיין געשעפטען ניט

אונזער יונגער העלד איז געווען אזוי צופריעדען, אזוי גליקליך מיט'ן גאסט, וואָס ער האָט זיך שוין אזוי לאַנג מיט איהם נישט געזעהן, אז ער האָט גאָר פּערגעסען צו פרעגן חיימ'ען, ווי געהט עס איהם. און חיים האָט פון זיין זייט אויך ניט געמאכט פון זיך קיין רעדע און האָט די גאנצע צייט, וואָס זיין יונגערער ברודער האָט גע-פלאַפעלט, קיין איינציג וואָרט ניט געזאָגט. און סאָני? סאָני איז געזעסען מיט מרים-חיה'ן אין אַ ווינקעלע און האָבען זיך שטילער-הייר געשמעסט פון היימישע זאכען: פון די דיענסטען די הולטייר-קעס, פון די קינדערשע מלבושימ'לעך, ווי עס קאָסט יעדע זאך גאָלד, פון דעם יקות בכלל און פון היהנעה, גענו, קאטשקעס, אז צו וואָס מע ריהרט זיך צו, הייסט מען זיך אָפּגילטען!

— אַנומעלט האָב איך מיר געהייסען ברענגען אייער — האָט מרים-חיה דערצעהלט דער שטור און זיי האָבען ביידע געפלאַמט — ביי מיר איז שוין אַ מקח זיעבעציג קאָפּיקעס; סידען ערב פסח צאָהל איך אַ קערבעל, אַ קערבעל מיט פינף — אָבער נישט מעהר. איך צעהל-אָפּ די אייער... פינף שאַק האָב איך זיך געהייסען ברענגען, מחמת איך האָב געוואָלט אָפּבאָקען אַ טאָרט פון צעהן פונט, האָטש אפילו יענע וואָך האָב איך אָנגעכאָקען אַ פולע שאַפע מיט צוקערלעקאך, און עס איז אין דריי טעג פאַרשוואונדען געוואָרען; איך זאָל זאָגען אויף דער אידינע — קאָן איך ניט: ביי מיר איז היינט אַיין עהרליכע אידינע, איך זאָל האָבען אזא יאָהר... שאַ! דו דאַרפסט זי קענען, זי איז ביי מיר געווען פאַר זעכס יאָהרען, זי הייסט זלאַטע...

— אוי! זלאַטע? שוועגער, זלאַטע איז ביי אַיך?

— יא, זלאַטע! זי האָט זיך שוין גע'גט מיט'ן מאַן און וויער-דער אַ מאָל חתונה געהאַט.

— וועמען האָט זי גענומען, שוועגער?

— ווייס איך וועמען זלאַטע האָט גענומען! אזא יאָהר זאָל ער האָבען! עפּיס אַ שאַרלאַטאַן, אַיין אויסוואורף. ער איז כלומרשט אַ שניידער, אַ קורנאָסער שלים-מזל!...

ארויס, ער זאל תיכף ומיד קומען מיט די קינדער. חיים האָט ניט גע-
קאָנט וואַרפען דעם וואָלד אפילו אויף צוויי טאָג; נאָר עס איז אַ תירוץ,
אז דער פאָטער איז געפעהרליך שלאָף און רופט, מע זאל קומען?
אז חיים איז אַריינגעקומען צום פאָטער אין קאבינעט אַריין,
איז ער איהם געפאלען אויפ'ן האַלז, און אויף סענדער'ס אויגען
האָבען זיך בעוויזען טרערען. ער האָט צוגערופען צו זיך די שוור,
געפרעגט „וואָס מאַכסט דו?“ און האָט אויסגעצויגען די לינקע
האָנד די צוויי אייניקלעך, אז זיי זאָלען אַ קוש געבען דעם קראַנקען
זיידען; דערפאַר האָט ער זיי אַ קניפ געטהאָן אין בעקעל און גע-
הייסען זיי געהן זיך שיינעלען. די קינדער זענען מיט גרויס פער-
געניגען אַרויסגעלאָפען זיך שפיעלען און דערווייל בעטראַכטען דעם
זיידענ'ס גרויסען הויף מיט'ן שענעם גאָרטען. אונטען האָט זיי
פרויקע איבערגענומען, געשענקט צו מאַרמעלאַדען און האָט זיך גע-
נומען אויספרעגען ביי זיי: ווי רופט מען זיי? וויפיעל זענען זיי
אַלט? וואָס טהוט זייער פאָטער אין דער היים? וואָס טהוט די
מוטער? צי האָבען זיי אויך אזא גרויסע שטוב, ווי דער זיידע?
צי קאָנען זיי שוין לייענען, שרייבען? די עלטערע, פאָני, האָט
איהם געזאָגט, אז זי קאָן שוין גיך לייענען ניט נאָר געדרוקטע,
אפילו געשריבענע אויך. פרויקע האָט זיך ניט געפוילט זי באַלד
אויפ'ן אָרט אָפּעקוזאַמענירען. ער האָט אַרויסגעחאַפּט אַ שטי-
קעל פאָפיער פון דער קעשעני און האָט מיט אַ שטיפטעל אָנ-
געצאָראָפּעט: „מאָנפֿרויקערקאָקער“. די קינדער האָבען אויסגע-
שאַסען אַ געלעכטער און זענען מיט אַ קוויטש אוועק אין גאָרטען
אַריין, שרייענדיג: „מאָנפֿרויקערקאָקער!!“ אונזער געריהמטער
פרויקע האָט דאָס געהערט, און פון יענער מינוט אָן האָט ער גע-
טראָגען אַ שנאה אין האַרצען אויף די דאָזיגע צוויי קינדער מיט
זייערע עלטערען צוזאַמען.

חיים איז שפעטער מיט צוויי שעה אַריינגעגאַנגען צו מאַר-
קוס'ען אין קאבינעט, וואו יענער האָט איהם בעוויזען אַלע זיינע
אַנטיקלעך פון דער ביבליאָטעק ביז די מינדרסטע קלייניגקייטען.

— דוואַדצאַט פּיאַט קאָפּעיק סערעבראַמ'ס!
 — וואָזמי דוואַדצאַט! — האָט איהם די דאַמע אויף געלעב-
 טער געענטפערט און האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ רגע'לע און
 האָט דערווייל געחאַפּט אַ קוק אויפ'ן האָהן.
 — פאַזשאַליטע דיענעך'ס! — האָט איהר דער יונג געענטפערט
 אויף איין אמת. די דאַמע האָט לאַנג ניט געטראַכט און האָט זיך
 פערקערעוועט צוריק אַהיים מיט'ן סאָלדאַט און מיט'ן האָהן.
 ערשט צום דריטען אַקט, אז איך האָב אַ קוק געטהאָן דורך מיין
 בינאָקל אַרויף, האָב איך דערזעהען, ווי מיין דאַמע פונ'ם האָהן איז
 אַריינגעקומען אין טהעאַטער אַרײַן און דאָס פנים האָט איהר צוויי
 מאָל אַזוי פיעל געשיינט, ווי פריהער.
 געקומען אַהיים פון טהעאַטער, האָב איך זיך דערמאַנט, אז
 מאָרגען איז ערב יום-כּפור און מע דאַרף אַ וויסען האָהן אויף
 כּפרות...
 „גליקליכער מאַן! — האָב איך זיך געטראַכט. — דו האָסט
 דאָס געטרייעסטע ווייב אויף דער וועלט!“

דאָס זעכסטע קאַפּיטעל.

רעוועקאַ, איהר געשיכטע איז קורצען, און אַסיפּ זעמעל מיט זיינע ירושות.
 אז די פאַמיליע זעמעל איז אַריינגעקומען אין שטוב אַרײַן, איז
 די מאַדאַם רעוועקאַ זעמעל אַרויפגעפאלען דער שטיפמאַמע און דער
 שוועגערין אויפ'ן האַלז אָהן ווערטער, און פון זיי איז זי מיט דעם
 אַנטהון מיט אַלעמען אַוועקגעפלויען צום סראַנקען פאָטער אין
 קאַבינעט אַרײַן, און דער מאַן איהרער מיט די קינדער, מיט דער
 שוועגער און מיט דער שוועגערין זענען געבליבען דאָ. פאַר וואָס
 דער הערר אַסיפּ זעמעל איז אויך ניט אַריינגעגאַנגען באַלד מבקר-
 חולה זיין דעם שוועהר — וועלען מיר גיך געוואָהר ווערען; און
 דערווייל וועלען מיר זיך בענוצען מיט דער דאָזיגער געלעגענהייט
 צו בעקענען זיך מיט דעם הערר זעמעל.

- אפשר מרדכי צפורה'ס? איא איך טרעה, שוויגענער?
 — יא, פון וואנען ווייסט דו, סאני?
 — און וואו איז היינט צפורה? זי דיענט נעבאך?
 — יא? אונדא! שוין לאנג געשטאָרבען!
 — אוי! צפורה איז געשטאָרבען? ! וואָס רעדט איהר, שוויגער-
 נער? ! אי-אי-אי!!!...

און גאט ווייסט, וואוהין די געהערטע דאמען וואָלטען פער-
 קראַכען אין זייער לאנגען שמועס, און צי זיי וואָלטען זיך אַמאָל
 אומגעקעהרט צו די פינף שאַס אייער, צי זיי וואָלטען אזוי, שפּרינג-
 גענדיג, ניט פערפאָהרען העמלעך, אין די ווייטע לענדער אַרײַן. —
 ווען פרויקע זאָל ניט געווען פלוצים אַרײַנגעהן און אָנזאָגען אַ נייע
 בשורה, אַז דער הערר אָסיפּ זעמעל מיט דער מאַדאם און מיט'ן
 קינד, מיט נאָך עפּיס אײַן אַלטער אידנע, זענען געקומען צו פאָהרען.
 מיינע לעזער וואונדערען זיך, וואָס אונזערע האָנגעשעצטע
 דאָמען האָבען אין אזא צייט, ווען דער אַלטער ליגט כמעט אויפ'ן
 טוירטען-באַט, נישט געפונען קיין אַנדער זאך אויף צו שמועסען,
 נאָר אייער מיט היינער וכדומה? ... שאט! איהר האָט ניט וואָס
 צו וואונדערען זיך: זיי זענען אומגעהרען אַרײַנגעפאלען אין אזא
 אינטערעסאַנטען שמועס מכה בעל-הבית'ישקייט, וואָס עס קומען
 אַרײַן אין דעם אי היינער, אי אייער, אי פערטשקע, אי קובעכע
 מיט לאַקריי. דער מחבר פונ'ם דאָזיגען בוך האָט אַלײַן געזעהען
 מיט זיינע אויגען, ווי אַ פראָווינציאַלע דאָמע האָט זיך צוגעגרייט
 אין טהעאַטער, שען, פיין, ווי עס קעהר צו זיין; אפילו אַ בילעט
 גענומען אין דער ערשטער רייה קרעסלעס פאַר דריי רובעל מיט
 פופציג קאָפּיקעס. פלוצים, אין מיטען וועג, געהענדיג, דערזעהט
 זי, ווי אַ סאָלאַט טראָגט אַ ווייסען האָהן אונטער'ן שיניעל און
 קוקט זיך עפּיס אַלע מינוט אַרום אויף אַלע זייטען. דער מאַדאם
 איז אײַנגעפאלען אין קאָפּ אַרײַן אַ פרעג טהון דעם סאָלאַט, עס
 קאָן זיין אויף קאטאָוועס:

— טשטאָ טעביע זא פיעטוחא?

אָגט אייך פשוט נאָך. איך ווייס ניט, ווי אזוי היינט? מע זאָגט עפּים, אז אייערע שותפים האָבען אייך ניט שען באהאנדעלט, אזוי ווי אונז... דער געוויסער מערדער פייפערמאַן...

— אַ, סאָפיאַ אַבראַמאָוונאַ! — האָט איהר אָסיפּ געענטפערט און האָט זיך אויפגעחאָפט פונ'ם בענקעל, ווי איין אָפגעבריהטער, און האָט אָנגעהויבען אַרומשפּאַנען איבער דער שטוב, סקריפענדיג מיט די טייערע שטיוועל. — אַ, איהר ווייסט גאָר ניט, וואָס פאַר אַ שווינדלער עס איז דאָ אויף דער וועלט! זיי האָבען מיך גע-וואָלט אומגליקליך מאַכען אויף טויזענדער, אויף הונדערט טויז-זענדער, אויף מיליאָנען! טשעסטנאָיע סלאָוואַ! נאָר איך האָב זיך יאָקאָש אויסגעדערהט פון זייערע הענט און האָב מציל געווען אַ גרויסען קאָפיטאַל. און הגם דאָס געשעפט האָט זיך צוגעשטעלט אויף אַ קליינער צייט, פון דעסטוועגען שלאָף איך ניט און וועל מיט גאָט'ס הילף אויספיהרען מיינס. איך רעכען, אז היינטיגס יאָהר זאָל מיר אומקעהרען דאָס, וואָס מיינע שותפים האָבען ביי מיר צוגענומען... אַ חוץ האָט ביי מיר דאָס הויז, וואָס איך האָב געקויפט, צוגענומען גוטע פופציג טויזענד רובעל... דער גאָרטען אַליין קאָסט מיך אַ קאָסע געלט... דער גערטנער נעמט ביי מיר ת"ק קערבלעך אַ יאָהר. היינט וואו איז דער עקיפאָזש מיט די פערד? וואו איז זייטיגע הוצאות? וואָס מיך קאָסט אָפּ אַ יאָהר אונטערהאַלטען קרובים און פרעמדע, וואָלט מען זיך, איך ווייס?... טשעסטנאָיע סלאָוואַ!

— נו, אין קאָרטען שפיעלט איהר היינט אויך? — האָט איהם סאָני געפרעגט מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די ליפּען.

— חס ושלום! — האָט איהר אָסיפּ געענטפערט מיט אַ גע-פיהל פון אַ מענשען, וועלכען מע בעלעדריגט אומזיסט. — לאָז מיך גאָט היטען! סייידען אַמאָל אין אַ פרייהער צייט, אין אַ לאַנגער ווינטער-נאַכט, אז סע איז ניטאָ וואָס צו טהון, זעצט מען זיך אַמאָל צום „גרינעם טישעל". אי דאָס, דאַרפט איהר געדענקען, אז איך פאַרשפיעל קיין מאָל ניט; פאַרקעהרט, איך געווינ שטענדיג,

ער איז אלט אכט און צוואנציג יאהר, און מע קאן בשום אופן
 ניט וויסען, צי איז ער א שענער, צי א מיאוסער יונגערמאן, ווייל
 די אויגען זענען פערשטעלט מיט אשקאלירענע ברילען, די האַר
 מיט דער געראזירטער באַרד זענען אָפּגעפאַרבט, אָנגעפאַכטעדעט
 און לאָזען פון זיך א שרעקליכען אַראַמאַט. דער קאָלנער פון העמד
 דעל איז אזוי אָנגעקראַכמאַלעט, אז דער הערר זעכעל קאָן זיך קיין
 ריהר ניט טהון מיט'ן קאָפּ און מוז זיך דרעהען מיט'ן גאנצען
 קאָרפּוס פון זיין דינעם, לאַנגען שטאַלט. אויף זיין קלאָר-ווייסען
 קאַמזוויל הענגען עטליכע קייטעלעך מיט מעדאַליאָנען, און אויף
 דריי פינגער — פיער פערשיעדענע פינגערלעך מיט א גרויסען
 סינגעט, און די שטיוועל סקריפען ביי איהם אויף אזא קול, אז
 מע דאַרף אָפּטרעטען די שטוב. אונזער זעלטענער פאַרשוין אָסיפּ
 זיצט ניט איין אויף איין אָרט, און אפילו ווען ער רעדט מיט
 עמיצען, האָט ער אויך ליכט אַרומשפּאַנען אַהין און צוריק און
 קוועטשען די סקריפקעס פון די שרייענדיגע שטיוועל, האַלטענדיג
 די הענד אין די קעשענים. מיר האָבען שיער ניט פּערגעסען בע-
 מערקען, אז אין דעם טייערען האַלזטוך ביי איהם שטעקט א גיל-
 דענע שפּילקע מיט א קעפּעל פון א חזיר, מיט זעהר שענע אָפּגע-
 אַרבייטע חזיר'שע אויהערלעך, און אויפ'ן קליינעם פינגער פון
 דער לינקער האַנד איז ביי איהם א לאַנגער, גאַנץ לאַנגער נאָגעל.
 — וואָס זשע מאַכט איהר עפּיס, סאָפיאַ אַבראַמאָוונאַ? —
 האָט זיך אָסיפּ געווענדט צו זיין געהערטער שוועגערין און האָט
 זיך צוגעזעצט צו איהר; מרים-חיה איז אוועקגעגאַנגען מיט די
 קינדער אין זאַל אַרײַן. — שוין א לאַנגע צייט האָבען מיר זיך
 ניט געזעהען!

— יא, אָסיפּ מאַיסעיעוויטש, — האָט סאַני געענטפּערט, בע-
 טראַכטענדיג דעם געשעצטען שוואַגער, — שוין גאַנץ לאַנג! א סך
 וואַסערען זענען אָפּגעלאָפּען פון יענער צייט. גענוג צרות האָבען
 מיר איבערגעטראָגען! ווי געהט דאָס נאָפּיס אייך אין אייערע גע-
 שעפטען? דער שוועהר האָט אונז אַמאָל געשריבען, אז דאָס גליק

רעדט; ווי די פויגעלעך, האָבען זיי געשטשעבעטשעט, און האָבען „אנטפלעקט“ און פערנלויבט איינע פאר דער אנדערער אַזעלכע זאכען, וואָס פאר זייערע געטרייע מאַנען וואָלטען זיי דאָס געוויס ניט געטרייעט! סע איז נאָר אַ תענוג צו זיצען פון דער ווייטענס און קוקען אויף אַזאָ שענער קארטינע, וואו שענהייט, גראַציע, אויפ־ריכטיגקייט און אומשולדיגקייט ווערען צענויפגעגאָסען אינאיינעם, און איהר קוקט דערויף מיט פערגעניגען און מיט קנאה אינאיינעם... ערשט אין אַ האַלבע שעה אַרום איז רעוועקאָ אויפגעשטאַנען, האָט אַוועקגערוּפֿען אָסיפ'ען אויף אַ זייט און האָט איהם געזאָגט אויפ'ן אויהער:

— געה נאָר אַריין צום טאַטען, אָסיפ; נאָר זעה האַלט צונג, וואָרום ער קען דרך שוין, — גלויב מיר! טאַמער וועט ער דרך זידלען, שווייג איהם אָפּ היינטיגס מאָל, בכדי זאָלסט קיין חרטה ניט האָבען. געדענק זשע!

אָסיפ האָט זיך כלומרשט צעלאַכט, און רעוועקאָ האָט איהם געזאָגט אויף אַ קול:

— געה, אָסיפ, דער פאַפּאַשאַ וויל זיך מיט דיר זעהן! — און אָסיפ האָט מיט אַ פערריסענעם קאָפּ און סקריפענדיג מיט די שטי-וועל אַוועקגעשפּאַנט ווייטער.

ווי אזוי סענדער בלאַנק האָט איהם צוגענומען און וואָס זיי האָ-בען גערעדט — ווייסט נאָר איין פרויקע, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען הינטער דער טיר און האָט זיך צוגעהערט צום שמועס פון דעם געשעצטען שוועהר מיט זיין געהערטען איידעם אָסיפ זע-מעל.

אונזערע לעזער זענען אומזיסט אין כעס אויף דעם פאַלשען משרת, וואָס האָט אַ העזה צו אונטערהערען זיך, וואָס די פרינצי-פאַלען רעדען צווישען זיך. איהר דאַרפט מוחל זיין דעם עלענדען משרת, וואָס איז ניט מעהר ווי אַ פערקויפטער מענש, איין „אומ-גליקליכער קנעכט“, וואָס מוז יעדען פאַלגען: — איהם האָט גע-שיקט אונזער געהערטעסטע דאַמע סאָפּיאַ אַבראַמאָוונאַ, ער זאָל

טשעסטנאָיע סלאָוואַ! (דאָ האָט זיך אָסיפּ צוגעשטעלט און האָט זיך צעלאַכט, בעווייזען זיינע שוואַרצע צייהן). אָט דאָ ניט לאַנג געפאָהרען פון אַרעס, האָב איך זיך בעקענט מיט אַ יונגענמאַן אין וואַגאַן ערשטער קלאַס. ער פרעגט מיך, ווער איך בין? זאָג איך איהם: דער און דער. זאָגט ער מיר: אזוי? קען איך דאָך אייך! פרעג איך איהם: ווי אַרום? ענטפערט ער מיר: מײן פאָטער האָט ביי אייך פאַראַיאָהרען געהאַנדעלט ווייץ אויף הונדערט טויזענד רובעל. ווער זשע איז אייער פאָטער? — פרעג איך איהם. האָט ער אָנגערופען זיין נאָמען. בקיצור, אַהין — אַהער, מיר האָבען זיך געזעצט שפּיעלען, און ביז קיעוו האָט ער מיר אַנידער געלעגט פופּצעהן טויזענד רובעל און איז געווען טוירט ווי די וואַנט, און איך האָב איהם נאָך געמוזט לייהען אויף הוצאות אַ פופּציגער, חאַהאַ-חאַ! טשעסטנאָיע סלאָוואַ!...

ביי די לעצטע ווערטער איז רעוועקאַ אַריינגעקומען צוריק פונ'ם פאָטער'ס קאַבינעט און האָט זיך ווייטער אַרומגעחאַפּט קורשען מיט סאָנ'ן לאַנג-לאַנג, ווי צוויי געטרייע שוועסטער, וואָס האָבען זיך שוין פון צעהן יאָהר ניט געזעהן, און דער גוטער גאָט האָט זיי געבענשט, אַז זיי קאָנען זיך וויעדער זעהן און, קושענדיג און האַלזענדיג, קאָנען זיי אויסגיסען זייערע הערצער... אַך! אין דעם דאָזיגען מאָמענט האָבען אונזערע צוויי געהערטע דאַמען גאָר פּערגעסען, אַז בשעת זיי זענען געווען אויף קעסט, האָבען זיי זיך געריסען, ווי די קעץ, און זענען געווען אַ גאַנץ יאָהר ברוגז דער-פאַר, וואָס רעוועקאַ האָט געזאָגט אויף סאָנ'ן, אַז זי האָט ביי איהר אַוועקגע'ננב'עט אַ נאָזטיכעל, און סאָני האָט איהר אויסגעוואָרפען דעם מאַן דעם "קאַרטיאָזשניק". עס קאָן זעהר זיין, אַז אין דער דאָזיגער מינוט האָבען זיי זיך מיט'ן גאַנצען האַרצען מוחל געווען, וואָס זיי האָבען זיך אַמאָל געקריענט, געזידעלט, געיאָגט, און אַזעל-כע צוויי גוטע פריינד, ווי אונזערע געשעצטע דאַמען, רעוועקאַ און סאָני, אין דער מינוט, זענען אויף דער גאַנצער וועלט גאָר ניט געווען. עס איז שווער געווען צו חאַפּען אַלץ, וואָס זיי האָבען גע-

אויף צוויי יאָהר; ווייז איז געפאלען, נאָר אָסיפּ איז ביי זיך ניט געפאלען: ער האָט אָפּגעשטאָטען דאָס ברויט אין די שפייכלערס און האָט דאָס געהאַלטען אזוי לאַנג, ביז האַלב איז כפרה געוואָרען, און די אַנדערע האַלב האָט ער נעכאָך געמוזט פערקויפּען פאַר האַלב געלד. אז סענדער איז געוואָהר געוואָרען פון אזא מעשה, האָט ער איהם אַריינגעשריבען אַ בריוועל, פול מיט שטעכווערטלעך, אז ניט אזוי האַנדעלט מען: מע דאַרף קאָנען טרעפּען אַ צייט, מע דאַרף זיין געהיט, מע דאַרף ניט לאָזען קריכען ווייט. אָסיפּ האָט איהם אָפּגעענטפערט, אז אזוי האַנדלען, ווי ער, אָסיפּ, האַנדעלט, קאָן קיינער ניט, און סע וואונדערט איהם, אז אזא מענש, ווי זיין שוועהר, וואָס האָט קיינמאָל ניט אָנגעקוקט קיין פּוּד ווייז, לעהרענט איהם, אָסיפּ'ען, ווי אזוי צו האַנדלען... דעם דאָזיגען ענטפער האָט סענדער צעריסען און איז געווען ברוגז אַ קליינע צייט, ביז ער האָט פּלוצים מקבל געווען אַ דעפּעש פון רעוועקאָן, אז אָסיפּ'ס באַבע, אַ רייכע אַלמנה, איז געשטאַרבן און האָט איהם אָפּגעשרייען בען הונדערט זעכציג טויזענד רובעל. סענדער איז אויפגעמוגל טערט געוואָרען און האָט אוועקגעשיקט אזא מין בריעף צו די קינדער:

„לכבוד חתני הגביר המפורסם החכם המשכיל היקר ומחולל מוהר"ר יוסף נ"י הער זעמעל.

ולכבוד בתי הגבירה המפורסמת החכמה המשכלת היקרה המהוללה מרת רבקה שתחי' עכב"ב. מיט פיעל עגמת־נפש האָב איך איבערגעלייענט אייער טעלעגראַמע, און סע טהוט מיר הערצ־ליך לייד, וואָס דיין געריהמטע באַבע, מיין הויכגעשעצטע מחותנת־טע, איז נאָך גאָר יונג פון דער וועלט געגאַנגען. תנצב"ה! נאָר וואָס קאָן אַ מענש העלפּען מיט זיין וויינען און טרויערען, מסתמא הויסט גאָט אזוי, און דיין געטרייהע באַבע וועסט דו שוין ניט לעבעדיג מאַכען; לאָז זי האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, און איהר זענט נאָך יונגע קינדער און דאַרפט נאָך לעבען אויף דער וועלט. לכן, חתני היקר ובתי היקרה, נעמט זיך ניט צום האַרצען און פער־

זיך אונטערהערען, וואָס זיי רעדען דאָרט, און דערפאַר וועט ער בעקומען אין יד אַריין וויפיעל ער האָט זיך קיינמאָל נישט געריכט... שפּעטער מיט עטליכע שעה האָט שוין בליומקע (פרויקע'ס כלה) אויך געוואוסט, אז רב סענדער האָט קראַנקערהייט געזידעלט דעם איידעם, ווי אַ הונד, און אָסיפּ האָט איהם דאָס אַנדערע וואָרט נישט געענטפערט און איז די גאַנצע צייט געשטאַנען, ווי אַ גולם מיט גלעזערנע אויגען, און נאָך אַ סך אינטערעסאַנטע זאַכען האָט פרוי-קע דערצעהלט זיין געליעבטער כלה, פערבייסענדיג מיט שטיקער טאָרט פון דער קעשעני, מיט ניש און מיט נאָך גוטע זאַכען.

לאָזען מיינע לעזער נישט מיינען, אז אונזער אָסיפּ האָט קיין שכל נישט געהאַט ענטפערען דעם שוועהר צוריק, אָדער ער האָט אויף איהם געלעגט כבוד; אָבער גאָר לא! אָסיפּ האָט געקאָנט פער-רעדען צעהן מענשען מיט אַ מאָל. און וועגען אָפגעבען כבוד איז אויך אַ ספק. וואָרום ס'ע איז געווען אַ צייט, ווען אָסיפּ איז געזע-סען ביי'ם שוועהר אויף קעסט און האָט געהאַט אַ סך געלד, האָט, פערקעהרט, דער שוועהר איהם אָפגעגעבען כבוד. און ווער שמועסט, אז אָסיפּ מיט רעוועקאָן זענען אַראָפּ פון קעסט, און סענדער האָט דערהערט, אז זיין איידעם מאַכט אַזעלכע גרויסע, גליקליכע גע-שעפטען, איז ער געווען צופריעדען גאָר אויף איין אַנדערען אופן; ער פלעגט זיי שיקען גאַנץ אָפטע בריעף און שענקען רעוועקאָן אַמאָל די שענסטע מתנה, און אויף אָסיפּ'ען האָט ער געזאָגט, אז איהם פאַסט צו זיין אַ גרויסער גביר, אז ער האָט אַ פנים פון אַ „מיליאָנשטשיק“.

די ערשטע שפּעקולאַציע, וואָס אָסיפּ האָט זיך צו איהר גענו-מען, איז געווען דער האַנדעל פון ברויט, ווען עס האָט גראָד גע-גאָלטען, — האָט ער, געוועהנליך, פערדיענט אַ סך געלד; נאָר זאָ-גען האָט ער זיך ערלויבט צוויי מאָל אַזוי פיעל, און אַזוי איז ער אויסגעוואַכסען געוואָרען ביי יעדען אין די אויגען. דער מסחר פון ברויט האָט געפלאַמט, און אָסיפּ האָט נאָך מעהר געפלאַמט און האָט איינגעקויפט אַ היבשען טראַנספאָרט ווייץ אויף אַ יאָהר און

איז איהם שוין אונטערגעשפרונגען א נייע ירושה; דאָס פון א באַבע, דאָס פון א פעטער, דאָס פון א מוהמע! און איך מיט אייך, ליעבער לעזער, האָבען גאָר קיין זכיה ניט ביי גאָט צו האָבען אַזעל־כע באַבעס, פעטערס מיט מוהמעס, וואָס זאָלען אונז אויך דערמאָנען פאַר'ן טוידט צו גוטען... ניין! איך מיט אייך האָבען אַנדערע גליקען: איין אַרעמע פלימעניצע חתונה מאַכען... אונטערהאַלטען א נעפּאָלענעם „שני שבשלישי“... צענויפלעגען זיך אויף א „נשרה“ נעבאָך פונ'ם ווייב'ס צו, אָדער פיהרען צום פריזיוו א גליעד־גליעד־שוועסטער־קינד, עפּיס א שלים־מזל, א דער רוח ווייסט וואָס!... ניטאָ וואָס צו רעדען, לעזער! מע דאַרף צומאַכען די אויגען און מע מוז שווייגען.

.

מע קאָן ניט זאָגען, אז רעוועקא האָט תמיד געלעבט גוט און פיין מיט איהר מאַן. אמת, אז רעוועקא איז א כלה געוואָרען פאַר אַסיפ'ען, איז זי געווען כמעט איינגעליעבט אין איהר שענעם, ריי־כען חתן. רעוועקא איז נאָך געווען א קינד פון פופצעהן יאָהר, דאָך האָט זי פערשטאַנען, אז עס ערוואַרטעט זי א גרויס גליק; דאָס האָט געזאָגט די גאַנצע שטאָרט, און ס'איז ניט געווען קיין ליגען: מ'ש'ה זעמער איז געווען א גרויסער גביר, און די מתנות, וואָס ער האָט איבערגעשיקט דער כלה, זענען טאַקי געווען גרויסאַרטיג, און די בריעף, וואָס דער חתן האָט איהר געשיקט א יאָהר כסדר, זענען געווען אזוי שען, מיט אַזא פייער געשריבען, אז די יונגע, שענע, געוואנדע רעוועקא, וואָס האָט געהאַט א גרויסען בעגריעף אין די שענסטע ראָמאַנען אויף דער וועלט, האָט זיך, ניט ווילענדיג, איינ־געליעבט אין איהר חתן, וואָס איז שוין דענסטמאַל אַלט געווען צוואַנציג יאָהר. ניט איין נאַכט פלעגט די פערליעבטע רעוועקא אויסליגען אויפ'ן בעטעל מיט טרערען אויף די אויגען און איהר פאַנטאַזיע האָט איהר פאַרגעשטעלט איהר חתן, אַסיפּ זעמעל, פאַר אַזא שענעם העלד, פאַר אַזא גרויסאַרטיגען, הויכען, קלוגען מאַנס־

געסט, און לאז גאט געבען, מיר זאלען שוין מעהר פון קיין צער
 ניט וויסען מיט דעם כלל ישראל, און קיין יונגערע זאלען ניט
 שטארבען — אָמֶן! מיין דעה איז, קינדער, אז דאָס געלד זאָל לעת-
 עתה ליגען אין באַנק, ביז גאָט וועט העלפען, איהר וועט זיך אַרומ-
 קוקען און ס'ע וועט זיך אייך מאַכען עפּים אַ רעכט געשעפט. איך
 רעכען, אז דאָס פּריצענט פון אַזאַ קאַפיטאַל דאַרף אייך טראָגען
 צום לעבען, ובפרט איהר ווייסט, אז איך האָרעווע אויך פון אייער-
 וועגען און וועל מיין געלד אין קבר אַרײַן ניט מיטנעמען, און אַ
 מענש לעבט ניט אייביג... בלייבט אייך געזונד און פיעל גליקליך,
 און איך זאָל האָבען פון אייך אַ גרעסערען נחת, ווי פון מיין זוהן
 חיים נעבאָך, וואָס האָט מיך ניט געוואָלט פאַלגען... גריסט אייער
 טהייער לייער קינד גאָר פּריינדליך.

פון מיר אייער געטרייער פאָטער

ס ע נ ד ע ר ב ל א נ ק .

גם זונתי מרת מרים-חיה גריסט אייך אלע הערצליך.

ס ע נ ד ע ר ה נ " ל " .

דאָס דאָזיגע בריוועל איז געווען ביי אַסיפֿ'ען שטאַרק אָנגע-
 לעגט: ער האָט נאָך קיינמאָל ניט געזעהען, אז זיין שוועהר זאָל
 איהם שרייבען: „הגביר המפורסם החכם המשכיל“. האָט ער איהם
 צוריק אָפּגעענטפערט, דוקא אויף העברעאיש, אַ מליצה-בריעף מיט
 זעהר אַ סך גרייזען, און פון דעמאָלט אָן זענען זיי געוואָרען שלום
 אויף אַ היבשע צייט, ביז וואַנען אונזער פיינער אַסיפֿ זעמעל האָט
 אָנגעוואָרען דאָס געלד, און ביז וואַנען ער האָט דאָס ניט גע'פטר'ט
 אינגאַנצען, האָט ער זיך ניט בערוהיגט. און אז ער האָט דאָס גע'-
 פטר'ט, איז איהם געוואָרען גרינגער אויף דער נשמה און ער איז
 פון דעסטוועגען ביי זיך ניט אַראָפּגעפאַלען דאָמיט; אונזער דאָ-
 זיגער פיינער העלד איז געבאָרען געוואָרען אונטער אַזאַ גליקליכען
 שטערן, אז כמעט זיין גאַנצען לעבען האָט ער גענומען איין ירושה
 נאָך דער אנדערער, און ביז ער האָט צעטראָנזשירט איין ירושה,

געשטרעקטער האַנד — אַך, ווי שעה דאָס איז! ... אַך, עס זאָל זיך ציהען אייביג אזוי! ...

ניטאָ, ניטאָ קיין אייביגע זאך אונטער'ן הימעל! דער פרייה לינג געהט אַוועק, דער „האַניג-חודש“ געהט אַוועק, — אַלץ געהט אַוועק! רעוועקאָ האָט פינף וואָכען נאָך דער חתונה בעמערקט איהר געליעבטען אָסיפ'ען, אַז ער געהט, קוועטשט ער אויף די סקריפקעס, בכדי זיי זאָלען שרייען, און סע זשומעט איהר פשוט אין די אויהערען, און סע דרעהט זיך איהר דער קאַפּ... אָסיפּ האָט איהר געענטפערט, אַז סע ווייזט זיך איהר אויס, אַז סע איז ניט מעהר ווי אַ נאָרישער קאַפּריז, טשעסטנאָיע סלאָוואָ! ... רעוועקאָ האָט איהם געענטפערט, אַז זי ווייסט ניט, ווער איז צווישען זיי דער נאָר און ווער איז דער קלוגער. אָסיפּ איז אָנגעצונדען געוואָרען און האָט איהר מיט כעס געענטפערט, אַז אַזעלכע קלוגע, ווי זי, האָט ער געזעהען, אַז שטעכווערטלעך האָט ער פיינט, אַז דאָס, וואָס זי ווייסט, האָט ער שוין לאַנג פערגעסען, טשעסטנאָיע סלאָוואָ! ... רעוועקאָ איז שוין אויך ביז געוואָרען און האָט איהם געזאָגט, אַז זי פערשטעהט ניט, אין וואָס ליגט זיין חכמה מיט זיינע קענטעניש-שען, אַז זי האָט זיך מעהר אָנגעלייענט פון איהם, אַז עס איז קיין מלאכה ניט זיין אַ פוסטער גרלן מיט אַ שענעם, גלאַטען העמד און מיט אַ לעדיגען קאַפּ... אָסיפּ איז שוין אונטערגעשפרונגען פאַר האַרצוועהטיג און האָט איהר אויסגעוואָרפען איהר פאָטער דעם גראַכען יונגאָטש, וואָס פערמאָגט ניט דאָס מיסט, וואָס וואַלגערט זיך ביי זיין פאָטער אויפ'ן הויף, טשעסטנאָיע סלאָוואָ! ... רעוועקאָ קא'ן האָט דאָס שטאַרק פערדראָסען, האָט זי איהם געזאָגט: אויב עס שטעהט איהם ניט אָן צו זיין ביי איין אַרעמען שוועהר, קאָן ער זיך פאָהרען געזונדערהייד צו זיינע רייכע עלטערען אפילו היינטי-גען טאָג, און זי, רעוועקאָ, וועט איהם כלל ניט נאָכלויפּען... אָסיפּ האָט מיט גרויס קוראָזש אָנגעהויבען אַרומשפּאַנען איבער דער שטוב, מיט די הענד אין די קעשענים און מיט גרויס גרלות; ער וועט טאַמאָ אַוועקפאָהרען צו זיינע פיינע עלטערען, סע אַהרט איהם ניט,

פארשוין, אז יעדער טאָג, יעדע שעה, יעדע מינוט האָט זיך געצוי-
גען ביי איהר אין די אויגען אזוי לאַנג, אזוי לאַנג! ... אמת, זי האָט
זיך אַ מאָל דריי געזעהען מיט איהר חתן, האָט ער ביי איהר אויס-
געוויזען ניט אזוי, ווי די פאַנטאַזיע האָט איהר געמאַהלט. רע-
וועקאָ האָט פון איהם קיין גרויס קלוגשאַפט, שענקייט און בילדונג
ניט אַרויסגעזעהען. פערקעהרט, זי האָט בעמערקט אין איהם איי-
ניגע קלייניגקייטען און נידעריגע תנועה'לעך, און אַפּטמאָל געהאַפּט
אין אַ ליגען. דאָך האָט זי גערעכענט, אז דאָס איז דערפאַר, ווייל
ער איז אַ געבאַלעוועטער, אַ ציטעריגער און אויף ראָסקאַש אויפגע-
צויגען, און אז אַסיפּ פלעגט אַוועקפאַהרען און ווייטער שיקען זיינע
הייסע, פייעריגע בריוולעך, פלעגט זי וויעדער אָנהויבען פאַנטאַזי-
רען, אזוי אז דער אמת'ער אַסיפּ איז אַרויסגעפלויען פון איהרע
געדאַנקען, און אויף זיין אָרט איז אויסגעוואַכסען ווייטער אַ גרוי-
סער, אַ שענער, אַ גוטער, אַ טייערער אַסיפּ, אַ ווירקליכער העלד!
מיט גרויס ציטערניש האָט רעוועקאַ געזעהלט די טעג צו דער
חתונה, און דאָ האָט מען גענייהט אויף איהר די טייערסטע און
שענסטע מלבושים אויף דער וועלט: אונזער הויכגעשעצטער סענ-
דער בלאַנק האָט זיך צעבייטעלט, בכדי ער זאָל חלילה ניט פער-
שעמט ווערען פאַר אזאַ מחותן, ווי משה זעמעל. אַט נאָך אַ חודש,
נאָך אַ וואָך, נאָך צוויי טאָג, נאָך אַ טאָג, נאָך אַ נאַכט, נאָך אַ
שעה, נאָך אַ מינוט — דער חתן איז שוין דאָ! ... די חתונה... די
כליזמר... דער באל... די טענץ... דאָס ווייסע קלייד... די חברתהס...

די חופּה-וועטשערע... דאָס געזעגענען זיך... אויס חתונה...
דער ערשטער חודש, דער „האַניג-חודש“, ווי מע רופט דאָס,
דאָס איז דער פריהלינג ביי דעם יונגען פאַרפאַלק. די גאַנצע וועלט
איז בעשאַפען געוואָרען פון זייער כבוד וועגען, זיי צו פרייליך מאַ-
כען; און אפילו אַט דער וואַסער-פיהרער, וואָס האָט געלאָזט אין
דער היים אַ קראַנק ווייב מיט הונגעריגע קינדער, בעקומט ביי זיי
אין די אויגען עפּים אויך אַ מין חן, און דער בעטלער, וואָס שטעהט
מיט אַ הוילען קאַפּ, אָנגעלעהנט אויפ'ן שטעקען, מיט אַיין אויס-

וואָלט נישט אָנגעקומען אזא מיין דעפעשע צו דער מאַדאם רעוועקא
זעמעל:

„Передать Ревеккѣ, скончался папенька, оставилъ 300,000.
Сердечно сокрушенъ. Приѣзжай. Осипъ Земель.”²

אויף אידיש הייסט דאָס:

„איבערגעבען רעוועקא'ן, געשטאָרבן מיין פאָטער, געלאָזט
דריי הונדערט טויזענד. הערצליך דערשלאָגען. קום צו פאָהרען.
אָסיפ זעמעל“.

אונזער געריהמטער סענדער בלאַנק האָט געהאלטען סאָמע אין
מיטען מיטאָג, ווען עס איז אָנגעקומען די דאָזיגע טעלעגראַמע;
פון דעסטוועגען איז דער פאָטער אוועקגעגאנגען מיט דער טאָכטער
אין קאָבינעט אַריין, און זיי האָבען זיך דאָרט פערזאָמט אַקעגען
א האַלבער שעה, און אז זיי זענען אַרויסגעגאנגען, איז רעוועקא
געווען פערוויינט... פאר קיין געלד וואָלט רעוועקא נישט געפאָהרען
צום מאַן! נאָר ווער ווייסט נישט, אז די פרויען זענען ווייכהערציג
און האָבען רחמנות אויף אונז, מאַנספאָרשוינען, אפילו ווען מיר
טהוען זיי שלעכטס? ... אָסיפ איז נעבאָך געבליבען א יתום און
איז נעבאָך דאָרט איינער אליין ביי אַזא צופאַל, ביי אַזא שווערען
נסיון! ... רעוועקא האָט זיך זעהר שען אָנגעטהאָן, און פונ'ם ווײַ-
נען האָבען איהר געפלאָמט די בעקלעך. פערבייגענענדיג אין זאַל,
האָט זי דערזעהען איהר שטאַלט אין שפּיעגעל, און זי האָט בשום
אופן נישט געקאָנט נישט אַפּשטעלען זיך אַקעגען שפּיעגעל און בע-
טראַכטען זיך אביסעל. אויף איהר שען מיינלעך האָט זיך בעוויזען
א שמייכל, ווי איינער רעדט: „קיין מעשה נישט?“ ... שפּעטער,
אז רעוועקא איז געזעסען אין וואַגאָן, און דער קוריער-צוג האָט זי
געטראָגען אַהין, אַהין, צו איהר געליעבטען מאַן, צו איהר עלענ-
דען אָסיפ'ען, האָט זיך איהר געטראָפּען א צופאַל, וואָס מיר קאָנען
נישט פערדעקען פון אונזערע לעזער און מוזען איהם אין קורצען דער-
זעהלען.

אז רעוועקא וועט איהם ניט נאכלויפען; אזעלכע פיינע בריות, ווי זי, האט ער שוין געזעהען א סך, און דוקא שענערע, קליגערע און מעהר געבילדעט פון איהר, טשעסטנאיע סלאווא!... דאס האט שוין רעוועקא ניט געקאנט איבערטראגען און האט זיך בעגאסען מיט טרערען און האט, ווי א צעמישטע, געשריגען אויף א קול:

— וואן, וואן, שארלאטאן! וואן פון מיינע אויגען! איך קאן

דיך ניט אַנקוקען! וואן!!!

נישט מעהר ווי אין א האלבער שעה אַרום איז שוין אונזער העלד אָסיפ געשטאנען פאַר זיין טייערער רעוועקא'ן אויף די קניעס, זי געבעטען מחילה, אז ער איז שולדיג, אז ער האט געזינדיגט פאַר זיין טייערער, טייערער רעוועקא, אז ער איז ניט ווערטה איהרע טריט, איהר מינדסט פינגערעל, איהר נאָזטיכעל, אז ער מעג זיין די כפרה פאַר איהרע שענע ליכטיגע אויגען, אז ער מעג א מיתה-משונה אַייננעמען פאַר איהר איין שמייכעלע, אז וואָס ער האט גערעדט האט ער געבילט, טשעסטנאיע סלאווא!...

אזעלכע און אנדערע סצענעס זענען געווען עפטער און עפטער, ביז אָסיפ האט געמוזט מאַכען פליטה צום פאָטער אויף א דריי חדשים, און האַטש ער האט זיך אַמאָל געשוואָרען, אז צוויי שעה אפילו קאָן ער אָהן רעוועקא'ן ניט לעבען, פון דעסטוועגען האט דאָס איהם חלילה ניט געשאַדט און ער האט דאָס, דאַנקען גאָט, אויסגע- האַלטען און איז ניט געשטאַרבן. פערקעהרט, מע זאָגט, אז ער האט זיך נאָך אַביסעל פעררעכט דאָרט אין זיין שטאָדט, צווישען זיינע אַלטע בעקאנטע, און שלעכטע מענשען, שונאים, האָבען אונ- טערגערעדט, אז ער שדכנ'ט זיך יאָקבי צו זיינער אַ קווינע, זעהר אַ שען פרייליך, וואָס וואָרט נאָר ביז אָסיפ וועט זיך גמ'ען מיט רעוועקא'ן (א, בייזע מילער!). ... די דאָזיגע רבילות'ען האָבען גע- גרויכט צו דער וויסטער עגונה — רעוועקא בלאַנק, אָדער רעוועקא זעמעל, — וואָס עס האט זי גענוג געקערענקט און פערשאַפט גענוג שמערצען, צי פאַר גרויס ליכעשאַפט, צי פאַר שנאה — ווען קאָן דאָס וויסען? ... גאָט ווייסט, וואָס וואָלט דערפון אַרויס, ווען עס

ביידע אַרפּגעגאַנגען, גענעסען, געטרונקען, גענאַשט — אויך צו-
זאַמען. אויף איין וואָקזאַל האָט מען בעדאַרפט וואַרטען אויפ'ן צוג
דריי שעה. אונזערע יונגע רייזענדער זענען אַרומגעגאַנגען — גע-
אַרעמט — אויף דער פּלאַטפּאָרם, און דער סטודענט האָט געהאַל-
טען עפּיס זעהר אַ לאַנגע און אַ שענע רעדע. רעוועקאַ האָט דאָס
ערשטע מאָל דערהערט אַזעלכע זאַכען, וואָס זי האָט אין איהרע
בעסטע ראַמאַנען ניט געלייענט. אַ נייע וועלט האָט זיך פאַר איהרע
אויגען געעפּענט, אַ שענע, אַ גרויסע, אַ ליכטיגע וועלט!... און די
זון האָט געשיינט, געקוקט פון אויבען. עס האָט אַלץ געבליהט,
געזונגען, געלעבט — עס איז געווען תּחילת מאַי, איהר פּער-
שטעהט? ... רעוועקאַ האָט אויפּגעהויבען איהרע אויגען אויף דעם
יונגען סטודענט און האָט זיך בעגעגענט מיט זיינע גרויסע, שוואַר-
צע, פייערדיגע אויגען. זי האָט דערפיהלט, אַז זי איז רויט גע-
וואָרען, און אויפ'ן האַרצען איז איהר געווען אַזוי גוט, אַזוי ליב-
טיג, אַזוי וואַרעם, ווי אין דער נאַטור. דער קאַפּ האָט אויף איהר
ווי געברענט... רעוועקאַ האָט נאָך קיינמאָל אַזעלכעס ניט געפיהלט,
ווי אין דער דאָזיגער מינוט. זי געדענקט ניט, ווי אַרום איהר האַנד
איז געלעגען אין די גרויסע וואַרעמע הענד פונ'ם יונגען סטודענט.
זי געדענקט ניט, וואָס ער האָט איהר אַזעלכעס געזאָגט. זי האָט
נאָך אַ מאָל זיך בעגעגענט מיט זיינע שענע אויגען און האָט פּלוצ-
צום אויסגעריסען איהר האַנד פון זיינע הענד און זי האָט זיך דער-
מאַנט, אַז אויף איהר קוקט-אַרויס איהר מאַן אָסיפּ, איהר עלענ-
דער אָסיפּ!... נאָך איין מינוט איז זי געשטאַנען און האָט געקוקט
אויף דעם יונגענמאַן, גלייכענדיג איהם מיט איהר אָסיפּ'ען, זייע-
נע שענע אויגען מיט אָסיפּ'ס קליינע רויטליכע אויגעלעך אונטער
די אַשקאָלירענע ברילען, זיין ליכטיגען קלוגען פּרייליכען קאַפּ מיט
אָסיפּ'ס שאַפּען-קעפּעל, וועלכעס איז לעדיג, ווי אַ מיאטשיק, דעם
יונגענמאַנ'ס גרויסאַרטיגע רעדע מיט אָסיפּ'ס ליגינים... „אָוועקט,
אָוועקט, שלעכטע מחשבות! אָוועקט, אָוועקט, פאַלשע געדאַנקען!...
אַהין, אַהין דאַרף איך פּאַהרען!... איך דאַרף, איך מוז, איך קאָן

אריינגעקומען אין וואגאן אריין, האָט רעוועקאָ אָנגעהויבען זיך זוכען אַ רעכטען אָרט און איז אַ פּאַר מאָל דורכגעגאנגען אַהין און צוריק איבער'ן וואגאן; ענדליך האָט זי זיך געפונען איין אָרט ביי'ם פענסטער — אַקעגען אַ יונגענמאַן, וואָס איז געווען פער-טיעפט אין אַ בוך. דער צוג איז שוין לאַנג אָפּגעפּאָהרען, און דער יונגערמאַן האָט ניט אויפּגעהויבען די אויגען פונ'ם בוך. רעוועקאָ איז בטבע געווען אַ פרייליכע און האָט פיינט געהאַט זיצען און שווייגען; דאָך האָט זי ניט געוואָלט די ערשטע פערבינדען אַ שמועס מיט איהר שכן, איהר Vis-à-vis. זי האָט זיך אָנגעשפּאַרט מיט'ן עלענכויגען אויפ'ן פענסטער און האָט זיך פערטראַכט. רע-וועקאָ איז געווען געטליך שעהן אין דער דאָזיגער מינוט. דער יונגערמאַן האָט פערמאַכט דאָס בוך און האָט זיך געקלויבען האַפּען אַ דרימטל; נאָר זיינע אויגען האָבען זיך, ניט ווילענדיג, אָפּגע-שטעלט אויף רעוועקאָ'ן, אויף איהר קלאָר ווייס הענטעל, וואָס איז געווען אינגאנצען נאָקעט. דער יונגערמאַן איז וואַכענדיג גע-וואָרען און האָט פשוט אויפגעגעסען מיט די אויגען די יונגע שענע פרוי.

— איהר פאָהרט ווייט, מאַדמואַזעל?

רעוועקאָ האָט דערהערט דאָס וואָרט „מאַדמואַזעל“, איז זי דויט געוואָרען און האָט נאָך שענער אויסגעזעהען ווי פריהער. זי האָט איהם געזאָגט, וואוהין זי פאָהרט, און צווישען זיי האָט זיך גיך פערבונדען אַ לאַנגער שמועס, פון וואָס רעוועקאָ איז געוואָהר געוואָרען, אז דער יונגערמאַן איז אַ איד, אַ סטודענט, זעהר אַ פיינער, אַ קלוגער און אַ פרייליכער יונגערמאַן. דער סטודענט האָט דערצעהלט טויזענדער אַנעקדאָטען, און רעוועקאָ האָט ערנסט, ערנסט געלאַכט, צום גרויסען פערגעניגען פונ'ם יונגענמאַן, וואָס האָט ליעב געהאַט זיין פרייליך און אויך יענעם פרייליך מאַכען. רעוועקאָ האָט אויך ניט געשווייגען און האָט, פון איהר זייט, אויך דערצעהלט עטליכע שענע מעשיות — און די יונגע מענשען האָבען שטאַרק-שטאַרק געלאַכט צוזאַמען. אויף די וואָקזאַלען זענען זיי

מאמזעלען האָבען איהר מקנא געווען אויף איהר רייכטחום, אויף איהר גרויסקייט! אַ כפרה, לעזער, אַ גוטער איידעלער געבילדער-טער מאַן פאַר אַ פאַר גרויע פערדלעך! אַ כפרה, לעזערין, אַ גליק-ליך לעבען מיט דעם אַרעמען ליבענדען מאַן פאַר אַ לאָזשע אין טהעאטער! אַ כפרה, קינדער, אַלע אידעאלען פאַר אַ גרויסאַרטיי-גען אַבענד, פאַר אַ גלענצענדען באַל, פאַר אַ טאַנץ מיט איין אָפּיר-ציער!...

אז דער ערשטער טרויער איז איבערגעגאַנגען, און אָסיפּ האָט אויפגעהערט צו קלאָגען נאָך זיין טייערען פאָטער, האָט ער אין אַ יאָהר אַרום אויפגעבראַכען זעהר אַ גרויס געשעפט פון ערד-קויהלען מיט עטליכע שותפים, און אויף אָסיפ'ס הויז איז פלוצים, אין אַ שענעם פריחמאָרגען, אויסגעוואַכסען אַ גאַנץ גרויסע טאַבליצע, מיט גילדענע אותיות, מיט די דאָזיגע ווערטער:

„Главная Контора Каменноугольного Товарищества Земеля, Файффермана и Ко.”

אין דער דאָזיגער קאַנטאָר זענען תמיד געזעסען דריי בוכהאַל-טערס, צוויי קאַרעספּאַנדענטען, אַ סעקרעטער מיט אַ קאַסיר און האָבען פון זייגער נייען אין דער פריה ביז פינף בייטאָג געשפיעלט אין פרעפּעראַנס; און זעמעל, פייפערמאַן מיט דער קאַמפּאַניע זע-נען געזעסען אין פעטערבורג — גאָט ווייסט צו וואָס, צו ווען! רע-וועקא איז זיך געזעסען אין דער היים, זעהר אין אַ שען הויז, און די פיינסטע יונגע לייט פון דער שטאָדט פלעגען זיך דאָרט כמעט אַלע נאַכט צענויפקלויבען „חאַפּען אַ קערטעל“. אזוי איז אוועק-געגאַנגען דריי יאָהר; דריי גוטע, בערוהטע יאָהר פאַר זעמעל'ס בוכהאַלטערס מיט די קאַרעספּאַנדענטען, דריי פרייליכע יאָהר פאַר רעוועקא'ן מיט איהרע בעקאַנטע, — און דריי ביטערע יאָהר פאַר דעם אומגליקליכען הערר אָסיפּ זעמעל, וואָס האָט נעבאָך גע'פטר'ט אינגאַנצען זיין קאַפיטאַל און האָט נאָך געהאַט אַ פראָצעס מיט זיין שותף פייפערמאַן, וואָס האָט איהם אָנגעפייפט מחילה אין די ערד-קויהלען. שטיל, אָהן צערעמאָניעס, איז די גילדענע טאַבליצע

ניט אנדערש!... ווער אנדערש? וואָס אנדערש?... אַהין!
אַהין!!!... — האָט רעוועקא געטראכט און האָט זיך מיט אַ קלאָ-
פּענדיג האַרץ אָפּגעזענענט מיט'ן סטודענט.

אַז רעוועקא איז געקומען וואוהין זי איז געפאָהרען, האָט זי
נאָך דורך דעם פענסטער דערוועהן אָסירפ'ען שטעהן אויף דער
פלאַטפאָרם שטאַרק אויסגעפּוצט; און אין איהר קאָפּ איז, ווי אַ ווי-
כער, דורכגעפּלויגען דער יונגער סטודענט, וואָס זי האָט זיך מיט
איהם אָפּגעזענענט פריהער מיט צוויי שעה, און זי האָט נאָך ניט
אוספּעיעט אַפילו אַ קלער טהון, ווי עס געהר צו זיין, איז שוין אָסיפ
געווען מיט איהר אין וואַגאָן און האָט זי געהאַלט און געקושט און
גערעדט מיט היץ, מיט פייער. רעוועקא האָט ניט געהערט גאָר
ניט... נאָר אין פאַעמאָן (אָסיפ איז אַרויסגעפאָהרען מיט'ן פאָטער'ס
גרויסאַרטיגען עקיפּאַזש אַקעגען רעוועקא'ן) האָט זי זיך אָנגע-
שפּאַרט מיט איהר הייסען קאָפּ אויף אָסיפ'ס פלייצעס און האָט זיך
צעוויינט, ווי אַ קליין קינד... אָסיפ האָט זי געטרייסט און אַיינגע-
נומען, ווי ווייט ער האָט געקאָנט, און אזוי זענען זיי געקומען
אַהיים. די נייע שטאָרט, דאָס נייע הויז, נייע קענטשאַפּט, נייע
קאָמפּלימענטען מיט נייע געדאַנקען האָבען מיט גוואַלד אַרויסגע-
טריבען פון רעוועקא'ס קאָפּ דאָס בילד פונ'ם יונגען סטודענט.

אין דער דאָזיגער צייט זענען צווישען מאַן און ווייב פאָרגע-
קומען עטליכע מיאוסע סצענעס, וואו אָסיפ האָט געשפּיעלט די
ראָלע פון אַ פּערוזינדיגטען, וואָס האָט אויף די קניעס געבעטען
מחילה, און רעוועקא פלעגט איהם, פאַר רחמנות, מוחל זיין... אַיינ-
מאַל אין אַ פריהמאָרגען האָט זיי דאָס שטובמיידעל געטראָפּען אין
אַ טרויעריגער לאַגע: די מאַדאַם רעוועקא איז געשטאַנען אין איין
העכט און האָט אויף זיך געריסען די האָר, און דער הערר אָסיפ איז
געשטאַנען מיט אַ שטיוועל אין איין האַנד און מיט אַ פאָר אַש-
קאַלירענע ברילען אין דער אנדערער האַנד. ווי אזוי אָבער זענען
זיי אַלע מאָג אַרויסגעפאָהרען מיט'ן קנאַק און מיט'ן פייה! ווי
גרויסאַרטיג איז רעוועקא געווען געקליידט! וויפיעל דאַמעז און

אלטע אירינע פון א יאָהר זיעבעציג, מיט אונטערגעבונדענע צייהן, א הויכע און א גראַבע, אויף סענדער'ס מאַניער.

— ווי קומט איהר אַהער, מוהמעניו? — האָבען זי די יונגע דאַמען געפרעגט. — ווען קומט איהר אָן? ווי אַרום, און פון וואָ-נען?

— אָך! — האָט זיי די מוהמע דאָבריש געענטפערט, קרעכ-צענדיג און שאַקלענדיג מיט'ן קאָפּ. — אָך! איך האָב דערהערט די גוטע בשורה פון א היגען בעל־עגלה, וואָס פאָהרט צו אונז אַלע וואָך; פון איהם בין איך געוואָהר געוואָרען פונ'ם שלאַג! אָך! איין ברודער! איין־און־איינציגער ברודער! און וואָסער אַ ברודער! אזא ברודער! אָך! אָך!

— וואָס אַכקעט איהר, דאָבריש? — האָט זיך מריס־חיה אָנגערופען. — גאָט וועט געבען, וועט ער, אם ירצה השם, זיין געזונט. — יא, מיין קינד, יא, ביי גאָט איז אַלץ מעגליך, יא! ער איז אודאי אַ גרויסער בריה! ער איז אַ דאָקטער איבער אַלע דאָקטויר־רים!

דער בעריהמטער אָסיפּ זעמעל, וואָס האָט נאָר־וואָס געהאַט דעם שענעם פסק פון זיין שוועהר, האָט פערבונדען אַ שמועס מיט דער מוהמע דאָבריש און האָט אויסגעשאַטען אינגאנצען זיין סאָ-טירע, אַלע זיינע וויצען מיט די ווערטלעך איבער איהר, און דער־מיט צעלאַכט דעם גאנצען עולם. ערשט אין אַ פאָר שעה אַרום נאָך איהר קומען האָט מען זי אַריינגערופען צום קראַנקען ברודער, וואו זי איז אָפּגעזעסען עטליכע מינוט און איז צוריק אַרויסגעגאַנגען, שנייצענדיג די נאָז און ווישענדיג די אויגען. דער ניט־געפאַלענער אָסיפּ האָט זי בעגעגענט מיט אַ הילכיגען געלעכטער און האָט איהר אין די אויגען איבערגעקרימט, ווי זי וויינט און שנייצט די נאָז. דער עולם האָט אויסגעשאַסען אַ געלעכטער, און אָסיפּ האָט געשיינט פאַר שמחה.

— לאַכט, לאַכט, קינדערלעך! — האָט זיי די גוטע מוהמע

ארויף, און שטיל, אָהן צערעמאַניעס, איז זי אַראָפּ פון זעמעל'ס הויז און אַרױפגעטראָגען געוואָרען אויפ'ן בוידעם. דאָרט, צווישען אַלע אַלטע האַלדעוועס, ליגט זי נאָך ער היום הזה; שפּיגען בויען אויף איהר זייערע קונציגע שטיבעלעך און מיין טאַנצען אויף איהר אַרום מיט גרויס עזות... אויף איהר אָרט הענגט היינט איין אנדער טאַבליצע, שוין נישט מיט קיין גילדענע אותיות:

„Механическое Прачешное Заведение.“

דער נאָמען „זעמעל“ שטעהט שוין ניט אַרױסגעשטעלט; נאָר מיר ווייסען, אז די וועש-פאַבריק איז זיינע, און ס'איז גאָר קיין עולה ניט, אַבי פערדיענען געלד. דער חסרון איז אָבער, וואָס סע פערדיענט זיך ניט. אונזער אָסיפ זעמעל האָט געעפּענט די פאַבריק, ווי אַ גרויסער פרייז, און מיט אַזא שיק, אז גאָט ווייסט, אויב זי וועט זיך האַלטען נאָך אַ חודש, אָדער העכסטענס צוויי חדשים. ביי די דאָזיגע אומשטענדען און ביי דער דאָזיגער לאַגע פון זייערע געשעפטען האָבען זיי, אָסיפ מיט רעוועקאָן, פלוצים ערהאַל-טען די טרויעריגע דעפּעשע, און אַט אַזוי זענען זיי געקומען צו סענ-דער'ען אין שטוב אַרױן, וואו מיר האָבען געהאַט די עהרע זיי שוין צו זעהען.

דאָס זייערע טעקאפּיטעל.

וואו דער לעזער בעקענט זיך מיט צוויי זייטיגע פאַרשוינען אינ'ם דאָזיגען ראַמאַן.

די אַלטע לייט האָבען שוין אַזא מזל, משטיינ'ס געוואָנט, אז ווי באַלד זיי האַפּען זיך נאָר אַרױן צווישען יונגוואַרג, אַזוי פער-געסט מען גאָר אָן זיי, גלייך ווי זיי זענען גאָר ניטאָ אויף דער וועלט.

צווישען אַלע אונזערע פאַרשוינען, וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום ביי אונזער פיינעם סענדער'ען אין הויז, האָבען מיר גאָר דורגעלאָז-זען די מוהמע דאָבריש, סענדער'ס איין אייגענע שוועסטער, איין

אקעגען דער לבנה, מאַכען מיט די הענר און שעפטשען מיט די ליי-
פען. אין דער שטאָדט, וואו די מוהמע דאָבריש וואָהנט, דער-
צעהלט מען וועגען איהר עטליכע זעהר ניט קיין שענע מעשיות,
און „נאָטשאַלסטווע“ האָט אויף איהר שוין לאַנג איין אויג, נאָר
אין די קליינע שטעדטלעך ווערד אלץ אָפגעטהאָן פערנייהט און
פערדעקט.

— איהר זענט דאָך עפּיס יאָ אַ מומה'טע, — האָט זיך צו
איהר אָסיפ ניט אויפגעהערט צו טשעפען, — ווי זשע קומט דאָס,
אז איהר זאָלט ניט געבען קיין רעכטע רפואה דעם שוועהר?
— נאָט, נאָט וועט איהם צושיקען אַ רפואה שלמה, מיין קינד!
ער איז אַ רופא כל בשר, מיין קינד! ער איז אַ מפליא לאַיינסעם
(לעשות), מיין קינד!...

די מוהמע דאָבריש קאָן אַ גוזמא לשון-קודש-ווערטער, און דער-
פאר גילט זי פאר אַ למדנ'טע, אַ וואָהלענענדיגע, אַ מאַנסבילשער
קאָפּ.

— נו, און אָפּשפרעכען העלפט דען ניט? — האָט איהר אָסיפ
ווייטער דעקומשעט מיט זיין סאַטירע.

— ניין, מיין קינד! אין אַ פרעמדער שטאָדט קאָן מיין שפרע-
כען ניט עולה יפה זיין, מיין קינד.

אונזער העלד אָסיפ האָט לאַנג געטריבען קאטאָוועס מיט דער
מוהמע דאָבריש, וואָס האָט איהם גערופען „מיין קינד“ און איז
ניט ברוגז געווען, וואָס מע שפּעט איבער איהר אזוי אָפּענטליך;
נאָר אָסיפ'ס סאַטירע האָט זיך סוף-כל-סוף צוגעגעסען איטליכען,
האָט איהם רעוועקט געזאָגט:

— נענוג שוין, אָסיפ! — און האָט אויף איהם אזא קוק גע-
טהאָן, אז אָסיפ איז אַנשטומט געוואָרען אויף אַ היבשער וויילע,
ביז דער דאָקטאָר קלוגער איז געקומען בעזוכען דעם חולה, און
ביי'ם געזעגענען זיך האָט זיך מיט איהם אָסיפ צערעדט מכח זיינע
געשעפטען. ער האָט איהם דערצעהלט וועגען דעם גרויסען פראָג-
צעס, וואָס ער פיהרט מיט זיין געוועזענעם שותף פייפערמאָן, וואָס

געענטפערט מיט גרויס הכנעה. — איהר וועט צומאָל אויך אלט ווערען, וועט מען אייך אויך אויסלאַכען!

דער לעבעדיגער אָסיפּ האָט ניט אויפגעהערט צו שפעטען פון דער אלטער מוהמע, צום גרויסען פערגעניגען פון דער גאַנצער פאָמיליע, און די גוטע מוהמע דאָבריש האָט ניט איבערגערעדט דאָס צווייטע וואָרט און האָט געלאַכט גלייך מיט זיי אלע.

שווער צו פערשטעהן די פראָסטקייט און די ווייבקייט פון דער דאָזיגער אלטער: צי וויל זי איז טאָקי בטבע אזא גוטע פרוי, צי איבער איין אנדער זאך? מיר קענען די מוהמע דאָבריש פאר אַ אירינע, וואָס האָט ביז פופציג יאָהר עקספּעדירט דריי געזונדע מאַנען אויף יענער וועלט און איז געבליבען אַ „קטלנית“, ווי עס ווערד ביי אונז אנגערופען, און קיין קינדער האָט זי ניט געהאַט.

די מוהמע דאָבריש האָט, ווי עס ווייזט אויס, געוואוסט, אז אויף דער עלטער וועט זי בלייבען עלענד, ווי אַ שטיין, האָט זי פון פריהער צוגעגרייט אַ שטיקעל פערמעגען, עטליכע הונדערט רובעל מיט אַ קליין שטיבעלע און מיט איין אייג קלייטעל פון „באַקאַ-ליע“, פון וואָנען זי ציהט זיך איהר בעדערפעניש. אין שטאָדט הייסט זי ביי איטליכען „די מוהמע דאָבריש“, און כריסטען רופען זי „דאָברוכאַ“. אַ חוץ וואָס זי האָט אַ קלייטעל, איז די מוהמע דאָבריש אַ שטיקעל רופאַטע אויך; ביי איהר קריגט מען אלערליי רפואות, פערשיעדענע גראָזען, סם, מישיאַק, ראָזמאַרין, שאַלווי, ראָמאַשקעס, און זי איז אַ ווילדע מומחה'טע אויף אָפּשפרעכען איין עין־הרע, צייהנוועהטיג, אַ „בעשיכע“, אָפּקוועטשען „זובישטשעס“, אויסגיסען אויף וואַכס, וואַרפען אויף קאָרטען, ברענגען איין אַנט־לאָפענעס מאַן אויף אַ קאָטשערע, פערטרייבען מכשפות, שדים, לַצים, „דאָמאָוויקעס“ און אַ כּך אנדערע תּחבולות און סגולות. פאַר דער מוהמע דאָבריש האָט יעדערער אָפּשיי, און די כריסטען גע־בען איהר אָפּ גרויס כבוד, נאָך איהר ווערטה נאָך. זומער קאָן מען זי אָפט בעגעגענען גאַנץ פריה, איידער די זון געהט אויף, אין פּעלר, קלויבען איהרע גראָזען, און ווינטער, שפעט אין דער נאַכט,

— אזוי? וואָס זשע מאַכט עפּים אייער חולָה? ווי געהט עס דעם הערר בלאַנק'ען אין געזונט?

— עט! דערווייל אָהן אַ שום פאַרענדערונג, סטאַטוס נער-וואָזוס... איך רעכען, אז מאָרגען אָדער איבערמאָרגען — ניט שפּער טער — דאַרף זיין דער קריזיס, אָדער אַהער, אָדער אַהין... — און דער דאָקטאָר קלוגער האָט בעוויזען מיט'ן גאַנצען גוף אַהער און אַהין.

— ארוואָ! איין עבירה אזא מענטש, ווי רב סענדער, כלעבען. ווי זאָגט איהר, הערר דאָקטאָר?

— אָ, אָהן אַ שום ספק! אַ פיינער מענטש, אַ לייטישער מענטש, אַ פאָטשטיענע מענטש, אַ זעלטענער מענטש!

— נו, און דאָס ווייב מיט די קינדער, הערר דאָקטאָר?

— אָ, פרעגט גאָר נישט! אורדאי, אַ גרויסער בראָך, אַ גרוי-סער בראָך, אַ גרויסער אומגליק פאַר'ן ווייב מיט די קינדער נע-באָך. גוטע מענטשען, עהרליכע לייט, אַלע, די גאַנצע פאַמיליע! וואָסער אַ פאַסטוך, אזעלכע שאָף. דאָס עפעלע פאַלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע... לייטישע מענטשען! נאָר וואָס זאָל מען טהון?
— אַ דימענטענער מענטש, אַ גילדענער מענטש, אַט דער דאָך-טאָר קלוגער!

אזוי זאָגען איהם נאָך זיינע פאַציענטען, און אזוי זאָגען מיר איהם אויך נאָך דעם זעלבען שכח: אַ דימענטענער, אַ גילדענער מענטש! אַלע קענען איהם. אומעטום איז ער דאָ. וואוהין מע זאָל איהם נישט רופּען, פאַהרט ער; וועקט איהם אויף אין האַלבע נאכט, וועט ער מיט אייך פאַהרען אין עק וועלט אַריין, אַבי דאָס האַלבע קערבעל... אוי, האָט ער ליעב דאָס האַלבע קערבעל!
זייט זשע מוחל, וואָס האָט איהר געוואָלט: אומזיסט זאָל ער צו אייך פאַהרען? פון די דאָזיגע אידעאָליסטען איז ניט אויסצו-שטעהן!

דער דאָקטאָר קלוגער האָט ליעב דאָס האַלבע קערבעל; ער האָט דאָס אזוי שטאַרק ליעב, אז ער לויפט נאָך דעם נאָר, און

הָאָט איהם בעראבעוועט אויף אַנדערהאַלבען מיליאָן, און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש-פּאַבריק, וואָס געהט ביי איהם זעהר גוט — טשעסטנאָזע סלאָוואָ!

דער דאָקטאָר קלוגער האָט זיך תחילת שטאַרק פּעראַינטערע-סירט מיט אָסיפ'ס מעשיות און איז זעהר נייגיריג געווען צו בעקור מען אַ בעגריף וועגען דעם אינטערעסאַנטען פּראָצעס אויף אַנדער-האַלבען מיליאָן און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש-פּאַבריק. אונ-זער העלד האָט זיך פשוט מחיה געווען, וואָס גאָט האָט איהם צו-געשיקט אזא מענשען, וואָס אינטערעסירט זיך מיט איהם, האָט ער אַרויסגענומען אַ גאַנצען פּאַק פּאַפּיערען: פּראָשעניעס, קאַפּיעס, חשבונות, פּלאַנען, וועכסלען, קוויטלעך און גלאַט אזוי פּאַפּיערען. דער דאָקטאָר קלוגער האָט נעבאָך געמוזט איבערקוקען דעם גאַנצען פּאַק מיט פּאַפּיערען, און אַ קאַלטער שווייס האָט איהם בעשלאַ-גען. וואָס האָט ער געקאָנט טהון, אז ער האָט זיך אַליין אָנגע-פרעגט איין אומגליק? עטליכע מאָל האָט ער זיך געריסען פון זיין נע הענד, געקוקט אויפ'ן זייגער, נאָר אומזיסט: אָסיפ איז איהם אַריינגעפּאָהרען מיט זיינע געשעפטען גלייך אין האַרצען אַריין און האָט איהם אָפּגעמוטשעט אַ גוטע שעה צייט, ביז רעוועקאַ האָט איהם מיט איהר אַריינקומען איבערגעשלאַגען (פאַר איהר האָט אונזער העלד געהאַט דרך-אַרץ).

אז דער דאָקטאָר קלוגער איז אַרויסגעפּאָהרען פון סענרער'ס הויף, האָט ער אַרויסגעלאָזט אַ פרייען זיפּץ פונ'ם האַרצען, אַרומ-געקוקט זיך, צי עס לויפט איהם ניט נאָך דער הערר זעמעל מיט זיינע דאָקומענטען.

— אַ זעלטענער קאַפּ! — האָט דער דאָקטאָר קלוגער דער-זעהלט ביי זיינע אַנדערע פּאַציענטען. — אַנדערהאַלבען מיליאָן! איך בין געווען ביי אַ פּאַציענט, ביי דעם הערר בלאַנק; איהר קענט דאָך דעם הערר בלאַנק? האָט ער איין איידעם, אַ זעלטענער קאַפּ. שטעלט אייך פאַר, ער פיהרט אַ פּראָצעס אויף אַנדערהאַלבען מיליאָן!

ווי באַלד דער דאָזיגער גוטער דאָקטאָר איז געקומען צו פאָהר
רען דאָס ערשטע מאָל, האָט ער אָנגעהויבען צו פאָהרען אַהער פינף
מאָל אין טאָג און האָט געמאַכט פון סענדער'ס בויכוועהטיג אַ גאַנץ
צען ירד, און זיין געטרייע פרוי, די דאָקטאָרשע, האָט צעקלונגען
איבער דער גאַנצער שטאָדט, אַז דער אַלטער בלאַנק איז פערביי,
אַיין אומגליק, אַ מיין חלירע! סע געהט אַרום אַ חלירע אין שטאָדט!
מע דאַרף זיין געהיט זעהר, זעהר! מע דאַרף זיך זעהן בעצייטענס
מיט'ן דאָקטאָר, נישט אָפּלעגען אין דער לאַנגער באַנק אַריין!...

ד א ס א כ ט ע ק א פ י ט ע ל .

דער זאַטער גלויבט ניט דעם הונגעריגען, די געזונדע פערגעסען אינ'ם חולה,
און עפּים נאָך.

דער זייגער האָט געקלונגען צעהן, אַז סענדער בלאַנק'ס משפּחה
האָט זיך געזעצט עסען וועטשערע.

אויבען-אָן, אויף מרים-היה'ס אָרט (מרים-חיה איז געזעסען
אין קאַבינעט נעבען איהר מאַן דעם חולה), איז געזעסען רעוועקאָ;
נעבען איהר, פון דער רעכטער האַנד — סאַני, ביי דער לינקער
האַנד — חיים; נעבען חיימ'ען איז געזעסען אַסיפּ, נעבען סאַני'ן
איז געזעסען מאַרקוס, נעבען אַסיפּ'ען — די אַלטע מוחמע דאָבריש.
דער מאָהלצייט איז צוגעגאַנגען גאַנץ געוועהנליך; אַלע זענען גע-
זעסען סטאַטעטשנע, ווייל סענדער'ס שטוהל איז געשטאַנען לעדיג,
און עס איז עפּים געווען ניט פרייליך. אונזער ניטפערלאָרענער
העלד אַסיפּ האָט יאָ אַ פאָר מאָל אַ לאַך געטהאָן איבער דער מוחמע
דאָבריש, נאָר זיין סאַטירע האָט אָבער דאָ ניט געווירקט. די מוחמע
דאָבריש האָט געגעסען מיט גרויס דרך-אַרץ, דהיינו: זי האָט נאָך
יעדען זופּ אַוועקגעלעגט דעם לעפעל און אָפּגעווישט די ליפּען, און
אַזוי ווייטער. פרויקע האָט דערלאַנגט צום טיש מיט גרויס קוראַזש:
ער האָט זיך געוואָלט אויספיינען פאַר די געסט, און פאַר גרויס
אימפעט האָט ער אויסגעגאַסען אויף דעם הערר זעמעל אַ טעלער

דינגט זיך מיט'ן אָרעמאָן, וואָס קאָן עס איהם נישט געבען, אזוי לאַנג, ביז ער מוז עס איהם געבען. און איך זעה דאָ בפירוש ניט אַרויס קיין שום עולה פון זיין זייט, ובפרט, אז מע טרייבט איהם: — געה, נשמה מיינע, איך האָב געהערט אין מאַרק, אז ער ליגט אויף אַ טיפּוס, און ביי דעם מאָזעלט אַ קינד! געה, מיין לעבן, גיכער, דאָרט קאָנסט דו נעמען אַ קערבעל, און אפשר טאָקי צוויי, מחמת איך ווייס, וויפיעל פלייש מע נעמט אַהין יעדען טאָג. און דו זאָלסט זעהן, וואָסער אַ טאָליעס זיין ווייב מיט זיינע טעכטער טער טראָגען, וואָלסט דו אליין געזאָגט, האַרץ מיינס, אז דער רוח וועט זיי ניט נעמען! נישקשה, מאַסע מיינע, האָסט גענוג געהאַרעוועט, ביז דו האָסט בעקומען דעם דיפּלאָם צו מזל! שעם זיך ניט, מיין קרוין, דאָס איז דיין פרנסה; דאָס איז מיין קלייט, מיין קראָם, און דאָקטוירים איז היינט דאָ נענט...

איך רעכען, אז מיין לעזער שטויסט זיך שוין אָן, אז אזעלכע זיסען רעד קאָן נאָר זאָגען אַ ווייב — אַ ווייב, וואָס איז איבערגעגעבען צום מאַן מיט'ן גאַנצען לעבען. אז וואָהל איז דיר, הערר דאָקטער, אויף דער וועלט, און אז וואָהל איז דיין לעבען נאָמען, געבענשטער, דער גליקליכסטער פון אלע, פון אלע מאַנען! מיר פערגינען דיר מיט'ן גאַנצען, גאַנצען האַרצען!...

איך מוז וויעדער אַ מאָל בעמען מחילה פון מיינע לעזער און לעזערין, וואָס איך האָב אַוועקגעוואָרפען אונזער לעבנסטע פאַמירליע בלאַנק און האָב זיך אַביסעל פערנומען מיט זייטיגע פאַרשווינען: ערשטענס, איז די גוטע מוהמע דאָכריש אונזער סענדער'ס איין אייגענע שוועסטער, בלוט און פלייש; און אזוי ווי די דאָרזיגע באַרמהערציגע שוועסטער האָט געקאָנט קומען מבקר חולה זיין דעם ברודער, האָט זי געוויס פערדיענט אַ שטיקעל אָרט אין אונזער כראָניקע; און צווייטענס, דעם דאָקטאָר קלוגער האָבען מיר אַהער ניט געבראַכט; איהם האָט געבראַכט צו פיהרען פרוי-קע דער משרת.

וואָס ווייטער, איז מען געוואָרען אַלץ מונטערער, לעבעדיגער; יעדער האָט גערעדט, געקוקט, גערעכענט, געזעהלט און געשטעלט געלד, געהאַפט אַ קוק צו יענעם אין די קאָרטען אַרײַן, געוואונקען, געשמייכלט, חוץ איין חיים, וואָס איז געזעסען, ווי אַ פרעמדער, און האָט כסדר צעביטען איין קערבעל נאָך דעם אַנדערען. מעהר פון אַלע האָט געלעבט דער הערר אָסיפּ זעמעל: זיינע האָר זענען געווען צעקאָשמעט, דאָס פנים פערפלאַמט, דער שטערן פערשוויצט, און אַליין איז ער אַלע מאָל אונטערגעשפרונגען:

— וואַלאַי!... איך קויף!... שנייד!... געב איהם אַהער, דעם חברה-מאַן!... איך בראָק ווייטער!... דער מלכה אַ קניפּ אין בעקעל, און דעם מלך אַ פייג אונטער דער נאָז!... צוויי טייז, ווי די מייז!... אַ פליאַסע אין פיסק!... אַהא, רעוועקא!... געב נאָר, געב!... גוט גוט!... נאָך! נאָך! נאָך! אַט אזוי לערענט מען ביי אונז!... האַק אַ צדיק!... דו פייפסט, ברודער? קריך, קריך, חיים-סערצע!... סאַפּיאַ אַבראַמאָוונאַ! לעגט זיך שלאָפּען!... אַט-אַט-אַט-אַט-אַט אַט!... האַק! טפּרררררר! לויף ניט!... מאַרקוס, שטעל געלט!... זוך, זוך, חיים!... רעוועקא, מאַלאַדיען!...

אונזער געהרטער אָסיפּ האָט אזוי לאַנג געסמאָליעט אַ וועלט, ביז ער האָט זיך אויסגעבייטעלט ביז גאָר, איז ער אויפגעשטאַנען און האָט עפּיס איינגערוימט רעוועקאַ'ן אַ סוד אויפ'ן אויהער.
— איך וויל ניט, איך וויל ניט! — האָט איהם זיין ליעבסטע פרוי געענטפערט אויף אַ קול. — בעסער הער-אויף צו שפּיעלען, אַז דו האָסט קיין געלט ניט!

אָסיפּ איז געווען אויסער זיך פאַר כעס; פון דעסטוועגען האָט ער זיך איינגעהאַלטען און האָט געזאָגט הויך אויף אַ קול:
— דו מיינסט, אַז איך האָב קיין געלט ניט? איך האָב, טשעסטנאָיע סלאָוואַ! אַט וועל איך באַלד ווייזען.

און אונזער העלד איז אַוועקגעלאָפּען גלייך צו פרויקע'ן אונטערן, ביי די טרעפּ, און ביי איהם געבעטען אַ הלואה ביז מאַרגען זיינער אַכט אין דער פריה, טשעסטנאָיע סלאָוואַ!... פרויקע האָט

יויך; אונזער פראנט האָט זיך אויפגעחאָפּט פונ'ם אָרט און האָט אָפּגעשטעקט דעם געטרייען משרת עטליכע פייערדיגע פעטש און האָט מיט טרערען אויף די אויגען זיך גענומען ווישען, בערשטלען, רייניגען און שעלטען פרויקע'ן מיט טוידטע קללות, און פון יענעם אָבענד אָן איז צווישען אונזער אַריסטאָקראַט זעמעל מיט פרויקע דעם משרת געוואָרען אַ ברענענדיגע שנאה אויף טוידט.

נאָך דער וועטשערע זענען אַלע געגאנגען זאָגען דעם קראַנקען פאָטער „א גוטע נאכט“. מריס-היה איז געבליבען ביי סענדרער'ען אין קאַבינעט. די מוהמע דאָבריש האָט זיך געלעגט שלאָפּען ער-גיץ אין אַ ווינקעלע מיט גרויס הכנעה און עניוות. די קליינע קינד-דער זענען שוין לאַנג געשלאָפּען מיט'ן זיסען, טייערען שלאָף, און חיים, מאַרקוס, רעוועקא, אָסיפ און סאַני האָבען זיך אַלע בעזעצט אין דער שענער, גרויסאַרטיגער זאַל — און איך ווייס עד היום ניט, ווי אַרום, פון וואָס און פון וואָנען זענען אַלע פלוצים מוסכם גע-וואָרען צו שפּיעלען אין קאָרטען? — נאָך איידער מע האָט זיך אַרומגעקוקט וואו מען איז אין דער וועלט, האָט שוין אָסיפ געהאַל-טען אַ פעשעל קאָרטען אין די הענד און דאָס פנים האָט איהם געפלאַמט פאַר שמחה. נאָר אָסיפ'ען איז היינטיגען אָבענד ניט בעשערט געווען צו טיילען קאָרטען, ווייל רעוועקא האָט זיך ניט געשעמט און אויסגעשריען אויף אַ קול צו איהר געליעבטען מאַן: — זייט זשע מוחל, אָסיפ מאַיסעיעוויטש, גיט אַהער די קאָר-

טען, מחמת איהר זענט צו אַ גרויסער מזיק אויף פינף טייז...

דער עולם האָט זיך צעלאַכט, און אָסיפ האָט זיך נעבאָך גע-ביסען די נעגעל פאַר דאָסאַדע; ער האָט אויסגעלאָזט זיין כיטער האַרץ צום אומגליקליכען פרויקע'ן, וואָס האָט אין דער מינוט אַריי-געטראָגען ליכט מיט אַ שטיקעל קרייד. פרויקע האָט דערלעבט אַ נקמה אין זיין שונא און האָט שוין כמעט פערגעסען, אז פון אָסיפ'ס פעטש איז איהם אויפגעלאָפּען אַ באַק.

רעוועקא האָט געטיילט קאָרטען, און דער גאַנצער עולם האָט כלומרשט געשפּיעלט אָהן חשק, אָהן ווערטער; נאָר ביסלעכווייז,

— אָ, דו מערזאוועקע איינע! — איז רעוועקא אויף איהר אָנ-
געפאלען. — דו האָסט שוין אָנגעהויבען דיינע אַלטע שטיק? ... —
און רעוועקא האָט איהר אַ וואָרף געטהאָן די קאָרטען אין פנים
אריין און איז אַרויס פונ'ם טיש.

— דו ביזט אַליין אַ מערזאוועקע! — האָט איהר סאָני געענט-
פערט מיט כעס. — און דיין פראָנט האָט פאַרשטאַלטאַנעוועט אינ-
גאַנצען זיין ירושה אין פעטערבורג אויף גוטע זאכען...

— האָ? ! וואָס? ! איך? ? ? ! איך? ? ? ! איך? ? ? !
טשעסטנאָיע סלאָוואָ! ! !
— לאָז זיין שטיל!

— וואָס זאָגסט דו אויף דער קאטאַסטראָפּע, אויף אזא טראַג-
געדיע? — האָט מאַרקוס געזאָגט צו זיך אַליין.
— שששששש! דער בעל־הבית האָט באַפוילען, עס זאָל זיין
שוין שטיל! — האָט פרויקע געזאָגט, אַריינגעלאָפּען אַ דערשראָ-
קענער.

ווי דער כח פון עלעקטרי, האָבען דאָ פרויקע'ס ווערטער גע-
ווינקט, און חברה האָט זיך ערשט דערמאַנט, אז ניט איצט איז די
צייט אין קאָרטען שפּיעלען — און יעדער איז זיך צעגאַנגען אָנגע-
בלאָזען, מיט איין אַראָפּגעלאָזטער נאָז, צו זיך אין זיין רוה אַריין,
אָהן ווערטער, אַפילו אָהן אַ „נומע נאכט“, שטיל, אויף די שפיץ
פינגער...

* * *

ליגענדיג אין בעט, האָט חיים אַ פּרעג געטהאָן זיין סאָני:
„וואָס הייסט דאָס?“ — און סאָני האָט זיך געשוואָרען ביי איהרע
קינדער, אז זי ווייסט ניט „פון קיין פּוּתער און פון קיין חלום“, און
זי וועט געהן שווערען ביי אַ ספּר־תּוּרָה, אז זי האָט אַליין געזעהען,
ווי אָסיפּ האָט אונטערגערוקט עטליכע מאָל זיינע קאָרטען רעווע-
קאָן, און ווי רעוועקא האָט געוואונקען אויף מאַרקוס'ען...

— מעגסט זיך טאַקי איבערנעמען, חיים, מיט דיין משפּחה!
ביי מיין טאַטען וואָלט אויך אזוי געווען, איאָ, חיים? האָטש דיין

איהם דערמאנט די פייערדיגע פעטש און האָט לאַנג ניט געוואָלט געבען; נאָך ער האָט אויף איהם רחמנות געהאט (פרויקע האָט זעהר אַ גוט האַרץ!) און האָט איהם געליהען צעהן רובעל, בתנאי, אז ניט שפעטער ווי מאָרגען זיינער אַכט זאָל ער איהם דערפאַר געבען פופצעהן רובעל.

אַסיפּ איז אַריין מיט גרויס קוראָזש אין זאָל אַריין:
— אַ פינע שטאָדט! זיינער צוועלף ביינאָכט קאָן מען שוין ניט צעבייטען קיין הונדערטער, טשעסטנאָיע סלאָוואָ!

עס איז איבערגעגאנגען נאָך אַ האַלבע שעה, און ביי אַסיפּ'ען האָבען די צעהן רובעל געטאָגט, און חברה וואָלט זיך אפשר צע-גאָנגען פון די קאָרטען בשלום יעדער אין זיין רוה אַריין, ווען דער צעהיצטער הערר זעמעל וואָלט פלוצים זיך ניט אויפגעחאָפט פונ'ם אָרט, ווי איין אָפגעבריהטער, מיט אַ גוואָלד:

— סאָפיא אַבראַמאָוונאַ! איהר דאַרפט געדענקען, אז איהר שפיעלט ניט מיט קיין זשוליקעס! איך האָב פינט אזעלכע אַפער-רעס! טשעסטנאָיע סלאָוואָ!

סאָני איז געוואָרען אַלערליי פאַרבן, און דער עולם איז אָנגעפאַלען אויף אַסיפּ'ען:

— האָ? וואָס איז דאָרטען? וואָס? ווי אזוי? וואו? ווען?
— סטייטש! — האָט אַסיפּ געשריגען ניט מיט זיין קול. — ווי אזוי דערלאָזט איהר גאָר אזעלכעס? מיר זענען ניט קיין קאָר-מאַנשטיקעס! דאָ שפיעלען אָרענטליכע מענטשען, ניט קיין קאָר-טיאָזשניקעס! סאָפיא אַבראַמאָוונאַ! איך פראָטעסטיר פאַר אַלע-מען, אז איהר האָט געשטעלט אַ גילדען און האָט אַרויסגענומען אַ פערציגער אויסגאָב! זייט זיך מודה! טשעסטנאָיע סלאָוואָ!

— אַך, איהר קאָרטיאָזשניק! — איז אויף איהם סאָפיא אַבראַ-מאָוונאַ אָנגעפאַלען. — איהר זענט אַליין דער גרעסטער אַפעריסט! איהר מיינט, אז איך זעה ניט, ווי איהר טרעטאָן רעוועקאָן אַלע מאָל אויף די פיס אונטער'ן טיש?

— המ...

— ווי אזוי ווייזט „ער“ דיר אויס, אָסיפּ?

— שלעכט, זעהר שלעכט, רעוועקא. היינט, מאָרגען... טשעסט-

נאָיע סלאָוואַ!

— נו, נו! ביים זיך אָפּ די צונג!

— המ...

— וואָס זאָגט דער דאָקטאָר, אָסיפּ?

— ער זאָגט, אז „ער“ דאַרף שרייבען אַ צואה, מחמת...

— דער דאָקטאָר איז אזא שוטה, ווי דו!

— המ...

— איך מיינ, אז ביי איהם ליגט ערגניץ אַ גרייטע צואה! ווי

מיינסט דו, אָסיפּ?

— לאָס איך דיר דערצעהלען, רעוועקא, נאָר דו וועסט דאָך

מיר אויף קיין שבועה ניט גלויבען, — שווער איך דיר, אז ווען ניט,

זאָל איך אַ מיתה משונה אייננעמען דאָ אויפ'ן אָרט, איך זאָל ניט

דערלעבען אויפשטעהן, טשעסטנאָיע סלאָוואַ!...

— אַ? דו שווערסט זיך שוין? איז דאָס געוויס אַ ליגע!?

גענוג, גענוג, אָסיפּ!

.....

אַ גוטע נאכט! מיר האָבען בעלעגט אַלע אונזערע העלדען,

וואָס דאַרפֿען אַצינד רוהען און געניסען דעם זיסען שלאָף נאָך אַלע

נאַרישקייטען מיט די שטות'ערייען פונ'ם גאַנצען טאָג. איך מיינ,

אז עס דאַרף זיין אַ גרעניץ פאַר דעם ראָמאַניסט אויך, ביז וואָנען

איהם איז ערלויבט נאָכצוגעהן מיט'ן לעזער פּיסטריט נאָך זיינע

העלדען. פון אונזער זייט איז דאָס אַליין שוין אויך ניט אזוי שען

און איידעל, וואָס מיר האָבען זיך ערלויבט אונטערהערען, וואָס

אונזערע פיינע העלדען שמועסען צווישען זיך פאַר'ן שלאָף. אַרויס-

געהענדיג פון סענדער'ס הויז, האָבען מיר דאָס רעכט ביי זיך און

צווישען זיך רעדען, שמועסען, בערויערען און חוזק מאַכען פון אַלע.

שוועסטער איז א טאכטער, ניט קיין זוהן, וועט זי נעמען מעהר ווי דו! איך האב פארשפיעלט צוויי און צוואנציג קערבלעך, און רעד-וועקא האט זיי אפגעוואונען, און ירושה וועט זי אויך נעמען מעהר פון אונז, האטש זי איז א טאכטער און דו ביזט א זוהן!... רעוועקא האט תמיד געקאנט מאכען דעם שוועהר חניפה'לעך מיט חנ'דלעך, דערפאר וועט זי זיין א גרעסערע יורש'טע פון דיר, דאס זאג איך דיר פריהער, חיים! דו מענסט זיין אויף מיר ברוגז וויפיעל דו ווילסט!...

* * *

— וויפיעל האסט דו געוואונען, רעוועקא? — האט אָסיפ א פרעג געטהאן, אַרומגעהענדיג איבער'ן צימער האַלב אויסגעטהאן און נאך אלץ שטארק פערפלאמט.

— דו דארפסט דאס טאקי נויטיג וויסען, אָסיפ? — האט איהם רעוועקא געענטפערט און האט זיך גענומען איבערזעהלען איהר קאפיטאל: — פערציג, פופציג, זעכציג, פינף און זעבעציג, אכציג, דריי און אכציג, זעכס און אכציג, זעבען און אכציג, נייענציג, צוויי און נייענציג מיט פערציג קאפיקעס... צוויי און נייענציג רובעל מיט פערציג קאפיקעס... אָסיפ! געב נאך אהער מיין שקאטולקע! — אָסיפ האט איהר צוגעטראָגען די שקאטולקע, און רעוועקא האט אהין אַריינגעלעגט איהר ביסעל אַרעמקייט, האט פערשלאָסען און געגעבען אָסיפ'ען צוריק דאס קעסטעלע, ער זאָל דאס אוועקשטעלען. מיט גרויס קנאה האט נעבאָך אָסיפ געקוקט אויף רעוועקא'ס קעסטעלע.

— עס וואָלט שוין, כלעבען, א יושר געווען, רעוועקא, אז דיין „אַלטער“ זאָל...
 ...

— וואָס מאַכט ער דיר קאַלי, אז ער לעבט, אָסיפ?

— איך מיינ פון דיין טובה וועגען, רעוועקא! טשעסטנאָיע סלאָוואָ...
 ...

— איך בעט דיר, זאָלסט ניט זאָרגען פאר מיר, אָסיפ!

„העכסט-אינטערעסאנטע“ ראָמאַנען פון פיער טהייל מיט איין עפיר-
לאַג און מיט אַ „שיר“ און טהוט איהם אַ שלידער אין וואַגאַן
אַריין! אוועק-אוועק אַט די אַלע בלאַנדע העלדען, די שרעקליכע
מערדערס, די אידישע גראַפּען מיט די באַראַנען, די ווילדע מיליאַר-
נערען, די אומגעלומפערטע אידישע פראַצענטניקעס, וואָס זענען
ניט געשטויגען און ניט געפלויען, אָנגעצויגען אויף הויכע דרוקעס
אין דער ווילדער פאַנטאַזיע פון די דאָזיגע בעהעלפער, וואָס האָבען
זיך אַ נאָמען געגעבען שרייבערס, פערפאַסערס, ראָמאַניסטען!...
נאָר אזוי ווי ביז דעמאָלט דאַרף נאָך אוועקגעהן אַ היבשע צייט,
ביז וואַנען דאָס אידישע פובליקום וועט זיך אַרומקוקען, אז מע
האָט זיי געהאָדעוועט אַ לאַנגע צייט מיט שמאַטעס, געגעבען קייען
שטרוי, פשוט ווי בהמות, און די בעהעלפערס וועלען זיך נעמען
צו זייער אַלטער מאַכע און וועלען אויפהערען צו פאַטשקען ריין
פאַפיער, — ביז אַט די דאָזיגע גליקליכע צייט וועט קומען, וועלען
מיר זיך אויך פרוּבען האַטש אויף אַ מינוט נעמען זיך אויף דעם
דאָזיגען שניט און געבען די לעזער אַ ראָמאַנטישע סצענע, ווי אַ
סורפריז, ווי אַ פרעמיע צו דעם דאָזיגען ווערק.

בכן, איז געווען איין אויסגעצייכענטע, אַ זעלטענע זומער-
נאַכט: אויפ'ן הימעל איז אַרומגעשוואַומען די שענע לבנה (וואָס
אַלע פערליעבטע זענען זעהר געהרען), און האָט מיט איהר בלאַס
געזיכט אַראָפּגעקוקט אויף דער ערד, צו זיין איין עדות אויף די
אַלע נידעריגקייטען, וואָס ווערען אָפּגעטהאָן צווישען די זינדיגע
מענשען. די שטערען זענען געווען, ווי בריליאַנטען, אויסגעשאַטען
אויף דעם ריינעם בלויען הימעל, און אַ שרעקליך שטילשווייגעניש
האָט געטהאָן הערשען אויף דער ערד, גלייך ווי די גאַנצע נאַטור
מיט אַלע איהרע בעשעפענישען זענען אַנשלאָפּען געוואָרען מיט אַ
זיסען, אַ שרעקליכען שלאָף, גלייך ווי אַלץ איז אויסגעשטאַרבן
אויף דער ערד. מע האָט נישט געהערט קיין קול פון קיין מענשען,
קיין געזאַנג פון קיין פויגעל, קיין בילען פון קיין הונד, קיין שאַראָך
פון קיין גרעזעלע, קיין בעוועגונג פון קיין צווייגעלע. אַלץ איז

מיט וועלכע מיר האָבען זיך דאָ בעקענט — קיינער קאָן אונז נישט שטעהרען; דערויף בין איך אַ שרייבער, און איהר, מיין לייעבער פריינד, אַ לעזער, אז מיר זאָלען רעדען פון „יענעם“ — און „יענער“ לאָז רעדען פון אונז, וואָס ער וויל און וויפיעל ער וויל... אַ גוטע נאכט!

דאָס נייַענטע קאָפיטעל.

אַט דאָ הויבט זיך אַ דאָס רעכטע שפּיעל, וואו די אַקטיאָרען קאָנען בעווייזען אינגאנצען זייער קונסט.

עס מאַכט מיר פּערגעניגען, וואָס איך האָב די געלעגענהייט אָנצוהויבען דאָס דאָזיגע קאָפיטעל, ווי איין עכטער ראָמאַניסט, און פאַרשטעלען מיין לייעבען לעזער אויך האַרצרייסענדיגע סצענעס מיט ריהרענדיגע בילדער, גלייך מיט אַלע מיינע חברים די ראָ-מאַניסטען, וואָס האָבען שוין לאַנג קונה'שם געווען און וואָס איך קאָן זיך צו זיי בשום אופן נישט גלייכען, דען זייער קליין פינגערעל איז גרעכער פון מיינע לענדער, און אז איך זאָל אַפילו לעבען נאָך הונדערט יאָהר, וואָלט איך אויך נישט געקאָנט אָנשרייבען אזוי פיעל שענע ראָמאַנען, מיט וועלכע אונזער נייַזשאַרגאָנישע ליטע-ראַטור האָט זיך נישט וואָס צו שעהמען אַקעגען אַנדערע ליטעראַ-טורען, און איך פּערהאָף אויף דעם וואָס לעבט אייביג, אז עס וועט, אס ירצה השם, קומען אַ צייט, וואָס מע וועט די דאָזיגע שענע זשאַרגאָנישע ראָמאַנען אָנגרוען נאָנצע וואַגאַנעס און מע וועט זיי עקספּעדירען ווייט-ווייט, און איך האָב מורא, אז דער, וואָס וועט זיי אַוועקהאַנדלען, וועט געוויס פּערדיענען אַ גוטא געלד אינ'ם דאָזיגען „פּאָפּיער-מאָסחר“... איך שטעל מיר פאַר די טרויעריגע לאַגע פון די דאָזיגע ראָמאַניסטען (אויב זיי וועלען דאָס דערלעבען) מיט זייערע אויסגעצויגענע פּינ'ער, אז זיי וועלען דערזעהען, ווי אזוי זייערע אינטערעסאַנטע ווערק ווערען געפאַקעוועט אין זעק און אין טיוקעס, ווי אזוי אַ באַסיצק האַפט אַ גאַנצען טיוק מיט

— פונ'ם בית־הקברות צו רב סענדער דעם נגיד... זלמן! וואו זענען די כלים? ביי לוי־מרכי'ן? שמעלט אַנידער די מיטה און גיט אַהער דאָס פלעשעל, וועלען מיר נעמען צו קאפּעטשקעלעך. — רב רפאל! וואָס רעדט איהר? רב סענדער איז גע־שטאַרבען?

— יאָ געשטאַרבען, ניט געשטאַרבען — ס'איז נישט אונזער עסק: מע האָט געשיקט רופּען, געהען מיר. מסתמא ניט פאַר וואוילטאָג, פאַרשטעהט זיך! ווען קומט מען אָן צו רפאל דעם אויבער־שמש? אז מע געהט אויף יענער וועלט.... מיכאל, האָסטו דאָכט זיך, אַ שמעק טאָבאָק?

— אזוי? הייסט דאָס, איז רב סענדער אויך אָפּגעשטאַרבען, רב רפאל? איין עבירה, כלעבען.

— איין עבירה? וואָס איז? געהאַט אַ גראָבען בויך? לאָזען זיך די ווערעם פרייהען.. אויסבאַהאַלטען זיך פונ'ם טוידט איז אַביסעל שווערליך, און אויפ'ן בית־עולם איז דאָ אָרט גענוג, טאַטע מיינער!... חברה, נו? גענוג אייך שוין צו חלעפּטשען, לאָזט איין אָרט אויף שפּעטער. סענדעריכע איז אַ גאַנץ וואוילע איד־נע, און איין עמער שפירעט וועט מסתמא זיין, האָ? מיר זאָלען איהם האָטש קאַנען ביז טאָג מאַכען זיין רעכט... ווי מיינט איהר, ס'איז שוין שפּעט?

— זיינער צוועלף, רב רפאל.

— האָ? צוועלף? קינדער! קינדער! די נאָכט שטעהט

ניט! היידא!

די פּלוצימדיגע בשורה פון סענדער'ס טוידט האָט אויף מיר אזוי שטאַרק געווירקט, אז איך האָב זיך געלאָזט געהן מיט דער חברה שמשים, נישט געפרעגט זיך, וואוהין און צוליעב וואָס. אז סענדער האָט געלעבט, איז ער מיר וועניג־וואָס אָפּגעגאַנגען, און אז איך האָב דערהערט, אז ער איז געשטאַרבען, האָט דאָס מיך עפּים ווי אַ ציפּ געטהאָן, אַ ריס אין האַרצען: וואָס פרעגט איהר? אַ מענש לעבט, עסט, געהט אַרום, און פּלוצים — נאָ דיר! ווי

געשלאָפֿען מיט'ן טייערען, מיט'ן זיסען שלאָף אין דער שענער שטאָדט N, וואו עס קומט-פאָר אונזער פיינע געשיכטע.

און איך, דער פערפאסער פונ'ם דאָזיגען בוך, נאָר איך אליין בין געווען דער איינציגער מענש אין דער גאנצער שטאָדט, וואָס האָט געוואכט די דאָזיגע שענע זומער-נאַכט; איך האָב מיר גע-שפאָציערט איינער אליין איבער אלע גאַסען, פערטיעפט אין גע-דאַנקען, און געזוכט מאַטעריאַל צום שרייבען, און וויפיעל איך האָב ניט געטראכט און געקלערט, האָב איך גאָרנישט געקאָנט אויסקלער-רען אַזעלכעס, וואָס זאָל טויגען אין אַ ראָמאַן אַריין, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט אויף אַ יונגען שרייבער, און מיינע אויגען האָבען דערזעהען עפּים אַ רעדעל פון שוואַרצע פיגורען... די פיגורען זענען צוגעגאַנגען אלע מאָל נעהענטער צו מיר, און מיר האָט זיך אויס-געוויזען, אז איך זעה מתים, אָנגעטהאָן אין שוואַרצע קליידער; די מתים האָבען עפּים ווי גערעדט צווישען זיך, גע'טענה'ט און געקלאַנגט זיך; זיי זענען געשטאַנען אַרום אַ מיטח, און איך וואָלט געקאָנט שווערען, אז זיי האָבען געהאַלטען אַ מין זאך, ווי אַ פלע-שעל, אַ בוטעלעקע, וואָס יעדער בעזונדער האָט זי אָנגעבויגען צו זיך אין מויל אַריין און איבערגעגעבען דעם צווייטען, דער צווייטער דעם דריטען, און אַזוי ווייטער. אַ פראָסט איז איבערגעגאַנגען איבער מיין לייב, און די האָר האָבען מיר זיך געשטעלט קאַפּויר. איך האָב געוואָלט זיך לאָזען לויפען, האָבען מיך די פיס ניט גע-פאָלגט. ער היום הזה קאָן איך עס ניט פערשטעהן, ווי אַזוי איך בין ניט געשטאַרבן פאַר שרעק, פאַר פחד! נאָר שטעלט אַיך פאַר מיין איבערראַשונג, אז די דאָזיגע מתים מיט דער מיטח זענען צוגעגאַנגען נאָהענט צו מיר, און איך האָב זיי דערקענט!

— אַ גוטען אָבענד! דאָס זענט איהר, חברה שמישים? חברה מקברים?

— גוט יאָהר! יא, דאָס זענען מיר, מיר.

— פון וואַנען? וואוהין?

- און אונזערע טעכטער טראָגען מסתמא אויך די אייגענע האָר, האָ? —
 — קומט אייך אַ דאַנק!
 — וואָס טויגען אונז אַט די אַלע שטות'ערייען, איך בעט אייך?
 וואָס זאָגט עפּים אונזער נבאי?
 — אונזער נבאי פון חברה-קדישא?
 — יא, יא, אונזער רב קלמן פלאַקען?
 — איך ווייס? איך מיש מיך שוין ניט אין קהל'שע זאַכען...
 לאָזען זיי זיך דאָרט שלאָגען קאַפּ אין וואַנט!
 — וואָס זאָגט איהר אויף איהם? ער מישט זיך שוין ניט אין קהל'שע זאַכען!... גוטע יאָהרען? האָ?
 — איך מיין, וואָס טויג אונז אַט די דאָזיגע פּוסטע מחלוקת'ען?
 זאָגט בעסער, מע וועט עפּים געבען געלט?
 — וואָס הייסט געלט?
 — וויפּיעל געלט? געלט צו געלט איז ניט גלייך!
 — איך מיין אַ צעהן זעקלעך...
 — פאַר וואָס ניט קיין צוואַנציג, איך בעט אייך?
 — צוואַנציג טויזענד קערבלעך? וועה איז מיר! וואָס וועלען מיר טהון מיט אַזאַ סומע געלט?
 — טפו זאָלסט דו ווערען, אַז אַך און וועה איז דיין שכל!...
 וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ שאלה פון אַ תם?...
 — איך זאָג אייך דעם אמת, צוואַנציג טויזענד קערבלעך איז גאָר ניט אַזאַ איי-איי-אי! וואָס איז דאָרטען? וועט אַנקומען וויי-ציגער אביסעל די יורשים! אַ גרויסער אומגליק!...
 — ער האָט אָנגעזאַמעלט גענוג, נישקשה!...
 — כשר געלט!
 — מיט פרעמדע הענט!
 — אידיש בלוט!
 — שאַ!... וואָס איז דאָרט אַזאַ גוואַלד?

אזוי זאל דאָס נישט אָננעמען ביי'ם האַרצען? ובפרט נאָך אזא
סענדער, וואָס... וואָס...

נאָר לאָמיר בעסער הערען, וואָס זאָגט די שטאָרט, וואָס רעדט
דער עולם, אָט די אלע רעדלעך, וואָס שטעהען דאָ אַרום דעם הערר
בלאָנק'ס הויז, ביי דעם הערר בלאַנק אין הויף, ביי'ם הערר בלאַנק
אין שטוב?...

ד ע ר ש ט ע ר א ק ט .

- וואָס פאַר אַ גרויסער עולם, קיין עין-הרע ניט!
- ניט אומזיסט זענען מיר אידען, רחמנים בני רחמנים.
- וואָס זשע מיינט איהר? ער האָט אוראי פאַרדיענט, אז
מע זאל איהם אָנטהון אַ כבוד.
- וואָס איז דאָרט אזעלכעס? מיט וואָס?
- יא, די גרויסע טובות, וואָס די שטאָרט האָט פון איהם דאָ
געהאט? די גליקען?
- טובות ווילט איהר? וואָס פאַר טובות?
- צי אפשר אַ בעל-צדקה אַ גרויסער?
- וואָס הייסט ביי אַיך, רב מאיר, אַ בעל-צדקה?
- צי גלאַט אזוי אַ גרויסער נדבן?
- איך ווייס ניט, וואָס איהר ווילט האָבען?
- און דערצו אַ גרויסער למדן מסתמא?
- יא, אַ גאון-עולם, חוץ זיין שאַדען...
- דערפאַר איז ער אָבער געווען אַ גרויסער ירא-שמים!
- יא, אַ גוואלדאָונע זאך!
- אַ למדוואו'ניק, חא-חא-חא!
- איהר זענט אלע זעהר פרום!
- פרום, זאָגט איהר? אונזערע קינדער געהען אויך אָהן היט-
לען, ווי רב סענדער'ס קינדער, הא? וואָס זאָגט איהר, רב חיים?
מיין איידעם רויכערט אויך אַ פאַפיראָס אים שבת, אַיא?

דער צווייטער אקט.

— איך פרעג אייך אליין, רב קלמן, איהר זענט איין עהרליכער איד: ווי קומט דאָס, איהר זאָלט אזעלכעס זאָגען?...

— וואָס זאָג איר, וואָס? איך זאָג דען חלילה עפּים? וואָס זענט איהר מיך דאָ חושד, רב חיים? אייער פאָטער — לאָז איהם גאָט געבען יאָהרען, גאָט איז אַ גרויסער קינצלער — נאָר ווען חלילה וחס, די שעה זאָל ניט זיין, ער מאַכט-צו איין אויג, וועט מען אייך צעטראַגען די שטוב אויף שטיקלעך! איהר זעהט? טהוט אַ קוק, זייט מוחל, דורך דעם פענסטער, וואָס פאַר איין עולם עס קלויבט זיך!

— וואָס זשע ווילט איהר, רב קלמן?

— וואָס וויל איך? וואָס זאָל איך וועלען? איך וויל גאָר-ניט! פּראָמענע — לאָז זיין ווי איהר ווילט! איך בין אייך, גלויבט מיר, דער בעסטער גוטער פריינד, און מיט אייער פאָטער — איז איך וויים? מיט'ן שענסטען אופן! מיט אַ הלאוה, מיט אַ גמילות-חסד, מיט, מיט אלץ... איך מיינ אייער טובה דאָ. איהר מוזט דאָ יוצא זיין. פאָרט, ווי זאָגט מען, אַ קאָפיטאַל... דער ערשטער גביר אין שטאָדט... דער ראש וראשון!... און למאי זאָלען מיר זיך דאָ טאַקי נאָרען? אייער פאָטער איז אַודאי געווען אַ פיינער מענטש, איין עהרליכער מענטש... אויב ער לעבט נאָך, לאָז איהם גאָט געבען יאָהרען... און אויב ניט, לאָז ער מיר מוחל זיין... ער האָט פאָרט נישט יוצא געווען פאַר דער שטאָדט!... איז אַ יושר, אַז איהר, אַ יורש, איין עלטערער זוהן... א... א... ווי זאָגט מען...

— וואָס האָט איהר צו אונז, רב קלמן, גאָט איז מיט אייך? דער טאַטע איז טאַקי פאַרביי... ער איז דאָך אַבער נישט געשטאָר-בען — ער לעבט דאָך נאָך! עס איז דען נישט קיין שפיכות-דמים? איך פרעג אייך, רב קלמן? איהר האָט גאָר קיין מורא ניט פאַר גאָט?...

— וואו? אין שטוב? מע קעהר איהם שוין „אויפהויבען“?
 ניין! מיר דאכט, אז עס איז געצעל'ס קול?
 — וואָסער געצעל'ס?
 — געצעל דעם שניידער'ס!
 — וואָס וויל ער? דאָס איז אַ שייגעץ! אומעטום מישט ער
 זיך אַריין!

— אַ שניידערעל, אַ פאַלגע! איהר וויסט דען ניט?
 — אזוי טאָקי? און איהר קאָנט דאָס ניט סובל זיין? ווי
 באַלד אַ נאַשבראַט זאָגט אַ וואָרט, אזוי האַפט אייך אַוועק דער
 רוח!... אז געצעל איז אַ שניידער, איז אייך וואונד און וועה?
 אייך בין אויך אַ שניידער און שעם מיך כלל נישט מיט מיין מלאכה!
 אַבי ניט קיין פוסטעפאסניק, קיין בלוטזויגער, קיין שבת-יצבי'ניק!
 אַ רוח אין אייער טאטענ'ס ביינער אַריין, פאַר וואָס זאָל מען טאָקי
 דאָ נישט אָפּלעקען קיין ביינדעל?... איהר האָט אַ סך אזעלכע רב
 סענדערס? פאַר וואָס זאָל מען טאָקי נישט נעמען אויפ'ן שניי-
 דערשען שוהלכעל אויך אַ מטבע? פרעסערס! זויערס! שקצים!
 הולטאיעס!...

— איהר האָט זיך אָפּגעזוכט כבוד, וואָס טויג מיר מעשיות...
 — וואָס שרייט מען דאָרט אזוי?
 — דאָס טענה'ט אַ טרעגער; ער שרייט — דרייסיג טויזענד!
 דרייסיג טויזענד, און גענוג!
 — דרייסיג! פערציג! דרייסיג!
 — פערציג! פערציג!
 — וואָס פערציג?
 — פערציג טויזענד קערבלעך!
 — פערציג! פערציג! פערציג!...
 — שרייט, קינדער, פערציג!
 -- פערציג! פערציג! פערציג!!!...

ווער? וואָס? וועמען? איין אויבערשטע העמד, איין אלטען זשילעט — מכות־בכורות אייך אלע מיט אייער בעל־הבית'טע צור זאמען! זי האָט דערוועהן ביי מיר די שליסלעך, האָט זי זיי ביי מיר צוגענומען... געווען זיעבען יאָהר, האָב איך קיין פאָרעם נישט גענומען, וועל איך געהן היינט צו דער שאַפּע, געהן זאָלט איהר אויף קוליעס!... האָרעווע פון אייערטוועגען טאָג מיט נאכט, ווי אַ פאַרקויפטער, קיין חי־שעה, — און וואָס?... ברענען זאָלט איהר אויפ'ן פייער! איין אומגליק וואָלט געווען, ווען פרויקע זאָל האָבען נאָך אַ נאַרניטער מיט נאָך אַ פאַר שטיוועלעטען!... און אַ זייגער? ווער האָט היינט ניט קיין זייגער? אַ ליאדע פאַר טראָגט זיך היינט אַרום מיט אַ זייגער: נאָ, זעה, קוק מיך אָן! און פרויקע דאַרף ניט! פרויקע דאַרף גאָרניט! פרויקע דאַרף נאָר דיענען יעדען באַזונדער, ווי אַ הונט!... די שטיוועל פון, צום טיש דער־לאַנג, גענג לויף, אַ בריעף טראָג־אָפּ, אַהין געה, דאָרט שטעה — טפו זאָלט איהר ווערען אלע מיט אַנאַנדער!... זעלדע! די לע־פעל! גיט אַהער די לעפעל!

— וואָסערע לעפעל? וואָס טשעפעסט דו זיך?

— אָנאָ, די זילבערנע לעפעל! אַ טויף לעפעל! ניט נאָר אַהער,

זייט מוחל, די זילבערנע לעפעל, זעלדע! נו, גיכער, גיכער!...

ד ע ר פ י ע ר ט ע ר א ק ס .

— אוי, מיין קרוין, מיין סענדער! אויף וועמען לאָזט דו מיך

איבער? ביי נייען און דרייסיג יאָהר איין אלמנה — וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אזעלכעס?...

— וויינט ניט, שוועגער, גאָט איז אַ פאָטער, און דער שוועהר

קאָן נאָך לעבען בלייבען, שוועגער!

— אוי, זאָג עס ניט, סאָניטשקע, זאָג עס ניט! דו האָסט איהם

נישט געזעהן היינטיגע נאכט, סאָניטשקע! סע איז גאָר ניט דער סענדער, וואָס פריהער!

— ע, רב חיים, איהר שמועסט זיך מיט מיר אויס גאָר אויף
 איין אנדער אופן! ווער איז שולדיג? איהר זענט אַליין שולדיג!...
 איהר האָט געמאַכט אַ גוואָלד: „אירען, ראַטעוועט!“ איז זיך דער
 עולם ביסלעכווייז צענויפגעלאָפּען... מע הערט אזאָ געוויין!... מע
 זעהט אַלע לויפּען, אַלע שרייען: „געשטאַרבּען! געשטאַרבּען!“...
 מע האָט געפרעגט דעם דאָקטאָר, זאָגט ער: „שלעכט! שלעכט!“...
 אייער משרת זאָגט: „איין עק! אַ סוף!“... און דאָ וויינט מען, —
 נו, איז מען דאָך אירען, לויפט מען! אייער פאָטער איז דאָך פאָרט,
 ווי זאָגט מען... און פּרובט זאָגט דעם עולם, אז ער איז נאָך ניט
 געשטאַרבּען, וועט מען אייך דען גלויבען? שוין צו שפּעט!... אָן
 געהען די חברה נושאי המיטה, — נו געה, טענה מיט זיי!... שקצים!
 ווער האָט געשיקט נאָך אייך?... שכורים, אַרויס, אין אייער טאָ-
 טענ'ס מאַמע'ס טאַטען אַריין!...

ד ע ר ד ר י ט ע ר א ק ט .

— אוי, אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! זעלדע, איהר הערט
 אַ געוויין? איהר הערט, ווי די בעל־הבית'טע רעוועט?
 — וויסט איז מיר! זלאַטקע, אָט דאָס איז ער אויסגעגאַנגען,
 אַפּנים! וואונד איז מיר! ניטאָ שוין מיין בעל־הבית!... מלכה!
 זלאַטקע! לויפט אַרויף און טהוט אַ פרעג ביי פרויקע'ן, אַ מכה
 איז מיר אַ גרויסע!
 — אָן לויפט פרויקע.
 — וואו? וואָס טראָגט ער דאָס? עפּיס אַ פעקעל?
 — פרויקעסערדצע, וואָס הערט זיך דאָרט? שוין, צי נאָך
 ניט? פרויקע! וואָס שטומסט דו? רעד! שוין, צי נאָך ניט?...
 — שוין... נאָך ניט... געפעלט דיר אַביסעל, ווי זי האָט גע-
 עפענט אַ מויל! ליגט אין דער ערד אַלע! ווערד די כפרה פאַר
 מיר און פאַר מיין בליומקע'ן! אַ שענע פאָדיאָקע! געדיענט און
 געדיענט — זאָלסט זאָגען, אפילו אין האַנט אַריין אָנגעשפיגען...

דער לעצטער אַקט.

דער דאָזיגער לעצטער אַקט קומט־פאַר אין אַ צוגעשלאָסענעם חדר, וואוהין מיר קאָנען בשום אופן נישט אַריין. איך האָב נאָר געקאָנט זעהען דורך דעם פענסטער אונזער געהערטעסטע מאַראַם רעוועקאַ זעכעל, וועלכע איז געזעסען מיט זעהר אַ פערפלאָמט פנים ביי אַ קיילעכניגען טיש, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף איהר שענער ווייסער האַנד, און איהרע גרויע אויגען האָבען אומגעבלאָנזעט פער־טראַכט.

נאָר איין גאָט ווייסט, וואָס טראַכט אַצינד די דאָזיגע פיינע פרוי? אַרום איהר דרעהט זיך אַרום איהר ליבעליכער מאַן, דער געריהמטער אָסיפּ זעמעל, מיט די הענד אין די קעשענים, קוועטשענדיג די סקריפענדיגע שטיוועל; ער וויל צוגעהן צו רעוועקאַ'ן און וויל איהר עפּים זאָגען, נאָר, ווי עס ווייזט אויס, קאָן ער ניט... וואו איז אונזער מאַרקוס, דער יונגסטער פון אלע יורשים?... סע קאָן זיין, אז ער איז דער איינציגער, וואָס זיצט אַצינד איבער'ן פאָטער'ס קאָפּ. סע קאָן זעהר געמאָהלט זיין, אז מאַרקוס איז דער איינציגער, וואָס האָט אין דער מינוט לחלוטין פערגעסען אָן זיך און טרעט נישט אָפּ פונ'ם קראַנקען פאָטער, וואָס איז פאַרביי. אלץ קאָן זיין אויף דער וועלט, און מיר זענען נישט מחויב אַרייַן־קריבען יעדען בעזונדער אין האַרצען אַריין. גיט אַהער אייער האַנד, לעזער, און לאָמיר אַוועקנעהן פון דעם דאָזיגען הויז אין דער דאָ־זיגער נאַכט, מחמת קיין פערגעניגען, ווי איהר זעהט אַרויס, קאָנען מיר דאָ היינטיגע נאַכט נישט געניסען... לאָז גאָט געבען פריילי־כערע און מעהר איינגענעמענע סצענעס אין אונזער לעבען!

דאָס צעהנטע קאַפיטעל.

וואו אונזער געשיכטע בעקומט נאָר איין אַנדער פנים.

שוואַרצע וואַלקענס האָבען זיך אָנגערוקט אויף סענדער בלאַנק'ס הויז און אַ פינסטערע, אַ שרעקליך פינסטערע נאַכט האָט זיך דאָ

— אַט וועלען מיר הערען, וואָס וועט דער דאָקטאָר זאָגען.
שוועגער! דער דאָקטאָר איז דאָרט?

— אוי, וואָס קאָן איהם דער דאָקטאָר העלפען. סאָניטשקע, אז
איך בין אזוי זינדיג ביי גאָט און אזוי אומגליקליך, עלענד און אומד-
גליקליך?...

— אוי, אזא ברודער, איין-און-איינציגער ברודער, ווי איין אויג
אין קאָפּ! קינדערלעך, בעט גאָט, ער איז אַ גרויסער גאָט, אַ שטאַר-
קער גאָט, אַ גוטער גאָט, ער קאָן אַלץ, ער קאָן פון טוירט אויך לע-
בעדיג מאַכען!... אוי, מיין טייערער סענדער! געדענקסטו, ווי
טייער דיין איינציגע שוועסטער, דיין דאָכטער, איז ביי דיר געווען?
געדענקסטו, סענדער מינער, ווי געטריי, ווי גוט איך בין געווען
צו דיר, אז דיר איז, ניט היינט געדאָכט, די צייט געווען ניט אין
בעסטען, און איך האָב דיך, סענדער, אונטערגעהאַלטען מיט אַליץ,
ווי ווייט איך האָב געקאָנט, און דו האָסט מיר צוגעזאָגט, אז גאָט
וועט דיר צושיקען אַ שטיקעלע הצלחה, וועסט דו מיר אָפּדאַנקען
מיט'ן גרעסטען כבוד, און צום סוף, סענדערעל, האָסט דו פאַרגעסען
אָן דיין איינציגע שוועסטער דאָכטער, וועלכע איז דיר אפשר גע-
טרייער פון איין אנדערען, סענדערעל, לאָז דיר גאָט מוחל זיין, ווי
איך בין דיר מוחל מיין קריוודע, סענדערעל! מסתמא וועלען מיר
דיינע טייערע קינדערלעך ניט פאַרלאָזען אויף דער עלטער, און
עמיצער וועט זיך אפשר אַרומקוקען אויף מיר אויך, דיין איינציגע
שוועסטער, אַ פאַרוויסטע אַלמנה און אַ קראַנקע, סענדערעל! נאָך
איך האָב נאָך אַ בטחון אויף דעם, וואָס איך בין ניט ווערטע זיין
הייליגען נאָמען צו דערמאָנען אַט דאָ, אז אויב איך האָב ביי זיין
שטוהל אַ שטיקעלע זכות, וועט ער איהם נאָך צושיקען אַ רפואה
שלמה, אם ירצה השם, האָטש אנדערע קוקען אַרויס, סענדערעל,
אויף דיין טוירט, און איך וועל נאָך האָבען די זכיה צו רעדען מיט
דיר, אם ירצה השם, און דאָס אַלץ דערצעהלען אין פריידען!...

— אוי, לאָזט מיד! לאָזט מיד! לאָזט מיד! צו
 איהם! איך וויל איהם זעהן מיט מיינע אויגען! איך וויל איהם
 אַנקוקען! לאָזט מיד! לאָזט מיד!

ביי די דאָזיגע ווערטער האָבען זיך אלע אונזערע בעקאנטע
 פרויען איבערגעקוקט צווישען זיך. אונזער געליעבטער סאַטיריק
 אַסיפּ זעמל האָט אזוי אָנגעטראָטען מאַרקוס'ען אויפ'ן פוס, אז
 יענער האָט אַזש אויסגעשריגען פאַר וועהטיג.

דאָס גאַנצע געזינדעל האָט זיך צענויפגעקלויבען אַרום דעם
 קראַנקען סענדער'ען, וואָס איז פון טוידט לעבעדיג געוואָרען —
 מוזל טוב!

— וואָס זאָגט איהר אויף מיין מאַן? — האָט די גוטע דאָק-
 טאָרשע געקלונגען אין אלע גאסען. — וואָס זאָגט איהר עפּיס?
 אַי, מע מעג בעטען גאָט פאַר אַזאַ דאָקטאָר? פון טוידט לעבעדיג
 געמאַכט! וואָס? ניין אפשר? וואָס, איך בעט אייך? אַ מענטש
 האָט עפּיס אַ ווערטא? אָט לעבט ער, און אָט — טפּו!

און די גוטע דאָקטאָרשע שנייצט די נאָז און ווישט די אויגען,
 און אלע גוטע ווייבער שנייצען די נעז און ווישען די אויגען.

אָך, ווי שען, ווי איינגענומען, ווי זיס דאָס איז אָנצוקוקען פון
 דער ווייטען אַזאַ אידיילע, ווען די גאַנצע פאַמיליע טאַנצט-אַרום
 אַרום דעם קראַנקען, וואָס האָט איבערגעלעבט די שווערע קראַנק-
 הייט, איבערגעקומען, אָפּגעשוויצט, איבערגעטראָגען דעם קריזיס,
 און אַצינד הויבט ער אָן קומען צו זיך, ביסלעכווייז ווערען אַ מענש,
 איבער-אַ-נייעס לעבען, לעבען צוזאַמען מיט אָט די אלע איבערגע-
 געבענע, ליעבע, געטרייע, וואָס קוקען איהם אין די אויגען אַריין
 און קאָנען זיך גאָר זאָט ניט אָנקוקען, גלייך ווי מע האָט איהם ניט
 געזעהען שוין פון צוואַנציג יאָהר, גלייך ווי ער האָט זיך אומגע-
 קעהרט פון אַ ווייט לאַנד, און יעדער לויפט איהם מקבֿל-פנים זיין,
 און ביי יעדען אין די אויגען בעקומט ער גאָר איין אַנדער חן, און

אויסגעצויגען: א גאט'ס שטראף האָט זיך אויסגעגאָסען אויף סענ-דער'ס קאָפּ מיט זיין גאנץ הויזגעזינד. נאָר... למאי זאָלען מיר זיך נאָרען? איהר האָט שוין געווים געלייענט גענוג ראָמאַנען און זענט שוין מסתמא גוט בעקענט מיט די אַלע אָנשטעלען, מיט די קונצען פון דעם ראָמאַניסט, וואָס פיהרט אייך און פיהרט אייך, און איהר מיינט, אז איהר זענט שוין מיט איהם אינגאנצען פארטיג! צום סוף — סטאָפּ! אייערע נערווען זענען שטאַרק אָנגעצויגען און ביז'ן סוף געפינט איהר זיך אין איין ציטערניש, אין איינע פחדים. ניין, רבותי! איך בין אַ שלעכטער ראָמאַניסט, איך קאָן ניט אָט די מלאכה, און סודות האָב איך פיינט: אונזער פיעל-געליעבטער העלד סענדרע איז ניט געשטאַרבען, הגם איך וואָלט געקאָנט אויס-פיהרען גאנץ לייכט, אז ער זאָל יאָ שטאַרבען, אזוי ווי עס שטאַרבען פיעל העלדען ביי'ם פערפאַסער אונטער דער האַנד און ווערען ביי איהם דערטרונקען אין איין טראָפּען טינט. נאָר, איך פרעג איידר, איז דאָס אַ קונץ אַ גרויסער — אזוי זיך בעגעהן מיט אַ פרעמד לעבען? מע דאַרף האָבען יושר, מיינע ליעבע פריינד, און מע דאַרף בערעכענען יענעם אויך. סענדרע בלאַנק האָט טאַקי געשרי-בען אַ צוואָה, געזאָגט ווידוי, זיך פֿיין געזעגענט מיט דער פאַמי-ליע, נאָר שטאַרבען האָט ער פונקט אזוי געוואָלט, ווי איך מיט אייך ווילען שטאַרבען.

— נו? וואָס האָב איך געזאָגט? ווער איז גערעכט? האָב איך אייך דען ניט געזאָגט, אז עס מוז קומען אַ קריזיס? אָט קאָ-עזאַר אָט ניהיל — אַהין אָדער אַהער! דאַנקען און לויבען גאָט, וואָס אַהער!

אזוי האָט געזאָגט אונזער געטרייער דאָקטאָר קלוגער מיט אזא רוהיגער שטימע, אז די מוהמע דאָבריש האָט זיך צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, און האַלטענדיג די הענד איבער'ן קאָפּ, האָט זי צע-שטופט דעם גאַנצען עולם און האָט זיך געלאָזט צום חולה אין קא-בינעט אַרײַן.

אויגען, וואָס איז איין עבירה געווען, זיי זאָלען זיין רויט און נאָס פון געוויין.

— אוי, פאָוואָלי! פאַמעליך! — האָט זי אָנגעשריגען אויף מיר, אז איך האָב מיין חבר אַ גרינגען קוועטש געטהאָן ביי דער האַנד. — זעצט זיך אָט דאָ, ביי דער זייט, אָט שטעהט אַ בענקעל, איהר קאָנט איהם חלילה אומגעהרען אַ זעץ טהון מיט דער האַנט, אָדער מיט'ן פוס... — און אַליין האָט זי זיך געשטעלט אויף די קניעס ביי איהם צוקאַפענס און האָט אָנגעהויבען צו איהם רעדען, ווי מע רעדט צו אַ ברעקעלע קינד, וואָס ליגט נאָך אין וויעגעלע און עס שפיעלט זיך מיט די פיסעלעך:

— נו, מוציקעל? וואָס ווילסט דו? ווי אזוי איז דיר, מר-ציקעל?

און „מוציקעל“ איז געלעגען, פערוואָרפען דעם קאָפּ אַרויף, און האָט זיך געפּעסטעט, געמאַכט חנ'דלעך, ווי אַ קליין קינד, און אז איך האָב געוואָלט מיט מיין חבר, וואָס איז אַצינד געווען אין בעסטען געזונד, אַביסעל שמועסען וועגען אונזערע געשעפטען, האָט דאָס דאָזיגע ווילדע ווייבעל אַנידערגעלעגט איין הענטעל אויף איהר מאַנ'ס מויל און דאָס אַנדערע הענטעל אויף מיין מויל און האָט אונז מעהר קיין וואָרט נישט געלאָזט אויסרעדען.

דאָס אַנדערע מאָל, אז איך בין געקומען צו מיין חבר און האָב נאָך ניט אוספּעיעט אַראָפּוואָרפען די קאַלאָשען פון די פיס, איז שוין זיין ווייבעל געלאָפען אַקעגען מיר מיט פאַרטיגע קולעקעס; איך האָב געמיינט, אז זי וויל מיך דאָ טוידטען אויפ'ן אָרט. — וואָס איז ביי...?

— שששששש! ששש! ששש! שש! ער שלאָפט. נאָר-וואָס אַנשלאָפען געוואָרען. ששש!

— ער שלאָפט? לאָז ער שלאָפען געזונטערהייט! לאָז...

— ששששש! ! ! אוי, איך בעט אייך, ששש! ! !

און אויף איהר פנים איז געווען אויסגעגאָסען אזוי פיעל רחמנות מיט געבעט, אז איך האָב געמוזט אַנטרונען ווערען פון דאָנען און

וואָס ער זאָל ניט זאָגען, איז דאָס אַ חכמה. אלע דרעהען זיך אַרום איהם, נאָר מעהר פון אלע איז דאָס ווייב. מיר דאכט זיך, אז די ווייבער זענען דערויף בעשאפען געוואָרען, אז זיי זאָלען וויינען, ווען מיר ליגען שלאָף, און פרייהען זיך און אַרומטאַנצען אַרום אונז, ווען מיר הויבען-אָן געזונד צו ווערען.

דער מחבר פונ'ם דאָזיגען בוך האָט ערגיץ אַ חבר און זעהר אַ נאָהענטען גוטען פריינד, וואָס איז אָפגעלעגען דריי וואָכען אויף אַ היציגע שלאָפֿקייט, און אז ער האָט אָנגעהויבען קומען צו זיך, און איך בין געקומען איהם צו בעזוכען, האָט מיך בעגעגענט אין פאָרצימער זיין ווייב, זעהר אַ צערטליך בעשעפעניש, וועלכע איז איהם געווען אזוי שטאַרק איבערגעגעבען, טאָקי נאָר ווי אַ גוט, אַ געטריי ווייב קאָן זיין איבערגעגעבען איהר מאַן אַ יאָהר דריי נאָך דער חתונה.

— נו, וואָס מאַכט ער, דער פיינער מענטש?

— אַ, ער האָט אויסגעטרונקען אַט ערשט דריי לעפעל זופּ, דריי גאַנצע לעפעל זופּ!... — און דאָס יונגע ווייבעלע האָט זיך בעגאָסען מיט טרערען.

— איך פאַרשטעה ניט, וואָס איז דאָ פאַרהאַן צו וויינען, אז אַ מענטש טרינקט-אויס דריי לעפעל זופּ? איך בין אייך מבטיח, אז שפעטער מיט עטליכע טעג וועט ער קאָנען אויסטרינקען אַ סך מעהר פון דריי לעפעל, ניט נאָר זופּ, אפילו באַרשטש, און נאָך בעסערס פון באַרשטש!

— אַ, וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר? פריהער מיט דריי טאָג האָט ער מיך שוין כמעט-כמעט גאָרנישט דערקענט!... און רעדען? וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר?...

— פּע, כלעבען, אַ חרפה, אַ בושה אייך צו וויינען אַצינד! פרייהען דאַרפט איהר זיך, פרייהען, לאַכען, זינגען, טאַנצען, ניט וויינען!

— וואָס איז, איך וויין דען? — האָט מיך דאָס דאָזיגע נאַרישע ווייבעל געפרעגט, און טרערען האָבען זיך געגאָסען פון איהרע שענע

— וויין ניט, נארעלע! אבי גאָט האָט געהאַלפֿען, איך קאָן זיצען גלייך מיט אייך אלע ביים טיש, עסען און טרינקען, ווי אַ מענטש. דאַנקען גאָט דערפֿאַר, נארעלע!

— קיין עין־הרע ניט! — האָט די מוהמע דאָכריש אַרײַנגע־שטעלט איהר וואָרט.

— ווען קאָן איך אייך זעהען נאָך אַ מאָל, קינדערלעך? — האָט זיך סענדער געווענדט צו דער גאַנצער פּאַמיליע מיט זעהר אַ ריהרענדיגער שטימע. — איהר וועט זיך אלע צעפּאָהרען, יעדער אין זײַן שטאָרט אַרײַן, און איך וועל ווייטער בלייבען אליין! אַך, ווען איך זאָל אייך אַלעמען קאָנען האַלטען דאָ אַרום זיך! (סענדער האָט בעוויזען מיט זײַנע גרויסע הענד אַרום זיך, ווי אַ קוואַטשקע מיט די פליגעל, וואָס שיצען אונטער זיך אַ סך הײַנדערלעך).

— איהר קאָנט דאָס דען ניט אויספיהרען? — האָט זיך די מאַדאַם סאַני בלאַנק אײַנגעשטעלט פרעגען דעם גוטען, באַרעמ־הערציגען שוועהר.

— נײַן, קינדער, איך קאָן דאָס ניט אויספיהרען: יעדער האָט זיך זײַנע גענג און איטליכער לעבט זיך מיט זײַן שכל, און עס איז זעהר שווער, אַז מיר זאָלען זיך אלע קאָנען אויסגלייכען. גאָט זאָל מיר העלפֿען, איך זאָל שוין פּט־ען, חתונה מאַכען מײַן בן־זקונים, וואָלט איך שוין מעהר ניט באַדאַרפט האָרעווען און וואָלט מיר געלעבט מיט מײַן אַלטיטשקער, ווי זאָגט מען, דיר דאָ באַבאַ. האָט? וואָס זאָגסט דו, מרים־חיה'ניו?

— נו, און מיט'ן געלט וואָס וועט איהר טהון? — האָט זיך אַסיפֿ ניט ווילענדיג אַרויסגעהאַפּט און איז פאַרטיג געווען די רגע נעמען דאָס וואָרט צוריק, נאָר עס איז שוין געווען שפּעט: סענדער איז אָנגעצונדען געוואָרען פאַר כּעס און האָט איהם מיט אַ שטאָך געענטפּערט:

— וואָס איך וועל טהון מיט'ן געלט? איך וועל דאָס געבען, געוויינטליך, דיר, און דו וועסט שוין מסתמא מאַכען דערמיט גרויסע געשעפטען פון ערד־קויהלען מיט גרויסע אַמעריקאַנישע פאַבריקעס...

ניט שטעהרען דעם זיסען שלאָף פון מיין גליקליכען חבר, וואָס, איך בין זיך מודה, איך האָב שטאַרק-שטאַרק מקנא געווען איהם אין דער דאָזיגער מינוט!...

איינער פון די דאָזיגע געבענשטע לייט, וואָס אויף זייער דאָלי איז אָנגעצייכענט געוואָרען צו פערזוכען דעם טעם פונ'ם דאָזיגען גליק, איז געווען, בלתי ספק, אונזער געשעצטער סענדער בלאַנק, בשעת ער איז אינגאנצען געזונד געוואָרען און איז אויפגעשטאַנען פונ'ם בעט. דער ערשטער, וואָס איהם איז בעשערט געווען אָנצור-קוקען איהם פריהער פאַר אַלע, איז געווען אונזער בראַזער משרת; מיט ציטערענדיגע הענד האָט פרויקע גענומען אַרויפציהען אויף זיין בעל-הבית די מלבושים, און אז עס איז געקומען צום גילדענעם זייגער מיט דער שווערער קייט, האָט זיך פון פרויקע'ס האַרץ אַרויס-געחאַפט אַ שווערער, שווערער זיפּ.

מיט גרויס פאַראַד איז אונזער העלד אַריינגעקומען און האָט זיך געזעצט צום טיש מיטאַג עסען, אַרומגערינגעלט מיט זיין גאַנ-צער פאַמיליע. סענדער'ס האַרץ איז אַזוי צעוויקט געוואָרען, קור-קענדיג אויף זיינע קינדער מיט די אייניקלעך, אז ער האָט אָנגע-הויבען צו לאַכען, זאָגען ווערטלעך, אויספרעגען און אויסהערען יעדען בעזונדער, און דערמיט האָט ער פרייליך געמאַכט דאָס גאַנצע הויז, און יעדערער האָט דערצעהלט, ווי איבערראַשט, דערשראָקען ער איז געווען, אז ער האָט דערהאַלטען די טרויעריגע טעלעגראַמע. און רעוועקאָ האָט, דערצעהלענדיג, זיך אַזש צעוויינט. האָט זי דער פאָטער בערהינט:

— וואָס וויינסט דו, טאָכטער? אָט בין איך שוין געזונט, נאַרעלע!...

— יא, פאַפּאַשא! — האָט איהם די געטרייע טאָכטער גע-ענטפערט. — איך דערמאַן זיך אָבער, אין וואָס פאַר אַ טרויעריגער לאַגע איך האָב דיך געטראָפּען, וויינט אין מיר מיין האַרץ... אַך, פאַפּאַשא!...

סטען שוואַגער אַ פּלאַם-פּייערינען פּאַטש, אַזוי. אַז די פּענסטער האָבען אַזש געקלונגען.

דער דאָזיגער אומגעריכטער פאַטש האָט ווי אַ דונער דער-שלאָגען יעדען בעזונדער, און קיינער האָט קיין וואָרט ניט געקאָנט אויסרעדען. סענדער איז געוואָרען מלאַ כּעס וחמה און די אויגען זענען ביי איהם אָנגעגאָסען געוואָרען מיט בלוט — און ער איז טאַקי גערעכט געווען: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזא עזות, אַז מע זאָל פאַטשען פאַר איהם אין די אויגען, ביי זיין טיש, אין זיין הויז, זיין קינד, זיין פלייש און בלוט? ... ווי אַ צערייזטער בער, ווי אַ לייב, ווען ער האַפט זיך אויף פּונ'ס שלאָף, ווי אַ בייזער לעמפּערט, איז אונזער סענדער אויפגעשטאַנען פּונ'ם אָרט, האָט אָנגעוויזען מיט דער האַנד אויף דער טיר און האָט אויסגעברומט אויף דער גראַבער שטימע:

— וואָן! ... וואָן פון מיין טיש! ... וואָן פון מיין שטוב! ... אַלע וואָן! ... אַלע! ... איהר האָט געמיינט, איך שטאַרב שוין, זענט איהר געקומען מיך ירש'ענען? ... וואָן!!! ...

.

נוואָלד, וואו נעמט מען אַזא פּעדער צו בעשרייבען די דאָזיגע סצענע? וואו נעמט מען אַזא פאַרב אויסצומאַהלען דאָס דאָזיגע שענע בילד, ווי עס זיצען פּערשטיינערטע מענשען מיט גלעזערנע אויגען און מיט אָפּענע מיילער, און אויף זייערע פּנימ'ער שטעהט אָנגעקריצט שרעק, ציטערניש און פּערשטומונג? וואו נעמט מען אַזא כּח אַראָפּצולאָזען זיך צום גרונד פון יעדענ'ס האַרץ, וואָס יעדער האָט געפיהלט, וואָס יעדער האָט געטראַכט אין די דאָזיגע עטליכע שווערע מינוטען? ... לאָזען זיך אונזערע לעזער אַליין פאַר-שטעלען, איטליכער ווי ער קאָן, נאָך זיין השגה נאָך.

—

דער גאנצער עולם איז געבליבען זיצען ווי אויף גאָדלען, און אונזער פיינער אָסיפּ האָט אַראָפּגעלאָזט די נאָז און האָט אָנגע- הויבען רייבען איין פּוס אָן דעם אַנדערען. אַלע האָבען דערפיהלט, אז דערפון קאָן אַרויס זעהר אַ מיאוסע סצענע, און האָבען, ווי מע זאָגט, געגאָפּט אויף די נעגעל. נאָר איין מאַרקוס, וואָס איז עפּיס היינט געווען זעהר אויפגעלעגט און פרייליך, האָט פּלוצים אויסגע- שאָסען אַזאָ שטאַרקען געלעכטער, אז אַלע זענען פּערציטערט גע- וואָרען. דאָס געלעכטער האָט זיך אָפּגעצויגען היבשע עטליכע מיר- נוט, און מאַרקוס האָט זיך פּערגאָנגען און איז געוואָרען ברוין און בלוי, אַזוי, אז אַלע האָבען געמיינט, אפשר איז ער געריהרט...

— ערדקויהלען! ... חא-חא-חא! חא-חא-חא-חא! ... — האָט מאַרקוס קוים אויסגערעדט און האָט זיך ווייטער פּערגאָנגען אויף אַ לאַנגע צייט.

— און דאָס געלט פאַרטעכערען — זאָגט זיך סענדער ווייטער — און פיהרען נאָכדעם אַ פּראָצעס מיט פיפּערמאַנ'ען? ...

— פיי... חא-חא-חא! פייפּ... חיי-חיי-חיי! פייפּער... חא- חא-חא! פייפּערמאַנ'ען? ... — האָט מאַרקוס קוים אויסגעשריגען און האָט זיך פּערגאָנגען פשוט אויף צו שטאַרבען.

מיר ווייסען ניט, וואָס איז דאָ פאַרהאָן וואָס צו לאַכען אויף ערדקויהלען, אָדער אויף אַ פאַמיליע פיפּערמאַן? ניט אַנדערש, אז מאַרקוס'ען האָט גענומען אויף צו לאַכען דער הערר זעמעל אַליין מיט זיינע געשעפטען און פּראָצעסען, און ווייל דעם פאָ- טער'ס ווערטער האָבען דאָ געהאַט דעם גרעסטען עפעקט, דעריבער האָט זיך מאַרקוס ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט געמוזט איין מאָל פאַר אַלע מאָל אַרויסלאָזען דאָס, וואָס האָט איהם עטליכע טאָג כסדר אַזוי געשטיקט. אַקעגען זשע אָבער, פאַר דעם הערר זעמעל איז דאָס געווען די גרעסטע בעלעדריגונג, און מיר קאָנען איהם, על-פי יושר, בשום אופן ניט שולדיג מאַכען, וואָס ער האָט זיך אויפּגעהאַפּט פונ'ם אָרט און האָט אָפּגעשטעקט זיין געליעב-

נאָר אז עס איז געקומען צום געשעצטען הערר זעמעל, האָט איהם סענדער זעהר קאלט געזאָגט „פאָהר-געזונט“ און האָט איהם אויסגעצויגען דעם גראָבען פינגער, וואָס אָסיפ האָט שטאַרק-שטאַרק געדריקט און האָט מיט זעהר אַ ריהרענדיגער שטימע געזאָגט צום שוועהר:

— איך פאַרהאַפּ, אז איהר וועט אונז געוויס פאַרצייהען. איהר ווייסט, אז אונזער גאַנצער ווילען איז... אז מיר... אז איהר... אז אייער געזונט... אז דאָס, וואָס איהר זענט, דאַנקען גאָט, אין בעס-טען געזונט... אז מיר אלע... אז... אז... אז...

מיט דעם לעצטען „אז“ האָט זיך דער שענער העלד זעמעל דערוואַרען און איז געוואָרען רוים ווי פייער פאַר חרפה, וואָס ער איז פערקראַכען דער רוח ווייסט וואוהין!...

אַנגעצויגען, שטאַרק אַנגעצויגען איז געווען דאָס געזעגענען זיך און דאָס אַפּרייזען פון דעם הערר בלאַנק'ס קינדער, און יעדער האָט דאָס געפיהלט, און סע איז עפּים יעדען געווען אזוי ביטער, אזוי שלעכט אויפ'ן האַרצען, אזוי לעדיג אינוועניג!... נאָר אַרויסרע-דען, אויפדעקען דאָס איינער פאַר דעם אַנדערען האָט קיינער ניט געוואָלט און ניט געקאָנט. יעדער האָט זיך געהאַט זיינע געדאַנקען, יעדער איז געווען פערנומען מיט זיך זעלבסט. נאָר די קליינע קינדער האָבען פערטרוים איינס דעם אַנדערען זייערע געפיהלען מיט זייערע געדאַנקען.

— זעה נאָר זעה, מאַני, וואָס פאַר אַ הויכער מויער! אי-אי-אי! ביי אונז איז ניטאָ אזא שטוב! אי-אי-אי! וויפיעל פענסטער! וויפיעל קויםענס! וואָס איז דאָס? פאַפּאַשא! מאַמאַשא! וואָס איז דאָס? ווער זיצט דאָ? וואָס פאַר אַ גראָז! וואָס פאַר בוימער! גליקליכע קינדער! קוועלט-אָן, קוועלט-אָן פונ'ם גרינעם גראָז, פון די שענע בוימער, פון דער גרויסאַרטיגער רייכער נאַטור! גיך-גיך וועט איהר אפּשר געוואָהר ווערען פון אַנדערע זאַכען, וואָס וועלען אייך פערשלאָגען דעם קאָפּ, און איהר וועט פערגעסען די נאַטור מיט איהרע שענע בילדער, גלייך מיט אייערע עלטערען

דאָס לעצטע קאפיטעל.

דער פארהאנג לאזט זיך אראפ און דאס שפיעל נעמט איין ענדע.

א טאדערעאס, א ליארעם, א געפילדער! מרים-היה האָט זיך געקושט מיט די געסט, געזעגענט מיט די קינדער. סאָני האָט גע-וויינט. דער הערר אָסיפּ זעמעל איז אַרומגעגאַנגען שטאַרק צע-רודערט און האָט געסקריפעט מיט גרויס רעש. מאַרקוס האָט זיך בעהאַלטען ביי זיך אין צימער און האָט עפּיס אַלע מאָל אַרויס-גענומען אַ קאַנווערט און האָט איהם צוגעטראָגען צום מויל, צום האַרצען און ווייטער צום מויל. די קליינע קינדער האָבען צענויפ-געלעגט זייערע קוקלעס, וואָס די באַבע האָט זיי געקויפט. נאָר איין רעוועקאַ איז אַרומגעגאַנגען זעהר צערודערט און איין באַק האָט איהר אַזוי געפלאַמט, אַז זי האָט זיך געמוזט פערשטעלען מיט'ן נאָזטיכעל. נאָר מיעהר פון אַלעמען איז געווען פערנומען אונזער פיעלגעליעבטער געטרייער משרת פרויקע: ער האָט דאָס נעבאָך געהאַרעוועט מיט אַלע זיינע כחות, לויפּענדיג אויף די טרעפּ — טאָ אַראָפּ, טאָ אַרויף, און האָט געשלעפט פון די קע-שענים לעקאָך, נים און קאַנפּעקטען, און האָט געקנייפט זלאַטקע די שוואַרצע און מלכה דאָס מיידעל און האָט זיי געזאָגט:

— נו, קינדער? מאַרש! מאַרש! וואָס האָב איך אייך גע-זאָגט? האַ-האַ-האַ! מאַרש אין אייער רוה אַריין, פון וואַנען איהר זענט געקומען! און מיר, זעלדע, וועלען בלייבען פאַסטאַראָמו אויף אונזער מיסט — טראַ-לאַ-לאַ! טראַ-לאַ-לאַ! טראַ-לאַ-לאַ!...

* * *

סענדער בלאַנק האָט זיך געזעגענט מיט די קינדער זעהר ליכע-ליך. ער האָט זיך צעקושט מיט רעוועקאַ'ן, מיט חיימ'ען, מיט חיימ'ס קינדער, און האָט עטליכע מאָל איבערגערעדט, וואָס ער האָט פערגעסען שענקען זיי עפּיס אַ מתנה. — אַרוואַ! אַרוואַ! פאַר וואָס האָט איהר מיך נעכטען, איי-ערנעכטען ניט דערמאָנט? אַרוואַ!...

מען-אַראָפּ דאָס היטעל און געבען-אַפּ דעם גוט-מאָרגען פון דער ווייטען.

פּלוצים, מע קוקט זיך גאַרנישט אַרום, אָט איז שוין דער וואָלד! פּלוצים איז ווי פינסטערער געוואָרען און עס האָט מיט אַ מאָל אַ זעץ געטהאָן אַ גרינער, אַ פרישער אַראָמאַט אין נאָז אַריין, און עס איז עפּים ווי קיהלער געוואָרען אויפ'ן לייב. מע הערט כמעט יעדען קלאָפּ פון די פיס פון די פערד און פון די רעדער. ווי אַ לאַנג, שמאַל שנירעל ציהט זיך דער וואָלד; פון ביידע זייטען יונגע בעריאָזעס, ווי מיט קרייד אָפּגעווייסט; קיין ווינט איז ניטאָ, און זייערע גרינע בלעטלעך געפינען זיך בערוהיגט, שטיל; צווישען דעם ים מיט בוימער לייכט זיך דורך די ליכטיגקייט — לויטער, פונקט ווי אַ שפּיעגעל. פון ווייט הערט מען אַ קול: „אאו!" און דער וויעדער-קול ענטפערט אויך „אאו!"... נאָר אָט האָט זיך שוין דער וואָלד אויך געענדיגט, און מע איז אַריינגעפאָהרען אין אַ זאָמער, אַ געדיכט, טרוקען זאָמער, וואו די פערד געהען געמאַסטענע טריט, און דער וואָגען קאַטשעט זיך פאַמעליך, און אָפטמאָל האַפט זיך אַרויס פון אַיין אַקס אָט ווי אַ זיפּל, אָדער אַ קרעכץ. די פערדלעך איז נישט גרינג צו שלעפּען די פיס פונ'ם זאָמער. דער רייזענדער איז דעמאָלט אויפגעלעגט אָנצושפּאַרען זיך אויף אַ זייט און האַפען אַ דרימערל, אָדער אַזוי ליגען אויסגעצויגען און קוקען אַהין, אין דער ווייטקייט, און קלערען, טראַכטען, אָדער גאָר ניט קלערען, אַזוי לאַנג, ביז דער בעל-עגלה טהוט אַ געשריי אויף די פערד מיט אַ פּיף, און די פערד טהוען פּלוצים אַ שלעפּ דעם וואָגען און הויבען-אָן ווייטער לויפען, ווי פריהער, ביז עס קומט צום טייך, וואו די פערד שרעקען זיך פריהער און נאָכדעם געהען זיי טריט ביי טריט, און דאָס וואַסער זשומעט, רוישט אונטער די רעדער. און אַז מע קוקט אַראָפּ, זעהט מען דעם אָפּשיין פון דער זון, וואָס ציטערט אין וואַסער און וויעגט זיך אַהין און אַהער, גלייך ווי מע וואַרפט זי אונטער אין אַ ליילעך... נאָך דעם טייך איז נאָך אַביסעל זאָמער, און ווייטער — דער זעלבער ברייטער פאַטשטאָוער שליאַך מיט די

אצינד, וואָס זענען אויך אַמאָל געווען קינדער און האָבען אויך געקוקט אויף דעם דאָזיגען גראָז, מיט די דאָזיגע בוימער, מיט דער דאָזיגער זון, מיט די זעלבע אויגען, וואָס איהר קוקט אצינד... גליקליכע קינדער! געב גאָט אויף לאַנג, אויף לאַנג אייער גליק!...

נאָר ווי וויסט און פינסטער עס איז אונזערע ריזענדער געווען אויפ'ן האַרצען, אזוי, פערקעהרט, ליכטיג, פריש, וואַרעם, גרין און פרייליך איז געוועזען אין דרויסען. אין די לעצטע טעג פונ'ם חודש מאי איז דאָס געווען, און די זון האָט נאָך ניט אזוי געבראָך טען, ווי געוואַרעמט, געלייכט, געמאַכט לעבעדיג אַלץ, אי דאָס גראָז, וואָס אויפ'ן פעלד, אי די שעפעלעך, וואָס אין פעלד, אי די מענשען מיט די קליינע מענשעלעך, די קינדער, וואָס קריכען-אַרויס גאַנץ פריה פון די פינסטערע האַלב-צעוואַלגערטע שטיבעלעך, פונקט ווי די טאָראַקאָנעס פון די שפּאַלטען — אַלע און אַלץ בענשען, לויט בען און דאַנקען די שענע וואַרעמע ליכטיגע זון, וואָס שטעהט אצינד אין האַלבען הימעל און גיסט פון זיך איהר צערטליכע וואַרעמקייט אויף דעם גרויסען ברייטען פעלד, וואָס האָט דאָ ניט לאַנג אַרויפֿ געצויגען אויף זיך דאָס גלאַטע גרינע קלייד. ווי אַ לויטערער שפיעגל איז ריין דער הימעל; עס שווימען אַרום ערטער ווייזן שייטערע שטיקער וואַלקענס, נישט אויף אַ רעגען, נאָר אזוי שווימען זיי, אזוי לאַנג, ביז זיי ווערען צעקראַכען, צעגאַנגען, און מע ווייסט ניט, וואוהין זיי זענען אַוועק. ווייט-ווייט אויפ'ן האַרזיאָנט זעהט זיך אַרויס אַ שפיץ קלויסטער, אָדער אַ גרינער דאָך פון אַ פריצ'י-שען הויף, עס בעווייזט זיך אויף אַ מינוט און עס ווערד ווייטער פערשוואַנדען. דער וועג איז אַ פאַסט-וועג און איז גלייך, ווי אויף אַ ברעט. דער שטויב איז נאָך ניט אזוי גרויס, ווי אין חודש תמוז. די סטאַיפּעס פונ'ם טעלעגראַף פליהען פאַרביי! פאַרביי! און עס שווינדעלט אין די אויגען, און מע הערט אַ געזאַנג פון פויגעלעך, און מע זעהט דעם גערודער, וואָס עס טהוט זיך צווישען די קליינע בעשעפענישען אין דער נאַטור. גוים מיט זייערע אָכסען און מיט זייערע אַקער-צייג בעגעגענט מען גאַנץ אָפט; אייניגע פון זיי נע-

טרעטען אין איין אנדער זייט, און האָט זיך גענומען אריינצוזעצן די דאָמען, רעוועקאָן מיט סאָני, אין וואַגאָן אַריין אזוי געטריי, גלייך ווי ער וואָלט דערפאַר גענומען גאָט ווייסט וואָס פאַר אַ געהאַלט!...

אין צוויי מינוט אַרום איז שוין קיין צוג נישט געווען; נאָר אַ ווייסער צעגאַנגענער רויך האָט זיך געקויקעלט-געקויקעלט און איז אויך פערשוואַנדען ווייט-ווייט, אין דעם אונטערגעפאַרבטען הימעל, און אַ שטאַרקער פיף מיט אַ טויבען גערויש האָט נאָך אַביסעל געקלונגען אין די אויהערען פון דעם פערשוואַנדענעם צוג. נאָר גיך איז אַלץ שטיל געוואָרען. דער בופעטשיק פערמאַכט שוין זיין קרעמעל; דער סטאַראָזש פערקלאָפּט שוין די טיר; די נאָר-סילשטיקעס מיט די זשאַנדאַרמען צעגעהען זיך, דער אַהער, דער אַהין; און עס ווערט אומעטיג, — פונקט ווי אין אַ אידישער שוהל פרייטאָג צונאַכטס, נאָך מעריב, אַז אַלע צעגעהען זיך אַהיים, נאָר אַהרן-משה דער שמש דרעהט זיך נאָך אַרום צענויפקלויבען די איבערגעלאָזענע סידורים אויף די סטענדערס, און יאַרעמע דער שוהל-סטאַראָזש קריכט פערלעשען די לאָמפּען מיט'ן מויל און די ליכט מיט צוויי בעשפיגענע פינגער, און קוקט-אַרויס, אַז עס זאָל שוין זיין נאָך וועטשערע, בכדי ער זאָל שוין קאָנען געהן פערלעשען די ליכט ביי עטליכע בעלי-בתים און האַפּען דערפאַר אַ טרונק בראָנפּען מיט אַ שטיקעל "שבת'קאָווע" קוילעטש.

נישטאָ קיין צוג, נישטאָ קיין פאַרשווינען, נישטאָ קיין העלדען. אפשר וועלען מיר זיך נאָך אַ מאָל מיט זיי בעגעגענען? עס קאָן זיין.

דערווייל לאָמיר זיך געזעגענען.

אויף וויעדערוועהן!

גרינע פערלער פון ביידע זייטען און מיט די סטויפעס פון דעם טעלעגראף, גלייך צום וואקזאל, וואָס מע זעהט אַרויס פון דער ווייטען.

אויפ'ן וואקזאל, אין הויף, האָבען אונזערע פארשווינען שוין געטראָפּען עטליכע דראָזשקעס מיט פּאַעסאַנעס, און די זון האָט זיך שוין אָנגעהויבען אַראָפּלאָזען נידעריגער און נידעריגער. אַראָפּ-געשפרונגען פונ'ם וואָגען, האָט אָסיפּ געהאַפּט די דאַמען אונטער די הענד, ווי אַיין עכטער קאוואַליער, און האָט זיי אַראָפּגעטראָגען אויף דער פּלאַטפאָרמע, אויסגעשרינען אויף אַ קול: „נאָסיל'-שטיק!" האָטש דער נאָסילשטיק (טרענער) האָט שוין גאָר-ניט געהאַט וואָס צו נעמען, מהמת חיים בלאַנק האָט אין זיינע ברייטע אָרעמס אַריינגעהאַפּט אַלע חפצים מיט די קינדער, אַפילו די בולקעס מיט די בייגלע, וואָס האָבען בעדאַרפּט פערנעמען אַיין אָרט כמעט ווי אַ פאַסאַזשיר; נאָר אונזער געהערטעסטער אָסיפּ זעמל האָט געהאַט אַ „ברייטען כאַראַקטער", און האָט לייעב געהאַט אין וועג אויסשטעלען זיך לייטיש, ווי אַ פיינער מענש, אַזוי, אַז אַלע זאָלען אַרום איהם פערדיענען... אַריינגעלאָפּען אין זאָל ער שטער קלאַם, האָט דער הערר זעמל אַ געשריי געטהאָן זעהר ברייט: „עי, טשעלאָוויעק! טשאַיו!" — האָטש עס איז געווען צעהן מינוט צום צוג, און קיין טיי האָט זיך לַחלוטין קיינעם ניט געגלוסט. דער הערר זעמל האָט נישט געקאַנט ליידען, וואָס דער בופעטשיק שטעהט צענויפגעלעגט די הענד. קיין טיי האָט ער אַליין נישט געטרונקען, ווייל ער האָט בעדאַרפּט אַוועקלויפּען נאָך בילעטען, און בדרך הליכה איז ער צוגעלאָפּען צום בופעט, האָט גיך בע-טראַכט דורך די אַשקאָלירענע ברילען און אויסגעשמעקט מיט דער נאָז אַלע גוטע זאַכען, וואָס אויפ'ן בופעט, האָט אויסגעטרונקען (ווייטער אָהן חשק) און פערביסען, זיך צעצאָהלט אַרענטליך, גע-נומען בילעטען, מיט אַ צוויי-דריי בעקאַנטע זיך געווייטעט, שטאַרק געסקריפעט מיט די שטיוועל, געקוקט דורך די אַשקאָלירענע ברילען אויף אַ יונגע דאַמע אַזוי שטאַרק, אַז די דאַמע האָט געמוזט אָפּ-

סמטמפעניו

א אירישער ראָמאַן.

געשריבען אין יאָהר 1888

לכבוד מיין ליכטהארציגען זיידען

ר ב מענדעלי מוכר-ספרים.

טייערער, געטרייער זיידע לעבען!

„ס ט ע מ פ ע נ י ו“, מיין ערשטער אידישער ראָמאַן, וואָס איז אָנגעשריבען לכבוד אייער ליכטען נאָמען, — איז אַ י י ע ר ע ר; ער איז אייערער ניט נאָר דערפאַר אַליין, וואָס איך האָב איהם לכבוד אייך געשריבען, נאָר אויך דערפאַר, וואָס איהר האָט מיר אַרייַנגעגעבען אַ חשק אַזאַ ראָמאַן צו שרייבען.

אין איינעם פון אייערע בריעף זאָגט איהר צו מיר: „איך וואָלט אייך געראַטעהען קיין ראָמאַנען גאָר ניט צו שרייבען, דען אייער גוסט, אייער זשאַנר איז גאָר עפּים אַנדערש; און איבער-הויפּט, אויב עס איז נאָר דאָ אין דעם לעבן פון אונזער פאָלק ראָמאַנען, זענען זיי עפּים גאָר אַנדערש, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער. מען מוז עס גוט פערשטעהן און גאָר אַנדערש שרייבען“... אייערע ווערטער זענען מיר טיעף אין מוח אַריין, און איך האָב אָנגעהויבען צו פערשטעהן אויף וויפיעל אַ אידישער ראָמאַן דאַרף זיין אַנדערש פון אַלע אַנדערע ראָמאַנען, מחמת דאָס אידישע לעבען בכלל און די אומשטענדען, ביי וועלכע דער איד קאָן ליכט האָבען. זענען גאָר ניט גלייך, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער. היינט אויסער דעם האָט דאָך דאָס אידישע פאָלק זיין אייגענעם כאַראַקטער, זיין

סטעמפעניו איז געווען, פון וואנען ער שטאמט און וואָס איז מיט איהם דער יחוס.

גאָר נישט סטעמפעניו אַליין איז דאָ אינגאנצען דער מיוחס. מיין כונה איז געווען מיט דעם דאָזיגען ראָמאַן צו בעשאַפֿען דריי פֿערזאָנען, אָדער, ווי מע רופֿט עס אָן, „הויפֿט־העלדען“: דעם אידישען קינסטלער סטעמפעניו מיט זיין פיעדעלע, די אידישע טאָכטער רחל'ע די שענע מיט איהר אידישער עהרליכקייט און דאָס אידישע ווייבעל פֿריידעל מיט איהר סוחר'ישען גייסט און מיט איהר צייטערען איבער'ן קערבעל — יעדער מיט זיין בעזונדער וועלטעל. סטעמפעניו, רחל'ע און פֿריידעל — דאָס זענען מיינע פֿארשוניען די מיוחסים, וואָס זיצען אויבען־אָן אין בויז, און די אלע איבעריגע זענען שוין גלאַט אזוי זייטיגע פֿארשוניען, וואָס האַפֿען זיך איבער, ווי עס איז, זיצען תמיד אַקעגען. דערפֿאַר בין איך אָפֿגעקומען די איבעריגע חברה מיט אַ צוויי־דריי ווערטער, און מיין גאנצע האָרע־וואַניע האָב איך אוועקגעגעבען יענע דריי מיוחסים.

איך מיינ, אז אידישע מוזיקאַנטען, דאָס הייסט, אונזערע חברה כל־זמר, זענען פֿאַר זיך גאָר אַ בעזונדערע וועלט, און ס'איז כּדאי אַריינצוקוקען אין זייער לעבען אַרײַן פֿיעל טיעפֿער, אַלס איך האָב עס געטהאָן אינ'ם דאָזיגען ראָמאַן. מע בעדאַרף דערצו האָבען אַייער אויג, זיידע לעבען, אַייער פֿעדער מיט אַייער התמדה. אַך, וואו נעמט מען התמדה, ישוב־הדעת? גערולד וואו נעמט מען?

„איבער אַ ווערק — זאָגט איהר מיר אין אַיין אַנדערען בריעף — איבער אַ ווערק, ליעב אייניקעל, בעדאַרף מען שוויצען, מען בעדאַרף אַרבייטען, פֿיילען איטליכס וואָרט; געדענקט, וואָס איך זאָג אַיך — פֿיילען, פֿיילען!“

פֿיילען! אַט דאָס איז טאַקי די צרה מיט אונז, יונגוואַרג, וואָס מיר האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט און האַפֿען־אָפֿ דאָס גאנצע ווערק, שטעהענדיג, ווי מע זאָגט, על גגל אחת, טאַקי אין אַיין

אייגענעם אידישען גייסט מיט בעזונדערע מנהגים און רגילות'ען, וואָס זענען גאָר פערענדערט ווי ביי אַנדערע אומות. אָט די נאָר ציאַנאַל-סימנים אונזערע, וואָס בלייבען תמיד עכט אידיש, מוזען זיך אַרויסווייזען אין אַ אידישען ראָמאַן, אויב ער איז נאָר באמת גענומען פונ'ם לעבען. דאָס האָב איך אָפגעלעהרענט פון אייערע רעד און דאָס האָב איך געוואָלט אַרויסזאָגען דורך דער אידישער טאַכטער, רחל'ע די שענע, וואָס שפיעלט די גרעסטע ראָלע אינ'ם דאָזיגען ראָמאַן, און דורך אַלע אַנדערע פאַרשוינען, וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום איהר. אויף וויפיעל דאָס איז מיר געראָטען — דאָס איז אַ בעזונדערע שאלה; נאָר מיין רצון איז געווען צו געבען אַ אידישען ראָמאַן, ווי איהר פאָדערט עס מיט רעכט פון יעדען אידישען ראָמאַן-שרייבער.

אויך דאָמיט איז סטעמפעניו אייערער, ליכער, זיידע, ווייל דער נאָמען איז אייערער און די אידעע איז אייערע: ביי איך, זיידע לעבען, אין איינעם פון אייערע לעצטע ווערק, האָב איך בעגעגענט פערבייגעהענדיג דעם נאָמען סטעמפעניו מיט אַ פלעשעלע „ליכער-טראָפּען“, וואָס אַלע משרתים און דינעסט-מירלעך קויפען עס ביי איהם אויף אָפצוטהון... דאָס איז שוין געווען גענוג אויף אויפצוועקען אין מיין זכרון די אַלע וואונדער-ליכע מעשיות, וואָס איך האָב זיך אָנגעהערט יונגעלוויז אין חדר אויף סטעמפעניו'ן — און מיין פאַנטאַזיע האָט מיר שוין אונטערגעהאַלפּען צו בעשאַפען דעם דאָזיגען ראָמאַן.

עס קאָן זיין, אז אין פיעל מקומות, ווי למשל אין דער ליטאַ, האָבען אידען פון קיין סטעמפעניו גאָר ניט געהערט, און דעריבער וועט דער נאָמען אַליין עפּים אויסקומען ביי זיי משונה-וויילד; דער-פאַר אָבער איז דער דאָזיגער נאָמען זעהר גוט בעקאַנט ביי אונז, אין דער גאַנצער גלופסקער סביבה פון מאָזעפעווקע ביז יעהופּעץ, און ווער שמועסט דאָרט, אין אייערע שטעדטלעך, אין גילאָפּיאַטסק, צוויאַטשיץ און סונעיאָדעווקע — דאָרט ווייסט אַ קינד אויך, ווער

I.

סטעמפעניו'ס יחוס.

סטעמפעניו — דאָס איז אַ מין צונעמעניש, וואָס איז איהם איבערגעגאנגען בירושה פון זיין טאטען; זיין טאטע, עלוי השלום, איז געווען אַ כליזמר, האָט געהייסען בערעל באַס, אָדער „בערעל סטעמפעניר“, פון סטעמפעני, אזא דאָרף אינ'ם געגענד פון מאָזע-פעווקע, געשפּיעלט אויפ'ן באַס און איז אויך געווען אַ גוטער בדתן, אַ שענער גראַם-זאָגער, אַ פערשלעפטע קרענק, האָט זיך פערשטעלט אויף אַלע חתונות פאַר אַ בעטלער, איבערגעקעהרט די אויגען, גע-טאַנצט ווי אַ בער, נאָכגעמאַכט ווי אַ אירינע געהט צו קינד און שרייט: „כאַבעניו, איך שוועהר אייך ביי אַ פאַר תּפּלין, אז עס וועט מעהר אזוי נישט זיין!“... אָדער געלאָזט פּלוצים אַ וואַסער אין מיטען שטוב, אזוי אז אַלע אידען האָבען פערקאַטשעט די פאַלעס און די ווייבער האָבען אונטערגעהויבען די קליידלעך; אָדער גאָר אויפגעהאַנגען אַ לונג-אין-לעבער דער מחותנת'טע אויפ'ן פאַרטוך, און נאָך אַזעלכע אָנשטעלען און קונצען לרוב.

כליזמריי איז ביי זיי געגאנגען בירושה פון אַ סך דורות: בערעל באַס, אָדער בערעל סטעמפעניר, ווי מיר ווייסען שוין, האָט געשפּיעלט אויפ'ן באַס; בערעל'ס טאטע, רב שמואל'יק טראָמייט, האָט געשפּיעלט אויפ'ן טראָמייט; זיין זידע, רב פייביש צימבלער, האָט געשפּיעלט אויפ'ן צימבלעל, און זיין עלטער-זיידע, רב אפרים פּאָיאָל... הכלל, סטעמפעניו קומט-אַרויס פון כליזמרים ביז צעהן דורות — און ער שעמט זיך דוקא נישט דערמיט, ווי ביי אידען, צווישען אונז רעדענדיג, שעמט זיך דער בעל-מלאכה מיט זיין גראַד; און עס איז גאָר קיין חידוש נישט: אזא נאָמען, ווי סטעמפעניו האָט געהאַט אין מאָזעפעווקע, אזא שם, ווי ער האָט זיך געקויפט אויף דער גאַנצער וועלט כמעט, איז נישט קיין קלייניגקייט. אַ ווערטעלע אויסצורעדן — סטעמפעניו!

אָמעהם, נישט אָפגעשטעלט זיך אויף יעדען געדאַנק, אויף יעדען וואָרט בעזונדער, צו אַרבייטען און פֿילען, ווי איהר טהוט. איך ווויס, ליעבער זיידע, איך פיהל עס, ווי נויטיג עס איז געווען איבערצולייטערען „סטעמפֿעניו“ אין עטליכע וואַסער רען. אַודאי ביי אײך וואָלט סטעמפֿעניו בעקומען גאָר אײן אַנדער פנים; פון אײערע הענד וואָלט ער אַרויס אַנדערש, גאָר אַנדערש; ביי אײך, זיידעניו, וואָלט שוין דאָ געווען אַ „מעשה איבער אַ מעשה“, אַ „מעשה אין אַ מעשה“ און „די מעשה אַליין“.

„איך האָב ליעב, — זאָגט איהר וויעדער אין אַ בריעף — אַז חוץ דעם שענעם פֿינימ'על זאָל אין אַ קארטינקע אויך זיין לעבען, שכל און געדאַנק, ווי אין אַ לעבעדיגען מענשען; אַ קארטינקע בעדאַרף, חוץ שענע מליצה, אויך סײַך לאַזען עפֿיס הערען“...

אַט דער סוד איז אָבער אַנטפלעקט גאָר אײך אַליין און ווייטער קיינעם ניט; בעשאַפֿען בילדער, וואָס זאָלען האָבען אין זיך צוויי געשטאַלטען, אַ רעכטע זייט מיט אַ לינקער זייט, אײן אויבערצייג מיט אײן אונטערשלאַג, אַזוי אַז אײנ'ם אָפענעם זאָל ליגען בעהאַל־טען אַ פֿערבאַרגענעם, אַ תּוך־זאָך — דערויף, זיידע לעבען, זענט איהר גאָר אַליין דער אײנציגער קינסטלער אין אונזער ליטעראַטור, און ווער קאָן זיך צו אײך גלייכען? מיר, יונגוואַרג, דאַנקען גאָט, ווען די מעשה אַליין קומט ביי אונז אַרויס בשלום, אָהן אַ מום, מיט אַלע אַברים פון אַ ליטעראַריש בעשעפֿעניש.

נעמט זשע אויף, ליעבהאַרציגער זיידע לעבען, די מתנה — מיין ערשטען אידישען ראָמאַן, ויהי רצון, און ס'זאָל זיין דער גוטער ווילען פון זיין ליעבען גאָמען, אַז מיין סטעמפֿעניו זאָל געפינען לייטזעליגקייט אין אײערע אויגען, און איהר זאָלט האָבען נחת, ווי איהר ווינשט זיך אַליין, פון אײער איבערגעבענעם אײניקעל

דעם מַחְבֵּר.

ביי די חתונה-לייט אין הארצען און געפינט דאָרט אַ וויעדערקול.
 דאָס האַרץ בכלל, און דאָס אידישע האַרץ כפרט, איז אַ פיעדעלע:
 מע קוועטשט די סטרונעס און מע ציהט פון דעם אַרויס פערשייע-
 דענע, און צום מיינסטען טרויעריגע, וויינענדיגע ליעדער... מע
 דאַרף נאָר האָבען דערצו אַ רעכטען מוזיקאַנט, אַ בריה, אַ כליזמר,
 אַזאַ בריה, ווי סטעמפעניו איז געווען.

אוי, איז סטעמפעניו געווען אַ בריה I ער פלעגט אַ האַפּ טהון
 דאָס פיעדעלע און אַ פיהר טהון מיט'ן סמיק, איין פיהר טהון, נישט
 מעהר, פלעגט דאָס שוין אָנהויבען ביי איהם צו רעדען. אָבער ווי
 אַזוי, מיינט איהר, רעדען? טאַקי מיט ווערטער, מיט אַ צונג, ווי,
 להבדיל, אַ לעבעדיגער מענש. רעדען, טענה'ן, זינגען מיט אַ געוויין,
 אויפ'ן אידישען שטייגער, מיט אַ גוואַלדערניש, מיט איין אויסגע-
 שריי פונ'ם טיעפען האַרצען, פון דער נשמה. דעם קאָפּ פלעגט
 סטעמפעניו פערוואַרפען אויף אַ זייט, די לאַנגע שוואַרצע פאַטלע
 האָר צעוואַרפען אויף זיינע ברייטע אַכסלען, די אויגען, די שוואַרצע
 ברענענדיגע אויגען, פערריסען אַרויף, און דאָס שענע ליכטיגע פנים
 פלעגט ביי איהם ווערען מיט אַ מאָל בלייך, ווי דער טוידט; אַט
 נאָך איין מינוט — אויס סטעמפעניו I מע זעהט נאָר, ווי אַ האַנד
 פליהט אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און עס הערען זיך פער-
 שיעדענע קולות, און עס גיסען זיך אַלערליי מיני געזאַנגען, און
 אַלץ אַזעלכע אומעטיגע, טרויעריגע, אַז עס נעמט'אָן ביי'ם האַרצען,
 עס ציהט ביי דער נשמה, עס נעמט'אָרויס דאָס געזונד. דער עולם
 געהט-אויס מיט אַלע כחות, מע שטאַרבט, מע שטאַרבט מיט אַלע
 אברים. דאָס האַרץ ווערט פול, צעווייקט, און עס שטעלען זיך
 טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען
 וויינען. און סטעמפעניו? — ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו?
 פרגעט איהם בחרם, וואו ער איז אין דער וועלט? ער טהוט זיך
 זיינס: „טיאָך-טיאָך-טיאָך“ — און גענוג! און אַז ער הערט-אויף
 צו שפיעלען, טהוט עס אַ שמיץ דאָס פיעדעלע און נעמט זיך אָן
 ביי'ם האַרצען; די אויגען ברענען איהם דעמאָלט ווי צוויי הבדלות.

א זכיה איז געווען אומערדום ביי אירען, אז מע האָט געהאַרמט ניסי בעלזער זינגען, גריק ברחן — זאָגען, און סטעמפעניו'ן — שפיעלען. דערפון קאָנט איהר זיך שוין מעלדען, אז סטעמפעניו איז ניט געווען קיין פשוט'ער כלי־זמר, קיין אביווער, און מסתמא האָט ער זיך פערדיענט אזא שם צווישען אלע גרויסע נישט אומ־זיסט. אירען האָבען ליעב מוזיק און פערשטעהען נגינה — דאָס וועלען אונזערע שונאים אויך ניט אָפלייקענען, און הגם, אז מע וויל שמועסען צוריק, קומט דאָך דעם אירען אויס צו הערען מוזיק עפּים ניט אזוי אָפּט, דען וואָס איז מיט אונז אזוי די שמחה, מיר זאָלען זיך פלוצים פערנעמען מיט שפיעלען אָדער טאַנצען? דאָך, איהר מעגט אייך זאָגען וואָס איהר ווילט, זענען מיר פאָרט מבינים, שאַרפע מבינים הן אויף זינגען, הן אויף שפיעלען, הן אויף אלע אַנדערע זאַכען. צו אונז אז עס קומט אַראָפּ אַ חזן, לויפען מיר אויף בילעטען איהם הערען, און כלי־זמר אויף אַ חתונה איז דאָך אַודאי ביי אונז אַ חיוב. הערען ווי די „קאָפּעליע“ שפיעלט אַ „שטיקעל“ צו דער גילדענער יויך, געוועהנליך, נישט קיין פריי־ליכס (אַ פרייליכס אויף שפּעטער) — דערפאַר וועלען מיר אַוועק־געבען אַ זאַק באַרשטש. דער עולם זיצט מיט גרויס דרך־אָרץ, און די כלי־זמר שפיעלען איין אומעטיגס, אַ „מאָראַלנע“, אַ וויינענדיגס. דאָס פיעדעלע וויינט, פערנעהט זיך אויף דער גראָבער סטרונע, און די איבעריגע חברה האַלט איהם אונטער אויך גאַנץ טרויעריג. עס פאַלט־אָן אויפ'ן עולם אַ שטיקעל מרה־שחורה, און יעדער ווערד ווי פערזאָרגט, אפילו גאַנץ אנגענעהם, נאָר פערזאָרגט: יעדער פערטראַכט זיך, לאָזט־אַראָפּ די נאָז, און רייבענדיג מיט'ן פינגער אין טעלער, אָדער קנעטענדיג קייקעלעך פון דער פרישער חלה, פערטיעפט זיך יעדער אין זיינע געדאַנקען, אין זיינע טרויעריגע געדאַנקען, דען יעדער האָט זיך מסתמא זיין זאָרג, און קיין צרות דאַרף אַ איד ניט געהן לייחען. און אזוי ווערד צענויפגעגאָסען דאָס אומעטיגע שפיעלען מיט די טרויעריגע מחשבות אינאיינעם, און יעדער קרעכץ פונ'ם פיעדעלע „טיאָך־טיאָך־טיאָך“ רופט זיך אָפּ

II.

סטעמפעניו מיט זיין "קאפעליע".

דעם רעש, וואָס סטעמפעניו האָט אָנגעמאַכט, קומענדיג ערגיין אין אַ שטעדטעל מיט זיין קאפעליע (אַרקעסטער), און דאָס קאָ-כעניש, וואָס עס האָט זיך בשעת מעשה געקאָכט, איז גאָר ניט צו בעשרייבען.

— שאַט, אָן שניידט זיך עפיס אַ בויד פון הינטער די מיהלען מיט פיער פערד; דאָס זענען אַודאי די מחותנים, האָ? — ניין, דאָס זענען די כליוזמר. דאָס פאָהרט סטעמפעניו מיט זיין קאָמפאָניע.

— אָ? סטעמפעניו? סטעמפעניו איז שוין דאָ? אָט דאָס וועט עס זיין אַ פרייליכע חתונה ביי חיים-בנציון גלאָק, אַ מכה איהם!

אידישע ווייבלעך ווערען רויטליך. די אידישע מיידלעך האַפען זיך צו פערקעמען און פערפלעכטען די לאַנגע צעפּ. יונגלעך פער-קאָטשען די הויזלעך אַריבער די פולקעס און מע לויפט מקבל פנים זיין סטעמפעניו'ן. און אפילו אידען, בעווייבטע אידען, שוין מיט בערר, בעווייזען אויך מיט אַ שמייכלע, אַז עס טהוט זיי ווילד הנאה, וואָס סטעמפעניו איז געקומען שפיעלען די חתונה צו חיים-בנציון גלאָק; מַחיבא-תיתי, וואָס אַהרט דאָס זיי? עס קאָסט זיי געלד?

בין די בויד פאָהרט-צו צו דער אַכסניה ווערד דערווייל די גאָס פול מיט מענשען; יעדער איז נייגיעריג אַ קוק טהון אויף סטעמ-פעניו'ן מיט זיין קאָמפאָניע און שטעלט זיך אָפּ אויף אַ רגע'לע. — זעה נאָר, ווי מע שפאָרט זיך! — שרייט יעדער בעזונדער, און שפאָרט זיך אַרויס צום אויבען-אָן, ווי דער שטייגער איז ביי אידען. — זעהר נאָר זעה, ווי ער אַרבייט מיט די עלענבויגענס און וויל דוקא זיין דער ערשטער! וואָס האָט איהר דאָ ניט געזעהען? כליוזמר ווי אַלע כליוזמר!

און זיין שען פנים שיינט, ווי די גאנצע וועלט. דער עולם האפט זיך אויף ווי פון א שלאָף, פון א טרויעריגען נאָר אַ זיסען שלאָף, און אלע אידען הויבען אַן אַרויסצוואַגען זייער התפעלות, אלע אין איין קול. מע אַכקעט, מע אַכקעט, מע לויבט, מע שמוצערט, מע וואונדערט זיך, מע קאָן זיך גאָר ניט אַפּלויבען.

— נננו, סטעמפעניו! אי, סטעמפעניו!

און די ווייבער? פון די ווייבער איז גאָר נישטאָ וואָס צו רעדען. ס'איז אַ גרויסער ספק, אויב עס ווערד אין שוהל ערב יום-כפור צו קנויטלעך לעגען פערגאָסען אַזוי פיעל טרערען, ווי פיעל טרערען עס פלעגט דאָ אויסגעגאָסען ווערען ביי סטעמפעניו'ס „שטיקלעך“; אויף חורבן בית-המקדש דאַרף מען אַזוי פיעל ניט וויינען, ווי די ווייבער האָבען געוויינט בשעת סטעמפעניו'ס שפיעלען.

— לאָז מיך גאָט בענטשען, אַז אויף מיין קלענערער טאָכטער'ס חתונה זאָל איך קאָנען אַראָפּברענגען סטעמפעניו'ן, רבונן של עולם! אויף אַזא אופן האָבען זיך געוויינשעוועט די ווייבער, אויסגע-ווישען זיך די פערשוואַלענע רויטע אויגען און אויסגעשנייצט זיך דאָס איבעריגע ביסעל נאָז, און דענסטמאָל, בשעת ווינשעווען, האָ-בען זייערע העלזער פערעל מיט די גילדענע אויהערינגלעך, מיט די פינגערלעך, מיט די בראַשען, גאָרגעל-קייטען און מיט דער איבע-רינער אירישער ציערונג געשיינט און געבלישטשעט און געפינקעלט מיט פייער.

און ווער שמועסט די מיידלעך, די „מאָמזעלען“, — די זענען גאָר געבליבען שטעהן צוגעקאוועט צו זייערע ערטער, ווי די טאָקען, געקוקט אויף סטעמפעניו'ן מיט זיין פיעדעלע, נישט געריהרט מיט קיין אבר, נישט געפינטעלט מיט קיין אויג; נאָר וואו ניט וואו, דאָרט ערגיץ אויף יענער זייט קאָרסעט, קלאָפט דאָס הערצעל: טיק-טיק-טיק, און עס האַפט זיך אַרויס אַפּטליך פון דאָרט אַ פער-באָרגענער זיפּץ...

קאכען, דען דער חתן איז שוין אויך צריינגעפאָהרען אין שטאָרט אַריין מיט אַ האַלבער מאה בחורים, וואָס זענען אַרויסגעפאָהרען אַקעגען דעם חתן ביז צו יענער זייט מיהלען — ווער יאָמפעלי, און דאָס שטערטעל יאָמפעלי, צהלה ושמחה, — קלינגט און פרעהט זיך גאָר אויף אַיין אַנדער אופן...

אַזוי איז אין יאָמפעלי, אַזוי איז אין סטריכטש, אַזוי איז אין אַלע שטערטלעך, וועלכע האָבען אַ זכיה אַראָפּצוברענגען סטעמ־פעניו'ן אויף אַ חתונה, און אַזוי איז אויך דאָ, אין מאָזעפּעווקע, וואו סטעמפעניו האָט זיך בעזעצט אויף תמיד. הכלל, עס קאָכט מיט סטעמפעניו'ן די גאַנצע וועלט!

III.

סטעמפעניו'ס הכנות.

וואָס איז אין מאָזעפּעווקע אַזוי גרויס די שמחה?
רב חיים־בנציון גלאָק מאַכט חתונה די קלענערע טאָכטער, די מיזינקע רבקה'לע, — נו, פאַר וואָס זשע זאָל מען זיך ניט משמח זיין מיט איהם? עס איז כּראַי צו זיין אויף אזאָ חתונה: פאַרט, ווי זאָגט מען, אַ נגיד אין שטערטעל. אַלע וועלען זיין אויף דער חתונה: ווער פאַר גוט־פריינדשאַפט, ווער פאַר קנאה, ווער פון יוצא וועגען, און ווער צו בעווייזען דעם ווייב'ס פּערעל, די אויהע־רינגלעך, אָדער די נייע גאָרגעל־קייט, וואָס ער האָט געבראַכט דעם ווייב פונ'ם יריד, און נאָך מעהר — צוליב סטעמפעניו'ן. הכלל, אַלע זענען דאָ אויף דער חתונה! גאַנץ מאָזעפּעווקע פרעהט זיך ביי חיים־בנציון גלאָק אויף רבקה'לע'ס חתונה! און ווער שמועסט אייזיק־נפתלי מיט'ן ווייב און מיט די קינדער אַדראי, דען אייזיק־נפתלי איז חיים־בנציון גלאָק'ס אַ שותף אין קלייט, אַ שותף אין דער מיהל, און דערצו אַ שטיקעל קרוב אויך, סע הייסט, אייזיק־

אזוי טענה'ט איטליכער פאר זיך און שטופט זיך ארויס צו דער בויד, פון וועלכער די חברה כליזמר הויבען זיך אָן אַרויסצורוקען איינציגווייז.

פריהער פון אלע קריכט-ארויס רב יאָקעל קאָנטרבאָס (וואָס שפיעלט אויפ'ן קאָנטרבאָס), אַ בייזער איד מיט אַ צעפלעצטער נאָז און מיט שטיקלעך וואַט אין די אויהערען. נאָך איהם רוקט זיך רב לייביש מיט'ן קלאַרנעט, אַ שלעפּעריג אידעל מיט אַ פּאָר גראָבע ליפּען. שפּעטער בעווייזט זיך חייקעל האָרבעטש, דער גע-וויסער חייקעל ברחן מיט'ן האָרב. שפּעטער — אַ שוואַרצער קאָל-טענעוואַטער איד, שרעקליך בעוואַכסען, כמעט ווי אַ ווילדער מענש פון די מדבריות, מיט אַזעלכע לאַנגע ברעמען, אַז עס פאַלט-אָן אַ פּחד. דאָס איז רב שניאור-מאיר דער אונטערהאַלטער (סעקונדע). נאָך איהם שפּרינגען-ארויס אַ צוויי-דריי יונגען, משונה-ווילדע פער-זעהענישען מיט פערשוואַלענע באַקען, אונטערגעשלאָגענע אויגען, מיט שרעקליכע צייהן, ווי די לאַפּעטעס. דאָס זענען חברה לערענ-יונגלעך, וואָס אַרבייטען נאָך דערווייל אומזיסט, און שפּעטער, מיט דער צייט, קאָן פון זיי אַרויס לייטישע כליזמר. און גאָר צו לעצט קאָמטשט זיך אַרויס מיט קרומע אויסגעבויגענע פיסלעך דער געלער מעכטשי פייקלער מיט אַ באַראַבאָן, וואָס איז גרעסער פון מעכטשי'ן אַ גוזמא. ביי מעכטשי'ן הויבט זיך אָן אויסצושיטען אַ בערדעל, אַ געל בערדעל, נאָר אויף איין זייט פנים, אין דער רעכטער זייט, און די אַנדערע זייט, די לינקע זייט פנים, איז נאָקעט, הויל ווי אַ סטעפּ. ער, מעכטשי פייקלער, מוזט איהר וויסען זיין, האָט חתונה געהאַט צו דרייסיג יאָהר און האָט גענומען, ווי מע שמועסט, אַ ווייב איין אַנדרוגיגנס... ווייסע-חברה'ניקעס שווייגען ניט מסתמא, אַז סטעמפעניו קומט-אָן מיט זיין קאפּעליע. יעדעס מאָל פער'-גנב'עט זיך אַ חדר-יונגעל און טהוט אַ זעץ אין באַראַבאָן, אָדער אַ ציה די גראָבע סטרונע פונ'ם קאָנטרבאָס. דער חברה-מאַן בע-קומט אַ שנייד אין האַלז און נאָקען פון רב יאָקעל קאָנטרבאָס דעם בייזען. און די גאָס הויכט-אָן ביסלעכווייז צו רורערען און צו

— האָסט דו געהערט, מע זאָל אזוי לאַנג האַלטען הונגעריגע קינדער? — שרייט כלה'ס צד.

— וואָס לויפט מען אַרום הין און צוריק?

— וואָס איז פאַר אַ לויפען, וואָס מע לויפט?

— אַלע לויפען, אַלע פילדערען און מע שטעהט אויף איין

אָרט, — שענע פאַראַדקעס!

— אבי מע לויפט און מע פילדערט — און טהון וויל קיינער

פון דאַנען אַהין.

— טאָמער וואָלט שוין גענוג געווען צו רעדען? שוין צייט

עפּיס טהון! עס מוז דאָך אַמאָל האָבען איין עק!

— נו, גענוג שוין רעדען! לאָז מען שוין אָנהויבען טהון!

איין עק לאָז דאָס האָבען!

— וואו זענען די כליזמר? — פרעגט חתנ'ס צד.

— די כליזמר וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.

און די כליזמר זענען זיך פערנומען מיט זייער אַרבייט: מע

שמירט די סמיטשקעס, מע שטעלט-אָן די כלים. רב יאָקעל באַס

טראָגט אַ יונגעל פאַר איין אויהער און טיילט איהם איין שטילער-

הייד: „הער, ממזר, איך וועל דיר ווייזען ווי אזוי צו ציהען סטור-

נעס!“ מעכטיש פייקלער קראַצט זיך דאָס בעוואַכסענע האַלבע

פנים, נישט קוקענדיג אויף קיינעם. רב חייקעל ברחן רעדט מיט

אַ בעקאָנטען מלמד, נעמט ביי איהם אַ שמעק טאכאק מיט צוויי

פינגער און שיט ווערטלעך, ווי פון אַ זאַק. און די איבעריגע כלי-

זמר, די פערשוואַלענע יונגען מיט די גרויסע ציהן ווי די לאַפּע-

טעס, שטעהען אַרום סטעמפעניו'ן און שמועסען זיך מיט איהם

אויס אויף זייער לשון וועגען אַ וויכטיגען ענין.

— ווער איז אָט די דאָזיגע שעכטע¹, וואָס שטעהט נעבען דער

סמיסאַנקע²? — פרעגט סטעמפעניו אויף כליזמר-לשון, אָנוויי-

זענדיג מיט די אויגען אויף רחל'ע דער שענער. — געה נאָר,

¹ שעכטע — נקבה. ² סמיסאַנקע — כלה.

נפתלי'ס ווייב קעהר זיך אָן אַ שטיקעל אייגענע מיט דער מחותנת'—
טע, עפּיס אַ שטיקעל שני שבשלישי פון דער מאַמע'ס צד.
דעריבער דרעהט זיך אַרום אייזיק-נפתלי'ס ווייב, דוואַסי-מלכה,
אויסגעשלייערט, ווי איין אמת'ע מחותנת'טע. זי דרעהט זיך אַרום
און טהוט גאָר ניט, נאָר זי מאַכט מיט די הענד און שרייט און
פילדערט, גלייך ווי זי טהוט עפּיס. און דוואַסי-מלכה'ס שנוה,
רהל'ע די שענע, שמעהט נעבען דער כלה אויסגעצוויקעלט, ווי אַ
בת-מלכה, און איהרע גרויסע בלויע אויגען שיינען, ווי צוויי גרויסע
בריליאַנטען, און איהרע רויטע בעקלעך שפיעלען איהר, ווי צוויי
בליהענדיגע רויזען. מיט איין האַנד האַלט זי דער כלה'ס צעלאָוטע
האַר, וואָס די ווייבער האָבען איהר צעפלאַכטען פאַר'ן „בעדעקענעס“
מיט גרויס געוויין, און מיט דער אַנדערער האַנד גלעט זי זיך איהר
ווייסען האַל, גאָרנישט צו בעמערקען, ווי אַ פאַר שוואַרצע ברע-
נענדיגע אויגען קוקען אויף איהר די גאַנצע צייט גלייך אָהן איין
אויפהער... די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס לויפער-אַרום, ווי די
פער'סמ'טע מיין. די מחותנים ליאַרעמען: „אוי, גוואַלד! שוין
צייט צו באַדעקען די כלה! ביז וואַנען איז דער שיעור צו מוטשען
די קינדער, וואָס פאַסטען נעבאָך אזא זומער-טאָג?“ אַלע שרייען:
„שוין צייט! שוין צייט!“ — נאָר טהון טהוט מען גאָרניט. איי-
זיק-נפתלי דרעהט זיך אַרום מיט אַ סאַמעטען קאַשקעטעל, די הענד
פערלעגט אַרונטער, ווי אַ מגיד, און דוואַסי-מלכה פילדערט אויף
קוליקולות. די איבעריגע מחותנים פון ביידע צדדים לויפערן איינער
איבער'ן אַנדערען מיט די הענד אויף-צו-פריהער, גלייך ווי זיי וואָל-
טען עפּיס געוואָלט טהון אַזעלכעס, נאָר מע גיט זיי קיין אַרבייט ניט.
— נו, פאַר וואָס טהוט מען שוין עפּיס ניט? — פּרעגט חתנ'ס
צד.

— פאַר וואָס הויבט מען שוין עפּיס ניט אָן צו טהון? — ענט-
פערט כלה'ס צד.
— האָסט דו געזעהען, מע זאָל האַלטען אזוי לאַנג הונגעריגע
קינדער? — שרייט חתנ'ס צד.

IV.

סטעמפעניו'ס פיעדעלע.

בקיצור, גאָט האָט געהאָלפֿען, און סטעמפעניו האָט זיך גע-
נומען בעזעצען די כלה.

אך, איך פיהל, אז מיין פערער איז שוואַך צו בעשרייבען, ווי
אזוי סטעמפעניו האָט בעזעצט אַ כלה! דאָס איז ניט געווען גלאַט
אזוי געשפּיעלט, גערימפעלט; דאָס איז געווען אַ מין "עבודה",
אַ גאָט'ס דיענסט מיט עפּים זעהר אַ הויכען געפיהל. מיט עפּים
זעהר איין איידעלען גייסט! סטעמפעניו האָט זיך אוועקגעשטעלט
אַקעגען דער כלה און האָט איהר געהאַלטען אַ דרשה אויפ'ן פּיע-
דעל, אַ שענע אַ לאַנגע דרשה, אַ ריהרענדיגע דרשה, איבער דעם
פריי און גליקליך לעבען פון דער כלה ביז אַהער, פון איהר מיידעל-
שטאַנד, און איבער דעם פינסטערען ביטערען לעבען, וואָס ער-
וואָרט זי אויף שפּעטער, שפּעטער: — אויס מיידעל! איבערגע-
דעקט דעם קאָפּ, פערשטעלט די שענע לאַנגע האָר אויף אייביג...
ניטאָ די פרייליכקייט! זיי געזונד, יוגענד, אָט ווערסטו אַ איי-
דינע! ... עפּים זעהר נישט פרייליך, גאָט זאָל נישט שטראָפֿען פאַר
די רעד! ...

אָט אַזעלכע ווערטער הערען זיך כמעט אַרויס פון סטעמפע-
ניו'ס פיעדעלע. אַלע ווייבער פערשטעהען גוט דעם פשט פון דער
דאָזיגער שטומער דרשה, אַלע ווייבער פיהלען עס; זיי פיהלען
דאָס, און וויינען דערויף מיט ביטערע טרערען.

— ווי לאַנג בין איך אזוי געזעסען — קלערט זיך אַ יונג וויי-
בעל, שלענגענדיג די טרערען — ווי לאַנג בין איך אזוי געזע-
סען מיט צעלאָזטע צעפלאַכטענע צעפ און האָב נאָר געמיינט, אז
מלאכים שפּיעלען זיך גאָר מיט מיר, אז איך בין איינע אַ גליקליי-
כע? צום סוף... אַך, צום סוף! ...

— בעשער איהר, גאָט, — טהוט בעטען איין אַלטע אידינע, אַ
מוטער פון דערוואַכסענע טעכטער — בעשער איהר, גאָט, מיין על-

ירחמיאל, — זאגט ער צו איינעם פון די געשוואָלענע כלי-זמר
יונגען, — געה נאָר און פראָבע-אויס ³ מהטאָם ⁴, אָבער חידקע ⁵,
ירחמיאל, חידקע!

ירחמיאל קומט גיך צוריק מיט אַ קלאָרער תשובה:
— דאָס איז ניט קיין שעכטעל ⁶, דאָס איז שוין אַ יאָלדאָוקע ⁷.
דאָס איז אייזיק-נפתלי'ס שנוּר, פון סקווירע איז זי, און אָט דאָס
איז איהר יאָלד ⁸ — זעהט איהר? אָט דרעהט ער זיך אַרום מיט
אַ סאַמעטענער קאַטערוכע ⁹.

— די כפרה זאָלסט דו ווערען, ירחמיאל! — זאָגט סטעמפּעניו
גאַנץ אויפגעלעגט. — אזוי גיך ביזט דו געוואָהר געוואָרען? ע, זי
איז דאָך טאַקע גאָר אַ קליווע ¹⁰ יאָלדאָוקע! זע נאָר, זעה, ווי
זי מאַטרעט ¹¹ מיט די זיקרעס ¹²!

— אויב איהר ווילט — פרעגט ירחמיאל דער פערשוואָלענער
ביי סטעמפּעניו'ן — אויב איהר ווילט, וועל איך געהן מיט איהר
טירען ¹³...

— ליג אין דער ערד! — ענטפערט איהם סטעמפּעניו. — מע
בעט דיך ניט פאַר קיין שילאַטען-שמש. איך וועל אַליין טירען
מיט צוועניכע ¹⁴.

— אַנז, וואָרף נאָר אַרויס פון דער פיעדעל אַ פאָר שוואַרצע
אויגען! — רופט זיך אַן שניאור-מאיר אויף זייער לשון. — שלעפּ
נאָר אַרויס פון דער פיעדעל אירישע קישקעס!...
סטעמפּעניו נעמט זיך צום פיעדעלע, טהוט אַ וואונק צו דער
חברה, און מע נעמט זיך אַנשטעלען די כלים.

³ פראָבע אויס — ווער געוואָהר. ⁴ מהטאָם — ווער איז זי. ⁵ חידקע —
געשווינד. ⁶ שעכטעל — מיידעל. ⁷ יאָלדאָוקע — ווייבעל. ⁸ יאָלד — מאַן.
⁹ קאַטערוכע — היטעל. ¹⁰ קליווע — שענע. ¹¹ מאַטרעט — קוקט. ¹² זיקרעס —
אויגען. ¹³ טירען — שמעסען. ¹⁴ מיט צוועניכע — מיט דער דאָזיגער.

הארץ, עפּים גלעט דאָס זי ביי דער נשמה, נאָר וואָס דאָס איז — פערשטעהט זי ניט. זי הויבט אויף די אויגען, אַהין, פון וואנען עס גיסען זיך די זיסע קולות, און דערזעהט אַ פאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, און נעמען זי דורך, ווי שפּיזען, ווי שאַרפע שפּיזען. די וואונדער־שענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר. רחל'ע וויל אַראָפּלאָזען איהרע אוי־גען אַראָפּ — און קאָן ניט.

„אַט דאָס איז סטעמפעניו?“

אַזוי קלערט זיך רחל'ע די שענע, ווען דאָס „בעזעצען“ האָט זיך שוין געענדיגט און די מחותנים הויבען אָן צו טראַכטען מכת פיהרען צו דער חופּה.

— וואו זענען ערגיץ די ליכט? — פרעגט חתנ'ס צד.

— די ליכט וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.

און אַזוי ווערד וויעדער דער אייגענער געפילדער, וואָס פרי־הער, אַלע לויפּען און מע ווייסט ניט וואוהין. מע קוועטשט זיך, מע שטופּט זיך, מע טרעט־אָן אויף מאַזאַליס, מע צערייסט קלייד־לעך, מע שוויצט, מע זידעלט די סאַרווערס מיט די שמשים, און זיי זידלען צוריק די מחותנים, און די מחותנים אַמפּערען זיך צוויי־שען זיך — עס איז, ברוך השם, גאַנץ לעבעדיג!

אין דער מהומה, וואָס עס ווערד בשעת מע געהט צוריק פון דער חופּה, האַפט זיך סטעמפעניו אַרויס פון דער קאַפּעליע, און אַט איז ער שוין אויסגעוואַכסען צווישען די ווייבער, אַט דאָ, נע־בען אייזיק־נפתל'ים שנוּר, רחל'ע דער שענער. ער וואַרפט זיך איבער מיט איהר מיט אַ פאָר ווערטער, צושמייכלענדיג און קרייז־לענדיג זיך זיינע שענע לאַנגע האָר. רחל'ע ווערד רויטליך, לאָזט אַראָפּ די אויגען אויף דער ערד און ענטפערט איהם דאָס צעהנטע וואָרט. עס פאַסט ניט עפּים זיך שטעלען פלוצים אויסשמועסען מיט אַ בלייזמר, און נאָך פאַר אַזא עולם!...

טערער טאָכטער איהר זיווג אין גיכען, נאָר מיט מעהר מזל ווי מיר, נאָר מיט אַ שענערער דאָליע ווי איך האָב ביי מיין מאַן, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפּען פאַר די רעד!...

אַט אין אַזעלכע מחשבות פאַלען-אַריין די ווייבער, און סטעמ-פעניו טהוט זיך זיינס: ער אַרבייט מיט אַלע כלים, און דאָס פיעדעלע רעדט. דאָס שפיעלט סטעמפעניו אַ וויינענדיג, און די קאָפּעלע האַלט איהם אונטער. עס ווערד שטיל, אויס ליאַרם, אויס געפילדער. אַלע, אַלע ווילען הערען סטעמפעניו'ן. אידען ווערען פערטראַכט, ווייבער ווערען אַנשוויגען, יונגלעך, מידלעך קלעטע-רען אַרויף אויף בענק און אויף טישען — יעדער וויל הערען סטעמ-פעניו'ן.

— ששאַ! שטילער! עולם, לאַז זיין שטיל!!

און סטעמפעניו צעגיסט זיך אויפ'ן פיעדעלע און צעגעהט זיך, ווי אַ וואַכס: טיאַך-טיאַך-טיאַך — מעהר הערט מען נישט; אַ האַנד פליהט אויף און אָפּ — מעהר זעהט מען ניט. און עס הערען זיך אַלערליי קולות, און עס גיסען זיך פערשיעדענע מיני געזאָנגען, און אַלץ אומעטיגע, טרויעריגע, אז עס נעמט אָן ביי'ם האַרצען, עס ציהט די נשמה, עס נעמט אַרויס דאָס חיות. דער עולם געהט-אויס מיט אַלע כחות, דער עולם שטאַרבט, שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס האַרץ ווערד עפּים אַזוי פול, אַזוי צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען... און סטעמפעניו? — ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו? מע זעהט איהם גאָרניט, מע זעהט ניט קיין סטעמפעניו, מע זעהט ניט קיין פיעדעלע; מע הערט נאָר זיסע קולות, געטליכע געזאַנגען, וואָס פילען-אָן די גאַנצע שטוב... און רחל'ע די שענע. וואָס האָט נאָך ביז איצט נישט געהערט קיינמאָל סטעמפעניו'ס שפיע-לען, רחל'ע, וואָס האָט געהערט, אז ס'איז דאָ אַ סטעמפעניו. נאָר זי האָט נאָך נישט געהערט אַזאָ מין שפיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כשופ'דיגע געזאָנגען, צו די זעלטענע קולות — און פערשטעהט ניט וואָס דאָס איז? עפּים ציהט דאָס איהר דאָס

וואָס האָט זי מורא? פאַר וועמען דאַרף זי זיך בעהאַלטען? דער שוועהר, רב אייזיק־נפתלי, איז פערטראָגען מיט דער חתונה: ער געהט זיך אַרום פערלעגט די הענד אַרונטער און גיט אַכטונג אויף די סאַרווערס, אַז זיי זאָלען זיך ריהרען ניכער, און די שוויגענער, דוואָסי־מלכה, איז דאָך אַזוי פערפאַרעט, אַז מע זאָל ביי איהר אַראָפּנעמען דעם שליער פונ'ם קאַפּ, וואָלט זי אויך גיט געפיהלט. פערביילויפּענדיג, האָט זיך דוואָסי־מלכה אַפילו יאָ אָפּגעשטעלט אַ קוק טהון, וואָס טהוט דאָ עפּים סטעמפעניו נעבען איהר שנור? נאָר זי האָט זיך באַלד בעקלערט: „ווייס איך וואָס, נאָרישקייטען, זייערע זאַכען, נאָט אייך אַ גראַשען!“... און איז אַוועקגעלאָפּען ווייטער קאָמאָנדעווען מיט די סאַרווערקעס, זיי זאָלען טהון גיכער. רב אייזיק־נפתלי מיט דוואָסי־מלכה'ן האָבען געקאָמאָנדעוועט אויסגעצייכענט. די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס זענען אַרומ־געפּלויגען, ווי די משוגעים, די כחותנים פון ביידע צדדים האָבען געפילדערט, ווי דער שטייגער איז, דער עולם האָט זיך געוואָשען און האָט אָנגעהויבען צו פערחאַפּען ערטער אויף די לאַנגע בענק אַרום די לאַנגע טישען, אויף וועלכע עס זענען דערווייל געלעגען אָנגעגרייט פּרישע בולקעס אַ גאַנצע שורה, — פּלוצים איז געוואָרען אַ גוואָלד: עס איז אויסגעגאַנגען וואָסער פון דער דייוזשקע!

— וואו קריגט מען ערגיץ וואָסער? — האָט געפרעגט חתנ'ס

צד.

— וואָסער וואו נעמט מען? — האָט געענטפערט כל'ה'ס צד.
 — וואָסער! — האָט געשריגען דוואָסי־מלכה, שוין אַביסעל הייזעריגליך.

— וואָסער, וואָסער! — האָט איהר אונטערגעהאַלפּען שרייען אייזיק־נפתלי, פערקאַטשעט די פאָלעס און געמיינט, אַז ער טהוט עפּים.

אין דער דאָזיגער נייער מהומה האָט סטעמפעניו געהאַט די גע־לעגענהייט צו שמועסען נאָך אַביסעל מיט רחל'ען, וואָס איז גע־ווען ערנסט און עפּים ווי פערטראַכט. איהרע שענע בלויע אויגען

V.

דאָס ערשטע בעגעגעניש פון סטעמפעניו'ן
מיט רחל'ען.

דערזעהלען דערזעהלט מען פון סטעמפעניו'ן פיעל פערשיע-
דענע מעשיות. מע דערזעהלט פון איהם, אז ער קען זיך מיט אלע
מכשפים און מיט אלע „גוטע לייט“, אז קוים וויל ער אָפּרעדען
א כלה פון אַ חתן — קאָן ער, אז ער קען אזא מיין „שפרוק“, אז
ער דארף נאָר אַ קוק טהון, אַ רעכטען קוק טהון אויף אַ מיידעל, —
איז זי שוין אָפּגעקאָכט, — מע זאָל גאָר בעהיט ווערען! אַ סך
מאַמעס ווייסען פון דעם סוד און היטען דעריבער זייערע קינדער,
די כלה'ס, אז ווען זיי רעדען מיט סטעמפעניו'ן, שטעהט ביי דער
זייט איין עלטערע שוועסטער, אַ מוחמע, אַ שוועגערין, אָדער אזוי
אַ ווייבעל, וואָס האָט אַ מאַן... אמת, דאָס איז פאַר אונזער העלד
נישט אזא שטערקע קאָמפּלימענט, נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? וואָס
קעהר זיך אָן שלום צו מחלוקת? דערפון ווערר סטעמפעניו'ס נאָר
מען חלילה נישט קלענער. אלע ווייסען, אז סטעמפעניו איז אַ
גוטער „ימח-שמו'ניק“, — נו, בכּן איז וואָס? קיין שידוך טהוט
מען דאָך נישט מיט איהם, כלעבען, און סטעמפעניו בלייבט סטעמ-
פעניו

געבענשט זענט איהר, אידישע ווייבלעך, וואָס האָבען מאַנען,
און געבענשט זאָלען זיין די מאַנסבילען, וואָס האָבען אייך גע-
שענקט אזא טייערע מתנה — פרייהייט — און וועה איז צו די
מיידלעך נעבאָך, וואָס זענען געבונדען און געפענטעט, געהיט און
אָפּגעהיט, ביז מע דעקט צו דעם קאָפּ — און ערשט דאָן ווערען
די מיידלעך אויך ווייבלעך, אויפגעבונדענע, פרייע, גליקליכע ווייב-
לעך...

רחל'ע, אלס ווייבעל, האָט שוין נישט געהאַט וואָס צו אַנט-
לויפען פון סטעמפעניו'ן, ווען ער איז צוגעגאַנגען צו איהר מיט'ן
פיערעל אונטער דער האַנד און מיט אַ שמייכעלע אויף די ליפּען, —

לען הערען סטעמפעניו'. אייזיק-נפתלי האלט דעם קאפ אויף א זייט און הערט זיך איין, ווי א גוטער מבין. דוואַס-ימלכת, ווי זי איז געשטאנען מיט'ן זיידען טיכעל פערבונדען ארונטער, מיט א טעלער אין דער האַנד, אזוי איז זי געבליבען שטעהן אין דער פּאָזע. און אפילו די סאַרווערס מיט די פערקאטשעטע פּאָלעס און די סאַרווערינס מיט די אונטערגעשטעקטע קליידלעך זענען אויך גע- בליבען, ווי פערגליווערט, אויף זייערע ערטער אין מיטען שטוב. און סטעמפעניו האָט זיך צעגאָסען אויפ'ן פיעדעלע מיט אַזעלכע טרויעריגע אומעטיגע געזאַנגען, אַז דער עולם איז געבליבען אָהן אָטהעם, געשטאַרבענע, טאַקי פּישוט געשטאַרבענע, טוידטע מענ- שען!... דאָס האַרץ ווערד פּול, צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרע- רען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויי- נען... אין סטעמפעניו? — ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו? מע זעהט איהם גאָרניט, מע זעהט ניט קיין סטעמפעניו, מע זעהט ניט קיין פיעדעלע; מע הערט די זיסע קולות, געטליכע געזאַנגען, וואָס פילען-אָן די שטוב... און רחל'ע די שענע, וואָס האָט נאָך ביז היינט ניט געהערט סטעמפעניו'ס שפּיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כּשופ'דיגע געזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פער- שטעהט נישט, וואָס דאָס איז? עפּיס ציהט דאָס איהר דאָס האַרץ, עפּיס גלעט דאָס זי, נאָר וואָס דאָס איז — פערשטעהט זי ניט. זי הויבט-אויף די אויגען און קוקט אַהין, פון וואַנען עס גיסען זיך די וואונדערליכע מעלאָדיען, און דערזעהט אַ פאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, גלייך אויף איהר, וואָס נעמען זי דורך, ווי צוויי שאַרפע שפּיזען; די וואונדערשע- נע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר... רחל'ע לאָזט-אַראָפּ דעם קאָפּ און זעהט די וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען, רחל'ע קוקט אויף אַלע זייטען — און זעהט אַלץ אָט אַ יענע וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען...

האָבען געקוקט ווייט-ווייט, ניט אויף סטעמפעניו'ן, און איהרע אויהערען האָבען אויסגעהערט פון איהם אַ גאנץ לאנגען שמועס. און רעדען האָט סטעמפעניו געקאָנט. ער האָט גערעדט גוט, דער כלל-ב'ניק! מיט די רעד האָט ער אַרומגענומען אַרום און אַרום, ווי אַ גוטער מוזיק, געקוקט גלייך אין די אויגען אַריין... וואָס זאָג איך? אין האַרצען אַריין, טיעף-טיעף אין האַרצען אַריין.

סטעמפעניו האָט גערעדט, און רחל'ע האָט געהערט, און דער רעש פון די חתונה-לײט איז געווען אַזוי גרויס, אז מע האָט ניט געקאָנט הערען זייער שמועס, אַ חוץ די לעצטע עטליכע ווערטער: — אָט דאָס איז אייער משה-מענדעל? — האָט זי סטעמפעניו אַ פרעג געמאָקן, אָנגעוויזען מיט די אויגען אויף אַ יונגענמאַנטשיק, וואָס האָט געהאַלטען אַ לאַץ פון אַ אידישער קאַפּאַטע און האָט גע'טענה'ט צו יענעמ'ס לאַץ מיט אַלע חושים, מיט אַלע אַברים. — דאָס איז ער... — האָט איהם רחל'ע געענטפערט און איז אָפּגעטראַטען אויף אַ זייט, ווי בעלעדיגט.

רחל'ע האָט זיך געפונען בעלעדיגט און האָט שוין מעהר נישט געקוקט אפילו אין יענעם ווינקעל, וואו די בליזמר זענען געזעסען. סטעמפעניו האָט נאָכדעם לאַנג אַרומגעפאַדקעוועט אַרום איהר, — נאָר עס האָט איהם גאַרנישט געהאַלפּען. מע קאָן בפירוש זאָגען, אז ער איז איהר נמאס געוואָרען, נמאס ומאוס, אָט דער סטעמ-פעניו מיט זיין עזות'דיגען קוק און מיט זיינע אַלע גענג... "פע, ס'איז אַ חרפה, אַ בושה, אז אַ אידישע טאָכטער זאָל גאָר שטעהן אין זיינע דל"ת אמות"...

אזוי קלערט זיך רחל'ע, צוגעהענדיג צוריק צו דער כלה, און איז שוין פאַרטיג צו פּערגעסען, אז ס'איז דאָ אַ סטעמפעניו אויף דער וועלט. נאָר — שאַ! וואָס איז דאָרט פאַר אַ גערודער פּלוצ-צום? סטעמפעניו שפּיעלט שוין וויעדער אַ וויינענדיגס, און די קאַפעליע האַלט איהם אונטער; אויס ליאַרעס, אויס געפילדער! אידען ווערען פּערטראַכט, ווייבער ווערען אַנשוויגען, יונגלעך, מיידל-לעך קלעמערען-אַרויף אויף די בענק און אויף די טישען — אַלע ווי-

נעבאך מעכטשי פייקלער: ער קאכט אויפ'ן פויק, ווי א גולן; זיין געל קעפעל האט ער בעהאלטען אין באראבאן אריין, און מע זעהט נאך, ווי ער ארבייט מיט די פלייצעס, צוטופענדיג מיט די קרומע פיסלעך. און סטעמפעניו? סטעמפעניו שארט זיך ארום די יונגע ווייבלעך, און נאך מעהר — ארום רחל'ען.

— שוויגעגער, קומט לאמיר געהן אהיים! — זאגט רחל'ע צו דוואַסירמלכ'ן, וואָס שטעהט און בעטראכט אייזיק-נפתלי'ן מיט די ווייסע אַרבעל און מיט'ן קאפעליש.

— קום, טאָכטער, קום! מאַרגען איז אַ מאַרק, דאַרף מען זיך אַפּרוהען. זעה נאָך, ווי זיי האָבען זיך אַביסעל צעהוליעט! און דוואַסירמלכ געהט מיט רחל'ען אַהיים.

דער טונקעלער-בלויער הימעל ווערט אין איין זייט אַביסעל העלער, ליכטיגער. עס שאַריעט אויף טאָג. עס טהוט אַ קרעה איין האָהן, און צעהן אַנדערע האָהנען ענטפערען איהם. ווייט-ווייט לאָזט זיך הערען דאָס בילען פון אַ הונד. אַלע שטייבעלעך, אפילו ביי די גוים, זענען נאָך צוגעמאַכט, נאָר ביי איין הערשבער דעם שוחד לייכט זיך: הערשבער דער שוחד שטעהט-אויף אַ שעה פאַר טאָג לערנען „פאַר זיך“.

— וואָס זאָגסט דו, רחל'ע, אויף גנעס'ס טאָכטער, ווי זי האָט זיך עס אַביסעל אויסגעסטראָצעלט? ביזט אַ מבין אויף איהר?
נאָר רחל'ע ענטפערט איהר ניט דערויף. רחל'ע איז פערנומען מיט איהרע אייגענע געדאַנקען. ווער ווייסט, וואָס און וועגען ווער מען זי טראכט אַצינד?...

— שוויגעגער! — זאָגט רחל'ע פלוצים. — אָט דאָס הער איך דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען סטעמפעניו'ס שפיעלען.
— געה שוין געה, קינד, נא דיר גאָר דאָס ערשטע מאָל! — ענטפערט איהר די שוויגעגער. — נו, און ביי אייער גביר רב לייבצי אברהם-הערש'ס? און ביי רב נחמיה ביק? און ביי שרה בן-ציונים? און ביי'ם רבי'ן אליין?

VI.

נאך דער "חופה-וועטשערע".

די "חופה-וועטשערע" האָט זיך שוין לאַנג געענדיגט, עס איז שוין נאָך אלע "וויוואטען", נאָך דעם "דרשה-געשאַנק", נאָך דעם "בשר-טאַג" — דער עולם הוליעט, יעדער דינגט אַ טאַג, מע האַפט אַ פרייליכס; רב יאָנטעל דער שוחט געהט אַ "קאָזאָקעל", און אַקער-גען איהם צעלאָזט זיך מיט גרויס קוראַזש די מחותנת'טע אַליין מיט איהר גראָבען בויד, מחילה, און דער גאַנצער עולם פליעסקעט-אונטער רב יאָנטעל'ען, וואָס זעהט גאָר ניט, אז ער טאַנצט מיט אַ נקבה און מאַכט "פריסיאָדקעס", ווי אַ חוואַט, און אַקעגען איהם העצקעט זיך די מחותנת'טע מיט די הענר, "פאָדבאַקאָם" און שמיר-בעלט צו רב יאָנטעל'ען מיט אַ ברייטען שמייכל איבער'ן גאַנצען ברייטען פנים, ווי די לבנה אין האַלבען חורש... שפעטער ווערד נאָך פרייליכער. מע טאַנצט שוין, מחילה, אין איינע תחתונים. אייזיק-נפתלי שטעהט שוין אָהן אַ קאפּאָטע, מיט די ברייטע וויי-סע אַרבעל. מע האָט איהם לאַנג געשלאָגען, ביז ער האָט מסכים געווען אויסצוטהון די קאפּאָטע, און אויפ'ן קאָפּ האָט איהם עמיר-צער אָנגערוקט אַ קאפּעליש ביז דער נאָז — און אַלע לאַכען פון איהם מיט פער'שכור'טע אויגען, אפילו זיין אייגענער זוהן משה-מענדעל (רחל'עס מאַן) שלעפט אויך דעם טאַטען פאַר איין אַרבעל "אין קאָהן אַריין".

— פולקעס, פולקעס! — שרייט משה-מענדעל, שפּרינגט ביז דער סטעלי.

די כליזמר שפיעלען שוין אַליין, אָהן סטעמפעניו'ן. צווישען דער דאָזיגער חברה איז געוואָרען גאָר הפקר. דאָס גאַנצע רעדעל פיהרט איינער פון די געשוואָלענע יונגען מיט די גרויסע ציהן. דער שוואַרצער קאַלטענעוואַטער רב שניאור-מאיר דער אונטער-האַלטער (סעקונדע) דרימעלט, רב יאָקעל קאָנטרבאַס שלאָפט. נאָר יונגוואַרג אַרבייטען אויף אַלע בליים, און מעהר פון אַלע האָרעוועט

פייערדיגע אויגען, ווי זיי קוקען גלייך צו איהר, ווי זיי ווינקען צו איהר, ווי זיי רופען זי צו זיך... „א, ניט געדאכט זאָל ער ווערען!... משה-מענדעל זאָל האָטש זיין!“ — קלערט זי זיך. זי עפענט-אויף די אויגען און דערזעהט סטעמפעניו'ן מיט'ן פיעדעלע, און עס מאַהלט זיך איהר אויס, אז זי הערט נאָך דאָס שענע זעלטענע שפיעלען... „אָך, אַ מין שפיעלען, נו, נו! ניט אומזיסט דער-זעהלט מען זיך אָן וועגען איהם אזעלכע וואונדערליכע מעשיות“... און רחל'ע דערמאנט זיך אָן אלע יענע שענע מעשיות, וואָס זי האָט זיך אָנגעהערט וועגען איהם נאָך בשעת זי איז געגאנגען אין חדר זיך לערנען שרייבען צו מאַטעל שפרייז דעם מיידעלשען שרייבער, בשעת זיי זענען געזעסען אין סקווירע. אָט דאָרט האָט זי זיך דאָס אָנגעהערט פון איהרע חבר'טעס מעשיות, ווי אזוי סטעמפעניו האָט אַמאָל אָפּגערעדט אַ כלה פון אַ חתן, און די כלה איז פאַר בזיון געשטאַרבן, און מע האָט געשטעלט אויף איהר אַ שוואַרצע חופּה... ווי אזוי סטעמפעניו האָט אַמאָל אָפּגעטהאָן אַ מיידעל דערפאַר, וואָס זי האָט איהם אָנגערופען מיט'ן נאָמען שאַרלאַטאַן... ווי אזוי סטעמ-פעניו האָט אַמאָל געשפיעלט אַ חתונה ביי אַ גרויסען פרייז, אַ גראַף; ווי דעם גראַפ'ס טאָכטער, די פאַניענקע, אַ זעלטענע שענ-הייט, האָט זיך אין איהם אַיינגעקאכט און האָט געזאָגט: איין מאָל פאַר אלע מאָל — דער טוידט זאָל איהר זיין און סטעמפעניו'ן וויל זי... דער גראַף, אז ער האָט דערהערט אַזאַ מעשה, האָט ער מיט איהם אַיינגע'טענה'ט, פריהער מיט בייזען, דערנאָך מיט גוטען, און לסוף האָט ער איהם צוגעזאָגט דריי דערפער, אַבי ער זאָל זיך איבערקעהרען און נעמען זיין טאָכטער, די פאַניענקע, פאַר אַ ווייב. נאָך סטעמפעניו האָט איהם געענטפערט אויף פראַנצויזיש (סטעמ-פעניו האָט געקענט דייטש און פראַנצויזיש), אז ער מעג איהם אָנ-שיטען אַ פולע שטוב מיט רענדלעך, ווער ער זיין רענדעל נישט אויסבייטען (און דערפאַר איז ער געווען ביי אלע עהרליכע אידען, אַפילו ביי'ם רבי'ן, אַזאַ חשוב). און די פאַניענקע, אז זי האָט דאָס דערהערט, האָט זי זיך מיט'ן אָנטהון אַריינגעוואָרפען אין טייך

— איך געדענק נישט, — ענטפערט רח'ל'ע, — איך האָב נאָר געהערט — סטעמפעניו, סטעמפעניו, און געזעהען האָב איך איהם נים.

— נו, ס'פארשטעהט זיך, ביזט נאָך דעמאָלט געווען... וואָס ביזט דו געווען? א פיסקליא ביזט דו געווען, ווען סטעמפעניו האָט געשפיעלט אין סקווירע ביי'ם רבי'ן די חתונה. א חתונה איז דאָס געווען — אויף אַלע מיינע ליעבע, רבוננו של עולם! א היבש שטיקעל חתונה! קאָנסט זיך מעלדען, אז איך האָב דעמאָלט גע-טראָגען, סאָמע מיט יאָסעל'ען האָב איך געטראָגען, און בין געווען, הייסט דאָס, און בין געווען, אזוי גרויס, ווי אין זעכסטען... הא? ניין, אין אכטען חודש טאָקי... וואוהין געהסט דו דאָס, רח'ל'ע? אָט איז דאָך אונזער שטוב, און דו ביזט פארקראַכען גאָר צו גנע-סיין, — ס'א גראַם, חע-חע!

— זעהט נאָר! — ענטפערט רח'ל'ע, אַרומקוקענדיג זיך אויף אַלע זייטען. — א שטענע מעשה, כלעבען, חא-חא-חא! און לאַבענדיג זענען די שווייגער מיט דער שנור אַריינגעקומען צו זיך אהיים, זיך צולעגען אויף א פאָר שעה אָפרוהען, דען מאָרגען פריה שטעלט זיך אויס א גרויסער מאַרק אין מאַזעפּעווקע, כמעט א גאַנצער יריד.

VII.

רח'ל'ע קאָן נים אַנשלאָפּען ווערען.

האָט איהר געהערט איין אומגליק? — רח'ל'ע קאָן נים שלאָפּען! זי קאָטשעט זיך אויף אַלע זייטען, זי דעקט זיך צו און דעקט זיך אָפּ — ניםאָ קיין שלאָפּ אויף איהר! וויפיעל זי פלייסט זיך, אַשטייגער, נישט צו טראַכטען וועגען איהם, וועגען סטעמפעניו'ן מיין איך, — און ער קריכט איהר אַלץ פאַר די אויגען, דער גוטער יאָהר ווייסט איהם וואָס און ווען! זי מאַכט צו די אויגען שטאַרק-שטאַרק — און דערזעהט איהם מיט זיינע וואונדערשענע שוואַרצע

און צום סוף? צום סוף זעהט זי, אז איהרע אלע חבר'טעס לעבען טאקי א גוטען טאג: די איז ערגיץ מיט איהר מאן אין א גרויסער שטאדט און שרייבט פון דאָרט אזעלכע בריוולעך, וואָס עס לאָזט זיך אויס די וועלט, און יענע איז שוין אליין א בעל-הבית'טע; אפילו חנה-מירעל, וואָס האָט חתונה געהאט פאר איין אלטן מיט פינף קינדער און וואָס האָט אזוי איינגעלעגט די וועלט, איז אויך גליקליך. און זי? און רחל'ע?... אַך, ניטאָ וואָס צו רעדען. א גאנצע וואָך זיך פערשפּאַרט, ווי איין עוף אין א שטייג: עס, טרינק און שלאָף! דער שוועהר און שוועגער לאָזען ניט אַטעהע-מען: טאָג און נאכט נאָר רחל'ע און רחל'ע! און משה-מענדעל מיט זיינע גענג, מיט זיינע ווערטלעך, גלייך ווי זי וואָלט געווען ביי איהם א ווייס איך וואָס... שאַ! אָן קלאַפט עמיצער אין דער טיר. דאָס קעהר אוראי זיין משה-מענדעל. די שוועגער געהט איהם עפענען.

— משה-מענדעל!

— הא, וואָס?

— ס'איז דו, משה-מענדעל? — פרעגט איהם די מוטער.

— נו, א טענצעל, ימח שמו, בררר... — ענטפערט איהר דער

זוהן.

— וואָס לעפעטשעסט דו, משה-מענדעל? — זאָגט וויעדער צו

איהם די מוטער. — טהו זיך אויס און לעג זיך שלאָפען.

— ימח שמו, גוט געטרונקען, בערעל-מנשה, חא-חא-חא!

— גאָט איז מיט דיר, משה-מענדעל! וואָס פלאַפעלסט דו? —

זאָגט צו איהם דוואַס-ימלכה, אויסרייבענדיג א שוועבעלע.

— איהר הערט דען ניט, שוועגער, אז ער איז שכור-לוט? —

זאָגט צו איהר רחל'ע. — צינדט איהם דאָרט אָן א ליכט, זייט מוחל,

ער וועט זיך ברעכען רוק און לענד.

— חילל... נאָך א גלעזעל, ימח שמו!...

מיט די דאָזיגע האַלבע ווערטער פאַלט משה-מענדעל אַנידער

ביי זיך אין בעט און ווערט גיך אַנשלאָפען מיט א שרעקליך חרא-

אריין... און נאך פיעל וואונדערליכע מעשיות, וואָס עס נעמט-אָן אַ שרעק, נאָר אויסהערענדיג זיי...

נאָך האָט זיך רחל'ע דערמאָנט, וואָס זי האָט געהערט פון איהרע חבר'טעס, אז סטעמפעניו האָט אזא מין פלעשעלע „ליעבע-טראַפּען"... „ליעבע — ליובקע, קאָך לאָקשען! — האָט זיך רחל'ע געקלערט, דערמאָנט זיך אָן די אלע שענע מעשיות. — נא דיר אַ גראָשען פאַר דער גאַנצער ליעבע! מיין משה-מענדעל, נישקשה, האָט מיך לייעב אָהן „ליעבע-טראַפּען". און איך איהם? איך משה מענדל'ען?"...

און רחל'ע קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, מיט'ן פנים צו דער וואַנד, און טראַכט וועגען דעם גאַנצן שטאַרק. דאָס ערשטע מאָל איז איהר אַרויפגעקומען אויפ'ן קאָפּ אזא מחשבה: „אָט האָסטו דו דיר די אנדערע טעג יום-טוב! וואָס עפּים מיצקע-דינגען לייעב-שמיעב? פיינט געוויס ניט!"...

און באמת טאַק, פאַר וואָס זאָל זי איהם פיינט האָבען? משה מענדעל איז, חלילה, ניט קיין מיאוסער יונגערמאַן, אַביסעל פון דער נייער וועלט, די פּאָט פערשאַרט אַרונטער, לייענט אַ בלאַט, מאַכט שען קידוש, האָט לייעב צו זאָגען אַ ווערטעל, מיט יונגעלייט אַ שטייער טהון — גאָר אַ פיינער יונגערמאַן. אמת, צו איהר, צום ווייב, איז ער נאָך אַביסעל ווילד, רעדט מיט איהר קיינמאָל נישט קיין צוויי גאַנצע ווערטער, עפּים נאָר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ דרעה-זיך-אויס אָדער אין בית-המדרש, אָדער אין מאַרק. ער זאָל זיך עס אַ מאָל, אויף אַ ציקאוועסט, אַנידערזעצען מיט'ן ווייב, ווי ביי ליטען פיהרט זיך, רעדען, שמועסען, גלאַט אזוי, — דאָס ניין. אַ ווילדע ציעג!

אוי, ניט דאָס האָט רחל'ע געמיינט כלה'ווין! רחל'ע, אז זי איז אַ כלה געוואָרען, האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז אלע זענען איהר מקנא אויף איהר חתן; אז אזא משה-מענדעל (אָך, איז ער געווען שען חתן'ווין!) איז נאָר דאָ איינער ביי גאָמ און דער אנדערער ביי איהר — און זי וועט דאָס זיין איינע אַ גליקליכע...

אלע כחותנים האָבען געלאָזט בעמען צום שלײַער-וואַרמעס, איז שוין רחל'ע געווען אויסגעשלייערט און אָנגעטהאָן נאָך דער לעצטער מאָדע פון רב דוד מעכאָניק דעם זשענסקי שניידער: אַ בלוי זיידען מלבוש, הימעלקאָליר, מיט ווייכע קרוישעווקעס און מיט גאָנץ ברייטע אַרבעל, ווי מע האָט דעמאָלט געטראָגען אין מאָדע-פעווקע, וואו די מאָדע האָט פערשפּעטיגט אויף עטליכע יאָהר; אויפ'ן קאָפּ אַ בלוי זיידען טיכעל, אַזשורנע אַרבייט, אַזוי, אַז מע האָט געקאָנט אַרויסזעהן דעם גאַנצען שלײַער מיט די צעפּ... נאָר פּרעמדע צעפּ; די אייגענע בלאַנדע האָר זענען שוין ביי רחל'ען פון לאַנג בעהאַלטען, פערבאָרגען אויף תמיד, אויף אייביג! עט-ליכע שנירעלעך פערעל אויפ'ן האַלז, אויפ'ן ווייסען, אויפ'ן שענעם האַלז, אַ גרויסע גאָלדענע קייט, אַ בראַש, בראַסליעטען, פינגערלעך, אויפּהאַנגלעך — די גאַנצע אירישע ציערונג, דער גאַנצער אירי-שער מאַיאָנטעק.

אײן אויסגעשלייערטע איז רחל'ע געזעסען ביי זיך אין חדר, וואו משה-מענדעל איז נאָך געלעגען אין דער נעכטיגער פּאָזע, מיט'ן גאָרעל אַרויף און מיט אײן אָפּען מויל, און האָט געהאַלטען אין אײן חראָפּען.

„אך, וואָס פאַר אַ גרויסער חילוק עס איז צווישען די צוויי משה-מענדעלען, דאָס הייסט, צווישען משה-מענדעל דעם חתן און משה-מענדעל דעם מאַן: יענער משה-מענדעל איז עפּים געווען מיט אַזוי פיעל חן, זיינע אויגען האָבען געלייכט, ווי הברלות, זיין קול איז געווען צוקער-זיס, זיינע אלע פאַסטעמקעס זענען געווען אַזוי אָנגענעם, אַזוי ליעבליך! און דער משה-מענדעל? עפּים אַזוי משונה-לאַנג און שמאַל און סאָטלעוואַטע, און אַ געל בערדעל שיט זיך איהם. פון וואַנען האָט זיך צו איהם גענומען אַזא צאָר פען-בערדעל?

און נישט ווילענדיג, שטעלט זי זיך פאַר אלץ אַט אַ יענעם כל-בו'ניק, וואָס האָט זי אַ גאַנצע נאכט ניט געלאָזט שלאָפּען — אַ ריינער אומגליק! „איך בין אליין שולדיג — קלערט זיך רחל'ע —

פערײ. דוואַס־מלכה ווערד אויך אַנשלאָפּען. די קליינע קינדער
שלאָפּען שוין לאַנג. עס סווישטשעט און עס פייפט אין אַלע ווײַ-
קעלעך. אַלע שלאָפּען געשמאַק אינ'ם דאָזיגען שטיבעל, נאָר איין
רחל'ע קאָן ניט אַנשלאָפּען ווערען, האָטש נעם טהו זיך אָן אַ
מעשה — ניטאָ קיין שלאָף!... די לבנה שיינט־אריין דורך אַ
פענסטער, און אַ לאַנגע ווייסע פאַסמע פון איהר ליכטיגקייט פאַלט
אויפ'ן בעטעל, אויף וועלכען משה־מענדעל ליגט צעוואָרפען מיט'ן
פנים אַרויף, דאָס מויל אָפּען, די אויגען פּערגלאָצט, דער האַלז
פּערייסען, און אַ קנאַפּ, אַ שאַרפּער קנאַפּ, שטעקט־ארויס פונ'ם
גאַרנעל, אז עס איז אַ מיאוסע זאַך צו קוקען.

רחל'ע וויל נישט קוקען — און קוקט פאָרט; קיינמאָל האָט
איהר משה־מענדעל נישט אויסגעוויזען אזוי העסליך, ווי אַצינד,
ווי אין דער דאָזיגער נאַכט. און, נישט ווילענדיג, האָט זי איהם
פּערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט אַ יענעם ימח־שמו'ניק סטעמ־
פּעניו... און דאָס איז דער אייגענער משה־מענדעל, וואָס פריהער?
וואָס אַמאָל, בשעת חתנ'ווײַז, מיט זיין שען ווייס פנימ'על, מיט
זיין זיס שמייכעלע, מיט זיינע פרייליכע אויגעלעך, מיט זיין גלייך
שטעלמעל, מיט זיין גענגעל און מיט אַלע זיינע בנעימות'דיגע פאָ-
סטעמקעס, מיט זיינע קלוגע גלייכווערטלעך? אָט דאָס איז יענער
משה־מענדעל?...

און דאָ האָט איהם רחל'ע, ניט ווילענדיג, וויעדער אַ מאָל
פּערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט סטעמפּעניו'ן...
אָוועקט, אָוועקט, פינסטערע מחשבות, פון אַ אידישער
טאַכטער!

VIII.

צום "שלייער-וואַרמעס".

אויף מאָרגען, אז חיענע די שמש'טע איז געקומען צו דוואַס־
מלכה'ן זאָגען, אז די מחותנת'טע מיט'ן חתן, מיט דער כלה, מיט

דער עולם האָט זיך געקליבען ביסלעכווייז, און די סאָרווערס מיט די סאָרווערקעס האָבען בעדעקט די טישען מיט כל־טוב: מיט לעקאָך און מיט איינגעמאַכטס, מיט קומיש־ברויט און מיט מאַנדעל־בייגעלעך און מיט שטרודלען אַלערליי. די נעכטיגע שמשים מיט די נעכטיגע אָרעכע לייט זענען שוין אויך דאָ. דער מחותן, חייב־בנציון, לויפט־אָרום אין אויסגעצוואַנגענער, מיט אַ סאַמעטען קאַש־קעטעל, און די מחותנת'טע איז שוין הייזעריג, ווי די וואַנד; דאָך הערט זי ניט אויף צו פאַראַדקעווען, טרייבט דעם אַהער און דעם אַהין און שרייט מיט די לעצטע כחות:

— איהר ווילט מיך אומגליקליך מאַכען, שונא־יציון! איהר נעמט און שטעלט־אָועק אַ בעקען מיט טאָרט און מיט איינגעמאַכטס דאָרט, וואו עס דאָרף גאָר שטעהן דאָס פלעשעל בראַנפּען מיט די גלעזלעך, וואונד איז מיר און וועה איז מיר! געה צערייס זיך! נאָ דיר אַ חתונה! קאָסט אַ גרודע גאָלד, און צום סוף — נאָ דיר! אפילו די כל־זמר זענען נאָך אויך ניטאָ! טאָקי נאָר אַ מעשה קומט זיך אָנצוטהן און גענוג!

— שא, לאָז זיין שטיל! — שרייט חיים־בנציון דער מחותן. — וואָס פילדערסט דו אַזוי? מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! זי טהוט גאָרניט און שרייט! וואָס שרייסט דו וואָס? אַ נאָווינע ביי דיר אַ קינד חתונה מאַכען? דאָס ערשטע כאָל, צי וואָס? קוק זי אָן, זי חריפעט אַזש! צענויפגערופּען געסט מיט קרובים אַ גאַנצע שטאָרט און לויפט־אָרום און שרייט! טאָמער ווייסט דו וואָס?

— ווער שרייט, משוגענער כהן? ווער שרייט?
— איך ווייס ווער סע שרייט? אַדרבה, זאָג שוין אליין!
— איך שריי ניט; סע דו שרייסט.
— איך שריי שוין? אַזוי? גאָר פאַרקעהרט?
— אַט שרייסט דו דאָך, חיים־בנציון, וואָס איז דאָס דיר אָנ־געקומען אַזעלכס?

איך בין אליין שולדיג: פלוצים נא דיר גאר אזא שלים-מזל, א סטעמפעניו! ווער שטעלט זיך דאס אפ פלוצים רעדען מיט א בלייזמר? פע, בזיונות! און וואס וואלט מען געקאנט אויף מיר זאגען, ווען מע זאל מיך זעהן שטעהן און רעדען מיט איהם? א מערכה, וואס ס'איז געווען אזא געפילדער. און וואס וואלט משה-מענדעל געזאגט? "...

און מיט א שמייכל איז רחל'ע צוגעגאנגען צו משה-מענדעל'ס בעט און האט זיך איינגעבויגען איבער זיין קאפ און האט איהם אנגערופען ביי'ם נאמען. משה-מענדעל האט אויפגעפפענט די גרויע אויגען און האט לאנג געקוקט און האט ניט פערשטאנען וואס ער זעהט פאר זיך.

— משה-מענדעל! — האט איהם רחל'ע געזאגט, אנגעבויגען זיך אינגאנצען צו איהם. — משה-מענדעל! דו דערקענסט מיך ניט, צי וואס? קוק איהם אן, ווי ער באטראכט מיך אביסעל! איך בין דיר, אפנים, געפעלען אין שליוער?

— אי, לאז צורוק, וויל שלאפען!... — און מיט די ווערטער דרעהט זיך משה-מענדעל אויס מיט'ן פנים צו דער וואנד און לאזט-אדזיס א משונה-ווילד חראפערין.

— די מחתנת'טע און חתן-כלה און אלע מחותנים האבען גע-לאזט בעטען אייך מיט אייער שוועגער און מיט אייער מאן אויפ'ן „שלייער-ווארמעם“.

אזוי רופט-אויס חיענע די שמש'טע, אריינגעשטעקט דעם קאפ אין דער טיר אריין, נאך דערזעהען, ווי רחל'ע שטעהט איבער'ן מאנ'ס צוקאפענס, טהוט זי זיך א וואָרף צוריק.

* * *

רחל'ע האט געטראָפּען די כלה נאָך ניט קיין אויסגעשלייערטע. ביידע חבר'טעס האָבען זיך צעקושט, און עס איז צווישען זיי גיך פערבונדען געוואָרען א גאנץ וואַרעמער שמועס, ווי עס דאָרף צו זיין צווישען צוויי יונגע ווייבלעך.

און איז אַרויסגעגאַנגען פונ'ם טיש, בעגעגענט זיך אויף יעדען טריט מיט אַ סאַרווער אָדער אַ סאַרווערקע, וואָס האָבען איהר אָפּגעטראָג מען דעם וועג מיט גרויס כבוד, נישט אַזוי צוליעב איהר, ווי צוליעב איהר זיידען מלבוש. נאָר נישט אַזוי גיך האָט זי געטראָפּען צו דער טיר, דען, ערשטענס, האָט זי בעדאַרפט דורכשפּאַרען זיך דורך די בלייזמר, וואָס האָבען זי בעטראַכט „מיט אויגען“ און האָבען זיך דורכגעוואָרפּען אויף זייער לשון: „קליווע יאָלדאָווקע, מע דאַרף טירען מיט צוועניכע“... און אז זי האָט זיך בעגעגענט מיט סטעמ פּעניו'ס אויגען, האָט זי דערפיהלט עפּיס אַ מין האַרצקלאָפּעניש, וואָס זי האָט נאָך ביז אַהער קיינמאָל נישט געפיהלט; דערפון איז זי געוואָרען נאָך רויטער און האָט דערפיהלט אַ שרעקליכע היץ אין פנים, ווי אַ מענש, וואָס געהט אויף אַ שרפה סאַמע ביי'ס רעכטען פייער. צו די צרות האָט זי זיך נאָך געדאַרפט בעגעגענען מיט'ן כחותן רב חיים-בנציון, שוין כמעט ביי דער טיר, און דאָ האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע חתונה: רב חיים-בנציון איז געווען אַ איד אַ חסיד און האָט געציטערט פאַר אַ נקבה שרעקליך. אז ער האָט זיך בעגעגענט פּלוצים מיט רחל'ען, האָט זיך רב חיים-בנציון בעדאַרפט, אייגענטליך, אַ וואָרף טהון צוריק, ווי דער שטייגער איז. נאָר, מעשה שטן, האָט ער זיך גאָר אַ נעם געטהאָן רעכטס, און אַזוי ווי זי, רחל'ע, איז אויך געגאַנגען רעכטס, איז אָפּגעגאַנגען אַ האָר, זיי זאָלען זיך צעבוצקען. לכן איז רב חיים-בנציון געפאלען אויף איין עצה און האָט זיך באלד אַ האַפּ געטהאָן לינקס; צום אומגליק, איז זי אויך געפאלען אויף דער זעלבער עצה און האָט אויך גענומען לינקס. דאָ האָט רב חיים-בנציון באלד פּערשטאַנען, אז מע דאַרף זיך ראַפּטאָם אַ לאָז טהון טאַקי נאָר רעכטס, נאָר ביז ער האָט זיך אַ ריהר געטהאָן, איז איהם שוין רחל'ע געשטאַנען אַקעגען, ווי אויף צו-לחכעים — און גאָט ווייסט ביז וואָנען זיי וואָלטען אַזוי אוועק געטאַנצט, ווען אויף זייער גליק זאָל ניט געווען אָנגעקומען די היי-זעריגע מחותנת'טע און ניט שטעלען זיך אויס'טענה'ן מיט'ן מחותן, אויף זייער געווענהליכען שטייגער, און דערווייל האָט זיך רחל'ע

— א גוטער מאָרגען זאָל קומען אויפ'ן מחותן מיט דער מחותנת'טע, אויפ'ן חתן מיט דער כלה, אויף אלע מחותנים פון ביידע צדדים און אויף אלע לייעבע פרייגה, וויוואט — גאנץ פון אויסגעשפיעלט!

מיט דעם הילכיגען אויסרוף פון חייקעל ברחן האָבען זיך די בלייזער גענומען צו די כלים, און די חתונה איז געוואָרען וויעדער אַ חתונה! דער עולם האָט זיך גענומען אויסווישען די הענד אין די פאָלעס, פערקאָטשען די אַרבעל, און ערשט נאָכדעם זיך וואַשען, געזעצט זיך צום טיש פראַווען דעם „שלייער-וואַרמעס“ — און דאָ האָט זיך סטעמפעניו גענומען דאָס פיעדעלע און האָט איבער-א-נייעס געמאַכט אלע נעכטיגע קונצען נאָך מיט עטליכע צוועצלעך און מיט אַ צוויי-דריי נייע שטיקלעך, פון וועלכע דער עולם האָט געגאָפּט אויף די נעגעל און איז געווען אויסער זיך. אלע אויגען האָבען געקוקט אויף איהם, אויף סטעמפעניו; נאָר איין רחל'ע האָט נישט געקוקט אין יענעם ווינקעל — און דאָך האָט זי איהם געזעהען, און דאָך האָט זי געפיהלט, אז ער קוקט אויף איהר... ערשט דעמאָלט, אז סטעמפעניו האָט דאָס פיעדעלע אוועקגעלעגט, און צווישען עולם איז געוואָרען אַ הויז, — ערשט דעמאָלט האָט רחל'ע אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען און האָט דערזעהן... סטעמפעניו'ן.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? — האָט זיך צו איהר גע-ווענדט די כלה, וואָס האָט ביז אַהער געשוויגען.

— אויף וועמען? — האָט זי רחל'ע געפרעגט בתמימות.

— אויף סטעמפעניו'ן; אַ שענער בל-בו'ניק?...

רחל'ע האָט איהר גאָרנישט געענטפערט דערויף. זי האָט דער-פיהלט, אז די פארב קומט איהר צו אין פנים אַריין. די כלה האָט דאָס בעמערקט און האָט זי אַ פרעג געטהאָן:

— ס'איז אייך הייס, רחל'ע? אַיז, ס'איז אייך הייס?

— יא, הייס, שרעקליך הייס! איך וועל אַרויסגעהן אויף אַ מינוט אין דרויסען זיך אָפּקיהלען. — האָט איהר רחל'ע געענטפערט

בילד, מיט דער גאנצער נאטור, עפּים ניט אַהין, ניט אַהער, ניט מאַרק-אירינע, ניט גראַפּינע — גלאַט אַ איריש קינד, אַ אירישע טאַכטער, פּטור פון אַלץ. אָט האָט זי זיך אַ מאָן, עסט זיך קעסט ביי די שוועהר-און-שווועגער, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלטען וואַסער, און דער מאָן איז אָדער אין בית-מדרש, אָדער אין מאַרק, געהט-אַרום מיט'ן שטעקעלע און זאָגט ווערטלעך.

אַצינד, שטעהענדיג אָט דאָ, נאָהענט צו דער נאטור, האָט זי זיך כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען גענומען רעכט בעטראַכטען, ווער זי איז, און עס איז איהר אַרויפגעקומען אויפ'ן זינען אַ נייע מחשבה, אַז עס פעהלט איהר עפּים. וואָס — ווייסט זי נישט, נאָר עפּים פעהלט איהר, עפּים געהט איהר אָפּ...

רחל'ע איז געווען אַ פשוט איריש ווייבעל אָהן אויבערקעפלעך, אָהן שפיצלעך. מיט איינעם וואָרט — דאָס, וואָס מע רופט-אָן ביי אונז אַ אַידישע טאַכטער. געוואַכסען צווישען אַ סך קינדער, איז זי ביי פאָטער און מוטער אין סקווירע געווען ניט אַזאַ אַנטיק: „ווייס איך, אַ מיידעל, לאָז זי זיך וואַכסען געד זונטערהייד"... און בכדי זי זאָל זיך ניט אַרומבלאָנקעווען פאַר די אויגען און עס זאָל זיין ווינציגער מיט אַ קינד אין שטוב, האָט מען זי אָפּגעשיקט גלייך מיט אַלע איהרע ברירערלעך אין חדר אַריין. נאָכדעם, אַז זי איז שוין אַביסעל אונטערגעוואַכסען, האָט מען זי אָפּגעגעבען לערנען זיך שרייבען צו מאָטעל שפּרייז, דעם „מיידעלשען שרייבער". דאָרט, ביי מאָטעל שפּרייז, דעם „מיידעלשען שרייבער", האָט זיך רחל'ע געהאַט, געוועהנליך, איהרע חבר'טעס, קליינע און גרויסע מיידלעך, נאָר מעהר האָט זי ליעב געהאַט צו שאַרען זיך אַרום די עלטערע מיידלעך, פון וועלכע זי האָט ליעב געהאַט צו הערען מעשיות, שענע וואונדערליכע מעשיות. די מיידלעך וויעדער האָבען ליעב געהאַט רחל'ען פאַר איהר זינגען, פאַר איהר שען זינגען.

— זינג אונז, רחל'ע, האַרצעניו! זינג, נישקשה, אַצינד איז ניטאָ קיין יונגלעך.

ארויסגעהאפט אין דרויסען ארויס, אביסעל אָפּקיהלען זיך פון דער שרעליכער היץ.

IX.

רחל'עס ביאָגראַפֿיע און חיה-עטעל'ס ראַמאַן.

אין דרויסען איז אָבער געווען נאָך הייסער. עס איז געווען אַ תּמוּ'דיגער טאָג. די זון האָט געהאַלטען אין מיטען הימעל און האָט געסמאַלעט און געבראָטען גאָר אָהן רחמנות. אויף די היל-צערנע און שטרויענע דעכער פון די מאַזעפּעווקער הייזער האָט זיך דער אָפּשיין פון דער זון צעגאָסען מיט טויזענדער פאַסען, וואָס צייטערען און שוועבען, ווי די חוואַליעס פונ'ם טייך; חדר-יונגלעך רופען דאָס אָן: „די שכינה רוחט“.

אַקעגען רחל'ען שטעהט דער מאַרק: ער איז ברייט און פּוסט. די קלייטען מיט די רויטע פאַרטיכלעך זענען אָפּען, און די ווייבער זיצען אויף פיערעקעכיגע בענקלעך און אַרבייטען אַ זאָק מיט אַ שרעקליכער געשווינדקייט. ביי דער זייט שטעהען מולטערלעך מיט יאָגערעס, מיט קיכלעך און מיט קאָרושיקלעך, און אַ ציעג גנבה'ט זיך אונטער און האָט חשק צו מאַכען אַ שטיקעל אומגליק, נאָר מע דערלאָזט זי ניט. ווייט-ווייט געהען אַ פאָר אַכסען מיט אַ גרויסער פוהר סנאָפּעס קאָרן; די פוהר מאַכט-אָן אַ מורא'דיגען פאָראַך אַרום זיך, און הינטען געהט-נאָך אַ קליין שייגעצעל מיט אַ גרויס וואַרעם היטעל, מיט אַ טאָרבע, מיט אַ לאַנגער בייטש און באַרפּיס, און אַ גרויסער הונד לויפט איהם נאָך מיט איין אַרויסגעשטעלטער צונג.

רחל'ע שטעהט און בעטראַכט דאָס גאַנצע וואַכעדיגע אויסזיכט און פּערגלייכט דאָס מיט איהר בלוזיזידען מלבוש, הימעל-קאָליר, און מיט די פערעלעך, בראַסליעטען, אויהערינגלעך, פינגערלעך — און זי פיהלט, אַז זי איז עפּיס נאָר ווילד-פרעמד מיט דעם דאָזיגען

גאנגען, די גאנצע ירושה האָט ער זיך צוגענומען (א דריי טויזענד קערבלעך, זאָגט מען), און איהר, דער יתומה, האָט ער געגעבן, מחילה, א פייג, און האָט זי חתונה געמאכט פאר א חניאָק, אַ כלב שבכלבים, וואָס איז איהר דערגאנגען די יאָהרען, און חיה-עטעל איז יונג, צו צוויי און צוואַנציג יאָהר, געגאנגען פון דער וועלט. אָט מיט דער חיה-עטעל איז אונזער רחל'ע געווען אַ לייבליכע חבר'טע, און זיי האָבען זיך ביידע זעהר ליעב געהאַט. און אָט מיט דער חיה-עטעל איז אַמאָל געזעסען רחל'ע שבת בייטאָג ביי'ס פענר סטער, גאנץ פיין אויסגעקעמט און אָנגעטאָן שבת'דיג, ווי עס גערער צו זיין. ווי דער שטייגער איז, האָט רחל'ע געזונגען איהרע ליערעלעך, און חיה-עטעל האָט געהערט. רחל'ע האָט געזונגען:

אוי, דו פאָהרסט אַוועק,

אוי, דו פאָהרסט אַוועק,

און מיך לאָזט דו איבער!...

— רחל'ע, האַרצעניו, נשמה'ניו! — זאָגט חיה-עטעל. — זינג

דאָס נאָך אַ מאָל!

— איבערוינגען דאָס נאָך אַ מאָל? — פרעגט זי רחל'ע פער-

וואונדערט. — נו, איך קאָן דאָס דיר אָנהויבען נאָך אַ מאָל פון אָנהויב:

אוי, דו פאָהרסט אַוועק,

אוי, דו פאָהרסט אַוועק,

און מיך לאָזט דו אי-איבער!...

פלוצים דערוועהט רחל'ע, ווי חיה-עטעל די יתומה ליגט מיט'ן

פנים אויף דער האַנד און איהר קאָפּ מיט די פלייצעס וואַרפען זיך.

רחל'ע בלייבט שטיל און הערט, ווי חיה-עטעל חליפעט.

— גאָט איז מיט דיר, חיה-עטעל, דו וויינסט? וואָס עפּים

אין מיטען דרינען געוויינט? זאָג מיר, וואָס איז דיר, חיה-עטעל,

אַזעלכעס געשעהן? פלוצים גאָר, נאָ דיר אַ געוויין!

פאר יונגלעך און פאר עלטערע האָט זיך רחל'ע געשעמט צו זינגען, בפרט נאָך פאר גרויסע יונגלעך האָבען איהר די חבר'טעס אליין געזאָגט, אז ס'איז ניט שען, מע טאָר ניט... — נו, זינג שוין, רחל'ע. קוק זי אָן, מע דארף זי בעטען. און רחל'ע פאָלגט די גרויסע מיידלעך און פערציהט אויף איהר דינער, ווייכער שטימע אַ לייעדעל, אַ איריש לייעדעל.

אויפ'ן באַרג שטעהט אַ טויב,
און טהוט זיך טרויעריג ברומען.
ערגיץ האָב איך אַ לייעבען פריינד —
און קאָן צו איהם נישט קומען...

רחל'ע זינגט דאָס דאָזיגע לייעבע לייעדעל מיט גרויס געפיהל, גלייך ווי זי וואָלט פערשטאנען דאָס וואָרט „לייעבע“. יענע אָבער, איך מיינ די עלטערע מיידלעך, האָבען דאָס, אַפנים, יאָ פערשטאנען, מחמת זיי פלעגען זיך דערביי פערזאָרגען, זיפצען, און אַמאָל לאָזען אַ טרער אויך...

מעהר פון אַלע האָט לייעב געהאט צו הערען די דאָזיגע לייעדעל לעך, וואָס רחל'ע האָט געזונגען פאר איהרע חבר'טעס, איינע פון זיי מיט'ן נאָמען חיה'עטעל, זעהר אַ שען מיידעל, אַ יתומה. חיה'עטעל איז געווען איינע פון אַ סך מיידלעך. איהר ביאָגראַפיע איז די ביאָגראַפיע פון פיעלע אירישע טעכטער און קאָן דערצעהלט ווערען אזוי קורץ און אזוי גיך, ווי מאַכען אַ ברכה „שהכל נהיה בדברו“. אָט האָט איהר זי אינגאנצען:

אַמאָל (נישט זעהר לאַנג) זענען געווען צוויי ברידער אין דער שטאָרט סקווירע, איינער האָט געהייסען אהרן און דער אַנדערער האָט געהייסען לייב. אהרן איז יונג געשטאָרבען און נאָך איהם איז נאָכגעשטאָרבען זיין ווייב, און עס איז פון זיי איבערגעבליבען אַ טאָכטער חיה'עטעל. האָט זיך אויף איהר דערבארעמט דער פעטער לייב און האָט זי צוגענומען צו זיך מיט איהר ירושה. דער פעטער לייב האָט זיך אַפילו מיט דער יתומה נישט אזוי שען בע-

מעהר ווי איין אייגענער, זאג איך דיר! אז איך האב געזעהן פאר זיך בנימין'ען, איז מיר געווען א ליכט אין די אויגען, און אז ער איז אוועקגעפאָהרען...

— בנימין האָט דאָך געמוזט אוועקפאָהרען, חיה'עטעל, ער האָט דאָך חתונה געהאַט.

— אוי, רחל'עקרוין, זאָג עס מיר ניט, איך קאָן דאָס ניט הערען! דאָס וואָרט „חתונה-געהאַט“ נעמט ביי מיר אַרויס מיינ גאַנץ חיות! ווען איך דערהער, אז מע זאָגט: „בנימין האָט חתונה געהאַט“, עקט זיך מיר דאָס לעכען. דו ווייסט דאָס ניט, רחל'ע, הלאַזי זאָלסט דו דערפון נישט וויסען אייביג... וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי? בנימין האָט מיר צוגעזאָגט, געשוואָרען, אז ער וועט מיך נעמען.

— נו, למאי זשע האָט ער דיך ניט גענומען, חיה'עטעל?

— דו פרעגסט, ווי אַ קינד, רחל'ע. מסתמא איז מיר ניט באַשערט. מסתמא איז דאָר איהר מזל.

— ער האָב דאָך דיר אָבער געשוואָרען, אז ער וועט דיך יאָ נעמען.

— נו, מילא, האָט ער געשוואָרען! ער האָט זיך אַלץ געקליבען זאָגען דעם פעטער, אָפּגעלעגט פון טאָג אויף טאָג: ער האָט מורא געהאַט פאַר איהם (דו קענסט דאָך מיינ פעטער לייב), ביז ער איז אַ חתן געוואָרען פאַר איהר. און אז איך האָב געמאַכט מיט איהם אַ שמועס מכח דעם, האָט ער מיר געזאָגט, אז ביז דער חתונה איז נאָך ווייט, ער וועט נאָך קאָנען רעדען — און אזוי זענען אוועקגע- גאַנגען די טעג מיט די יאָהרען, ביז ס'איז געקומען די צייט, אַט אַ יענע פינסטערע צייט, אויף מיינ שליס-מזל... איך בין אַליין געווען ביי דער חופּה, איך האָב אַלסדינג געזעהן מיט מיינע אויגען, אַלסדינג, ווי אזוי ער האָט איהר אָנגעטראָגן דאָס פינגערעל, געזאָגט וואָס מע באַדאַרף... דער חזן מיט די משוררים האָבען געזונגען, און בנימין האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען אויף דער ערד, ער זאָל

— אוי, רחל'ע! — ענטפערט זי איהר מיט א געוויין. — אוי, רחל'ע, דאָס לייערעל, דאָס לייערעל דיינס!

— דאָס לייערעל? וואָס זשע איז דאָרט אזעלכעס? וואָס דאָרף מען וויינען דערויף?

— אוי, רחל'ע, פרעג מיך נישט, פרעג נישט קיין פארביטערט האַרץ! א פייער ברענט אין מיר! עס ברענט אין מיר א העליש פייער אַט דאָ, זעהסט דו, אַט דאָ-אַ!

און חיה-עטעל ווייזט איהר אָן ביי זיך אויפ'ן האַרצען. רחל'ע קוקט אויף איהר פערואונדערט און צעמישט.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי, רחל'ע? דו פארשטעהסט ניט, דו קאָנסט ניט פיהלען וואָס מיר איז; מיין האַרץ איז מיר אזוי שווער, איך בין אזוי עלענד, אזוי פארוויסט, איך טראָג אזעלכע מכות, אז איך מוז דיר אַלסדינג דערצעהלען — אַלסדינג!

און חיה-עטעל דערצעהלט רחל'ען א גאנצע געשיכטע, א טרוי-עריגע מעשה, אפילו א געוועהנליכע, וואָס טרעפט זיך גאנץ אָפט ביי אירען, נאָר זעהר א טרויעריגע מעשה, ווי אזוי איהר פעטער לייב האָט זיך מיט איהר מיאום בעגאנגען, און צומיינסטען — זי, די מרשעת, די מוהמע, און ווען ניט דעם פעטער לייב'ס יונגער זון בנמין, וואָלט זי שוין לאַנג אַנטלאָפּען אין דער וועלט אריין, אָדער אין טייך אַריינגעוואָרפּען זיך. אַט דער בנמין איז געווען איהר איינציגע נחמה אויף דער וועלט; מיט איהם איז זי דאָס אויפגע-וואַכסען אינאיינעם; ער איז צו איהר געווען ווי א ברודער, ווי איין אייגענער ברודער — און צום סוף איז ער אַוועקגעפאַהרען, האָט זי איבערגעלאָזט אויף צרות, ווי א פרעמדער, גאָר ווי א ווילד-פרעמדער.

— איך פארשטעה ניט, חיה-עטעל, וואָס באַדאָרף מען דאָ אזוי איינלעגען די וועלט, ווען אפילו איין אייגענער ברודער פאַהרט אַוועק, בפרט נאָך ניט קיין אייגענער!

— אוי, רחל'ע, דו ווייסט נישט, ווי היימיש ער איז מיר געווען, ווי איינגעבאָקען אין האַרצען, טאַקי נאָר ווי איין אייגענער, נאָך

נישט פרייליך... נאָר נישקשה, עס מאַכט ניט אויס: אַ כלה דאַרף אזוי זיין. וואָס זשע? טאַנצען זאָל זי געהן?...
ווער ווייכט, וואָס ביי חיה-עטל'ען איז געווען אויף דער מחשבה, אויפ'ן האַרצען? דאָס האַרץ פון אַ אידישער טאָכטער איז אַ סוד, אַ גרויסער סוד. אַ קאַסטען, אַ פערשלאַסענער קאַסטען, און דערצו פאַסט טאַקי ניט פאַר קיין מאַנסביל אַרייַנצוקוקען אַהין — עס איז עפּים נישט קיין דרך-אַרץ...

X.

און ווייטער אַ מאָל רחל'ע.

אויף דער שאלה: „וואָס טהוט זיך ביי חיה-עטל'ען אינוועניג אין האַרצען?“ — אויף דער שאלה האָט זיך רחל'ע פערטראַכט ביי חיה-עטל'ען אויף דער חתונה. רחל'ע האָט וועגען דעם מיט קיינעם נישט גערעדט; דאָך האָט זי פערשטאַנען מיט'ן שכל און אַביסעל געפיהלט מיט'ן האַרצען, אז חיה-עטל'ען דאַרף אַצינד זיין ניט אין בעסטען, זיצענדיג מיט איהר בעשערטען, אַ ווילד־פרעמדען בחור, און ווען איהר אייגענער בנימין איז דאָרט ערגיז מיט זיין ווייב... רחל'ען האָט זיך אַפילו שטאַרק געגלוסט אַ פרעג טהון אַצינד חיה-עטל'ען, וואָס הערט זיך מיט בנימינ'ען, וואָס מאַכט ער, צי שרייבט ער ברייולעך? נאָר, צוגעגאַנגען נאָהענט צו חיה-עטל'ען און אַרייַנגעקוקט איהר אין איהר בלייך פנים אַריין און דערהערט, ווי זי זיפצט גאַנץ אָפטליך, — האָט איהר דאָס וואַרץ נישט פערטראַגען צו רעדען מיט איהר פון אַזעלכע זאַכען.

מיר קאָנען דענקען, אז דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען, וואָס זי, רחל'ע, האָט זיך פערטראַכט וועגען אַזעלכע ענינים. עס קאָן זיין, אז איין רעכטער פאַקט פונ'ם לעבען זאָל אַרויסרופען אַ סך מעהר מחשבות און אויפוועקען אַ סך מעהר געפיהלען, ווי צעהן גוטע ביכער. אמת, רחל'ע איז געווען אַ פשוט אידיש מיידעל, אַהן חכמות, נאָר קיין נאַריש מיידעל איז זי ניט

מיך ניט זעהן — נאָר איך ווייס, אז ער האָט מיך געזעהן... אַך, רחל'ע, ווי אזוי לעב איך? ווי אזוי האַלט איך דאָס אויס?
— ווי באַלד אזוי, חיה-עטעל, איז דאָך בנימין אַ גרויסער ליג'נער און איז ניט ווערטה, וואָס די ערד טראָגט איהם.
— ניין, זאָג דאָס ניט, רחל'ע, דו קענסט ניט בנימין'ען; דו ווייסט ניט, וואָס פאַר אַ דימענט דאָס איז, וואָס פאַר אַ טייער האַרץ ער האָט!... דאָס איז ער אינגאנצען שולדיג, דער פעטער לייב, דער רוצח, מיין טאטענ'ס בלוט זאָל איהם נאָר אַקעגען קומען, רכונז של עולם!
— איך זעה אַרויס, חיה-עטעל, אז ער טהוט דיר, אַפנים, גוט באַנג.

— באַנג, זאָגסט דו? איך שטאַרב, איך געה-אויס מיט די כחות — און זי זאָגט גאָר באַנג-שמאַנג!
— נו, און זי, חיה-עטעל, זי איז עפּים אַ שען ווייבעל?
— ווער זי?
— זי, בנימין'ס ווייב מיין איך.

ביי די ווערטער האָט רחל'ע דערוועהן, ווי חיה-עטעל ווערדט רויט און נאָכדעם בלייך, אַלערליי פאַרבען. רחל'ע האָט נאָך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס חיה-עטעל וויל איהר דערויף ניט ענטפערען; נאָר פיהלען האָט זי געפיהלט, אז נאָך אַ מאָל איבער-פרעגען זי דאַרף מען ניט. „מסתמא פאסט איהר ניט, אז זי מאַכט אַ שווייג; מסתמא טהוט איהר וועה, אז זי וויל דערפון ניט רעדען“...

אין אַ צייט אַרום האָט זיך רחל'ע בעגעגענט מיט חיה-עטל'ען אויף אַ חתונה, טאַקי ביי חיה-עטל'ען אויף דער חתונה. חיה-עטעל איז געווען אַ כלה, ווי אַלע כלות; געזעסען, ווי אַ כלה דאַרף זיצען, געשוויגען, געגאנגען צו דער חופה, אויף מאָרגען אויסגעשלייערט זיך, געווען אַפילו בלייכליך אויפ'ן פנים, אַביסעל ווי פערטראַכט.

אי דאָס — נאָר אַ צוויי שעה, אי דאָס — פאַר אַ גאַנצען מיין אידען, אי דאָס — איז דער חתן געווען אין איין חדר און די כלה — אינ'ם אנדערען חדר. דערפאַר אָבער האָבען זיי זיך איבערגעשריבן בען מיט בריוולעך כמעט אלע וואָך, אַ קיילעכיג יאָהר כסדר, ביז דער חתונה. אמת, אין דעם איבערשרייבעכטס — וואָס דאַרף מען דאָ לייקענען? — האָט מאָטעל שפּרייז געהאַט אַ גרויסען חלק, דען אזוי ווי דעם חתן'ס בריוולעך זענען געווען געשריבען אין דריי שפּראַך: העברעאיש, רוסיש און דייטש, דערום האָט מאָטעל שפּרייז געמוזט זעהן, אז זי, די כלה, זאָל אויך עפּיס ניט פער-שעמט ווערען. און בכדי צו בעווייזען בעשיינפערליך, אז פון מאָטעל שפּרייז'ס חדר געהען ניט אַרויס קיין מיידלעך גלאַט אזוי, ווי ביי אנדערע שרייבערס, האָט ער זיך געפלייסט, אז אין דער כלה'ס בריוולעך זאָל זיין צוגעזעצט נאָך פראַנצויזיש אויך, דאָס הייסט, פראַנצויזישע אותיות, אין וועלכע מאָטעל שפּרייז איז געווען נאָר אַ גרויסער בקי. בכלל קאָן מען זאָגען, אז אַ גאַנץ יאָהר כסדר האָבען זיך חתן-כלה געשפּילט אין כתיב וט, און נאָר דעמאָלט האָבען זיי אויפגעהערט דאָס דאָזיגע שפּיעל, ווען מען האָט זיך שוין אָנגעהויבען רעכט גרייטען צו דער חתונה.

די חתונה איז אָפּגעלאָפּען, ווי אלע אירישע חתונות; אַביסעל האָט כלה'ס צו ניט יוצא געווען, נישט לייטיש זיך אויסגעשטעלט, גאַנץ אירישליך... און אַביסעל האָט זיך חתנ'ס צו געבלאָזען, געדווערטעלט און שטילערהייד אָנגערופּען דעם מחותן מיט'ן נאָמען „דבר-אחר“, ווי ער האָט דאָס אָרענטליך פּערדיענט. נאָר גאָר נישט, עס מאַכט ניט אויס: מע מאַכט, ווי דער שטייגער, אַ כוסה, מע בעט זיך איבער, די כלה געזעגענט זיך אָפּ מיט אלע איהרע ליעבע, מע בעגלייט זי ביז אַרויס דער שטאָרט, מע קושט זיך, מע וויינט, מע פּטראַט אַרויס אַ טאָכטער — און מע פיהרט זי אוועק אַהין, צו די שוועהר-און-שוויעגער אויף קעסט.

געווען; פאר וואָס זשע זאָל זי נישט בענעמען אַ זאָך מיט איהר אייגענעם געבאָרענעם שכל? אמת, רחל'ע האָט נישט געוואוסט פון קיין העלדען, פון קיין ראָמאַנען, אָבער אַ ריין האַרץ, אַ ריין אידיש האַרץ האָט זי געהאַט; פאַר וואָס זשע זאָל זי ניט פיהלען קיין פרעמדע צרות, נישט פערשטעהן קיין פרעמדע יסורים? אין דעם פרט, קאָן מען זאָגען, איז רחל'ע מיט אַ מאָל עלטער געוואָרען אויף עטליכע יאָהר, אַ דאַנק חיה'עטל'ען מיט איהר אידישען ראָמאַן. אין יענער צייט איז שוין רחל'ע אויך געווען אַ כלה, און פון איהר חתן משה'מענדל'ען האָט זי זיך אָנגעהערט אַזעלכע שבחים מיט אַזוי פיעל מעלות, אַז זי האָט געקוקט אויף זיך, ווי אויף איינע אַ גליקליכע אין דער וועלט.

— קיין עין'הרע, אַזאַ גליק! — האָט זי געהערט פון אַלע זייטען.

— אַ שמאַלץ-גרוב! איין אָנקומעניש! רב אייזיק'נפתלי איז אַ איד אַ בעל-הבית, דער פיינסטער פון אַלע מאַזעפעווקער בעלי-בתים, און האָט איין זוהן, איין-איינציגען זוהן, און נאָך וואָס פאַר אַ זוהן. נו, אַ מזל!

און באמת איז משה'מענדעל טאַקי געווען אַ פיין בחור'על און האָט געקאָנט געפעלען יעדען: אַ וואָהלס, אַ לעבעדיגס, אַ גמרא-קעפעל, אַ שענער בעל'תנ"ך, דערצו נאָך אַ כתב-ארכה אויף עטליכע הענד, אַזוי, אַז מיט זיינע כתבים האָט זיך גאַנץ מאַזעפעווקע אַרומ-געטראָגען, און אפילו מאַטעל שפּרייט אַליין, דער „מידעלשער שריי-בער" אין סקווירע, האָט אָנגעזאַטעלט זיין רויטע נאָז מיט אַ פאַר שפאַקולען, האָט עטליכע מאָל בעטראַכט דעם חתנ'ס כתב, ווי איין עכטער מבין, און האָט מודה געווען, אַז דער חתן האָט אַ גאָלדען הענטעל, און אַז ער וועט זיך מיט דער צייט אויסשרייבען די האַנד, וועט ער, אם ירצה השם, קאָנען שרייבען.

גערעדט האָט רחל'ע מיט איהר חתן זעהר ווינציג, דען וואו איז ער געווען און וואו איז זי געווען? פון מאַזעפעווקע קיין סקווירע איז גאַנץ ווייטליך, און געזעהען האָבען זיי זיך בסך-הכל איין מאָל.

בייגעל, איך וועל ביי קיין אנדער אירינע ניט נעמען, מע זאל מיר אָנשיטען א פולע שטוב מיט גאלד — גאָט מעג איהר טאָקי העלפען! וויפיעל זי קומט נעבאָך אָפּ פון איהר מאַן דעם שכור! ווי אזוי טראָגט די ערד אויף זיך אזא נפש — פארשטעה איך נישט, נאָר אַ בזיון דאָרט דעם טאטען אויף יענער וועלט... יא, וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען? מיטטיינס געזאָגט, דער קאָפּ איז מיר אזוי פארשלאָגען... שא, אָן געהט זי שוין, די יפהפיה. מויד! וואו ביזט דו שוין געווען, מויד?

און דאָ געהט אַוועק אַ ניי צעטעל פון קללות מיט גוואַלדען פאַר דער מילך פון רחל'עס וועגען, פאַר דער ציקאָריע פון רחל'עס וועגען, פאַר דעם אַנבייסקען פון רחל'עס וועגען — הכלל, מיט רחל'ען האַלט אין איין קאָכען די גאַנצע שטוב. אפילו דער שוועהר, וואָס איז תמיד געווען פערנומען מיט זיך און מיט זיינע געשעפטען, האָט אויך שטענדיג נאָכגעקוקט נאָך איהר, נאָכגעפרעגט אויף איהר.

דאָס גאַנצע אַרומפאַדקעווען מיט'ן אַרומטאַנצען אַרום איהר איז רחל'ען, אייגענטליך, געווען אַביסעל פריקער, טאָקי אַריבער דער טבע; און דעם אמת מוז מען זאָגען, אַז רחל'ע איז געווען אַ סך ווינציגער צוגעלאָזט צו זיי, אַלס זיי צו איהר.

אַז מיר זאָגען „זיי“, מיינען מיר דאָס די שוועהר-און-שוויעגער, און משה-מענדל'ען, דעם רעכטען פאַרשוין, וואָרפען מיר אַרויס פון צעטעל, וואָרום צווישען דעם יונגען פאַרפאַלק איז געווען אַזעלכע מחזקות, וואָס מע קאָן זיי נישט אָנרופען ניט גוט, ניט שלעכט. זיי, דאָס פאַרפאַלק, האָבען צווישען זיך קיין סך נישט גערעדט, און טאָקי נישט געקאָנט רעדען: אַזא יונגערמאַן, ווי משה-מענדעל, וועט זיך ניט נעמען אַנידערזעצען אין מיטען בייטאָג אין דער היים רעדען מיט'ן ווייב, און אויף דער נאָכט, קוים זענען זיי שוין יאָ געבליבען אַ מינוט אַליין, האָט דאָס אָבער טאָקי מעהר נישט גער דויערט, ווי איין רגע: באַלד איז געקומען אָדער רב אייזיקרנפּתלי און האָט אַריינגעקוקט צו די קינדער, אָדער עס האָט אָנגעטראָגען

XI.

און וויעדער א מאָל רחל'ע.

דאָרט, ביי שוועהר-און-שוויעגער, האָט זיך אָנגעהויבען פאַר רחל'ען אַ נייע וועלט. ווי אַ שנור, און איין-איינציגע שנור, און אַ גערטענע שנור, האָבען זי אַלע גיך ליעב געקריגען און מע האָט זי אָפּגעהיט, געפאַנקעוועט, געבלאָזען דאָס אָרט פאַר איהר. און ווער שמועסט די שוויגענער, דוואָס-ימלכה, וואָס האָט קוים דערלעכט אַזא נחת, האָט פשוט דאָס לעבען אוועקגעלעגט צוליב איהר: נאָר „רחל'ע און רחל'ע!“ וואו ערגיז אַ פעט שטיקעל פלייש, אַ מאָר כעדיג ביינרעל, אַ געשמאַקע זאָך — אַלץ רחל'ען. גאַנץ פריה, רחל'ע האָט נאָר-וואָס געעפּענט די אויגען — אַהא, דאָס קריגעל ציקאַרע שטעהט שוין אויפ'ן טיש, און דוואָס-ימלכה, וואָס איז, אייגענטליך, אַ פערנומענע, אַ מאַרק-אירינע, דרעהט זיך אַרום און זעהט, אַז די שנור זאָל האָבען אַלץ צו דער צייט.

— וואָס דאַרפט איהר זיך מטריח זיין, שוויגענער?

— נישקשה, טרינק, רחל'ע, עס, רחל'ע!

אין אַנדערס מאָל זעהט רחל'ע, ווי די שוויגענער לויפט פון מאַרק אָהן אַ נשמה און פאַלט-אַריין אין קיך מיט קול-קולות אויף די מענשען, שעלט און קאַרעניעט, גלייך ווי מע וואָלט זי דאָרט געקוילעט.

— וואָס איז, שוויגענער? — פרעגט זי רחל'ע.

— איך האָב געמיינט, דו ביזט שוין לאַנג אויפגעשטאַנען, און די מילך שטעהט און זיט און זיט — זידען זאָל, רבוננו של עולם, מיין מויד'ס פאַרע — און איך לויף, איך ווייס וואו איך בין אין דער וועלט? אין קלייט איז, קיין עין-הרע, איין ענגשאַפט — מע זאָל נאָר באַהיט ווערען, און ער, מיין דאָליע, שטעהט די הענט פאַרלעגט אַרונטער, ווי אַ מחותן! איך בעט איהם רחמים: נעם טראָגאוועק אַהיים אָט אַ צוויי פרישע בייגעל! טאָמער ווילסט דו עסען — עס, רחל'ע, גוטע בייגעל, איך קויף תמיד ביי לייציכען

הנאה האָבען, אז מע זאָל איהם נאָכגען כסדר, אומעדום, פיס-טריט, אָפּבלאָזען יעדען אָרט, וואו ער שטעלט אַ פוס, צעהלען זיינע טריט, אַכטונג געבען אויף יעדען ביסען, אויף יעדען שלונג, הענגען איבער איהם, ווען ער זיצט, זיצען איבער איהם, ווען ער שלאָפט — מיט איינעם וואָרט, מע זאָל האַלטען זיין לעבען אינ-גאַנצען אין פרעמדע הענד און איהם ניט איבערלאָזען גאַרנישט... אין אזא טרויעריגער לאַגע האָט זיך געפונען רחל'ע אין יענער צייט, וואָס עס קומט-פאַר די דאָזיגע געשיכטע. רחל'ע האָט נישט געהאַט אַפילו פאַר וועמען זיך צו קלאָגען. איהרע פאָטער און מוטער האָבען זי געהאַלטען פאַר איינע אַ גליקליכע, און זייערע בריעף צו איהר זענען תמיד געווען פול מיט נחת, מיט תענוג און מיט ברכות צו גאָט ברוך-הוא, וואָס ער האָט זיי אזוי בעגליקט. און איהרע בריעף צו זיי זענען אויך געווען אָנגעפילט מיט „ברכה והצלחה“, מיט „נחת און פערגעניגען“, מיט „ברוך-השם“ און מיט „הלואי אויף ווייטער ניט ערגער“, און האָבען זיך שטענדיג אויס-געלאָזט מיט „גליק און פריידען“ און „פרייליכע הערצער אָמן סלח“.

טיעף אין האַרצען האָט זי געטראָגען אַ פערדראָס אויף משה-מענדל'ען, למאַי ער האָט זיך געהאַלטען ווייטליך פון איהר און עפּים אזוי ווי העכער פון איהר, עפּים ניט איהר גלייכען, ווי דער שטייגער איז פון אַ אידישען יונגעמאַנטשיק אַ תבשיט; ער קאָן זיך ניט אַראָפּלאָזען אזוי נידעריג צום ווייב, עס קומט ביי איהם אויס עפּים נישט גלאַט, זעהר פריקרע... אינוועניג אין האַרצען אָבער האָט זי משה-מענדעל גאָר נישט פיינט געהאַט; פערקעהרט, ער איז איהר געווען געטריי, זעהר געטריי, טאַקי מיט איין אמת, גאַנץ בתמימות. איינמאָל איז רחל'ע עפּים חרוב געוואָרען און איז געלעגען אַ פאַר טאָג צו בעט; דעמאָלט איז משה-מענדעל נישט אָפּגעטראָטען פון איהר די גאַנצע צייט, געזיפצט, געהאַט יסורים, אויסגעגאַנגען באמת מיט אַלע כחות.

— אַ צערבעלייחיים! — האָט ער געזאָגט צו דער מוטער און אויף זיינע אויגען זענען געווען טרערען. — מע דאַרף רופען דעם

דוואַס־מלכה'ן מיט א קריגעל, מיט א טעפעל, מיט א גלאָז, אָדער מיט א שאָל.

— אַט נעם אויף א ציקאוועסט, רחל'ע, און פאַרזוך אַט דעם איינגעמאַכטם.

— וועה איז מיר! איך האָב דאָך שוין א מאָל הונדערט פאַר-זוכט אַט דעם איינגעמאַכטם, שוויגענער!

— ס'א גראַם! געה שוין געה, קינד, וואָס דו רעדסט! אַט דעם איינגעמאַכטם האָסט דו נאָך אפילו נישט אָנגעקוקט אין די אויגען.

און רחל'ע נעמט וויעדער א מאָל פערזוכען דעם איינגעמאַכטם, וואָס קריכט איהר שוין פון האַלז.

— א דונער איז מיר, רחל'ע, ביזט דאָך פאַרחליאַנעט געוואָרען! טהו א קוק אביסעל, ווי א מענטש עסט! פון וואָס דו לעבסט — ווייס איך נישט. כלעבען, מע וועט דיר דערזעהן עמיצער פון סקווירע, וועט מען דאָס מיך א קאפּ אַנשעלטען: א שענע שוויי-גער — א געשוויר איהר אין דער לעבער! — וועט מען זאָגען. — פיין אויסגעהאָרעוועט א שנור — א שטריק איהר אויפ'ן האַלז! וועה איז מיר, עס האָטש עפּים פון יוצא וועגען!

— לאָזט מיך, איך בעט אייך, צורוה, שוויגענער! איך בין זאַט, הלאַזי ביז מיין לעבען.

— נו, טהו מיר צוליעב, טאָכטער! מע טהוט צוליעב א מאָל א שוויגענער אויך; עלעהיי איך בין א מאַמע. נעם האָטש איין פּיצעל און טהו מיר נישט אָן קיין יסורים!

און רחל'ע וואַרגט זיך מיט נאָך א שטיקעל און מיט נאָך א שטיקעל, און עס ווערד איהר נמאס אזא לעבען, האָטש זי ווייסט גאַנץ גוט, אז מע איז איהר געטריי, איבערגעגעבען ביז לעצט, און לאָז זי זאָגען, אז זי וויל דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל, בעקומט זי דאָס: וואָס הייסט, ס'איז א תירוץ? רחל'ע וויל — דאַרף עס זיין! נאָר א מענש איז ניט קיין אַכס, ניט קיין גאַנז, וואָס זאָל צו-פריערען זיין נאָר מיט גוט האָדעווען. א מענש קאָן ווינציג-וואָס

— איך קוק?

— ווער דען קוקט?...?

רחל'ע דרעהט זיך אויס מיט דעם פנים צו דער וואנז, און משה-מענדעל נעמט דאָס בערדעל אין די צייהן אַרײַן און קוקט אויף רחל'ען לאַנגלאַנג און זיפצט, ביז זי דרעהט-אויס דעם קאָפּ צו איהם און האַפט איהם, ווי ער קוקט אויף איהר און זיפצט.

— וואָס איז, משה-מענדעל?

— וואָס „וואָס איז“?

— וואָס זיפצסט דו אזוי?

— ווער זיפצט?

— דו זיפצסט.

— איך זיפּע?

— ווען דען זיפצט?...?

און דאָס פאַרפאַלק ווערד וויעדער אַנשוויגען. משה-מענדעל רוקט זיך צו נאָך נעהענטער, הוסט זיך אויס און וויל עפּים אָנ-הויבען צו רעדען.

— הערסט דו, רחל'ע, איך מײַן עס אַקעגען דעם, וואָס דו

זאָגסט...

פּלוצים עפענט זיך די טיר און דוואָס-ימלכה לויפט אַרײַן

מיט אַ ליאַרם:

— וואָס זשע? איך האָב נישט געוואוסט פריהער, אז די

אינדיקעס וועלען צעברעכען וואו ס'איז דאָ ערגיץ אַ שאַל אָדער

אַ טעלער? אינדיקעס האָט זיך איהם פאַרגלוקט אין מיטען דרי-

נען!... וואָס מאַכסט דו עפּים, רחל'ע? דו ווייסט, וואָס איך

וועל דיר זאָגען? מיר דאַכט, אז ביי דיר איז די „סיניע“ (קדחת);

איך זעה, אז ס'איז ביי דיר אַ מין „סיניע“. איך האָב דיר גע-

זאָגט — שטעה ניט אין דרויסען אָהן אַ שאַל! שטעה ניט אין

דרויסען אָהן אַ שאַל! איך האָב וויעדער געשיקט צו יקותיאל דעם

רופא. אייזיקנפּתלי אַלײַן איז זיך דורכגעגאַנגען צו יקותיאל'ען.

רופא אָדער דעם פּעלדשער. איך קאָן דאָס גאָר נישט צוועהן, ווי זי ליגט נעבאָך אין אַ העליש פייער — אַ צערב-עלי-חיים!

אויפ'ן דריטען טאָג איז רחל'ען גרינגער געוואָרען. משה-מענדל דעל איז דאָך נישט אָפּגעטרעטען פון איהר, און אָט דאָ, ויצענדיג ביי איהר צוקאָפּענס, האָט משה-מענדל געהאַט אַ גוטע געלעגענהייט אַביסעל צו פערברענגען און שמועסען מיט זיין שענער לייע-בער רחל'ען. דערצו האָבען זיי ביידע השק געהאַט — מע מוז דעם אמת זאָגען. משה-מענדל האָט זיך צוגעזעצט צו איהר גאָנץ נאָהענט, אזוי נאָהענט, אז איהר שענער קאָפּ, וואָס איז געווען נאָר האַלב צוגעדעקט מיט אַ ווייס טיכעלע, איז געווען כמעט ביי איהם אויף די הענד... רחל'ע האָט אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען אויף משה-מענדל'ען און האָט געוואַרט, טאָמער וועט ער איהר עפּים זאָגען. משה-מענדל האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען אַראָפּ. נאָר אז זי האָט אויסגעדראהט דעם קאָפּ צום פענסטער, האָט ער אויף איהר געקוקט, און אז זי האָט אויף איהם אַ קוק געטהאָן, האָט ער אויסגעדראהט דעם קאָפּ צום פענסטער. און אזוי האָבען זיי זיך איבערגעוואָרפען מיט אויגען אַ היבש שטיקעל צייט אָהן ווערטער. אינ'ם גאַנצען יאָהר נאָך דער חתונה האָט דאָס דאָזיגע פּאַראָפּלע געהאַט אַצינד אַ געלעגענהייט צו שמועסען צווישען זיך, נאָר זיי האָבען זיך נישט געקאָנט איינשטעלען און האָבען נישט געוואוסט, ווי אזוי אָנצוהויבען עפּים אַ שמועס. רחל'ע, אַלס ווייבעל, האָט געהאַט רעכט צו וואַרטען, ביז ער וועט עפּים זאָגען, און ער, משה-מענדל, אַלס פיינער יונגערמאַן, האָט געוואַרט, ביז זי וועט עפּים זאָגען — און דערווייל האָבען זיי ביידע געשוויגען, דורכוואַרפענדיג זיך מיט די אויגען.

— וואָס איז, משה-מענדל?

— וואָס „וואָס איז“?

— וואָס קוקסט דו?

— ווער קוקט?

— דו קוקסט.

רחל'ע אָבער לעבט גאָרניט: זי עסט און טרינקט, פערזוכט צוואַנציג מאָל אַ טאָג דער שוויגענער'ס אייגענעמאכטס, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, געהט זיך נישט צענויף מיט קיינעם, מחמת רב אייזיק-נפתלי'ס שנור קאָן זיך נישט צענויפקומען „אַבי-מיט-וועמען“, און „אַביווער“ וועט זיך נישט צענויפקומען מיט אייזיק-נפתלי'ס שנור, וואָרום דער אַביווער האַלט זיך פיעל לוי-טישער און רייכער און שענער פון אייזיק-נפתלי'ן, און אייזיק-נפתלי האַלט זיך לייטישער און רייכער פון אלע מאַזעפעווקער בעלי-בתים — און אזוי ציהט זיך רחל'ע איהרע יאָהר און טעג, ווי אין געפענגעניש: וויעדער געגעסען, וויעדער געשלאָפּען, וויעדער דאָס קריגעל קאווע, וויעדער די ליכעב שוויגענער מיט'ן אייג-געמאכטס, און אזוי ווייטער, אַ גאַנץ יאָהר כסדר.

XII.

רחל'ע זינגט ליעדלעך.

אָט אין דער לאַגע האָט זיך געפונען אונזער רחל'ע אין יענער צייט, ווען מיר האָבען זי געזעהן ביי חיים-בנציון'ס טאָכטער אויף דער חתונה, צום שליער-וואַרמעס, שטעהענדיג אין דרויסען ביי דער טיר און בעטראַכטענדיג דעם מאַזעפעווקער מאַרק מיט די קלייטען, מיט די סעדיכעס, מיט דעם וואָגען, מיט די אומגעלומד פערטע אַכסען און מיט'ן שייגעצעל מיט דעם גרויסען היטעל. אָט אין דער לאַגע האָט זיך געפונען אונזער שטענע רחל'ע אין יענער צייט, ווען זי האָט צום ערשטען מאָל דערהערט דאָס זעל-טענע שפיעלען פונ'ם געוויסען סמטעמפעניו.

הערען שפיעלען האָט רחל'ע ליעב געהאַט — אוי, האָט זי דאָס ליעב געהאַט! כליזמר איז פון תמיד אָן געווען ביי איהר דאָס חיות; האָט זי געהערט ערגיץ זינגען אָדער שפיעלען אַ נייעס, האָט זי דאָס תיכף איבערגענומען און איבערגעזונגען אויף איהר שענער, גלאַטער שטימע. דערפון האָבען איהרע עלטערען גענוג

— למאי, שווייגער? עס וועט איבערגעהן; עס איז ביי מיר אזא איבערגאנג.

— ביי דיר איז אלסדינג איין איבערגאנג. א שטען איבערגאנג! געה שוין געה, קינד, וואָס דו רעדסט! מע דאַרף זיך אָביסעל צוועצען...

און דוואָס־מלכה רוקט זיך צו אַ בענקעל צום בעט און זעצט זיך אַנידער.

— ווייסט דו וואָס, מאַמע? — רופט זיך אָן פּלוצים משה־מענדעל. — ווייסט דו וואָס? דו געה בעסער אין קלייט אַריין און איך וועל שוין זיצען אָט דאָ.

און זיינע אויגען האָבען זיך בענגעגענט מיט רחל'עס אויגען, און ער האָט איבערגעלייענט אין זיי: „אוי, האָסט דו, משה־מענדעל, צוגעטראָפּען!“

— ווייס איך וואָס דו רעדסט! — ענטפּערט איהם דוואָס־מלכה און רוקט זיך צו נאָך נעהענטער צום בעט. — נאָ דיר נאָר אין קלייט! וואָס האָב איך דאָרט אָנגעוואָרען? די גרויסע פּדיונות די היינטיגע, משטיינס געזאָגט! איך פאַרגין זיי אַלע מיינע שונאים מיט'ן גאַנצען האַרצען!... געה דו בעסער, משה־מענדעל, צו מיר אין ספּאַלנע און לעג זיך צו אויפ'ן טאַטענ'ס בעטעל שלאָפּען. דו ביזט דאָך אַ גאַנצע נאכט ניט געשלאָפּען!

און אָט אזוי לעבט זיך אָפּ דאָס גליקליכע, נאָר דאָס געפּענ־טעטע פּאַרפּאַלק, אויף אַלעם גרייטען, נאָר אָהן אַ פּרייער מינוט, אונטער דער בעשטענדיגער אָפּעקע פון גוטע פּאַטער־און־מוטער, פון געטרייע שוועהר־און־שווייגער — און נישט דער מאַן און נישט דאָס ווייב מאַכען דערפון איין עסק; נישט ער און נישט זי זענען דאָס מזכיר איינס פאַר'ן אַנדערען. נאָר משה־מענדל'ען איז נאָך ווי עס איז: ער קוקט־אַריין אין אַ ספר, מישט זיך אַריין אין דעם פּאַטער'ס געשעפּטען, האָט זיך זיינע יונגעלייט, מיט וועלכע ער טהוט אַמאָל אַ שטיעף אין שוהל אָדער אין מאַרק; מיט איינעם דוואָרט, משה־מענדעל לעבט ווי עס איז.

געמאכט, אז זי האָט זיך גאָר פּערגעסען, וואָס זי איז, און האָט זיך צעזונגען, ווי אַמאָל, צעלאָזט גאָר אויפ'ן אַלמען שטייגער, ווי מיידעלעוויוז. רחל'ע האָט גאָר פּערגעסען, אז די שוויעגער איז דאָ אין שטוב און הערט יעדעס וואָרט, ווי אזוי זי זינגט:

אוי, אָט דאָרט, אָט דאָרט,
אוי, אויף יענעם אָרט
שטעהען טייבעלעך צוויי — צוויי!
זיי שמועסען זיך, זיי קושען זיך...
גאָר וואָס פאַר אַ טענה האָבען זיי?
זיי קושען זיך און שמועסען זיך...

— אוי, אַ דונער איז מיר! נאָ דיר גאָר! — האָט רחל'ע אויס-געשריגען און האָט זיך אַ חאַפּ געטהאָן, דערוועגן פּלוצים די שוויעגער.

— נישקשה, נישקשה, ווייס איך! — האָט זי די שוויעגער בערוהיגט און האָט זיך געמאכט תמ'עוואטע, שמאַרענדיג מיט דער נאָז און אַריינקוקענדיג אין אַ סלאָי אַיינגעמאכטס. — זעהסט דו, רחל'ע, איך האָב מורא, אז די אַגרעסען אונזערע זאָלען ניט אָנ-הויבען צוקערען; איך האָב שוין פאַר-א-יגאָהרען געהאַט אזא פּסק: העכער אַ האַלבער פּוד אַיינגעמאכטס איז פאַרפאַלען געוואָרען אָט אזוי...

און ווער רעדט, פאַר משה'מענדל'ען וואָלט זי ניט געזונגען פאַר קיין געלד: עס קומט אויס עפּים משונה-נאַריש און זעכר פּריקער — נעמען עפענען אַ מויל פאַר'ן מאַן אין די אויגען און זינגען... עס קאָן זיין, אז משה'מענדעל וואָלט זיך ניט אָפּגעזאָגט און וואָלט אפשר אַ גרויסער בעל'ן געווען דערויף. ער האָט זי גע-הערט אַ פאַר מאָל אַ זינג טהון און ווייסט, אז איהר קול איז צוקער-זיס. גאָר וואָס פאַר אַ פנים וואָלט ער געהאַט פאַר זיך אַליין, אז ער זאָל זיך פּלוצים אַנידערזעצן אין דער היים — הערען דאָס ווייב זינגען ליעדלעך? אַ שענע עובדא פאַר אַ לייטישען יונגענ-

אָנגעקוועלט און געזאָגט: „א מאַנסבילשער קאַפּ אויף איהר; א מערכה, וואָס זי איז געבאָרען געוואָרען א נקבה, ווען ניט — וואָלט זי געסמאלעט א וועלט“...

עס ווייזט אויס, אז איהרע עלטערען האָבען דוקא יאָ פער-שטאַנען, אז עס ליגט אין זייער טאָכטער עפּיס א כח, עפּיס אזא מין זאך, וואָס מיר אין היינטיגע צייטען רופען-אָן טאַלאַנט; נאָר זיי, רחל'עס עלטערען, אין יענער צייט, האָט זיך אויסגעוויזען, אז דער כח איהרער פון איבערנעמען א זאך און איבערזינגען דאָס — ליגט ביי איהר אין קאַפּ, ווייל זי האָט א מאַנסבילשען קאַפּ. דער קאַפּ שפּיעלט ביי אונז, אירען, די גרעסטע ראָלע, מעהר אַלס אַלע צוויי-הונדערט-אַכט-און-פערציג אברים. א קאַפּ, א קעפעלע! — אַט דאָס איז ביי אונז דער עיקר אַנטיק. נאָר ווי אזוי די מעשה איז, ביז פופצע-הונדערט-כצען יאָהר האָט רחל'ע געזונגען, ווי א פריי פּויגעלע: וואו ערגיץ א חזנ'יש שטיקעל, א „נקדישך“, א „כבקרית“, אזוי אויך א חסיד'ישער ניגון, כל-זמר-שטיק אַלערליי, — האָט רחל'ע אויסגעזונגען אויף איהר ציכטיג קול, וואָס איז געווען א מחיה נפשות צו הערען. נאָר קוים איז זי א כלה געוואָרען, אזוי האָט איהר די מאַמע געזאָגט:

— פּע, גענוג, טאָכטער, דיר צו טערעלייקען. וועסט קומען צום שוועהר-און-שוויעגער אויף קעסט און וועסט זיך נאָר פּלוצים אנדערזעצען ברימבלען — א שענעם פנים פאַר לייטען!
רחל'ע, פערשטעהט זיך, האָט פערשטאַנען, אז ס'איז ניט לייטיש, האָט זי געפאָלגט און האָט אויפגעהערט צו זינגען... נאָר לחלוטין אויפהערען צו זינגען האָט זי ניט אויפגעהערט, דען עס פלעגט זיך ביי איהר אַליין, אָהן איהר ווילען, אַרויסחאַפּען א גע-זאנג, פון רגילות, אפנים, און וואָס איז זי שולדיג, אז עס זינגט זיך פאָרט?... אז מע זעהט, פון וואַנען דאָס וואַסער לויפט, קאָן מען דאָס נאָך פערשטעלען, אָבער אז מע זעהט ניט, מע ווייסט ניט, פון וואַנען עס נעמט זיך — וואָס קאָן מען טהון?... ניט נאָר כלה'ווייז, אפילו שוין נאָך דער חתונה האָט זיך איהר עטליכע מאָל

— וואָס איז דיר, רחל'ע, דו בענגסט אַהיים?
 — אַך, ניין, שוועגער! גלאַט אזוי... — ענטפערט רחל'ע
 שמיכלענדיג און ווישט-אויס די טרערען.

XIII.

רחל'ע האָט שוין דאָס גוטע בריוועל.

מיר האָבען איבערגעלאָזט רחל'ען כּשעת דעם „שלייער-וואַר-
 מעס“ שטעהן ביי דער טיר און קוקען אויפ'ן גרויסען מאַרק-פּלאַץ
 פון דער שטאָרט מאַזעפּעווקע, פּערטיעפּט אין איהרע מחשבות,
 פון וועלכע מיר האָבען אויבען געשמועסט. די מחשבות איהרע
 זענען אָבער גיך איבערגעריסען געוואָרען דורך אונזער וואָהלען
 יונג — סטעמפעניו'ן.

דער דאָזיגער פיינער בחור, וואָס האָט געוואָרפּען איין אויג
 אויף רחל'ען, האָט גוט בעמערקט, ווי זי איז אַרויסגעגאַנגען פונ'ם
 טיש, האָט ער אַביסעל צוגעוואַרט און איז אויך אַרויסגעגאַנגען,
 און האָט זיך געשטעלט אין דרויסען ביי דער טיר, און האָט תּיכּף
 פּערבונדען מיט רחל'ען אַ שמועס וועגען זיין שטאָרט מאַזעפּעווקע
 און וועגען איהר שטאָרט סקווירע, וועלכע ער האָט גוט געקענט
 מיט אַלע בריקלעך, מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך, אויסגעטונקען,
 ווי מע זאָגט; און פון דער שטאָרט יעהופּעץ האָט ער מיט איהר גע-
 רעדט; ער האָט געהערט, אז זי איז אַמאָל געווען אין יעהופּעץ.
 רחל'ע האָט איהם געענטפּערט איין וואָרט איבער צעהן.

— וואָס איז די מעשה — האָט זי סטעמפעניו אַ פּרעג גע-
 טהאָן — וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט אייך קיינמאָל ניט
 געהן אויפ'ן שפּאַציער, ניט שבת, ניט יום-טוב? איהר זענט שוין
 דאָ כּמעט אַ יאָהר, העכער אַ יאָהר, און מע זעהט אייך נאָך ניט

מאנטשיק! עס זאל זיך מאכען על פי מקרה זי הערען — מ'היב־
תיתי... און עס פלעגט זיך אמאל מאכען, נאָר זעהר זעלטען; דע-
מאלט פלעגט משה־מענדעל בלייבען שטעהן, זיך גוט אָנהערען און
נאָכדעם געבען אַ הוסט, צו בעוויווען, אז ער קומט כלומרשט ערשט
אָן, און זיך אַריינקומען אין שטוב אַריין כלא ידע...

אָט אזוי האָט זיך אָפגעלעבט רחל'ע אַ קיילעכיג יאָהר, איינע
אַליין, צווישען גוטע געטרייע לייט, איבערגעגעבענע ביז לעצט,
און מע קאָן ניט זאָגען, אז ס'איז איהר געווען גוט, און מע קאָן
ניט זאָגען, אז ס'איז איהר געווען שלעכט. זי האָט זיך געפיהלט
צווישען אייגענע פרעמד, צווישען אייגענע עלענד, צווישען גוטע,
טרייע — פערלאָזט, זיצענדיג אזוי פערזאָרגט איבער איין אַרבייט,
איין אויסנייהעכסט, פלעגט זיך רחל'ע, ווי איהר שטייגער איז,
אונטערוינגען, און פלוצים פלעגט זי אָננעמען אַ האַרצקלעזמעניש
און עס האָט זי געצויגען אַהין, דאָרט, וואו זי האָט פערכראַכט
איהרע קינדער־יאָהרען.

געפלוויגען, געפלוויגען

די גילדענע פויגעל

איבער אלע ימ'ען;

לאָזט זשע געריסען,

גילדענע פויגעל,

מיין לייעבער, האַרציגער מאַמען!

געפלוויגען, געפלוויגען

די גילדענע פויגעל

איבער אלע טייכען;

לאָזט זשע געריסען,

גילדענע פויגעל,

מיין לייעבער, האַרציגען טאָטען...

דוואַסי־מלכה האָט לייעב געהאַט גאַנץ אָפט אונטער־גנבה'נען
זיך אויף די שפיץ־פינגער און אונטערהערען זיך וועגען וואָס זינגט
די שוור.

רעדט, און רחל'ע האָט זיך דערווייל אַרויסגערעהט און איז אַרויף געקומען צוריק אין שטוב אַרײַן צו דער כלה. מיר האָבען נאָך אויבען געזאָגט, אז סטעמפעניו האָט געקאָנט רעדען; מיר דאַרפֿען דערצעהלען נאָך אַ מעלה פון איהם, היינו: אויף צו רעדען מיט אַלטע ווייבער, פלאַפּלען, פעררעדען זיי די צייַהן, ווען מע בעדאַרף, האָט מען איהם אויך ניט בעדאַרפט פיקען די צונג; ער האָט געקאָנט די מלאכה גוט. „א געלערענטע מכשפה — זאָגט די וועלט — איז ערגער, ווי אַ געבאַרענע“. סטעמפעניו איז אין זיין אַרבייט געווען אַ חריף; ער איז דורכגעגאַנגען אַ גוטען חדר, ווי מיר וועלען זעהן ווייטער.

„א העזה אַביסעל! — האָט זיך רחל'ע געטראַכט אין האַרצען. — זאָגען מיר, אז איך זאָל, למען השם, זיין שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאַס! למען השם? אַנדערש וויל ער ניט? אַ השגה אַביסעל! דאָס קאָן נאָר אַ כליזמר!“...

מיט אַזעלכע בייזע מחשבות איז רחל'ע געקומען צוריק פון דער חתונה, און אז עס איז געקומען דער ליבערער שבת-קודש, אז דער שוועהר און די שוויגער און אויך משה-מנדעל האָבען זיך געלעגט רוהען און קלויבען אַביסעל ענג-שבת פונ'ם זיסען שלאָף, פון וועלכען אידען האַלטען נאָר אַ וועלט פון כמה וכמה יאָהרען, — דעמאָלט האָט זיך רחל'ע, ווי איהר שטייגער איז, געזעצט איינע אַליין ביי'ם פענסטער און האָט געקוקט אויף דער גאַס אַרויס, צו ברומענדיג זיך אַ לייעדעלע אונטער דער נאָז. דאָרט, אויף דער גאַס, האָט זי דערזעהן, ווי אַלע שבת, אויסגעצוואָנגענע מיידלעך, מיט רויטע און מיט בלויע סטיינגעלעך אין די צעפּ, מיט רויטע, געלע, גרינע, מאָדנע קליידלעך און מיט הענטשקעלעך און מיט נייע גלאַנצ-צענדיגע שיך אויף סקרײַפקעס. דאָס געהען זיי אַהין, „אויפֿן שפּאַר ציער“, אויף דער באַרדיטשעווער גאַס. דאָרט וועלען זיי ווײַזען, איינע די אַנדערע, זייערע רויטע, בלויע סטיינגעלעך, מיט זייערע רויטע, געלע, גרינע קליידלעך. דאָרט וועלען זיי האַפּען אַ קוק פון דער ווייטענס, פערבייגעהענדיג, ווי דער מנהג איז ביי אונז, אויף

אויף דער באַרדיטשעווער גאָס! און פאַרקלויבען האָט איהר זיך אַזוי ווייט, אין עק שטאָדט, און איך האָב גאָר ניט געוואוסט, אז איהר זענט היע... ערשט נעכטען בין איך געוואָהר געוואָרען, ווען איך האָב אייך דערזעהן... איך האָב נאָך נעכטען געוואָלט מיט אייך אַביסעל רעדען, קאָן מען ניט... איהר ווייסט דען נישט אונד זערע אידישע שטערמלעך? באַלד הויבט מען אָן צו רעדען, מע נעמט אין די מיילער אַרײַן... געהט זיך דורך, פאַלגט מיר, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאָס... דאָרט איז די גאַנצע שטאָדט... למען השם, הערט איהר? למען השם, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאָס!

רחל'ע האָט איהם קיין צייט ניט געהאַט צו ענטפערען, דען איהר געטרייע טוועגער דוואָסי-מלכה האָט בעמערקט, אז די שנור איז ניטאָ ביי'ם טיש, איז זי געלאָפּען זי זוכען, און אַזוי האָט זי געטראָפּען שטעהן אין דרויסען ביי דער טיר מיט סטעמפעניו', האָט זי זיך אין פּלוג אַביסעלע פּערוואַנדערט: „וואָס עפּיס אין מיטען דרינען אָט דאָ מיט איהם?“ נאָר סטעמפעניו, וואָס איז בכלל געווען אַ מזיק און אַ גרויסער בריה אין אַזעלכע ענינים, האָט זיך תיכף גענומען צו דוואָסי-מלכה'ן מיט די דאָזיגע ווערטער: — מיר שמועסען דאָ מכת דער חתונה, מכת דעם רבינ'ס חתונה אין סקווירע... אַייער שנור איז נאָך דעמאָלט געווען אַ קינד, ווען איך האָב געשפּיעלט אויף דעם רבינ'ס חתונה. זי געדענקט ניט דעם רבינ'ס חתונה...

— עס פאַרשטעהט זיך, ווי קומט צו איהר דאָס געדענקען? — האָט איהם דוואָסי-מלכה געענטפערט. — איך געדענק אָבער גוט. איך בין דעמאָלט געווען מיט מיין מאַן, און האָבען גענעכטיגט אין פעלד, — אַזאָ איין ענגשאַפּט איז דעמאָלט געווען אין שטערמלעך. — וואָס ווייסט איהר דאָס ענגשאַפּט דעמאָלט! איך וועל אייך דערזעהלען שענערס... — האָט איהר סטעמפעניו געענטפערט און האָט פּערבונדען מיט דוואָסי-מלכה'ן אַ לאַנגען שמועס מכת פיעל פּערשיעדענע ענינים, און אַזוי האָט ער זיך מיט איהר פּער-

— איהר האָט מיך ניט געפאָלגט און זענט נישט אַרויסגע-
גאַנגען אויף דער באַרדיטשעווער גאַס? איך האָב אויף אַייך אומ-
זיסט אַרויסגעקוקט... איך האָב... אין... נאָט לייענט I...

און סטעמפעניו האָט איבערגעגעבען רחל'ען אַ צענויפגעלעג-
טען בויגען פאַפיער און איז גיך פערשוואונדען געוואָרען פון איהרע
אויגען.

רחל'ע האָט לאַנג, לאַנג געהאַלטען דעם בויגען פאַפיער אין
איהרע הענד, ניט געוואוסט, וואָס צו טהון דערמיט, און ניט פער-
שטאַנען, וואָס דאָס בעדייט, „מיט וואָס עסט מען דאָס?“... אַז די
ערשטע איבערראַשונג איז איבערגעגאַנגען, האָט זי צענומען אַ גרוי-
סען בויגען נאָטען-פאַפיער און האָט דערזעהן גרויסע אותיות, אויף
פשוט אידיש געשריבען, מיט אַ סך גרייזען.

„מיין ליבשטיר איינגיל פין הומיל ווען איה האָב דיין
„לעחטיק שטאַלד דערזעהן איז מער געוואָרין לעחטיק אָן
„מיינע ביידה עייגין אין אַ לעחטיק פייאר טיט מיין האַרץ
„פרענין פין גרייט ליבשעווט צי דיר מיין נעשאַמע וואָת דיר
„נע הומיל עייגין האָבין מעח מיר דיין שיינ לעחטיק שטאַלד
„צי זעה גוצויען פין דער אורשטיר שאַ ביסד מיין לייבין פין
„מיין לייבין פין מיין האַרץ מיין זיילי אין טי ניט שלאָפען אין
„האַלים דיר זייהין אָן דיר דאָח די לעחטיקי זין פינסטיר אין
„מיינע עייגין אָב דעה ליב ווי מיין זיס לייבין אין חשטאַרב
„מיר אַלי עיווערים דעה טאָמיד זייהין פאַר מייני עייגין
„אין דעה טאָמיד ליבין אין מיר דיר טאָמיד לייבין דען דעה
„אויף אימער ליבענדיר וואָת גייט אויט נאָח דייני טרייט אין
„טיט דעה פין ווייטן קישין דייני שייני עייגין

סטעמפעניו“.

די בחורים'לעך, אויף די שענע בחורים'לעך מיט די קארטענע קא-
פאטקעלעך, מיט די לאנגע הויזלעך און מיט די גלאנצענדיגע דאש-
קעס (קאזיראקלעך) פון די שבת'דיגע קארטוואלעך. דאָרט וועלען
זיי מיט גרויס צניעות אַראָפּלאָזען די אויגען, און די בעקלעך ווע-
לען ביי זיי ווערען רויטליך פאַר חרפה, און די הערצלעך... מיט
איינעם וואָרט, דאָרט וועט זיין חירגעלעבט!

רחל'ע ווייסט דאָס גאנץ גוט. פאַר וואָס זאָל זי דאָס ניט ווי-
סען? זי איז דאָך אויך אַמאָל געווען אַ מיידעל מיט רויטע און
בלויע סטיינגעלעך אין די צעפּ, און האָט אויך געשפּאַציערט מיט
אַ סך מיידלעך שבת בייטאָג אויף דער גאָס. אָבער איצט?
רחל'ע קוקט זיך אַרום. אלע שלאָפען און חראָפען געשמאַק.
אלע! נאָר זי אליין זיצט דאָ, ווי צווישען טוידטע, ווי צווישען
אמת'ע מתים. זי שפּאַרט אָן איהר קאָפּ אויף די הענד און פער-
טראַכט זיך און דערמאָנט זיך אַיין אלט ליעדעלע, וואָס זי האָט
געזונגען אַמאָל, מיידעלעווייז:

איינע אליין,
עלענדר, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אליין.
עלענדר, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

— גוט שבת!...

רחל'ע האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָט דערזעהן...
סטעמפעניו'ן.

— אַ גוט שבת! זאָג איך.

„וואָס איז דאָס? ! ווי קומט ער אַהער?“ — האָט רחל'ע גע-
וואָלט פרעגען און אָפּטרעטען פונ'ם פענסטער.

— גוט שבת, גוט יאָהר! — האָט זי איהם געענטפערט און
איז געוואָרען רויט, ווי אַ צוויק.

גדלות, האַלב אויף כליזמר־לשון: „זעהט איהר, ממזרים, אַט דער פֿיטיוקעל וועט מיר געבען פֿאַפּע אויף דער עלטער. נישקשה, איך מעג זיך אויף איהם פֿאַרלאָזען“.

דעם אַלטען בערעל באַס איז אָבער נישט בעשערט געווען אויף דער עלטער צו זעהן ביי זיך זיין געליעבטען זוהן. סטעמפעניו האָט זיך צו פופצעהן יאָהר אַוועקגעלאָזט, מיט אַ דרייערעל אין בייטעלע און מיט איין אַלטער, צעבראָכענער פיעדעל אונטער'ן פֿאַדעלעק, וואַנדערען אויף דער וועלט. ער האָט זיך אויסגעוואַלגערט וואו איהר ווילט, אין אַ כּך שטערט און שטעדטלעך, צווישען פיעל פער-שיעדענע קאָמפּאָניעס כליזמר. מעהר ווי אַ האַלב יאָהר האָט זיך סטעמפעניו נישט געקאָנט האַלטען אויף איין אָרט. עס האָט איהם אַלץ געצויגען ווייטער און ווייטער: פון מאַזעפּעווקע קיין סטעפּעווקע, פון סטעפּעווקע קיין קאַרעץ, פון קאַרעץ קיין באַלטע, פון באַלטע קיין אַלט־קאָנסטאַנטין און פון דאָרטען קיין באַרדי־טשעוו, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז אַרעס. און פון אַרעס האָט ער זיך אַוועקגעלאָזט צוריק — וויעדער וואַנדערען איבער קליינע שטעדטלעך, וואו מע קאָן זיך לאָזען הערען, האָבען אַ נאָך מען, זיך קונה שם זיין. און עס איז טאַקי אַזוי געווען: אין יעדען אָרט, וואוהין סטעמפעניו איז געקומען, האָט מען שוין געהערט פון איהם פריהער. אידען האָבען געהערט, אַז עס פֿאַהרט אַרום אויף דער וועלט אַ געוויסער סטעמפעניו, וואָס מיט זיין שפיעלען לאָזט זיך, אויס די וועלט. דעריבער איז גרינג צו פערשטעהן דעם רעש, וואָס עס איז געוואָרען אין יעדער שטאָרט, וואוהין סטעמפעניו איז געקומען מיט זיין קאַפּעליע. דען סטעמפעניו, פערשטעהט איהר, האָט צו אַכצעהן יאָהר שוין געהאַט איין אייגענע קאָמפּאָניע, און איז אַרומגעפֿאַהרען און האָט געשפיעלט נאָר אויף געוויסע, רייכע חתונות, און אַזוי מיט דער צייט האָט סטעמפעניו אַוועקגעלעגט אַלע אַנדערע קאָמפּאָניעס, ווי, למשל, די „קאַנאַטאַפּער כליזמר“, וואָס האָבען אויך גענוג גע'שט'ט, די „סמיי-לער“, די „וויניצער“, די „שאַראַגראַדער“ און

XIV.

פון דער "בת-מלכה" צוריק צום "בן-מלך".

לאָמיר איבערלאָזען די "בת-מלכה" און זיך אומקעהרען צום "בן-מלך". מיר וועלען פערבויגען רחל'ען און שמועסען מכת סטעמד פעניו'ן.

אמת, דאָס דאָזיגע בריוועל פון סטעמפעניו'ן, וואָס איז אויבען געקאָפירט אות באות, איז נישט אזוי קונציג, נאָר וואָס קאָן מען העלפען? סטעמפעניו איז אורדאי געווען א העלד, א שענער יונג-גאטש, א ימח-שמו'ניק א גוטער, נאָר קיין שרייבער איז ער ניט געווען. געהט כאַטש עפּים! זיין האַטער, עליו השלום, בערעל באַס, אז ער האָט דערזעהן, ווי סטעמפעניו האָט חשק צו שפּיעלען און לערנען וויל ער ניט קיין וואָרט, האַטש בראָט איהם, האַטש ברען איהם, האָט ער איהם ניד גענומען צו דער מלאכה און האָט איהם פריהער אויסגעפרובט אויף אלע כלים, ביז ער איז געבליבען שטעהן מיט דער פיעדעל, און בערעל באַס, וואָס האָט געהאט חוץ סטעמפעניו'ן נאָך קינדער מוזיקאנטען, האָט געזאָגט בפירוש, אז אין איהם, אין סטעמפעניו'ן, געפינט זיך ציין אָדער פונ'ם זיידען, רב שמואל'קע טראַמייט (וואָס האָט זיך פערזענליך געקענט מיט'ן גרויסען פיעדלער פאָנאָני), אזוי, אז צו צוועלף יאָהר האָט שוין סטעמפעניו געקאָנט "בעזעצען" א כלה און טאָקי אָפּשפּיעלען א גאנצע חתונה. דערפאַר האָט איהם בערעל באַס בעסער לייעב געהאט פון אלע קינדער, וואָס זענען געגאנגען ביי איהם אָפּגעריסען, אָפּגעשליסען, אָדער פשוט נאָקעט און באַרפּיס. און האַטש בערעל באַס איז געווען א שטרענגער קאמאנדיר און פלעגט שלעפען סטעמד פעניו'ן פאַר'ן אויהער, אָדער אזוי הרג'ענען, שלאָגען, ממית'ען, ברעכען די ביינער, דאָך איז סטעמפעניו געווען ביי איהם דער אַנטיק, א ציערונג, א גאנצער מאַיאָנטעק אויף דער עלטער. בערעל האָט אלעמען אָנגעוויזען אויף סטעמפעניו'ן און האָט געזאָגט מיט

מתנות. מיט איינעם וואָרט, ער האָט זיך אויסגעשטעלט מעשה מענש, גאָר לייטיש.

— הערט איהר? — האָבען די כליזמר'קעס נאָכדעם גערעדט צווישען זיך. — הערט איהר? א אידישע נשמה טאָר מען נישט שאַצען.

נאָר מעהר ווי ביי אַלע האָט סטעמפעניו געפונען הן אין די שוואַרצע אָדער בלויע אויגען פון די כליזמר'ס טעכטער, די מיידלעך, צו וועלכע ער האָט זיך אומעדום גע'שדכנ'ט. און ווען ער האָט געשוואָרען דעם כליזמר'ס טאָכטער, אז ער איז אין איהר איינגעליעבט ביז לעצט, האָט איהר איהם געמעגט גלויבען: בשעת מעשה איז ער באמת געווען אין איהר איינגעליעבט (צום מיינסטען, זענען ביי די כליזמר שטענע טעכטער), נאָר קוים איז סטעמפעניו אַריבערגעפאָהרען איבער דער ראָגאָטקע, אזוי איז זיין לייעבע פערשוואונדען געוואָרען מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך. און געקומען אין דער צווייטער שטאָדט, האָט ער זיך וויעדער באַלד איינגעליעבט אין אַ דאָרטיגען כליזמר'ס טאָכטער; וויעדער געשוואָרען, געהאַפּט די ערד, אז ער לייעבט זי, אז ער עקט זיך, געשענקט מתנות, אָפּגעזעגענט זיך, אוועקגעפאָהרען — און וויעדער די אייר גענע מעשה...

מע קאָן נישט זאָגען, אז אזעלכע לייעבעס האָבען זיך אויסגעלאָזט תמיד אָהן אַ וויסטען סוף, — געוועהנליך, פאַר איהר, פאַר דער כלה... דאָס איז אמת, אז פיעל פון זיינע געליעבטע האָבען נישט פערגעסען אין סטעמפעניו'ן מיט זיין געביין און האָבען חתונה גע'האַט פאַר אַנדערע כליזמר. נאָר עטליכע, זעהר איינגעשפּאַרטע מיידלעך, האָבען זיך אזוי איינגעגלויבט אין דעם דאָזיגען ימח' שמו'ניק, אז ער וועט קומען, נישט היינט — איז מאָרגען, נישט מאָרגען — איז איבערמאָרגען, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען צו טריקענען און אויסגעהן, ווי אַ ליכט. אין דער צייט, ווען סטעמפעניו האָט ערגיץ בסוד, אין אַ פינסטער הייזעל, זיך געקושט מיט אַ כליזמר'ס טאָכטער, אין דער אייגענער מינוט איז געלעגען נישט איינע פון

נאך פיעל בעריהמטע קאמפאניעס, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען אויף דער וועלט.

עס פערשטעהט זיך, אז קיין גוטע פריינד האָט זיך סטעמפעניו ניט געקויפט, דערפאר, וואָס ער האָט אַרויסגעריסען דעם בעסטען ביסען פון די כליזמר'ס מויל, און מע פלעגט אָנווינשעווען גענוג צרות מיט שלעק אויף זיין קאָפּ. נאָר אין די אויגען האָט מען איהם גע'חנפ'עט, און אין האַרצען האָט מען אויך געהאַט גענוג אָפּשיי פאַר איהם. יעדער כליזמר האָט געוואוסט אינוועניג, ביי זיך אין האַרצען, אז קוים נעמט סטעמפעניו דאָס פיעדעלע אין האַנד אַריין, אזוי מעגען שוין אַלע כליזמר זיך לעגען שלאָפען.

די חברה כליזמר, דארפט איהר וויסען, האָבען פון תמיד אָן לייעב גוזמאות. ביי זיי געפינט איהר ספורי-מעשיות, וואונדערליכע ערצעהלונגען, לעגענדעס אָהן אַ שיעור. אויף סטעמפעניו'ן האָבען זיי דערצעהלט אין יעדען אָרט שרעקליכע גוזמאות, און אויף זיין פיעדעלע האָט מען געזאָגט, אז עס וואַכסט פון פאָגאָני'ן אַליין. אז מע האָט דערהערט, אז סטעמפעניו דאַרף אָנקומען מיט זיין „קאפּעליע“, האָבען איהם די שטאַדט-כליזמר, געוועהנליך, גענוג אָנגעשאַלטען, און ווער שמועסט זייערע ווייבער האָבען פשוט גע-רעגענט מיט קללות, מע זאָל גאָר בעהיט ווערען.

— אַ גאנץ קיילעכיק יאָהר, מע דארט, מע קווארט, מע באָרגט מע משכונ'ט, מע עסט פון זיך די הויט. וואָס איז? ראש-חודש אלוף וועט זיין אַ חתונה ביי'ם נגיד. צום סוף קומט אַ רוח, אַ שלים-מזל פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, אַ סטעמפעניו, און רייסט אַרויס דעם ביסען פון די צייהן, פאַרחאַפט זאָל ער נאָר ווערען!... נאָר קיין אמת'ע שונאים האָט זיך סטעמפעניו ניט געקויפט אין ערגיץ. ער איז געווען אַ גוט ברודערעל ביז גאָר: אָפּגעשפיעלט די חתונה, האָט ער זיך צענויפגעקאמפאניעט מיט דער חברה שטאַדט-כליזמר און געלאָזט מאַכען אַ וואַרעמעס מיט דער ברייטער האַנד, נישט געקאָרגט קיין שנאָפּס, פיין אונטערגעלעכט, זיך שען צעצאָהלט, און פאַר'ן אוועקפאַהרען צעטיילט דעם קליינוואַרג

חתן, און אז עס איז געקומען די צייט פון אוועקפאָהרען, האָט איהם דאָס שוואַרצע מיידעל (פריידעל האָט מען זי גערופען) געזאָגט, אז ער זאָל ניט מאַכען קיין שהיות און שרייבען תנאים, ווי דער מנהג איז. סטעמפעניו, וואָס איז דערצו נאָך נישט געוואָהנט גע-וואָרען, האָט זיך אַביסעל געקווינקעלט, געדרעהט מיט דער צונג אַהין — אַהער, נאָר עס האָט איהם נישט געהאַלפּען קיין רבונ-של-עולם. פריידעל איז געווען אַ מיידעל אַ קאָזאַק און האָט איהם גענומען אין די הענדר אַרײַן נאָר קיין מעשה ניט, אזוי, אז ער האָט זיך ניט געקאָנט אויסדרעהען פון איהר, און עס איז געווען דאָס קנס-מאָל אין אַ מזל'דיגער שעה. חברה בלייזמר האָבען לכבוד דעם געדיהמטען חתן געמאַכט אַ היבשען קנאַק, און ביי'ם פיערלער אין שטוב איז געווען ששון ושמחה דריי טאָג כסדר, ביז דער ליכער חתן מיט אַלע ליכעכע געסט זענען זיך אוועקגעפאָהרען אין דער אַנ-דערער שטאָדט, אין דער דריטער, און אזוי ווייטער.

געוועהנליך, האָט סטעמפעניו באַלד פּערגעסען אין דער גאַנ-צער חתונה מיט די תנאים, מיט דעם שוואַרצען מיידעל, מיט אַלע מיט אַיין אַנדער, און האָט זיך געטהאָן זיינס, דאָס הייסט, גע-פיהרט זיינע ליכעכע אין אַלע שטעט, ווי ער איז געוואָהנט גע-ווען. און אזוי איז ער זיך געפאָהרען פון שטאָדט צו שטאָדט מיט זיין קאַפעליע — חתונות שפּיעלען, און האָט זיך געלעבט אַ גוטען טאָג. נאָר פּלוצים... עס איז ניטאָ קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט! אַלץ איז ביז אַ צייט. אויף סטעמפעניו'ן איז אויך גע-קומען די צייט, אַ בייזער שלאַק האָט איהם געטראָפּען און אַ צרה. אַ משולחת האָט זיך אויף זיינע יונגע יאָהרען גענומען! הערט אַיין אומגליק:

געשפּיעלט אזוי איינמאָל אַ חתונה אין אַ קליין שטעטעל, ערגיץ אין מאַלאַראַסיע, און געהאַלטען סאַמע אין מיטען אַ ליכעכע מיט הערשקע דעם פלייטער'ס טאָכטער (אַ גאַנץ שען מיידעל), און סטעמפעניו האָט איהר צוגעזאָגט, אז ער וועט זי געוויס נעמען, — איז אַריינגעקומען מעכטשי פייקלער מיט'ן שלעפּעריגען פנים און

זיינע כלות מיט'ן פנים אראפ, בעוויינענדיג זייער פינסטער מזל, וואָס זייער „געליעבטער האָט זיי פּערגעסען, פּערלאָזט און טהוט זיי גאָר ניט דערמאָנען“...

אָט אַזעלכע אומגליקליכע כלות האָט סטעמפּעניו געלאָזט כמעט אין יעדער שטאָרט, וואו ער איז דורכגעפּאָהרען מיט זיין קאָמפּאָניע. נאָר ניט שטענדיג גילט די הצלחה; עס מאַכט זיך אַמאָל — מע טרעפט אָן אויף אַ שלאַק, האָט מען דעמאָלט צו זינגען און צו זאָגען. סטעמפּעניו'ן האָט געטראָפּען איין אומגליק, וואָס ער האָט זיך גאָר אויף אַזעלכעס ניט געריכט: ער האָט געמוזט חתונה האָבען, האָטש עס האָט זיך איהם שטארק ניט געוואָלט חתונה האָבען!

XV.

סטעמפּעניו פּערשליינערט זיך גאָר אומגעריכט.

ויהי היום איז סטעמפּעניו געקומען מיט זיין קאפּעליע קיין מאַזעפּעווקע און האָט אָפּגעשפּיעלט דריי חתונות מיט אַ מאָל, בשותפות מיט די שטאָרט-כלי-זמר, וואָס זענען צוגעשטאַנען צו איהם מיט הזקת-טענות און האָבען איהם פּערשוואָרען, אַז באַם לאו, וועט איהם חברה ברעכען די ביינער. און זיי וואָלטען עס זעהר שטען מקיים געווען, ווען סטעמפּעניו, וואָס האָט געהאַט בכלל אַ גוט האַרץ, זאָל ניט געווען מרוצה ווערען אויף שותפות.

אַזוי ווי פון איין חתונה ביז דער אַנדערער האָט געדויערט אַ פּאָר טאָג, און סטעמפּעניו האָט דערווייל ניט געהאַט וואָס צו טהון, האָט ער זיך דערווייל בעקענט מיט ישעיה'קע דעם פּיערלער'ס טאָכטער, אַ פיין מיידעל פון אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג, אַ שוואַרצס און אַ גראַבס, און ער האָט זיך אין איהר רעכט איינגעליעבט, ווי דער שטייגער איז ביי איהם געווען: געקושט, גע-האַלט, געליובעט, געקויפט מתנות, קוצעניר-מוצעניו, גאָר מעשה-

— פון מיינעטוועגען, לאַמיר געהן, — האָט איהם פריידעל געענטפערט.

און סטעמפעניו האָט געהאפט אויף זיך דעם אויבערראַק מיט'ן שטעקלעך אין דער האַנד און האָט זיך געמאַכט אַ שפּאַציער מיט פריידעל דער שוואַרצער איבער דער שטאָדט. סטעמפעניו האָט זיך אַרומגעקוקט, צי קיינער הערט ניט זייער שמועס, און האָט זיך געווענדט צו איהר שוין מיט מעהר שטאַרקייט:

— זאָג מיר נאָר, איך בעט דיר, וואָס הייסט דאָס?

— וואָס הייסט „וואָס הייסט דאָס“?

— אָט דאָס, וואָס דו ביזט אַהער געקומען.

— ס'אָ גראַם! קוק איהם אָן, קלאַמפערשט ווייסט ער ניט, מאַכט זיך גע'פּגראַט.

— הערסט דו, פריידעל? — האָט איהר סטעמפעניו שוין מיט האַרץ געזאָגט. — הערסט דו, פריידעל? איך האָב פיינט, אַז מע מאַכט מיט מיר אַזעלכע מחזקות! איך פרעג דיר, וואָס טהוסט דו דאָ, און דו טרייבסט מיט מיר קאַטאַוועסלעך?

פריידעל האָט אַ גלאַנץ געטהאָן מיט'ן פייערעל פון איהרע גריינע אויגען אויף סטעמפעניו'ן, און פערוואָרפען מיט די הענד איהרע לאַנגע שוואַרצע צעפּ אַרונטער, האָט זי זיך געווענדט צו סטעמפעניו'ן אויך ערנסט:

— וואָס איך טהו דאָ, ווילסט דו וויסען? איך בין געקומען צו דיר, סטעמפעניו! האָסט אונז ביים קנס-מאַל געזאָגט, אַז נישט מעהר ווי אין צוויי וואָכען אַרום שרייבסט דו אונז אַריין אַ בריוועל מכּה דער חתונה אָפּשטעלען; מיר האָבען געוואַרט און געוואַרט העכער צוויי חדשים און האָבען דערזעהן, אַז פון דיר איז נישט קיין שום ידיעה, האָבען מיר זיך מיישב געווען און האָר בען זיך געלאָזט אויף דער וועלט צו זוכען דעם נעכטיגען טאָג, און אַזוי זענען מיר אויסגעווען וואו די וועלט האָט איין עק, ביז קוים. קוים מיט צרות, גאָט האָט אונז געהאַלפּען און מיר...

האָט אַ וואונק געטהאָן אויף סטעמפעניו'ן און אַ מורקע געטהאָן
אונטער דער נאָז אויף כליומר-לשון:

— געהט, סטעמפעניו, דאָרט אין הויז ווארט אויף אייך אַ
שעכטעל.

— אַ מיידעל? וואָסער אַ מיידעל?

— אַ שוואַרץ מיידעל מיט גרינע אויגען.

און סטעמפעניו האָט זיך געלאָזט אין הויז אַריין און האָט
דערזעהן דאָס שוואַרצע מיידעל, ישעיה'קע דעם פיעדלער'ס טאָכ-
טער, זיין כלה פריידעל!

— וואָס קוקסט דו מיך אָן, סטעמפעניו? האָסט מיך נישט
דערקענט? איאָ? זעה נאָר, ווי ער פינטעלט מיט די אויגען און
קוקט זיך צו! דאָס בין איך, סטעמפעניו, איך, פריידעל, דיין
בלה פריידעל, ישעיה'קע דעם פיעדלער'ס טאָכטער.

— האָ? איך ווייס, וואָס דען? איך ווייס ניט? איך ווייס!

איך ווייס! נאָר ווי קומסט דו אַהער? פון וואַנען?

— ווי קום איך אַהער? מיט די פיס, סטעמפעניו, מיט די
פיס. קוים דערפרעגט אַהער, צו הערשקע דעם פלייטיסט, פון
וואַנען, פרעגסט דו? פון דער היים קום איך אָן.

— נו, וואָס הערט זיך? ווען ביזט דו פון דער היים?

— וואָס זאָל זיך הערען, סטעמפעניו? ניטאָ קיין נייעס. ווען
בין איך פון דער היים? פון דער היים בין איך, אַפנים, אזוי
גרויס, ווי אַ וואָך זעכס אָדער זיעבען. מיר זענען אויסגעווען וואו
דו ווילסט. וואוהין מיר קומען צו פאָהרען, זאָגט מען אונז: גע-
ווען און אוועקגעפאָהרען ווייטער. קוים, קוים מיט צרות געטראָפּען
אויפ'ן אמת'ען וועג... נו, וואָס מאַכסט דו עפּיס, סטעמפעניו?

— האָ? איך? גאָרניט! וואָס זאָל איך מאַכען? קום, פריי-

דעל, וואָס שטעהען מיר דאָ? — האָט ער צו איהר געזאָגט, דער-
זעהען, אַז חברה כליומר הויבען זיך אָן קלויבען אַרום זיי און
בעטראַכטען דאָס שוואַרצע מיידעל מיט די גרויסע שוואַרצע צעפּ
און מיט די גרינע אויגען.

א גוטער בטבע, האָסט אַ ווייך האַרץ, ביזט אַ פאַרשוינ איינער צווישען צעהן טויזענד, שפּיעלסט אויסגעצייכענט אויפ'ן פּיעדעל און קאָנסט געבן אַ ווייב ברויט, — דערפאַר וויל איך דיר, און דער פאַר וועל איך פאַר דיר חתונה האָבען, און טאַקי גיך! און דאָס, וואָס דו שפּאַרסט זיך, איז אומזיכט, אַרויסגעוואָרפּען דיין טרחת, סטעמפעניו, גלויב מיר, בויג זיך אָן צו מיר אַהער, איך וועל דיר זאָגען אַ סוד...

און פריידעל די שוואַרצע האָט איינגערוימט סטעמפעניו'ן אַ כּוד אין אויהער, און סטעמפעניו איז פּערציטערט געוואָרען מיט אַלע אברים. ער איז געבליבען שטעהן, ווי אַ לעהמענער גולם, אין מיטען וועג, נישט געקאָנט עפענען קיין מויל אַ וואָרט אויסצורעדן. און דאָ איז אָנגעקומען מעכטי פייקלער מיט דעם רויטען קאָפּ און האָט איהם געזאָגט, אז מע רופט איהם צום נגיד פונ'ם שטערטעל בעשטעלען אַ חתונה. סטעמפעניו האָט זיך מיט אַ וואונק אָפּגעזעגענט מיט פריידל'ען און האָט אויסגערעדט מיט אַ זיפּ:

— מיר וועלען זיך נאָך זעהן, פריידעל!

— ס'א שאלה אביסעל, אויב מיר וועלען זיך זעהן! — האָט איהם פריידעל געענטפערט און האָט זיך גאנץ צופריעדען אָפּגעשיידט פון איהר ליבען חתן סטעמפעניו.

די אַלע, וואָס האָבען אין יענער צייט געזעהן סטעמפעניו'ן אויף דער חתונה, האָבען זיך שטאַרק פּערוואונדערט אויף זיין בלאַס פנים, מיט זיין אָפּגעלאָזטקייט: גאָר ניט דער סטעמפעניו, וואָס פריהער, אַ שענערען לענט מען אין אין דער ערד אַריין! עס איז אָפּגענומען געוואָרען זיין פרייליכקייט מיט זיין ברען, ווי מיט די הענד. יא, סטעמפעניו האָט געפיהלט, אז דאָס איז אַיין עק צו זיין זיס לעבען פון אַ פריי פויגעלע, אז דאָס נעמט ער אויף זיך אַ יאָך אויפ'ן האַלז אויף תמיד, אויף אייביג, אַדיע, ליכטיגער זומער-אַבענד מיט אַ ווייטען שפּאַציער הינטער דער שטאָרט מיט'ן כלי-

— זאג מיר נאָר, פריידעל, ווער זענען די „מיר“? עפּים זאָגסט
 דו אַלץ מיר זענען געפאָהרען. מיר זענען געקומען...
 — מיר ביידע. דאָס הייסט: איך און מיין מאַמע.
 — דיין מאַמע? — האָט סטעמפּעניו אויסגעשריגען און האָט
 זיך אָפּגעשטעלט אַ דערשלאָגענער. — דיין מאַמע? וואָס האָט
 זי דאָ צו טהון?
 — שאַ, וואָס שרייסט דו אזוי, סטעמפּעניו? וואָס דען, אַליין
 האָסט דו געמיינט? אַ מיידעל פאָהרט ניט אַליין. אַ שענע זאָך,
 בלעבען!
 — יאָ, אָבער וואָס קעהר זי זיך אָן מיט מיר, די מאַמע דייך
 גע? — האָט זי סטעמפּעניו געפרעגט, אומקעהרענדיג זיך צוריק
 מיט איהר.
 — אַ מחותנת'טע, סטעמפּעניו, אַ מחותנת'טע קעהר זי זיך
 מיט דיר אָן, און שפּעטער וועט זי זיך דיר אָנקעהרען אַ שוויגענער.
 — דו מיינסט טאַקי, אַפּניב, איין אמת, פריידעל, חתונה האָט
 בען פאַר מיר?
 — נו, און דו, סטעמפּעניו, מיינסט דאָס אויף קאַטאַוועס?
 — נאַרישקייטען!
 — פאַר וואָס נאַרישקייטען?
 — אָט אזוי. איך האָב עס אַפילו נישט אין זינען אין דער
 לינקער פּיאַטע.
 פריידעל איז געבליבען שטעהן אַ מינוט און האָט אַ קוק גע-
 טהאָן סטעמפּעניו'ן אין די אויגען אַריין. נאָכדעם האָט זי זיך
 צורומגעקוקט אויף אַלע זייטען און האָט זיך שטילערהייד גע-
 ווענדט צו סטעמפּעניו'ן מיט די ווערמער:
 — הער נאָר אויס, סטעמפּעניו! מיין ניט, אַז דו האָסט אָנ-
 געטראָפּען אויף אַ ניונקעלע, וואָס ווייסט ניט, ווער עס האָט זי
 געשלייערט. איך קען דיר גאַנץ גוט, סטעמפּעניו! איך ווייס, אַז
 דו ביזט אַ היבשער שאַרלאַטאַן, האָסט ליעב כלות אַלע וואָך אַ
 נייע. נאָר עס מאַכט ניט אויס, אַלץ ביו אַ צייט, נישקשה... ביזט

און סטעמפעניו האָט זיך דאָ בעזעצט מיט זיין קאָמפּאָניע, ווי אַ שטענדיגער, אויף איין אָרט.

— שוין, אויס, אויס אַרומשלעפען זיך! גענוג, סטעמפעניו, גע-רייזט איבער דער וועלט, גענוג! — אזוי האָט פריידעל געזאָגט צו איהר מאַן, וואָס איז אינגאנצען געווען איהרער, און וואָס זי האָט געוואָלט האָט זי מיט איהם אויסגעפיהרט, און דוקא מיט גוטען.

נאָך דער חתונה האָט זיך אָנגעהויבען ביי סטעמפעניו'ן אַ ניי לעבען, גאָר אַ שפּאַנגעל-ניי לעבען. גייענדיג איז ביי זיך סטעמפעניו געווען נאָר בחור'ווייז; קוים אָבער האָט ער נאָר חתונה געהאַט און איז אַריין צו פריידעל'ען אין די הענט, אזוי האָט ער אָנגעוואָר-רען אינגאנצען זיין שטאַרקייט, אינגאנצען זיין מוט, דעם גאַנ-צען גלאַנץ. ביי זיך אין שטוב האָט סטעמפעניו ניט געהאַט קיין ברעקעל דעה.

— דו האָב אין זינען דיינס, דיין עסק איז די קאפּעליע מיט די חתונות, צו וואָס טויג דיר געלט, נארעלע? — אזוי האָט צו איהם פריידעל געזאָגט, צוגענומען ביי איהם וואו ער האָט פערדיענט ערגיץ אַ גראַשען.

אויף געלט איז פריידעל געווען זעהר זשעדנע. זי איז אויסגע-וואכסען ביי זעהר אַרעמע עלטערען און האָט כמעט קיינמאָל ניט געזעהען קיין גראַשען אין די אויגען. מיידעלווייז פלעגט איהר אָנקומען אַ סטיינגעלע אָדער אַ קעמעלע זעהר שווער, מיט ביטערע טרערען. ביז פופצעהן יאָהר איז פריידעל געגאנגען באַרפּיס, גע-ווען אַ ניאנקע דער מוטער ביי די קלענערע קינדער, געחאַפט קלעפּ גענוג אי פון דער מוטער, אי פון דעם פאָטער, ישעיה'קע דעם פיער-לער, וואָס האָט לייעב געהאַט דעם טרונק. געגעסען האָט זי קדחת, מלובש איז זי געווען, ווי עס איז אָנגעשטאַנען צו די באַרפּיסע פּיס, און נאָר פורים פלעגט איהר אַריינפאלען עטליכע קאָפּיקעס פונ'ם שלח-מנות, וואָס זי פלעגט טראָגען אין פרעמדע הייזער; די עט-ליכע גראַשען פלעגט זי בעהאַלטען ווייטרווייט אין בוזעם, בכדי די מאַמע זאָל ביי איהר ניט אויסנארען, און אזוי פלעגט זי שלאָפען

זמר'ס טעכטערעל! אדיע, לאנגע שמעקענדיגע צעפ, צעלאָזטע האָר, גרויסע קארע אויגען! אדיע, זיכערנע לבנה!...
אמת, סטעמפעניו האָט זיך נאָך אביסעל געאַמפערט, געוואָר-
פען, ווי אַ פיש אין דער נעץ, מיט די לעצטע כוחות, געפרובט אַלע
מיטלען, נאָר עס האָט איהם געהאַלפּען, ווי אַ טוידטען באַנקעס.
פריידעל מיט איהר מוטער זענען געשטאַנען אַקעגען איהם, ווי
אַט יענע מתים, וואָס קומען צו אונז ביינאַכט אין חלום און שלע-
פען אונז צום בית-דין של מעלה אָפּגעבען דין וחשבון... און איבער-
הויפט האָט ער געציטערט פאַר איהר, פאַר דער מחותנת'טע, וואָס
האָט צענויפגעשנירעוועט דאָס שוואַרצע פיסקעלע, ווי מיט אַ
בענדעלע, נאָר דאָס פנים האָט איהר אַזוי געפיערט, אַז זי איז
געווען גרייט אַלע מינוט אַרויפחאַפּען זיך אויף סטעמפעניו'ן, ווי
אַ ווילדע קאַץ, און אַרויסרייסען איהם ביידע אויגען, ווען ניט
פריידעל, וואָס האָט זי די גאַנצע צייט אַיינגעהאַלטען.
— טשעפע ניט, מאַמע, וועסט נאָך קאַלי מאַכען. דו קוק נאָר
און שווייג, דו היט איהם נאָר די טריט, ער זאָל זיך ניט אויסריי-
סען פון אונזערע הענט. עס וועט זיין רעכט, מאַמע, סטעמפעניו
איז מיינער, ער איז מיינער!...

XVI.

שמשון הגבור ביי דליל'ה'ן אויפ'ן שוים.

פריידעל האָט זיך פער'עקשנ'ט און האָט אויסגעפיהרט איהרם:
זי האָט חתונה געהאַט פאַר סטעמפעניו'ן כדת משה וישראל און
האָט איהם גיך אַריינגענומען אין די לאַפּקעס אַריין גאָר אויף אַיין
אַנדער אופן. אביסעל האָט איהר צוגעהאַלפּען די מאַמע איהרע,
וואָס זי האָט קוים דערלעבט דעם נחת צו ווערען אַ שוויעגער, און
סטעמפעניו האָט פערזוכט דעם טעם פון גיהנם און האָט זיך נישט
געאַרט. דאָס פאַרפאָלק איז אַריבערגעפאָהרען קיין מאַזעפּעווקע.

— וואָס פראטעסט דו אזוי? — האָט זי סטעמפעניו געפרעגט, בעמערקט איהרע תנועות.

— וועסט אלץ וועלען וויסען, וועסט דו גיך אלט ווערען. לאָז דיר ניט אַהרען, סטעמפעניו! — האָט איהם פריידעל געענטפערט מיט אַ שמייבעלע, און האָט זיך געטהאָן איהרס, אָפגעשפאָרט, אָפגעריסען פונ'ם מאַרק, פונ'ם קלייטעל און פון דער יאטקע, מיט'ן וואַרמעס אויסגעקומען, ווי מיט קרעפעל-פלייש, אָפּטמאָל ניט דער געסען, ניט דערטרונקען, און זיך אלץ צענויפגעשלאָגען אַ קערבעל אום אַ קערבעל, ביסלעכווייז, אז עס האָט זיך צענויפגעשלאָגען היבשע עטליכע גילדען, האָט זי אָנגעהויבען צו מאַכען הלואות אויף אַ משכון און נעמען פראָצענט; דאָס ערשטע מאָל גלאַט אזוי, דורך אַ צופאַל, וואָס אַ שכנה האָט ביי איהר געבעטען אַ גמילות-חסד און פריידעל האָט איהר אַ טובה געטהאָן — פאַר וואָס דען ניט? — און נאָכדעם, אז פריידעל האָט דערוועהן, אז דאָס געלד וואַכסט גאָר, אז פון איין קערבעל ווערד מיט דער צייט צוויי, האָט זי אָנגעד הויבען מיט איהר ביסעל קאפיטאַל צו מאַכען עסקים, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז זי איז געוואָרען פשוט אַ „וואַכערניצע“ מיט אלע חן-גריבעלעך פון דער דאָזיגער פראָפעסיע, מיט וועלכער אַ גרויסער טייל פון אונזערע נגידים, צווישען אונז רעדענדיג, פערנעמען זיך און האַבען דאָס גאָר ניט פיינט...

מערקווירדיג! ווי קומט עס צו פריידעלן אזא חשק צו קלוי-בען געלד? נישט ביי איהר טאטען, ישעיה'קע פיעדלער, נישט ביי קיינעם פון אלע בעקאנטע כליוזמר, האָט זי דאָס געקאָנט זעהן. וואו וועט איהר דען געפינען אַ גלייכען צו דער חברה כליוזמר, מע זאָל זיך אזוי נישט אומקוקען אויף קיין גראַשען, עס זאָל אזוי זיין אַ קערבעל הפקר, פשוט ווי די בלאָטע? די אירישע כליוזמר — און ווער שמועסט אין יענע יאהרען — קאָן מען גלייכען צו אַ מין צייגנינער, אַ בעזונדער פאָלק, מיט אַ בעזונדערען זשאַרגאָן, מיט גאָר בעזונדערע גענג; די דאָזיגע חברה האָט שטענדיג געלעבט אַ גוטע שעה, תמיד איז געווען פורים, פרייליך, לעבעדיג, תמיד נע-

מיט'ן ביסעל מיניג ביז פסח, און אויף יום־טוב קויפען זיך פאר דעם א סטיינגעלע אָדער א קעמעלע. און אזוי איז פריידעל גער וואכסען ביז אכצעהן יאָהר, ביז זי איז פלוצים אויסגעוואַכסען א הויכע, א שענע, א געזונדע מויד — א כלה־מויד! אז פריידעל איז א כלה געוואָרען פאר סטעמפעניו', האָט זי אַליין ניט געוואוסט וואָס פאַר א גליק עס האָט זי געטראָפען. נאָר די מאמע, וואָס האָט דאָס דוקא יאָ פערשטאַנען, האָט מיט איהר וועגען דעם גער נוג אַיינגע'טענה'ט, אז זי זאָל וויסען, אז איהר חתן איז א גאָלד־שפינער, נאָר א גרויסער שאַרלאַטאַן, וואָס דאָס קערבעל איז ביי איהם א ממזר, לכן זאָל זי זיך ניט לאָזען שפּייען אין דער קאשע און זאָל האָבען ביי איהם א דעה אין אַלץ, אזוי ווי זי, די מאמע האָט א דעה ביי'ם טאטען, ישעיה'קע דעם פיעדלער...

אז פריידעל האָט חתונה געהאַט פאר סטעמפעניו', האָט זי ניט פערגעסען, וואָס די מאמע האָט איהר אָנגעזאָגט, און האָט ביסלעכווייז, מיט שכל, אָנגעהויבען לעהרנען מיט'ן מאַן הלכות „ווייב“, אז א ווייב דאַרף וויסען אַלץ, וואָס ביי'ם מאַן טהוט זיך, אז א ווייב איז ניט קיין פרעמדע, אז א אירישע טאָכטער איז ניט קיין „פּאָליובאָוניצע“, — ניין, עס איז זיין בלוט און פלייש, זי איז ער און ער איז זי. הכלל, ער דאַרף וויסען, ער דאַרף פיהלען, אז ער האָט א ווייב...

אז פריידעל איז געוואָרען אַליין א בעל־הבית'טע פאר זיך און האָט דערזעהן אַלע מאָל א ניי קערבעל, וואָס סטעמפעניו פער־דיענט אזוי אָפט, האָט זי זיך א וואָרף געטהאָן אויף די קערבלעך, ווי א הונגער־גער, אז ער דערזעהט עפּים א מאכל. נאָר עס איז איהר אָבער דאָס געלד ניט אַיינגעגאַנגען. פריידעל האָט זיך אַליין געזאָרגט, טאָמער וועט מאָרגען ניט זיין, טאָמער וועט דער מאַן שפעטער חלילה ניט פערדיענען, האָט זי זיך געמאַכט איין קניפּעל און דאָס אַנדערע, און האָט אָנגעהויבען צו קלויבען א גראַשען צו אַ גראַשען.

א קארגע נשמה מגולגל געוואָרען אין דער כליוזמר'שער משפחה און עס איז אויסגעוואַכסען אזא פריידעל.

ווי די זאך איז שוין, נאָר פריידעל האָט געמאַכט משונה תנועות, געשוויצט און געפינעט, ווען זי האָט נאָר גערעדט אפילו מכה געלד.

אויף איהר דאָליע האָבען איהר מקנא געווען אלע כליוזמר'קעס. „אַט אַ מזל!" — האָבען אויף איהר אלע אין איין קול געזאָגט.

נאָר אין איין זאך האָט גאָט פריידל'ען פערזעהן: ער האָט איהר קיין קינדער ניט געגעבען. און ווער ווייסט, עס קאָן זיין, אויך דעריבער איז זי געווען אזוי אָפגעגעבען מיט לייב און לעבען צום געלד, ווייל דאָס בעסטע פערגעניגען, פערגעניגען פון קינדער, איז פאַר איהר געווען פערבאָרגען. בכלל זעהט מען, אז די ווייבער, וואָס גאָט האָט זיי נישט געבענשט מיט קינדער, זענען מיינסטענס ביזע ווייבער; עפּיס פעהלט זיי די גוטסקייט, די ווייבסקייט פון דעם דאָזיגען מין; אַזעלכע ווייבער קאָנען לייעב האָבען נאָר זיך אליין.

פריידעל איז געווען פונקט אזא סחורה. נאָר מע קאָן ניט זאָגן, אז זי האָט איהם, סטעמפעניו', פיינט געהאַט: פאַר וואָס קומט דאָס איהם? אַ פאַרשוין, אַ בילד, אַ זעלטענהייט, אַ שפּיעל-לער איינער צווישען טויזענד און (אַט דאָס איז דער עיקר!) אַ פערדיענער, אַ גאָלדשפינער!

— מיין סטעמפעניו — האָט זיך פריידעל בעריהמט פאַר איהרע בעקאַנטע ווייבער — מיין סטעמפעניו, אז ער טהוט אַ פיהר מיט'ן סמיק איבער'ן פיעדעל — איז אַ קערבעל, צוויי פיהר — איז צוויי קערבלעך, דריי פיהר — איז דריי קערבלעך. פאַרשטעהט איהר מיר?

אין דעם ענין פון „קערבעל" איז סטעמפעניו געווען פונקט דער היפּף: דאָס קערבעל האָט ביי איהם ניט געשפּיעלט קיין ראָלע. אַט האָט ער אָפגעשפּיעלט אַ חתונה און אָנגעשטאַפט פולע העשענעס מיט געלד, און אַט — בורפּא, ניטאָ אַ שילינגער! האָט

רימפעלט, געווערטעלט זיך, געשטיעפט, געארבייט, זיך לוסטיג גע-
מאכט, איבערגעקעהרט וועלטען, געשמועסט מכה פרייליכע זא-
כען... געקומען אהיים צום ווייב, געטריבען קאטאָוועס, געחלעפ-
טשעט טייגלעך מיט פאסאָלים, אָדער גאָר געגעסען ככות, נאָר
פרייליך, מיט אַ טענצעל, מיט אַ ליצנות, הונגעריג זיך געלעגט שלאָ-
פּען, אויף מאָרגען געבאָרגט, געליהען, די קישעלעך פּערזעצט, נאָכ-
דעם אויסגעקויפט און ווידער אַ מאָל דאָס אייגענע. די כליזמר-
שע טעכטער זענען אויך געווען, מיינסטענס, לופטיגע פרייליכע
נשמות; זייער לעבען, אזוי ווי די האָר זייערע, איז נישט געווען
פּערדעקט מיט קיין שלייער... מיט איינעם וואָרט, ביי די כליזמר
איז געוועזען אַ גן-עדן, מיט אלע מעלות און חסרונות פון אַ גן-
עדן... היינט אין אזא גן-עדן וועמען קאָן אַרויף אויף דער מחשבה
צו זאָרגען — וואָס וועט זיין מאָרגען?

פריידעל'ס טאטע, פערשטעהט זיך, איז אויך ניט געווען קיין
פּערוויינטע נשמה. ישעיה'קע פיעדלער איז זיך געווען אַ רעכטער
קבצן, נאָר אַ לעבעדיגער, אַ פרייליכער קבצן, און אז ער האָט פּער-
דיענט דאָס קערבעל, האָט ער דאָס גאָר גיך פּערלעבט, טאָקי, ווי
מע זאָגט, אין איין אַטמעס. און זי, פריידעל'ס מאַמע, האָט אויך
ליעב געהאַט צו לעבען, דאָס הייסט, גוט עסען. עס איז כמעט קיין
העמד נישט געווען אויפ'ן לייב, נאָר געגעסען האָט מען כל זמן
ס'איז נאָך געווען אַ שטיקעל קישעלע צו פּערזעצען. „דאָס גאַנצע
דאָברע-מזל געהט אין דער קישקע אַרײַן“, „ווי זאָגט מען: בעסער
דעם בעקער איידער דעם „רופא“, „וואָס זשע דען איז דעם מענטש
שענס לעבען?“ — אזוי פלעגט זאָגען פריידעל'ס מאַמע, וואָס איז,
אייגענטליך, געווען אַפילו צווישען כליזמר'קעס אַ אויסברענגערין.
וויזשע קומט עס פאָרט צו פריידעל'ען אזא גוסט? פון וואָנען
נעמט זיך צו איהר אזא קארגשאפט? עס קאָן זיין, אז די דאָזיגע
מעלה איז געקומען צו איהר מחמת זשעדנאָסט, מחמת זי איז תמיד
געווען ביי די עלטערען הונגעריג אויף אַ גראָשען. אָדער ס'איז
אפשר געווען ביי איהר גאָר אַ טבע-זאָך: עפּיס על-פי טעות איז

א מענש מיט געפיהל, מיט א נשמה, האָט זיך אין אַזעלכע מיר
נומען זאָט נישט געקאָנט אָנהערען די דאָזיגע פרייע מוזיק, וואָס
לאָזט זיך גאָר ניט איבערגעבען אויף נאָטען, און עס האָט זיך
איהם אויסגעוויזען, אַז ער הערט אַ בקשה צום רבנו־של־עולם
פון אַ פערביטערט האַרץ, עפּים אַ מין תּפּלה צו זיין ליבען נאָך
מען אויף רחמים, אויף לייטזעליגקייט, אַזאָ מין תּפּלה, וואָס דאַרף
און מוז אָנגענומען ווערען אויבען, דאָרט פאַר גאָט'ס שטוהל... מע
דערצעהלט, אַז דער ריזשינער האָט געהאַט איין אייגענעם
אַרקעסטער, וואָס פלעגט שפּיעלען בשעת ער האָט אָפּגעגעבען אַ
שבה צו דעם וואָס לעבט אייביג. אוראָי איז דאָס אַ געדאַנק דוקא
פון אַ גרויסען מענשען, אַ השגה גאָר פון אַ הויכער פאָעטישער
נשמה.

— קיילע די גראַבע, מיינע צרות אויף איהר קאָפּ, האָט מיר
אָפּגעבראַכט דאָס פּראָצענט פאַר יענער וואָך; און פאַר היינטיג
גער וואָך, זאָגט זי, לאָז זיין נאָך שבת!

מיט אַזאָ מין געשפרעך, למשל, האָט פריידעל מיכבּר געווען
סטעמפעניו, ווען ער פלעגט אַרויסגעהן נאָכ'ן שפּיעלען פון זיין
חדר'על, אַביסעל צוגעפלאַמט, מיט אַ גלאַנץ אין זיינע שוואַרצע
אויגען. דאָס איז געווען דאָס פייערעל פון זיינע אויגען, וואָס האָט
אָזוי געצויגען צו זיך. דאָס פייערעל פלעגט זיך בעווייזען זעלטען.
און בעגעגענט זיך מיט פריידעל'ס אויגעלעך, האָט זיך דאָס פייער
ערעל גיך בעהאַלטען, פערשוואַנדען געוואָרען.

אַז סטעמפעניו האָט אָפּגעשפּיעלט אַ חתונה און איז געקומען
אַהיים, פלעגט איהם פריידעל בעגעגענען מיט אַ שמייכלעלע, זיך
לאַשטשען, ווי אַ קעצעלע:

— צו וואָס טויג דיר געלט, סטעמפעניו? — פלעגט איהם
פריידעל זאָגען און אויסטרייסלען איהם אַלע קעשענעס. — אויף
וואָס דאַרפסטו דו געלט? וואָס פעהלט דיר? האָסטו אַלסדינג, וואָס
דו דאַרפסט, ביזטו ניט הונגעריג, חלילה, און נאָקעט געהסטו דו
אויך ניט, און אַז דו דאַרפסט אָזוי עטליכע גראַשען, געב איך דיר

ער געהאט — האָט ער געגעבען, געטיילט, אנטליהען; האָט ער ניט געהאט — האָט ער געליהען ביי יענעם. אין דעם אופן איז סטעמפעניו געווען איין ארטיסט. זיין עסק איז געווען נאָר די „קאפעליע“ — אויסשטעלען עפּים אַ נייע זאך, פונאָדערשפּיעלען איין אָפּער־טטיק, בעשטעלען אַ חתונה און אָפּשפּיעלען זי, ווי גאָט האָט געבאָטען, אידען זאָלען לעקען די פינגער, ניט גלאַט ריפֿ־סקריפּ.

סטעמפעניו האָט לייעב געהאט מעהר פון אַלץ אין דער וועלט צוויי זאַכען: זיך און דאָס פּיעדעלע. מיט זיך האָט ער געהאט צו טהון כמעט שטענדיג, זיך געפּוצט, געשטשאָגעלט, געגריזעלט די האָר, מיט איינעם וואָרט — זיך „גע'בחור'ט“, ווי פּריידעל האָט דאָס מיט אַ שטאָך גערופּען, און דעמאָלט האָט ער פּערגעסען אין דעם פּיעדעלע; האָט ער אָבער גענומען דאָס פּיעדעלע, האָט ער פּערגעסען אין זיך און אין דער גאַנצער וועלט. אַז עס איז אָנגע־פּאלען אויף איהם אַ „מרה־שחורה“, האָט ער זיך גענומען דאָס פּיעדעלע, פּערקייטעלט די טיר און האָט געקאָנט אַוועקשפּיעלען דריי שעה כסדר אייגענע פּאַנטאַזיעס; וואָס עס איז איהם אַרויף אויף דער מהטבה, דאָס האָט ער געשפּיעלט. אָט האָט ער זיך צעגאָסען מיט אַ קלאָג, אַזוי יאָמערליך, אַזוי טרויעריג, אַלע מאָל שטילער און שטילער, און אָט האָט ער זיך פּלוצים צעבייזערט און איז אַוועק אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ביז עס האָט זיך וויעדער אָנגעהויבען אַרויסהאַפּען ווי אַ זיפּץ פּונ'ם טיעפּען האַרצען, און דאָס פּייער איז איהם אַביסעל אָפּגעטראָטען, אָפּגעגאַנגען דער כּעס, און ווייכע מעלאָדיעס, לייעכע זיסע געזאַנגען, וואָס ווייטער אַלץ טרויעריגער, האָבען זיך וויעדער ווי געגאָסען אָהן איין עק, און נאָכ־דעם וויעדער אַ ביסעל לעבעדיגער, פּרייליכער... אמת, דאָס איז גע־ווען נישט אָפּט, ניט אַלע מאָל האָט זיך איהם געשפּיעלט; נאָר קוים האָט ער זיך צעשפּיעלט, איז געווען אונמעגליך איהם אָפּ־צורייסען. סטעמפעניו'ס פּאַנטאַזיע האָט זיך צעקאָכט און געזעצט, ווי פון אַ קוואַל, וואָס ווייטער מיט מעהר פּרישקייט.

א קרענק, אין וויל נישט געהן צו דער חופה, ביז מע וועט איהם
 אָט דאָ אויפ'ן אָרט ניט אָפּצאָהלען דעם נדן אחת ואחת, "קלאָפּ
 און צעהל"; דאָרט האָט די כלה גע'חלש'ט פאַר גרויס געוויין און
 מע האָט זי קוים אָפּגעמינטערט (און דערביי זאָגט אָפּ דער ברחן
 אביסעל ליצנות); אין אַ דריטען אָרט האָט זיך געטראָפּען נאָך
 אַ שענערע מעשה: נאָך דער וועטשערע, אַז ס'איז געקומען די
 צייט, וואָס מע דאַרף טאַנצען... און חברה שיסט-אויס אַ געלעכטער,
 ווי פון אַ האַרמאַט.

— וואָס איז ביי אַיך פאַר אַזאַ געלעכטער דאָרט? זעה נאָר,
 ווי מע דאָהאַטשעט זיך! — שרייט פריידעל פון איהר חדר.

— לאָז דיך ניט אַהרען! — ענטפערט איהר סטעמפעניו מיט
 גדלות. — אין אונזערע ענינים זאָלסטו דו זיך ניט מישען, האָב איך
 דיר שוין הונדערט מאל געזאָגט!

און סטעמפעניו'ן ווייזט זיך אויס אין דער מינוט, אַז ער איז
 דאָ אַ בעל-חבית, אַ גאַנצער סולטאַן ביי זיך.

די איבעריגע צייט האָט סטעמפעניו פערבראַכט אויף אָנמחון
 זיך, אויספוצען זיך, די מלבושים און די שטיוועל, זיי זאָלען גלאַנצ-
 צען, ווי אַ שפּיעגעל, פערקעמען זיך גאַנץ שיקאָזנע, אונטערבויגען
 זיך די שענע שוואַרצע לאָקען, אויסגלעטען די ווייסע מאַנישקע פון
 דעם העמד, און נאָכדעם האָט ער זיך גענומען דאָס שטעקעלע אין
 דער האַנז, אַ שטעקעלע מיט אַ גאַלקע, אויסגעשניצט אַ פייג פון
 עלפּענבין, און מיט אַ ברייטען שוואַרצען קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ
 מיט אַ גלאַנצענדיגען קאָזיראַק, אָנגערוקט ביז די אויגען. דעם
 קאָפּ פערדריסען אַרויף, אַזוי, אַז די לאָקענס ליגען צעוואָרפען אויף
 די אַכסלען, געהט זיך סטעמפעניו און שפאַציערט איבער דער
 שטאָרט. דאָרט האָט ער זיך שוין זיינע בעקאַנטע, מיט וועלכע ער
 בעגעגענט זיך, און געהענדיג פערביי די קלייטען, גריסט ער די
 יונגע ווייבלעך, די קרעמערקעס. די ווייבלעך ווערען רויטליך; זיי
 דערמאָנען זיך, אַז זיי זענען אַמאָל געווען מיידלעך און דעמאָלט

דען ניט? געב עס בעסער אָפּ מיר, נשמה מיינע, ביי מיר וועט דאָס זיין נאָנץ. געב שוין. געב!

און סטעמפעניו שטעהט, ווי אַ בעשטראַפּט קינד און פריידעל טהוט מיט איהם, וואָס זי וויל. ער איז אינגאַנצען ביי דער דאָך זיגער שוואַרצער פריידל'ען אין די הענד. אַך, וואָס איז דאָס מיט דיר געשעהן. סטעמפעניו? אַזא גאַרנישט, ווי פריידעל, זאָל דיר טאַנצען אויפ'ן קאָפּ, און דו לאָזט זיך פיהרען ביי דער נאָז, פונקט ווי שמשון הגבור ביי זיין געליעבטער דלילה אויפ'ן שוים? ... פּע, סטעמפעניו, אַ בזיון, כלעבען!

XVII.

סטעמפעניו ריהרט נאָך מיט אַיין אבר. אַ רחמנות אויף סטעמפעניו! ...

נאָר עס איז ניט אַזוי די מעשה, ווי איהר מיינט. לעגט ניט אַזוי דעם רחמנות אויף אונער העלד. אַז סטעמפעניו האָט ניט געהאַט קיין גרויסע דעה ביי זיך אין דער היים און איז געווען עפּים גאָר מעשה אידענע, האָט ער אָבער דערפאַר זיך געהאַט זיין וועלטעל, זיין אייגענע וועלט, וואָס האָט זיך שוין מיט פריידל'ען ניט אָנגעקעהרט לחלוטין. דאָרט, אין זיין וועלטעל, איז זיך סטעמפעניו געווען אַ פּריץ פאַר זיך און איז געווען, ווי מיר וועלען באלד זעהן, גאַנץ צופריעדען.

קודם כל איז ביי איהם אַוועקגעגאַנגען אַ האַלבער טאָג אויף „רעפּעטיציע“, דאָס הייסט, אויף איבערשפּיעלען מיט דער גאַנצער חברה בלייזמר אַלע נייע שטיק, דערביי טרייבען אַביסעל קאַטאַ-וועס, אויסהערען דעם ברחנ'ס ווערטלעך און לאַכען פון מעכטשי פייקלער, וואָס דער ברחן האָט אויף איהם ליעב געהאַט צו ווערטלען זיך, און נאָכדעם גלאַט דערצעהלען מעשיות פון דער אָדער יענער חתונה. וואָרום יעדע חתונה ביי אידען האָט זיך איהר מעשה: דאָ האָט זיך דער חתן איינגעשפּאַרט, האָטש געב איהם

איהר נעמאכט א שמועס וועגען דעם. איין עבירה, למאי זאל איך ארויסלאָזען אזא חתונה פון די הענט?

— וואָס איז איהם עפּים אַרויסגעפּאַלען יעהופּעץ, דעם משוגע'נעם כּהן? — פרעגט פּריידעל, און אין איהרע גרינע אויגעלעך בע-וויוזט זיך אַט א יענס פייערעל, וואָס בעוויוזט זיך ביי איהר שטענדיג, ווען זי דערשמעקט נאָר געלד...

— פרעגסט קשיות אויף אַ משוגענעם? — ענטפּערט איהר סטעמפעניו, געהט-ארויס טרוקען פון דער דאָזיגער מעשה.

און אזוי ווערט צעריבען די מעשה, יענע מעשה און אלע מעשיות. סטעמפעניו איז אַ גרויסער בריה און וויסט, מיט וואָס מע קאָן פּריידל'ען נעמען.

אין דער פרעמד, אז סטעמפעניו איז אַרויסגעפּאַהרען מיט זיין קאפּעליע אין דער פרעמד, האָט איהם, געוועהנליך, נאָך מעהר גע-גאַלטען. דאָרט איז ביי איהם געווען, ווי זאָגט מען, אַ כּשר'ער טאָפּ מיט אַ כּשר'ען לעפּעל, און אז סטעמפעניו איז געקומען ערניץ אין אַ שטערטעל שפּיעלען אַ חתונה, האָט זיך איהם שוין ניט גע-גלויבט אוועקצופּאַהרען. דאָרט זענען געווען מעשיות מיט מעשיות, פּרייליכע און טרויעריגע גאָר אָהן אַ שיעור. הכלל, דאָס איז זיך געווען ביי סטעמפעניו'ן אַ בעזונדערע וועלט, זיין אייגען וועלטעל, וואוהין ער האָט פּריידל'ען ניט אַריינגעלאָזט בשום אופן, האָטש זי האָט דערויף זעהר חשק געהאַט. זי האָט אפילו שוין געפרובט אונטערקויפּען מעכטיש פייקלער, נאָר עס איז נישט געגאַנגען. דאָ, אין זיין וועלטעל, איז סטעמפעניו געווען גאָר איין אנדער מענש, אַ גרויסער אונטערשייד פון יענעם סטעמפעניו'ן, וואָס איז געווען ביי פּריידל'ען אין שטוב...

זענען זיי מיט סטעמפעניו'ן געווען בעקענט... דעמאלט איז געווען
א וועלט... און היינט? ווער האָט דאָס היינט אין זינען?...

דאָך געפינען זיך נאָך אזעלכע יונגע ווייבלעך, און איבער-
הויפט מיידלעך, וואָס שטעהען-אוועק מיט סטעמפעניו'ן אין דרוי-
סען ביי דער טיר אַ היבשע צייט; מע רעדט, מע שמועסט פון
דעם און פון יענעם, מע לאַכט...

אוראָי געהען אזעלכע זאכען ניט אָפּ גלאַט; דאָס דערזעהט
אַ שכנה און טראָגט עס אָפּ גיך דער אַנדערער, דער דריטער, און
אזוי הויבט זיך אָן אַ רעדעניש, און צו אירישער מיילער אז מע
חאַפט זיך אַריין, נארט מען זיך ניט...

— וואָס איז שוין וויעדער, סטעמפעניו, פאַר אַ רעדעריי אין
שטאָדט? שוין וויעדער אַ מעשה?

— וואָס פאַר אַ מעשה, פריידעל?

— דייענע מעשיות... ער פרעגט נאָך! וואו צוויי, איז ער דער
דריטער! די נאנצע שטאָדט האָט מיט אונז צו טהון.

— איך ווייס ניט וואָס דו ווילסט האָבען פון מיר, פריידעל.
— וואָס איך וויל האָבען? איך וויל, זאָלסט אוועקוואַרפען
דייענע אַמאָליגע גענג... שוין צייט! וואו ערגיץ אַ ווייבעל אָדער אַ
מיידעל אין שטאָדט, דאַרף ער מיט איהר זיין בעקאַנט, און אוועק-
שטעלען זיך מיט איהר אויף דריי זייגער שעה — ער קאָן זיך גאָר
ניט אַנרעדען און גענוג!

— אַ? דו קעהרסט אוראָי מיינען, וואָס איך האָב גערעדט מיט
אסתר אַברהם-יענקעל'ס?

— נו, און אז מיט אסתר אברהם-יענקעל'ס, איז וואָס? וואָס
איז זי, אַ שמייליגע, צי וואָס?

— איך האָב דאָך געשמועסט מיט איהר מכת איין עסק.

— דייענע עסקים... איך קען דיך, סטעמפעניו!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען! אברהם-יענקעל'ס האָט השק
אַרויסצופיהרען די חתונה קיין יעהופעץ, אזוי איז איהם אָנגעקור-
מען דאָס משוגעת. נו, איך האָב דערזעהן אסתר'ען, האָב איך מיט

ווי אלע שבת, צו מאכען א שפאציערגאנג, גערעכענט, אז מסתמא וועט רחל'ע אויך זיין דאָרט. נאָר אומזיסט: אלע ווייבלעך, אלע מיידלעך דרעהען זיך אַרום, האַפּען אַ קוק אויף סטעמפעניו'ן, טהוען אַ שמויבעל און ווערען רויטליך — אלע זענען דאָ, נאָר איין רחל'ע איז ניטאָ! דאָס אָנגעשריבענע בריוועלע האָט איהם נישט געלאָזט רוחען. עס האָט איהם געצווינגען צו איהר וואָס ווייטער אליין שטארקער.

„מע דאַרף זיך פרובען דורכגעהן אַהין, אויף יענער גאַס, וואו רב אייזיק־נפתלי וואָהנט, טאָמער וועל איך זי בעגעגענען“... — אזוי האָט זיך סטעמפעניו געטראַכט און איז אזוי פאָוואָלינקע צו־געגאָנגען צום פענסטער, וואו רחל'ע איז געזעסען פערטיעפט אין איהרע געדאַנקען און האָט זיך געזונגען דאָס בעקאַנטע ליעדעל:

אינע אליין,
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אליין.
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

תחילת, אז זי האָט דערהערט פּלוצים דעם „גוט־שבת“ און דערוועגן פאַר זיך שטעהן סטעמפעניו'ן, האָט זיך איהר אויסגע־דאַכט, אז דאָס איז אַ מין חלום (זי האָט סטעמפעניו'ן שוין עט־ליכע מאל געזעהען אין חלום...). נאָר אז זי האָט צענומען דאָס שטיקעל נאָטען־פּאַפּיער און האָט איבערגעלייענט סטעמפעניו'ס בריוועלע, האָט זי זיך אויפגעהויבען פונ'ם אָרט, אַ קוק געמהאָן אין פענסטער און געזאָגט צו זיך אליין:

— זיין גליק, וואָס ער איז אַוועקגעגאָנגען: איך וואָלט איהם אָפּגעשפּיעלט... נאָ דיר נאָר אַ סטעמפעניו!...
זי האָט געהאַפּט דאָס בריוועל און האָט דאָס נעוואָלט אַרויס־שמיצען דורך דעם פענסטער אין דרויסען אַרויס, נאָר זי האָט זיך

XVIII.

סטעמפעניו הויבט אן זיך איינצוליעבען.

אינ'ם דאָזיגען וועלטעל האָט ביי איהם איצט רחל'ע אָנגעהויבן בען שפּיעלען אַ גרויסע ראָלע, די גרעסטע ראָלע אין זיין לעבען. מע מעג איהם גלויבען, אז זיין בריוועל צו איהר, וואָס מיר האָבען אויבען געזעהען, איז געווען געשריבען גאנץ ערנסט, מיט איין אמת, דען ער האָט זיך אין רחל'ען איינגעליעבט פון דער ערשטער שעה, וואָס ער האָט זי דערוועהן ביי חיים-בנציון'ס אויף דער חתונה. נישט באלד האָט סטעמפעניו איהר דאָס בריוועלע אָנגעשריבן בען. עס האָט געדויערט עטליכע טעג, ביז דאָס פייערעל, וואָס רחל'עס בלויע אויגען האָבען אָנגעצונדען אין זיין האַרצען, האָט זיך רעכט צעברענט, צעפלאַקערט, אזוי, אז ער האָט זיך שוין מעהר ניט געקאָנט איינהאַלטען, האָט ער זיך פערשלאָסען ביי זיך אין חדר'על, און דאָרט, וואו ער האָט געשריבען די נאָטען, און טאַקי מיט דער אייגענער פען און אויף דעם זעלבען פאַפּיער מיט די פאַסען, אויף וועלכע ער האָט געשריבען זיינע נאָטען, האָט ער אויך דאָס געוויסע בריוועלע געשריבען.

סטעמפעניו האָט אַביסעל געשוויצט אויפ'ן בריוועל. דאָס שרייבן בען איז איהם אָנגעקומען שווערליך. ער האָט זיך נישט געלערענט שרייבען אין ערגיץ, נאָר פון זיך אַליין. אוראָי איז קיין חידוש ניט, וואָס ער איז געווען שטומפּיג אויף דער פען.

עטליכע טאָג האָט סטעמפעניו אַרומגעטראָגען דאָס בריוועל ביי זיך און האָט נישט געקאָנט געפינען קיין מיטעל איבערצוגעבן בען עס רחל'ען. מעכטשי פּייקלער איז געווען אַ גוטער שליח אויף אַזעלכע בריוולעך נאָר אין דער פרעמד, אָבער דאָ, וואו עס געפֿינט זיך אַ פריידעל, איז מעכטשי אויך אַ געפֿעהרליכער בריעפּטער-גער. סטעמפעניו האָט קוים דערלעכט שבת, האָט זיך אויסגעפּוצט, ווי אַ מויד, אָנגעטהאָן אַ הויכען קאַפּעליש נאָך דער לעצטער דע-מאָלטיגער מאָדע, און איז אַרויסגעגאַנגען אויף באַרדיטשעווער גאַס,

מיט צו האנדלען אויף איין אמת מיט אלע בארדוטשעווער און מיט אלע בראדער. גאנץ מאזעפעווקע האָט שוין געוואוסט, אז אַ רעכטע בייטש קארעלען קריגט מען ביי פריידל'ען, ביי פריידעל סטעכער פעניו'ס.

אַ וואונדערליכע זאך! ווי קומט צו פריידל'ען אזא פעהיגקייט צום מסחר, אזא בענעמונג מיט די קונים, אזוי קאָנען איינרעדען? אז דוואָס-מלכה מיט דער שנור זענען אַריינגעקומען צו איהר אין שטוב אַריין, האָט זיי פריידעל אָפגעגעבען אַ ברייטען ברוד-הבא: — סקאָצעל קומט! וואָס כאַט איהר, דוואָס-מלכה? איהר

ווייסט, אז איך האָב שוין אויף אייך איין אויג פון לאַנג אָן?
— וואָס זשע איז אזעלכעס, פריידעל?

— וואָס איז, פרעגט איהר? שוין אַ יאָהר, אז איהר האָט געבראַכט אזא ציערונג צו זיך אין שטוב אַריין — און גאָרניט! איהר זאָלט דאָס אַמאָל אַריינגעהן מיט אייער שנור זיך אויס-קלויבען עפּים אזעלכעס, וואָס איהר פאַסט. פע, כלעבען, דוואָס-מלכה, עס איז אַזש מיר אַ בזיון!

— איהר זענט אורדאי גערעכט, פריידעל-סערדצע, נאָר וואָס בין איך שולדיג, זאָגט שוין אַליין, אז מוין שנור וויל ניט קיין קארעלען, וויפיעל איך בעט זי?

— נאָט אייך גאָר אַ נייעס! וואָס הייסט, זי וויל ניט? דאָס איז ביי אייך וויל מען ניט; ביי מיר, נישקשה, וויל מען!

און פריידעל האָט אין דער גיך געעפענט אַ גאנץ גרויסען קאסטען, גרין געפאַרבט, און האָט אָנגעהויבען אַרויסציהען פון דאָרטען איין בינטעל קארעלען נאָכ'ן אנדערען און פאַרלעגען פאַר די קונים, מיט פיעל פערשיעדענע דבורים דערביי און מיט ווינ-שענישען, גאָר ווי אַ רעכטע סוחר'טע.

— זעהט איהר, דוואָס-מלכה, אז איהר זאָלט מיך פאַלגען, וואָלט איך אייער שנור געהייסען נעמען אָט די בייטש קארעלען, איך זאָל אזוי ריין זיין פון שלעכטס מיט אייך אינאיינעם, ווי מע דאַרף גאָר האָבען נאָך אזא בייטש קארעלען „אַרליאנער“ פערעל!

פערהאפט, האָט דאָס נאָך אַ מאָל איבערגעלייענט, צענויפגעקאָ-
טשעט, ווי מע קאָטשעט צענויף אַ מגילה, און אַריינגעלעגט צו זיך
אין קעשעני אַריין.

רחל'עס כעס איז געוואָרען אַלע מאָל גרעסער און שטאַרקער,
און איהר האָט זיך געוואָלט נאָר זעהן איהם אַליין, און פרעגען
איהם אונטער פיער אויגען: וואָס הייבט דאָס? ווי אַזוי רופט
מען דאָס? מיט וואָס פאַר אַ העזה שרייבט ער איהר אַזאַ קווי-
טעלע? ווער איז ער און ווער איז זי?... זי האָט גענומען
צורקלערען מיטלען, ווי אַזוי בעגעגענט מען זיך מיט איהם ערניץ
אין אַזאַ אָרט, וואו קיינער זאָל ניט קאָנען הערען וואָס זיי וועלען
צווישען זיך רעדען, און איז געפאלען אויף אַ המצאה.

XIX.

אַ בייטש קאַרעלען ביי פריידעל

סטעמפעניו'ס.

— הערט איהר, שוועגער, ווען עס זאָל נישט קאָסטען טייער,
וואָלט איך אַ בעלנ'טע געווען אויף אַ בייטש קאַרעלען, גוטע
שווערע קאַרעלען.

— נו, איך האָב דאָך דיר שוין וויפיעל מאָל געזאָגט: געה
זיך דורך צו פריידעל סטעמפעניו'ס, וועסט דו דיר אויסקלויבען
וואָס דיין האַרץ גלוסט. אויב דו ווילסט, קום מיט מיר באַלד.
צוליעב מיר וועט זי דיר אָפגעבען ניט טייער.

אונזער שוואַרצע פריידעל, וואָס האָט זיך פערנומען מיט פראָ-
צענט און מיט משכונות, מיינסטענס קאַרעלען, האָט ביסלעכווייז,
אַזוי, אויף אַ געלעכטער, אָנגעהויבען אונטערצוהאַנדלען מיט דער
דאָזיגער סחורה, וואָס זי האָט געהאַט ביר גאַנץ ביליג אָפצוקויפּען
ביי איהרע בעלי-חובות און נאָכדעם דאָס אַראָפברענגען אויך ביי-
לינגער, ווי אַלע קאַראַלניצעס (ווייבער וואָס האַנדלען מיט קאַרע-
לען), אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט טאַקיי אָנגעהויבען דער-

ביי דער טיר, ניט אהין, ניט אהער. און רחל'ע האָט געקוקט אויף איהם, געזאָגט בשעת מעשה דער שוועגער, אז עס איז שוין צייט צו געהן אהיים. דוואַסימלכה האָט זיך אַ חאָפּ געטהאָן מיט אַ ברעך אין די הענד:

— אוי, אַ דונער איז מיר! זעהט נאָר, ווי מיר האָבען זיך פאַררעדט! נו, וואָס וועט איהר ביי מיר נעמען, פריידעל, פאַר די קאַרעלען? ביי מיר טאַרט איהר ניט נעמען טייער, פריידעל. מיט מיר דאַרפט איהר האַנדלען אויף נאמנות!

— אויף ריינע נאמנות! הערט איהר, דוואַסימלכה, איך זאָל זיך דערווערגען מיט'ן ערשטען ביסען, אויב איך זאָג אייך אַ ליגען! סאָסי האָט מיר געטיקעט פאַר די קאַרעלען אַכצעהן קערבלעך, איך זאָל אזוי זיין געזונט, רכונט של עולם, מיט מיין מאַן! נאָר גאָר-ניט. איך בין זיך מיישב — סאָסי איז סאָסי, און איהר זענט דוואַסימלכה. איך געב אייך זיי אָפּ פאַר פופּצעהן קערבלעך, און איך זאָל עס ניט פאַרמאָגען אויף מיין אייגענס, אויב איך פאַר-דיען דערביי עפּים, גאָטעניו!

— פופּצעהן יאָק פופּצעהן, צוועלף וועל איך אייך געבען, פריידעל. צוועלף קערבלעך מזומן געלט.

— אוי, געזונט זאָל איהר מיר זיין, דוואַסימלכה, דינגט זיך נישט! — האָט פריידעל אויסגעשריגען מיט גרויס היץ און האָט אָנגענומען דוואַסימלכה'ן פאַר ביידע הענד אויף דעם אופן, ווי צוויי ווייבער נעמען זיך פאַר די הענד בשעת זיי געהען טאַנצען אַ פרייליכס.

אין דער מינוט האָבען זיך דערווייל רחל'ע מיט סטעמפעניו'ן געקאָנט בחפּזון איבערוואַרפען מיט אַ פאָר ווערטער.

— איך האָב אייך געוואָלט עפּים זאָגען, סטעמפעניו.

— איך האָב אייך אויך געוואָלט זאָגען, רחל'ע.

— איהר האָט מיר שוין געזאָגט.

— ווען?

— אינ'ם בריוועל.

איהר טהוט זיי נאָר אָן, זייט מוחל, אויפ'ן האַלז, אַט אזוי אַ — אזא יאָהר זאָל איך האָבען, ווי זיי פאַסען אייך צו אייער ווייסען האַלז! טראָגט זיי געזונטערהייר און לאָז גאָט געבען, אז אייער שוועגער זאָל אייך קאָנען קויפֿען איבער אַ יאָהר אין דער צייט האָטש אזעלכע גרויסע פערעל עפּיס אַ פינף שנירלעך. אַך, ווי זיי קליידען אייך צום פנים! זאָגט שוין איהר, דוואַסי-מלכה, איהר זענט דאָך יא אַ מבינ'טע אויף קארעלען, לאָס איך האָבען אזא יאָהר, רבּונו של עולם!

ביי די ווערטער האָט פריידעל אַרויסגעחאַפּט אַ שפּיעגעלע פונ'ם קאַסטען און האָט זיך געשטעלט אַקעגען רחל'ען, און די גרינע אויגעלעך האָבען געבלישטשעט ביי פריידל'ען פאַר גרויס נחת, און אַ שווייס איז איהר אַרויסגעטראָטען פון פיעל רעדעניש מיט שבועות און מיט ווינשעניש.

— און אייער סטעמפּעניו טהוט זיך זיינס? — האָט איהר דוואַסי-מלכה געזאָגט, אָנגעוויזען מיט'ן פינגער אויף דעם חדר, פון וואָנען עס האָבען זיך געלאָזט הערען זעלטענע זיסע קולות. — יא, ער שפּיעלט דאָרטען, — האָט פריידעל געענטפערט און האָט גענומען בעווייזען נאָך אַנדערע מינים קארעלען. אזוינע און אזוינע, און דערווייל האָט זיך צווישען פריידל'ען מיט דוואַסי-מלכה'ן פערקניפּט אַ לאַנגער שמועס, ווי עס געהער צו זיין צווישען צוויי קרעמערקעס, אז מע צערעדט זיך וועגען געשעפט.

רחל'ע איז געזעסען אין אַ זייט און האָט דעם שמועס פון דער שוועגער מיט פריידל'ען נישט געהערט. רחל'ע האָט געהערט איין אַנדער שמועס, איין אַנדער קול, גאָר אַנדערע ווערטער, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען פון סטעמפּעניו'ס פיעדעלע, אזעלכע ווערטער, וואָס זענען איהר געגאַנגען גלייך אין האַרצען אַריין, און זי איז ערשט דעמאָלט אויפגעשטאַנען פונ'ם אָרט, אז דאָס פיעדעלע האָט אויפגעהערט צו שפּיעלען און סטעמפּעניו האָט זיך בעווייזען אויף דער טהיר. זייערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט און זיי זענען ביידע רויט געוואָרען, ווי פייער... סטעמפּעניו איז געבליבען שטעהן

צוגעמאכט נאך זיי די טיר. — און זי, די שנור, די ווייסע טע-
לעצע, ויצט זיך און שווייגט. עס פאסט איהר אזוי די קארעלען.
ווי א חזיר פאטשערקעס...

XX.

נאך א מאל קארעלען.

אז רחל'ע איז געקומען אהיים מיט דער בייטש קארעלען, האט
זי די שוויגענער צוגעפיהרט צום שוועהר מיט אזא גליקליכען שמיי-
כל, גלייך ווי זי וואלט דא געוואונען מי יודע וואס.

— וואס זאגסט דו, אייזיק-נפתלי, אויף די קארעלען? א
מציאה, טאקי א כשר'ע מציאה!

אייזיק-נפתלי איז צוגעגאנגען נאָהענט צו רחל'ען, האט זיך
שטארק איינגעקוקט, ווי א רעכטער מבין, האט א שמאָרע געטהאָן
מיט דער נאָז און א פרעג געטהאָן:

— וואס האסט דו באצאָהלט פאר זיי, וויפיעל?

— נו, טרעף, ביזט דאך עפּיס א סוחר. נו, אדרבה, טרעף? —

האט איהם דוואָס-יכלכה געזאָגט מיט א שמייכלע.

— איך ווייס ניט, צי טייער, צי וואָלוועל?

— אז איך זאָג דיר א מציאה, שוטה, א מציאה, ווי ביי א

גנב! מאַהל דיר, איך האָב זיך גענוג אָנגעהאַריקעט, אויסגעקאָכט
דאָס וואסער מיט דער דאָזיגער מאַכליאַרקע, די כליוז'מ'קע, א
סיפע איהר אין פנים! נור, זי קאן זיך גוט דינגען, איין אמת'ע
סעריכע! דער רוח הויסט זי, וואו און ווען זי האט זיך עס אזוי
אויסגעלערענט! א פיסקעלע ביי איהר — טאקי נאָר אויף שרייפ-
לעך, פעך און שוועבעל אויס איהר מויל, און אז זי רעדט מיט א
קונה, פינעט זי, ווי א העכט, א מיתה משונה זאָל אויף איהר
קומען, אויף דער סטעמפעניכע! ... נו, וואס שווייגסט דו, אייזיק-
נפתלי? זאָג שוין, לאָמיר הערען דיין מבינות, וואָס, אַשטייגער,
דארפֿען קאָסטען אַט די קארעלען?

— נאך ווינציג.
 — שוין צופיעל.
 — ניין, קיין הונדערט-חלס אפילו.
 — איהר האט א טעות.
 — איך שווער אייך ביי מיין לעבען, איך שטארב! וואו קאן
 איך זיך מיט אייך זעהען?
 — איך ווייס ניט, וואו מיר קאנען זיך זעהען.
 — סיידען פארנאכט?
 — וואו?
 — אויף דער מאנאסטירסקער גאס.
 — ווען?
 — שבת-צורנאכטס. איהר וועט ארויסגעהן פון יענער זייט
 צום מאנאסטירסקען גארטען.
 — איך קאן ניט, איך וויל ניט.
 — איהר מוזט, רחל'ע. איך בעט אייך, געהט-ארויס אויף
 איין מינוט! זייט דארטען, איך וועל שוין ווארטען, שבת-צור-
 נאכטס, למען השם, רחל'ע...
 — איך וועל ניט זיין.
 — איהר וועט זיין, רחל'ע, איהר וועט זיין!...
 — נו, טאכטער, — האט זיך אנגערופען דוואַס-מלכה, —
 קום, לאָמיר געהן אהיים. קוים אויסגערונגען פאר פערצען קאר-
 בען. א, איך האב גאר ניט געוואוסט, פריידעל, אז איהר זענט
 אזא בריה א סוחר'טע!
 — ע, דוואַס-מלכה לעבען, געזונט זאלט איהר מיר זיין, איהר
 קאנט זיך גוט דינגען, נישקשה, א גוטען טאג, געהט געזונט! טראָגט
 געזונט! פארניצט געזונט! צערייסט געזונט!

— אויף קוליעס זאל זי געהן, ווי זי האט דאָס מיר אויסגע-
 קאכט דאָס וואַסער! — האט פריידעל געזאָגט צו סטעמפעניו'ן.

— דערפאר, וואָס זיי זענען מעהר ניט ווערטה, דערפאר, וואָס די קארעלען זענען זעהר פשוט'ע קארעלען. איך האָב אויך געזעהן אַמאָל קארעלען, מאַמע. לאָז זיך דיר דאַכטען, אז איך האָב שוין געזעהן אַמאָל אַ רעכטע בייטש קארעלען... דעם גאַנצען טאָג האָבען זיך אַלע דריי געקריעגט און געיאָדעט פאַר די קארעלען.

— ער זאָל מיר בעסער געבען מיט אַ פיסטויל אין האַרצען, — האָט דוואָסירמלכ גע'טענה'ט — וואָלט ביי מיר פיעל מעהר ניהא געווען, איידער הערען פון איהם דאָס וואָרט „זעכסטעאלבען"! מילא, לאָז זיין די מאַבליאַרקע, די חלירע זאָל זי באַקומען היינט-טיגען טאָג, האָט מיך אָפגענאַרט (מיך האָט נאָך קיינער ניט אָפגענאַרט!), — מילא, האַפט זי דער שוואַרץ-פינסטער-ביטער יאָהר מיט איהר סמטעמפעניו'ן אינאיינעם! אָבער צו וואָס טויג נאָך זאָלען יענעם אויף די וואונדען און אַרויספאַהרען מיט אַ מקח „זעכסטעאלבען"? נאָ דיר גאָר „זעכסטעאלבען"! זעכסטעאלבען טוין מכות איהר אויפ'ן לייב און זעכסטעאלבען קרחת'ען איהר אין דער לעבער! איך וועל, מאַהל דיר, ביי איהר מיין נעלט, מיין בלוט, אַרויסרייסען, ווי ביי אַ הונט פון די צייהן, מאַהל דיר! אָבער פאַרגינען זיך זאָגען „זעכסטעאלבען"?!

די גאַנצע סצענע איז אונזער רחל'ען אזוי נמאס געוואָרען, אז זי האָט די קארעלען פאַר'ן שלאָף אויסגעטהאָן און בעהאַלטען ביי זיך טיעף-טיעף אין קאסטען, מיט דער דעה, אז זי זאָל זיי שוין מעהר ניט אָנטהון ווייל זי וועט לעבען. מעהר פון אַלץ האָט אונזער רחל'ען פערדראָסען, וואָס משה-מענדעל האָט זיך פערנומען אָפקריעגען מיט דער מוטער פאַר די קארעלען און איז אַפילו נישט צוגעגאַנגען צו איהר, ווי עס דאַרף צו זיין, ווי עס פיהרט זיך, זאָגען „פאַרניץ געזונט". מע האָט זי דעם גאַנצען טאָג אַרומגעפיהרט פאַר די הענדר, געקוקט אויף איהרע קארעלען, פונקט ווי מע בעטראַכט

— אָט די קארעלען וואָס דארפֿען קאָסטען? — האָט אייזיק נפתלי געענטפערט, אָנגענומען זיך ביי דער באָרד. — אָט די קארעלען דארפֿען קאָסטען אזוי גרויס, אזוי גרויס, — שוין נאָך, לאָס איך דיר זאָגען אַקוראַט, איך זאָל מיך ניט אָפּמאַרען, — אַ מציאה, זאָגסט דו, אַ מציאה? אויב זיי זענען אַ מציאה, האָסט דו באַדארפט פאַר זיי באַצאָהלען נישט ווינציגער ווי זעכסטאהלבען קערבלעך, נאָר ווערטה זענען זיי אַלע זיעבען.

— לאָקש!!! — האָט דוואָסימלכא אויסגעשאַסען, ווי פון אַ האַרמאַט, און אייזיק-נפתלי האָט אַזש אַ ציטער געהאַן און אָפּגעטראָטען אין אַ זייט. — לאָקש איינער! בהמה בצורת פערד! אַזא בייטש קארעלען — זעכסטאהלבען קערבלעך? ! משוגענע לע-מעשקע! אַ שטומער וואָלט דאָך עס ניט אויסגערעדט אין אַ יאָהר! האָסט אויגען, צי ניין? נא, קוק זיך צו, דו אָפּגעריסענער נאַר! און דוואָסימלכא האָט אָנגענומען רחל'ען פאַר אַ האַנד, האָט זי צוגעפיהרט צום שוועהר, איהר אויפגעהויבען דעם קאָפּ און בע-ווזען אייזיק-נפתלי'ן די מציאה, געשאַטען מיט שטעכווערטלעך און מיט קללות. אייזיק-נפתלי נעבאָך האָט געשמאַרעט מיט דער נאָז, געפינטעלט מיט די אויגען און מורא געהאַט שוין אויסרעדען אַ וואָרט. ביז גאָט האָט זיך אויף איהם דערבאַרעמט און ס'איז אָנגעקומען משה-מענדעל מיט'ן שטעקעלע פונ'ם מאַרק — האָט שוין משה-מענדעל גענומען שאַצען די קארעלען ביי רחל'ען אויפ'ן שט-נעם, ווייסען האַלז, און האָט געטראָפֿען, אַז זיי דארפֿען קאָסטען, בלי גוזמא, אַ דרייערעל... דאָ האָט זיך דוואָסימלכא אזוי צע-פלאַמט, אַז זי האָט זיך אַזש צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, פאַר גרויס דאָסאָדע, וואָס קיינער האָט נישט פערשטאַנען, וואָס פאַר אַ גרויסע מציאה זי האָט געהאַנדעלט, און אפשר פאַר האַרצוועהטיג, וואָס סטעמפעניכע האָט זי אזוי גראָב אָפּגענאַרט.

— דין אַ סוחר! — האָט זי געזאָגט צו משה-מענדעל'ען. — פונקט אַזא מבין, ווי דער טאַטע זיינער! וואָס עפּים אַ דרייערעל, זעהנאָ? פאַר וואָס ניט וועניגער?

זאָגט, אז זי איז עלענדר, אז עס געהט איהר עפּים אָפּ, אז עס פעהלט איהר עפּים, נאָר וואָס פעהלט איהר — דאָס האָט זי ניט געוואוסט און ניט געקאָנט וויסען. רחל'ע האָט גאָנץ גוט געוואוסט, אז איהרע עלטערען האָבען זי חתונה געמאַכט און האָבען זי גע'פטר'ט. דאָס וואָרט „גע'פטר'ט“ איז שוין גענוג אויף צו פיהלען, ווי ווייט מע ווערט אָפגעריסען: קינדער פון עלטערען און עלטערען פון קינדער. דאָס וואָרט „גע'פטר'ט“ קומט-אויס זעהר אָפט צו הערען ביי אונז, אידען, כמעט אין יעדער משפּחה. דאָס וואָרט „גע'פטר'ט“ איז אַ גרויסער בזיון, אַ בעלעדיגונג פאַר אונזער גאַנצער אומה, וואָס פיינט זיך אויס מיט איהר באַרעמעהרציגקייט... מעהר פון אַלע איז איהר דערגאַנגען משה'מענדעל מיט זיינע גענג, מיט זיין פיהרעכטס קעגען איהר. רחל'ע האָט פערשטאַנען, וואָס פאַר אַ ראָלע זי שפיעלט מיט איהר שענקייט און מיט איהר גוטסקייט, מיט איהר עהרליכקייט און מיט איהר געטריישאַפט ביי איהר מאַן דעם תכּשיט. רחל'ע האָט אַרויסגעזעהן, וואָס זי איז ביי איהם...

ועל כּולם איז רחל'ע גלאַט געווען צעשרויפט, צערודערט און פערטומעלט די לעצטע צייט. אַ קלייניגקייט, וואָס זי האָט איבער-געטראָגען פון סטעמפּעניו'ן? רחל'ע, די פרומע רחל'ע, וואָס האָט ניט דורכגעלאָזט אויף איהר לעבען קיין האָר פון אידישקייט, נישט איבערגעטראָטען קיין מינדסטען דין פון די אַלע דינים, וואָס זענען שוין צו דער אידינע, — רחל'ע, אַ אידיש ווייבעל פון טייטש-חומש, האָט אין זינען אַ פרעמדען, בעקומט פון איהם בריוולעך, בעגעגענט זיך מיט איהם — און גאָרנישט! אַררבה, זי פיהלט, ווי עס ציהט זי צו איהם, נישט מיט עפּים אַ שלעכטער מחשבה, חלילה! נאָר גלאַט אַזוי, זעהען איהם און הערען, ווי ער שפיעלט אויפ'ן פיעדעל.

אַך, זיין שפיעלען, זיין שפיעלען! רחל'ע וואָלט אייביג ניט געגעסען, ניט געשלאָפען נאָר הערען סטעמפּעניו'ן, הערען איהם און... זעהען איהם! זיינע אויגען, אז זיי קוקען, וואַרעמען זיי, גלעטען זיי, ניעזשען זיי... אַך, זיינע אויגען!

א קוה; איטליכער איז צוגעגאנגען און האָט איהר אויפגעהויבען דעם קאָפּ, געטאַפּט די קאַרעל'ען — און אָן איהר האָט מען גאָר פּערגעסען... רחל'ע, וואָס איז בטבע ניט געווען קיין ביזנעס, קיין בעסנ'טע, האָט דעם גאַנצען טאָג געפּייערט אויף אַלעמען, און נאָך כּיעהר אויף משה-מענדל'ען. דער דאָזיגער חברה-מאַן האָט זיך גאַנץ פּיין אָפּגעגעסען מיטאָג און איז זיך אַוועק אין בית-מדרש אַריין. און אַזוי ווי עס איז געווען יענעם אָבענד אין בית-המדרש אַ שט"י קעל שמחה, אַ סיום, לכן איז שוין משה-מענדל איבערגעבליבען דאָרט פון נאָך מעריב ביז'ן ווייסען טאָג אַריין, ווי ער פלעגט עס טהון גאַנץ אָפּטליך.

רחל'ע איז גאָר אינגאנצען געווען לא-עליכם'דיג, שטאַרק צע-קאָכט. דאָס פנים האָט איהר געפלאַמט, ווי אַ העליש פייער, דער קאָפּ האָט איהר געטרישטשעט און אין די אויהערען האָט איהר געקלונגען און געפייפּט. זי האָט גאָר ניט געוואוסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... קיין וועטשערע האָט זי ניט געקאָנט עסען. געוועהנליך, האָט איהר דוואָס-מלכה גענוג געפיקט אין קאָפּ אַריין, פאַר וואָס זי עסט ניט, פאַר וואָס זי טרינקט ניט — נאָר אומזיסט: רחל'ע איז אַוועק מיט רויטע אויגען צו זיך, האָט זיך גיך אויס-געטהאָן, אַריינגעלעגט אין בעט אַריין, און פון איהרע אויגען האָבען זיך מיט אַ מאָל אַ גאָס געטהאָן טרערען, — וואַרעמע, הייסע טרע-רען, און אַ סך, אַ סך.

XXI.

א שווערע נאכט.

וואָס האָט רחל'ע געוויינט? זי האָט אַליין נישט געוואוסט, וואָס זי וויינט, און האָט אַפילו נישט געפיהלט, אַז זי וויינט. דאָס האַרץ איז איהר שוין פון אַ צייט געווען שווער, זעהר שווער, נאָר פלוצים האָט זיך עס צעווייקט, צעגאָסען און אויסגעגאָסען זיך דורך טרערען. רחל'ע האָט געפיהלט, ווי מיר האָבען שוין אויבען גע-

מאָנאָסטירסקען גאָרטען, שטעהען אויסגעצויגען, ווי סאָלדאטען אויף דער וואַך. קיין בלעטעל ריהרט זיך נישט. נאָר זעלטען זעלטען טהוט עס אַ טראָג פונ'ם מאָנאָסטירסקען גאָרטען אַ שענעם ריה פון שמעקענדיגע גראַזען, ווי בשמים, וואָס איז אין מאַזער פּעווקע שטאַרק אָנגעלעגט, מחמת בייטאָג הערט זיך דאָרט איין אנדער ריח...

צו דער דאָזיגער אויסגעצייכענטער נאכט פאסט אַקוראַט אונז זיך רחל'ע די שענע, — די שענע, די ריינע, די עהרליכע רחל'ע מיט איהר גרויסען ווייסען האַלז, אויף וועלכען עס ליגען צעשטאָען איהרע רייכע בלאַנדע האָר (אך, רחל'ע האָט דען געקאָנט אין אזא צייט געדענקען, אז די לבנה און דער מחבר פונ'ם ראָמאַן קאָנען זעהען איהרע אייגענע האָר?). איהרע אויגען זענען געווען ניט ווינציגער בלוי און לויטער, ווי דער בלויער לויטערער הימעל, און איהר שען ליכטיג פנים איז ניט געווען מיאוס'ער פון דער שענער ליכטיגער נאכט. נאָר רחל'ע האָט ווינציגוואָס געטראכט וועגען דעם: איהר קאָפּ איז געווען דאָרטען, וואו עס האָט זיך געהערט דאָס זעלטענע שפיעלען, און איהר האַרץ איז געווען דאָרט, וואו סטעמפעניו'ס פיעדעלע.

די בליזמר שפיעלען עפּיס אזוי טרויעריג, גלייך ווי זיי וואָלטען אַטערשט עמיצען בעהאַלטען, אין דער ערד אַריינגעלעגט. ביי אונז אַ שמחה בעווייזט זיך אַרויס דורך אַ געוויין, און מחמת גרויס פרייד מיט פּערגעניגען פּערגיסען מיר טרערען... נאָך אומעטיגער ווייזט אויס דאָס שפיעלען אים האַלבע נאכט, ווען די גאַנצע וועלט האַלט אין איין שלאָפען, נאָר איין ביסעל אידען זענען זיך משמח מיט אַ וויינענדיגס, געהענדיג צוריק פון דער חופּה-וועטשערע מיט אַראָפּ געלאָזטע קעפּ: וואָס איז? מע האָט גע'פּטר'ט אַ קינד, פּערשטעהט איהר מ'ך, פּערזאָרגט, הייסט דאָס, ברוך השם, — נו, מהבתינו... אין דער דאָזיגער שטילער שענער זומער-נאכט הערט זיך סטעמ-פעניו'ס פיעדעלע נאָך מעהר, ווי אַלע מאָל; עס קלעהמט דאָס האַרץ, ציהט די נשמה, נעמט-ארויס דאָס חיות — און רחל'ע

רחל'ע האפט זיך אן מיט ביידע הענד פאר'ן קאפ און הערט זיך צו, ווי די שלייפען קלאפען, ווי דאס הארץ קלאפט, און די נשמה ציהט, ציהט. זי ווייסט ניט, וואס מיט איהר טהוט זיך. זי דעקט זיך איבער מיט דער קאלדרע איבער'ן קאפ און דערוועגט איהר אמאליגע חבר'טע, חיה-עטעל, עליה השלום. רחל'ע דערמאנט זיך אן יענער מעשה פון חיה-עטל'ען מיט בנימינ'ען, און עס געהט איהר איבער א פראסט איבער'ן לייב. זי דעקט פון זיך אפ די קאלדרע און דערהערט פלוצים זעהר א בעקאנט געזאנג, א בעקאנט שפיעלען פון א בעקאנט פיעדעלע. רחל'ע האט געמיינט, אז עס ווייזט זיך איהר אויס, נאך ווייטער-ווייטער האט זי אלץ געהענטער געהערט דאס שפיעלען, וואס מע שפיעלט. געוועהנליך, ביים אפ-פיהרען פון דער חתונה די מחותנים אהיים. רחל'ע האט שוין דערהערט און דערקענט אקוראט, וואס מע שפיעלט; רחל'ע האט אויך דערקענט סטעמפעניו'ס פערגעהן זיך אויפ'ן פיעדעל, און עס איז ווין פאר איהר ניט געווען קיין ספק, אז דאס פיהרט-אפ סטעמ-פעניו די מחותנים אהיים נאך דער חופה-וועטשערע. נאך ווי קומט ער אהער? אויף דער גאס איז היינט נישט געווען קיין חופה און דא זענען נייטאָ קיין מחותנים! וואס קאן דאס בעדייטען? די פויק מיט די טאצען לאָזען זיך אָבער הערען אלץ געהענטער און געהענטער. די גאנצע חברה שפיעלען געשמאק; נאך מעהר פון אלץ לאָזט זיך הערען סטעמפעניו'ס פיעדעלע, וואס פערדעקט מיט'ן זיסען שפיעלען, מיט דעם ווייכען געזאנג אלע אנדערע כלים. רחל'ע קאן ניט איינליגען. זי שפרינגט-אראפ פונ'ם בעט, געהט-צו צום פענסטער, עפענט עס אויף און בויגט זיך איבער העכער האלב אין דרויסען ארויס.

רחל'ע האט שוין לאנג אזא נאכט נישט געזעהען. די לבנה שפאצירט אין מיטען הימעל, און ארום איהר האָבען זיך אויסגע-שאַטען אלפי אלפים שטערען — בריליאנטען, וואס שעמערירען אין די אויגען. די לופט איז ווארעם, גרינג און פריש. קיין שום וויי-טעל, אזוי, אז די הויכע טאָפּאָליס, וואס זעהען זיך פונ'ם גרויסען

אויך די קוה, דרוואַסי-מלכה'ס בורע בהמה ביי דער שטוב, האָט אויפגעהערט צו מעל-ה-גרה'ן, האָט אויפגעשטעלט די אויהערען, אַרויסגעלאָזט פונ'ם בויך אַ טיעפען קרעכץ, ווי אַ זינדיגער מענש. און דעם שכן'ס צוויי ציעגען האָבען זיך פון גרויס התפעלות מיט אַ מאָל אויפגעהויבען פון דער ערד, זיך געביטען מיט די ערטער, בעוויזען דערווייל איינס דאָס אַנדערע, אַז זיי האָבען הערנער. הכלל, אַלץ האָט אויפגעלעבט, בעוויזען, אַז עס הערט דאָס שפּיע-לען אין דער דאָזיגער שטילער, ליכטיגער, וואַרעמער כישוף'דיגער זומער-נאַכט.

אין דער זעלבער צייט איז אויך אונזער עהרליכע רחל'ע גע-שטאַנען ביי'ם פענסטער, ווי צוגעקאוועט מיט אייזענס. זי שטעהט, ווי שטאַרק פערוואַנדערט, ריהרט זיך ניט מיט קיין אבר, ווי צו-געשרויפט, און ווייסט גאָר ניט אויף וואָס פאַר אַ וועלט זי איז. „נה, אַ נאַכט! אַי, אַ נאַכט! טאַטעניו!“... זי שטעהט און הערט זיך איין מיט אַלע חושים. זי שלענגט די פרישע לופט מיט'ן פולען מויל. זי איז אינגאַנצען פער'כישופ'ט. זי קוקט אין בלויען הימעל אַריין און דערמאַנט זיך אָן יענע זומער-נעכט, ווען זי פלעגט מיי-דעלווייז זיצען אין דער היים אויף דער פריזבע (זאָוואַלענקע), קור-קען-אַרויף, אויף די ווייסע פאַסען, געשפיעלט בשעת מעשה אין צייכענס (מיילעשקעס) און געזונגען דאָס בעקאַנטע ליעדעל:

די לבנה שיינט אין מיטען דער נאַכט,
און פערעלע זיצט ביי דער טיר,
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז שוין פערטראַכט —
אוי, אַ וועהטיג איז איהר!
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז דאָך פערטראַכט —
אוי, אַ וועהטיג איז איהר!...

דאָס ליעדעל האָט זי דעמאָלט געזונגען, נאָר זי האָט דאָס ניט פערשטאַנען; אַצינד פערשטעהט זי דאָס יא, אפילו נישט אינ-

שטעהט א האלכ-נאקעטע ביי'ס פענסטער און הערט זיך צו. זי וויל אנטלויפען פון דאנען, צומאכען דאָס פענסטער און אנטלויפען, נאָר עס האלט זי צו, ווי מיט אייזענס, ווי א מאַגניט ציהט עס זי. זי קוקט זיך איין און הערט זיך צו אַזוי ערנסט, גלייך ווי זי וואָלט הערען ניט זיין פיעדעלע, גלייך ווי זי וואָלט הערען, ווי ער רעדט צו איהר, ווי ער טענה'ט, ווי ער בעט, ווי ער וויינט... און ניט נאָר רחל'ע אליין הערט זיך איין אין די דאָזיגע שענע מעלאָדיען פון סטעמפעניו'ס פיעדעלע אין דער דאָזיגער ליכטיגער זומער-נאַכט: די לבנה מיט די שטערען, די ווייכע, פרישע לופט, די גאַנצע נאטור מיט אלע איהרע בעשעפענישען האָבען ווי אויפגעוואַכט פון זייער דרימלען, זיך אויפגעשטעלט אויף אַ רגע'לע, בכדי צו הערען, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין געזאַנג אים האַלבע נאַכט? וואָס איז דאָס פאַר קולות אים האַלבע נאַכט? דער נאַכט-משורר, דער פערשפּע-טיגטער סאָלאָווי אינ'ם מאָנאַסטירסקען גאָרטען, דערהערט אַזאַ מין מוזיק, האָט זיך געפרובירט פערקאַטשען אויפ'ן העלזעל, בער ווייזען זיינע שטיקלעך, ווי זיין שטייגער איז; נאָר עס איז איהם אַצינד, אין סוף תמוה, נישט געראָטען איבערשטשעגאָליאיען סטעמ-פעניו'ס פיעדעלע, מחמת באלד נאָך וועסנע האָט ער נעבאָך, ווי אלע מאָל, אָנגעוואָהרען די כלי, און פון זיין זיס קול איז איהם נאָר געבליבען אַ קוויטש, ווי ביי אַ חזן נאָך ימים נוראים, להבדיל... דער האָזן, דער שרייער, דערהערט דאָס שפיעלען פון די כליזמר און גערעכענט, אַז ס'איז שוין טאָג, איז אַראָפּ פון דער סידעלע, האָט אַ פאַטש געטהאָן מיט די פליגעל, האָט געזאָגט דעם פסוק, אויסגעלאָזט דעם געוועהנליכען „קוקוריקו“ מיט אַ „מונח-אתנחתא“ און איז זיך אַוועק צוריק אין זיין רוה אַריין אַ ברוגז'ער, וואָס מע האָט איהם מטריח געווען אומזיסט און אומנישט... אפילו די הינד, די כלבים, פון ווייטענס, פון דער מאָנאַסטירסקער גאַס, דערהערט די אידישע כליזמר אין מיטען נאַכט, האָבען אָנגעהויבען לכתחילה, ווי זייער מנהג איז, צו בילען און צו וואַיען, און זענען אויך אַנ-שוויגען געוואָרען, געזוכט זיך איין אָרט וואו צו לעגען זיך אַפרוהען.

פעניו האָט זיך פונקט נעכען זייער שטוב, גראַדע אָקענען איהר פענסטער, אָפגעשטעלט און האָט אָנגעהויבען צו שפּיעלען נאָך מיט מעהר פּרישקייט, מיט מעהר חשק. ערשט דעמאָלט האָט רחל'ע פערשטאַנען, וואָס סטעמפעניו האָט דאָ אויפגעטהאָן: ער האָט גע- שלעפט מיט זיך די גאַנצע חברה, אַלע מחותנים מיט'ן גאַנצען עולם, פון דער צעהנטער גאָס אַהער, פאַרביי זייער שטוב, און צוליעב וועמען? — לכתחילה איז דאָס איהר אפילו געווען זעהר אָנגענעהם, און דאָס האַרץ האָט זיך איהר אַזוי געפריידט, אַז עס איז שיער נישט אַרויסגעשפרונגען פון דער ברוסט. און נישט ווילענדיג, האָט זיך רחל'ע צעלאַכט צו זיך אַליין מיט אַזאַ פרייליך געלעכטער, אַז זי האָט זיך איבערגעשראַקען פאַר איהר קול, האָט אַ קוק געטהאָן אויף זיך, ווי זי שטעהט דאָ האַלב-נאַקעט, מיט'ן האַלז אין דרויסען, מיט די אייגענע האָר, — און איז געשווינד אָפגעשפרונגען פונ'ם פענסטער, אין דער גיך עס צוגעמאַכט, און האָט זיך אַריינגעוואַרפען אין בעט אַריין.

„וועה איז מיר, וואונד איז מיר! — האָט זיך רחל'ע גע- טראַכט. — צו וואָס מע קאָן קומען, אַז מע בעקלערט זיך ניט פריהער, וואו מען איז אין דער וועלט! שטעלען זיך אין מיטען נאַכט אַ נאַקעטע אין פענסטער פאַר אַזאַ-נעולם מאַנסבילען; אין זינען האָבען אַזעלכע פוסטע נאַרישע זאַכען, אַרומגעהן מיט אַזעלכע מיאוס'ע מחשבות וועגען אַ סטעמפעניו... און סטעמפעניו — מע דאַרף זיין אַ בעלן פיהרען אַ גאַנצע ערה אידען איבער צעהן גאָ- סען — צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? מע דאַרף האָבען, פון דעסטוועגען, איין עזות אַזעלכעס צו טהון! פון וואָנען נעמט זיך עס ביי איהם אַזאַ...? איך מוז עס איהם פרעגען. מע דאַרף זעהן, ס'זאָל האָבען אַמאָל אַ סוף. ער וויל מיך אומגליקליך מאַכען!... איין מאָל פאַר אַלע מאָל, מע דאַרף זיך מיט איהם אויסשמועסען, ווי זאָגט מען: „בעסער דער ערשטער רוגז...“ ער דערצעהלט דיר אַ מעשה: „ליעב-שמיעב!“ גאַנץ לייטיש, כלעבען... שבת-צור נאַכטס, זאָגט ער, אויף דער מאָנאַסטירסקער גאָס, דאָרט וועט ער

גאנצען, דאך פערשטעהט זי דאס, זי פיהלט עס. זי פיהלט, אז עס ציהט זי עפּים אַהין, אין דרויסען אַרויס, אויף דער פרייער לופט. זי פיהלט, אז ס'איז איהר דא ענג, הייס און נמאס, נמאס! ... רחל'ע דערמאנט זיך נאך אַ ליערעל פון יענע ליערלעך, וואָס זי פלעגט זינגען מיידעלווייז, זומער-לעבען, אין דרויסען ביי דער טיר.

ביי'ם ברעג וואסער טהו איך שטעהן,
און קאָן צו דיר ניט קומען ;
אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
איך קאָן אָבער נישט שווימען!
אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
איך קאָן צו דיר ניט שווימען! ...

„פון ווייטענס?“ — ער איז דאך שוין גאָר נאָהענט! אָט איז ער, סטעמפעניו, מיט זיין פיערעלע, מיט זיינע לאַנגע האַר, מיט זיינע שוואַרצע, ברענענדיגע פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען אויף איהר תמיד און וואַרעמען זי מיט זייער גלאַנץ, מיט זייער פייער. און עס ווילט זיך איהר אין דער מינוט אייביג שטעהן נאָהענט נעבען איהם, שטעהן און אייביג הערען זיין שפּיעלען, און אייביג זעהן זיינע שענע אויגען... נאָר איין זאך קאָן רחל'ע נישט פער-שטעהן: ווי קומט ער אַהער, סטעמפעניו, אים האַלבע נאכט, מיט זיין פיערעלע?

ווי אַרום קומט אַהער סטעמפעניו מיט די מחותנים? — אָט דאָס האָט זי בשום אופן נישט געקאָנט פערשטעהן, וויפיעל זי האָט זיך ניט געבראַכען דעם מוח. רחל'ע האָט זיך דערמאָנט, אז ערגיין אויף דער שוהלגאס איז היינט געווען אַ חופּה. ווי זשע קומען אַהער די מחותנים? ערשט דעמאָלט האָט זי פערשטאַנען דעם סוד, אז זי האָט דערזעהען שוין גאָר נאָהענט, טאַקי כמעט נעבען זייער שטוב, די כלירזמר מיט די מחותנים. ערשט דעמאָלט האָט זי געטראָפּען דאָס רעטעניש, אז זי האָט דערזעהען, ווי סטעמ-

רחל'עס אויגען ווערען ביסלעכווייז צוגעשלאָסען, און איהרע ליפּען
שעפּטשען נאָך, קוים-קוים וואָס מע הערט:

„לישועתך
קויתי לישועתך
קויתי“

און רחל'ע ווערד אנשלאָפּען.

* * *

רחל'ע ווערד אנשלאָפּען, און עס חלומ'ט זיך איהר, אז סטעמ-
פעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען... אין איין זייט שטעהט
דער שוועהר אין טלית-ותפילין, און פריידעל שלאָגט איהם, פאַטשט
איהם אויף וואָס די וועלט שטעהט... משה-מענדעל איז טוירט-
שכור, פאַהרט רייטענדיג אויף אַ קאָטשערע, מאַכט משוגענע
העויות, און סטעמפעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען... אין
דער אַנדערער זייט שטעהט חיה-עטעל, אָנגעטהאָן שבת'דיג, אויס-
געציערט, ווי אַ בת-מלכה, שמייכלעט אזוי פריינדליך, אזוי ליכט-
ליך, און צינדט-אָן אַ סך ליכט.

„וואָס טהוסט דו, חיה-עטעל? — פרעגט זי רחל'ע. — למאי
צינדסט דו אָן אזוי פיעל ליכט?“

„וואָס פאַר אַ שאלה? — ענטפערט איהר חיה-עטעל מיט אַ
געלעכטער. — עס איז דאָך ערב שבת: שוין צייט ליכט בענ-
טשען!“

רחל'ע קוקט אויף די ליכט, ווי העל זיי ברענגען און זיי ליכטען,
און סטעמפעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען... ער שטעהט
נעבען איהר אזוי נאָהענט, אז זי הערט, ווי ער אָטהעמט. ער
שטעהט און קוקט איהר גלייך אין די אויגען אַריין און וואַרעמט
זי מיט זיין קוקען אויף איהר. רחל'ע קוועלט, לאַכט און זינגט,
און סטעמפעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קארעלען...

מיר שוין קלאָר מאַכען אינגאנצען זיין מיין... איך וואָלט שוין געהערען, דעם ליכערער שבת-צורנאכטס זאָל שוין קומען גיכער, לאָס מיר שוין הערען וואָס און ווען? איך וועל געוויס אַרויסגעהן, וואָס האָב איך מורא? פאַר וועמען? מורא דאַרף מען האָבען נאָר פאַר גאָט!... עס איז דיר נאָר איין אָנשיקעניש, איין אָפגעטהאָנענע זאַך, און גענוג!... ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אָן אזוי פיעל מעשיות... נאָר וואָס האָט ער צו מיר? צו מייע יונגע יאָהרען?... און ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אַליין? מע טאָר ניט ווייזען יענעם קיין וועג... משה-מענדעל זאָל אַצינד זיין, וואָלט איך איהם אַלסדינג דערצעהלט. נאָר וואו איז ער? ער הערט מיך זעהר? וואָס געהט דאָס איהם אָן, וואָס איך מוטשע מיר, ווי איינער פאַר'ן טוידט?... אָך, מע דאַרף לייענען קריאת-שמע. נישט גוט, אז מע לייענט נישט קיין קריאת-שמע!"...

„לישועתך קויתי ד',
קויתי ד' לישועתך,
ד' לישועתך קויתי"...

רחל'ע בעהאַלט זיך טיעף-טיעף אין די קישענס אַריין, דעקט זיך איבער שטאַרק מיט דער קאַלדרע, זי זאָל נישט הערען דאָס שפּיעלען פון די כלי-זמר, און לייענט קריאת-שמע אויף אַ קול: „לישועתך קויתי ד'". ... נאָר דורכ'ן פענסטער גנבה'נען זיך אַריין די זיסע געזאַנגען פון סטעמפעניו'ס פיעדעלע, וואָס ווערען אַלע מינוט שטילער, זעלטענער און ווייטער. און רחל'ע לייענט קריאת-שמע:

„לישועתך קויתי ד',
קויתי ד' לישועתך,
ד' לישועתך קויתי"...

און סטעמפעניו'ס פיעדעלע קוים-קוים וואָס עס הערט זיך שוין פון ווייטען, און די לעצטע קולות ווערען ווי פערשטאָרבען. און

אָבער אַ ווייבעל, און אַ פרום ווייבעל פון שענעם גראַד, פון הוילע יחוס! זי איז געווען אויף זיך אַליין להרוג ולאבד, פלאַס־פייער, און האָט זיך קיין אָרט ניט געקאָנט געפינען. אָט האָט זי זיך צו געלעגט ביי זיך אויפ'ן בעט, אָט האָט דאָס זי אויפגעטראָגען, ווי איינעם, וואָס ליגט אויף אַ היציגער שלאַפֿקייט, עס ווערד איהם „מלאָסנע“ אויפ'ן האַרצען און עס נודעט איהם אַרויס די נשמה, — ער וואָלט נאָר געלאָפֿען אין דער וועלט אַריין... רחל'ע האַפט זיך אויף און נעמט זיך גאָר צום טייטש? חומש. זי עפענט? אויף די סדרה „וישלח“, און — מערקווירדיג! איהרע אויגען שטעלען זיך אָפּ אויפ'ן פּסוק: „וַתֵּצֵא דִּינָה בַת לֵאָה, אִיז דִּינָה דִּי טאַכטער פון לאה אַרויסגעגאַנגען זעהן די טעכטער פונ'ם לאַנה, האָט זי שכם דער זוהן פון חמור גענומען מיט נוואַלד, ותרב כ נפשו בדינה, און שכם האָט זיך בעהעפט אין דינה. דער בחיי שרייבט: שכם האָט איהר איינגערעדט...”

אַזוי האָט רחל'ע אַריינגעקוקט אין איהר טייטש־חומש, וואָס די שוועגער האָט איהר געשענקט נאָך בשעת זי איז געווען אַ כלה, און ביסלעכווייז האָט זי אָנגעהויבען צו פּערגעסען, אַז זי זיצט איבער'ן טייטש־חומש, און איהרע געדאַנקען האָבען זי פּערטראָגען אַהין, צו סטעמפעניו'ן, אויף דער מאָנאָסטירסקער גאַס, אונטער די בוימער, וואו ער האָט איהר צוגעזאָגט וואַרטען — און ער וועט אַורדי דאָרטען וואַרטען... נאָר קוים איז סטעמפעניו געקומען איהר אויף דער מחשבה, אַזוי האָט עס זי געצויגען צו איהם, ווי אַ מאַגניט, און זי האָט נישט פּערשטאַנען וואָס דאָס איז.

„איך וואָלט איהם נאָר געוואָלט פּרענען, וואָס האָט ער צו מיר און וואָס וויל ער פון מיין לעבען האָבען?“...

און דאָ דערמאַנט זיך רחל'ע אין איהר חב'ר'טע חיה־עטעל, עליה השלום, ווי זי האָט נעבאָך געליטען איבער איהר בנימינ'ען... נאָר חיה־עטעל איז אָבער געווען בנימינ'ס איין אייגענע און איז געווען אַ מיידעל; אָבער זי, רחל'ע, איז דאָך איין „אשת־איש“ (אוי־אוי, וואָס פאַר אַ האַרב וואָרט דאָס איז פאַר אַ אידישער

ניט, קיינער ס'מ'ט זיך ניט. מע בעגעגענט זיך ניט מיט קיין גראפע און מיט מארקיוען. מע זעהט זיך אלץ מיט פראסטע מענשלעך, מיט בליזמר גאר און מיט געוועהנליכע אידישע ווייב-לעך. די דאזיגע לעזער קוקען שוין אדאי ארויס אויף דעם שבת-צונאכטס; זיי ווארטען אויף א ציקאווע-פיקאנטע סצענע אויף דער מאָנאָסטירסקער גאס... איך מוז אָבער פאַראויס זאָגען, אז זייער אַרויסקוקען איז אומזיסט: קיין שום ציקאווע-פיקאנטע סצענעס וועט דאָ נישט זיין, וואָרום אונזער רחל'ע איז געקומען אַהער נישט חלילה ווי אַ בעל-עבירה'ניצע, נישט ווי איין אויסגע-לאָסענע וואָס לויפט זיך קושען אין דער פינסטער מיט איהר לייעבענדען... חס ושלום! רחל'ע האָט נאָר געוואָלט פּרעגען ביי איהם, ווי אזוי האָט ער, סטעמפעניו בליזמר, געהאַט אַ העזה, אַזאָ עזות, צו שרייבען איהר רב אייזיק-נפתלי'ס שוור, משה-מענדעל'ס ווייב, אַ בריוועל, און נאָך אַזאָ בריוועל? ...!

„איך מוז דאָס איהם פירעאלטען! — האָט זי געטראַכט. — איך מוז דאָס איהם זאָגען איין מאָל פאַר אלע מאָל! ווי זאָגט מען: „עס איז בעסער דער ערשטער רוגז“...“

דער דאָזיגער געדאַנק איז איהר ניט געקומען פלוצים. רחל'ע האָט געהאַט צייט אַ גאנצע וואָך, און נאָך מעהר — דעם גאנצען טאָג שבת. אויף צו קלערען וועגען דעם, און אוי-וועה, וואָס זי האָט איבערגעלעבט אינ'ם דאָזיגען איינעם טאָג! וואָס פאַר אַ שרעק-ליכע מלחמה האָט זי אויסגעהאַלטען מיט'ן יצירה-רע... ניין, דאָס וואָרט „יצירה-רע“ פאַסט לחלוטין נישט אַהער: ווי קומט דאָס צו איהר, צו אַזאָ אידיש ווייבעל, צו אַזאָ עהרליך ווייבעל, וואָס האָט קיינמאָל נישט געלעזען קיין ראָמאַנען און האָט נישט געוואוסט פון קיין לייעבעס, חוץ די מעשה מיט איהר חבר'טע חיה-עטעל, עליה השלום, וואָס מיר האָבען וועגען איהר אויבען געשמעסט. — ווי קומט דאָס צו איהר יצירה-רע, לייעבע? — נאָרישקייטען! זי זאָל האָטש זיין אַ מיידעל, איז עפּיס אַנדערש. פאַרט, ווי זאָגט מען, אַ פריי פּויעלע, נישט צוגעדעקט דעם קאָפּ, אַ מענשעל פאַר זיך.

מאָנאַסטירסקען נאָרטען, נאָר סטעמפעניו'ן מיט זיינע פלאַם-פייער-דיגע אויגען. זי הערט קיין זאך נישט, אַ חוץ דאָס שענע זינגען פון די פויגל, וואָס דאָרט אין נאָרטען, און דאָס געטליכע שפיע-לען — סטעמפעניו'ס. אין דער מינוט איז רחל'ע אינגאנצען איבער-געגעבען צו איין געדאנק — אַהין, צו סטעמפעניו'ן, מיט סטעמ-פעניו'ן, און קיין זאך אין דער וועלט איז נישט אימשטאַנד זי איינצוהאַלטען אין דער דאָזיגער צייט...

XXIII.

דאָס פייער ברענט און ווערט באַר
פערלאָשען.

און סטעמפעניו, קוים איז געוואָרען נאכט, אזוי האָט ער די חברה כליזמר אַרויסגע'משלח'ט אויף אַ „זמירות“, * האָט קלאָמ-פערשט גענומען דאָס פיעדעלע אונטער'ן אָרעם, בכדי פרידעל זאָל מיינען, אז ער איז אויך אויף דער חתונה. נאָר אַרויסגעגאנגען פון שטוב, האָט ער דאָס פיעדעלע איבערגעגעבען מעכטשי'ן, און אליין האָט עס איהם אוועקגעטראָגען אין דער מאָנאַסטירסקער גאס אַריין, און אַרומגעגאנגען הין און צוריק אונטער דעם שאַטען פון די בוי-מער, האָט ער זיך אַלע מינוט אָפגעשטעלט, געקוקט אַהין, פון וואָ-נען עס האָט בעדארפט אָנקומען רחל'ע די שענע. אז זי וועט זיין — דאָס איז פאַר איהם קיין ספק ניט געווען. דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אז יא. ער האָט עס גוט אַרויסגעזעהן נאָך איהרע

* דעם שבת-צוינאכטס, וואָס פאַר דער חופּה, קלויבען זיך צענויף טיידלעך צו דער כלה טאַנצען — און דאָס הייסט „זמירות“; איז אַנדערע ערטער הייסט עס גלאַט „שבת-צוינאכטס“.

טאכטער!). און ער — ווער איז ער? א כליומר! וואָס קעהר ער זיך מיט איהר אָן? וואָס פאַר אַ שמעלקע איז ער מיט איהר, וואָס ער שרייבט צו איהר בריוולעך? אַ פּאָטעפּאָלנאַסט פון אַ כליומר'וק, אַ העזה אַביסעל פון אַ יונגאַטש!

„די וועלט זאָל זיך קעהרען — האָט זי ביי זיך אָפּגע'פּסק'עט — די וועלט זאָל זיך קעהרען, מוז איך דאָס איהם זאָגען! וואָס האָב איך מורא פאַר איהם? איך וועל זיך זעהן מיט איהם, איך וועל דאָרטען זיין. נישקשה, קיינער וועט מיך נישט זעהן. איך וועל זיך אַרויסהאַפּען אויף אַ מינוט, ס'איז נישט ווייט, אָט באַלד אָט דאָ אַקעגען“...

און רחל'ע קוקט דורך דעם אָפּענעם פענסטער אויף דער מאַ-נאַסטירסקער גאַס אַרויס און זעהט די בוימער, די הויכע טאָפּאָליס, ווי זיי שטעהען שטאַלץ, און זי הערט די פויגעל, ווי שען זיי זינגען פונ'ם גאָרטען אַרויס. און איהרע מחשבות טראָגען זיך אינגאַנצען איבער אַהין, וואו שפּעטער מיט אַ שעה, אָדער נאָך ווינציגער, וועט זי זיך זעהן מיט איהם און וועט רעדען מיט איהם אויג אויף אויג. און זי פיהלט, ווי דאָס האַרץ הויבט איהר אָן צו קלאָפּען און צו צאָפּלען, און (דעם אמת, דעם אמת מוז מען זאָגען!) עס איז איהר גרויס די מינוטען — זי וואָלט שוין געהרען, עס זאָל שוין זיין נאכט. דער שוועהר מיט'ן מאַן וועלען קומען פון שוהל און וועלען אָפּ-מאַכען הברלה, די שוויגענער וועט זיך נעמען איבערטהון און ליאַ-רעמען מכת דעם סאַמאָוואַר און מכת דעם באַרשט צו דער מלוה-מלכה — און אָט דעמאָלט וועט זי האַפּען אויף זיך די שאַל און אַרויסגעהן פאַמעליך, אויף דער טיר, אַביסעל אויף דער גאַס, אַזוי, מעשה שפּאַציער, — ווער וועט זיך דאָס אַרומקוקען אויף איהר? ביז זי וועט קומען אַהין, וואו... אַך, עס ציטערט אויף איהר דאָס לייב, די בעקלעך פלאַמען איהר, און דאָס האַרץ — אוי, דאָס האַרץ! עס פאַלט איהר אַקערשט נישט אַרויס, און וואָס ווייטער ציהט דאָס זי אַלץ מעהר אַהין, אַזוי, אַז זי האָט שוין מעהר קיין זאך נישט אין זינען. זי זעהט פאַר זיך קיין זאך נישט, נאָר די בוימער פונ'ם

גארנישט קיין אידישע זאכען... נאָר דער בלויער הימעל, די העלע שטערען, וואָס זיך-אַראָפּ מיט זייער גלאַנץ, נאָר די הויכע מאָנאַס-טירסקע טאָפּאָליס, נאָר די נאַכט-פּויגלען אינ'ם גרויסען מאָנאַס-טירסקען גאָרטען, וואָס רופּען זיך איבער אויף זייער לשון, — נאָר זיי הערען און זעהן דאָס אַלץ צו; נאָר זיי ווייסען, אז אין דער דאָזיגער שענער צויבערליכער נאַכט, אונטער די מאָנאַסטירסקע בויער, אויף דער גויישער גאַס, און אָט דאָ נעבען סטעמפעניו', האָט זיך רחל'ע געפונען אין אזא מיין נייער לאַגע, אז זי האָט זיך נאָר פּערגעסען, ווער זי איז און וואָס זי איז. דאָ, אויף דער שענער פּרעכטיגער נאַטור, האָט זיך רחל'ע געפּיהלט אזוי, ווי נאָך קיינ-מאָל ניט אין איהר לעבען. דער פּחד, וואָס איז אויף איהר געפאַלען בשעת זי איז אַהער געגאַנגען, האָט פּלוצים אָפּגעטראָטען פון איהר, און עס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז עס זענען ביי איהר אויסגעוואַכסען פליגעל און זי איז פריי, ווי אַ פּויגעלע, און קאָן פליהען, פליהען... סטעמפעניו האָט זיך צוגערוקט צו איהר נעהענער טער און האָט אַנידערגעלעגט זיינע הענד ביי איהר אויף די אַכסלען. רחל'ע האָט אַ ציטער געטהאָן. זי האָט געוואָלט אָפּטרעטען פון איהם, נאָר זי האָט דאָס ניט געטהאָן. זי האָט נאָר אַ קוק געטהאָן אויף סטעמפעניו', און פון איהרע ליכטיגע בלויע אויגען האָבען אַראָפּגערונען צוויי טרערען.

— וואָס וויינסט דו, רחל'ע? — האָט סטעמפעניו אַ פּרעג גע-טהאָן, אָפּווישענדיג איהר די טרערען מיט זיינע הענד.

— אַך, סטעמפעניו, עס איז מיר אזוי גוט אָט דאָ, נעבען... אייך... נעבען... דיר, סטעמפעניו! פאַר וואָס בין איך... פאַר וואָס בין איך ניט...

— מיינע, ווילסט דו זאָגען? ביזט מיינע, רחל'ע, ביזט מיינע!

— וואָס הייבט, איך בין דיינע, סטעמפעניו? ווי אזוי קאָן

דאָס זיין?

אויגען דעמאלט, אז זיי האָבען זיך געזעהן ביי פריידל'ען בעת מעסטען די האַרעלען.

און סטעמפעניו האָט נישט געהאט קיין טעות: עס איז ניט אוועקגעגאנגען קיין פופצעהן מינוט, האָט ער דערוזעהן פון יעדער זייט גאס שוועבט איינע מיט אַ ווייס טיכעל אויפ'ן קאָפּ. זי געהט געשווינד און קוקט זיך אַרום אין אלע זייטען. דאָס ווייסע טיכעל איז איהר אָנגערוקט ביז כמעט איבער די אויגען, און עס ציטערען איהר די הענט, די צייהן אין מויל, דאָס האַרץ אין דער ברוסט און דאָס גאַנצע לייב. זי קוקט זיך גוט אַיין, זי בלייבט שטעהן, זי דערוזעהט סטעמפעניו'ן און טהוט זיך אַ לאָז צו איהם מיט די ווערטער:

— מיט וואָס פאַר אַ העזה, פרעג איך אַיך...

— זאָג מיר ניט „איהר“, רחל'ע, זאָג מיר „דו“... — האָט איהר סטעמפעניו געענטפערט און האָט זי אָנגענומען ביי ביידע הענט און האָט איהר אַריינגעקוקט גלייך אין די אויגען אַריין. רחל'ע האָט דערוזעהן אין זיינע אויגען פונקט דעם זעלבען גלאַנץ פון די שטערען, וואָס האָבען אַראָפּגעקוקט אין דער דאָזיגער שענער זון מער-נאָכט פונ'ם טונקעל-בלוינען הימעל... אלע מאָזעפעווקער אידען האָבען אָפּגעמאַכט הברלה און האָבען געזונגען, ווי דער שטייגער איז, די „אליהו'ם“, געזיפצט און געטראַכט, געדאַרט דעם מוח אויף דער וויסטער פרנסה, זיך געווינשעוועט דעם זכות פון יענעם חסיד, וואָס האָט געטראָפּען דאָס גליק צו בעגעגענען זיך מיט אליהו הנביא און אָפּגעבען איהם שלום און אָפּנעמען ביי איהם שלום. די מאָזעפעווקער ווייבער וואָרפען-אַראָפּ די שלייערס פונ'ם קאָפּ, טהוען-אויס די שבת'דיגע קליידער, די ציערונג, און נעמען זיך צו דער וואָכעדיגער אַרבייט. מיט איינעם וואָרט, מאָזעפעווקע איז פערנומען אַרויסצובעגלייטען דעם ליעבען שבת-קודש — און קיינעם קומט גאָר ניט אויף די געדאַנקען, אז אין דער צייט שטעהט רחל'ע דוואַס-ימלכה'ס שוור מיט סטעמפעניו דעם כלי-זמר אויף דער מאָד-נאַסטרסקער גאס און האָבען צווישען זיך אַ שמועס מכת עפּים

אריבער אהער און ווינקט צו איהר, אַנווייזענדיג איהר אויף סטעמד פּעניו'ן און שאַקלענדיג מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט: „וואָס טהוסט דו דאָ?“...

— צו וואָס טויע עס דיר, רחל'ע מיין לעבען, צו וואָס טויע דיר רעדען, דערמאנען אזעלכע זאכען, און נאָך אַקעגען נאכט? טהו בעסער אַ קוק אויף מיר מיט דייע שענע ליכטיגע אויגען, וואָס ליכטען און בלישטשען, ווי צוויי שענע בריליאַנען...

סטעמפעניו האָט נאָך ניט אויסגערעדט דאָס לעצטע וואָרט, האָט זיך רחל'ע אַרויסגעריסען פון זיינע הענד מיט אַזאַ שטאַר-קיט, אַז סטעמפעניו האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר איהר.

— גאָט איז מיט דיר, רחל'ע, וואָס איז דיר אַזוינס געשעהן? ער האָט זי געוואָלט חאַפּען וויעדער אַ מאָל, נאָר זי האָט זיך ניט געלאָזט. זי האָט געציטערט און געשעפטשעט: „דו זעהסט? אָן איז זי!... אָן שטעהט זי!... אָן קוקט זי אַהער, אַהער“...

— ווער שטעהט? וואו שטעהט? וואָס רעדסט דו דאָס, רחל'ע? נשמה מי נע, קום צו מיר, נא דיר אַ האַנד...

— אַי! לאָז מיר, לאָז מיר, סטעמפעניו, לאָזט מיר! איהר זעהט, אָן שטעהט עפּיס אַ ווייס? אַך, ס'איז זי, ס'איז חיה-עטעל! חיה-עטעל! אַי, לאָזט מיר, לאָזט מיר!... מיט וואָס פאַר אַ העזה פּרעג איך אייך... אַ גוטע נאכט! אַ גוטע...

און רחל'ע איז פּערשוואַנדען געוואָרען אינ'ם שאַטען פון די בוימער. סטעמפעניו האָט נאָר געקאָנט זעהן, ווי צוויי עקען פון דער ווייסער שאַל, וואָס האָבען זיך צעלאָזט פונ'ם ווינד, האָבען אויסגעוויזען, ווי צוויי ווייסע פליגעל. אַט אַזוי ווערד אַנטרונען אַ גוטער מלאך, אַט אַזוי ווערד פּערשוואַנדען אַ גוטער חלוּם...

אַ, אידישע טאָכטער! אַט דאָ האָסט דו זיך בעוויזען מיט דיין עהרליכקייט, מיט אינגאנצען דיין ריינקייט. אַ, אידישע פרוי! אַט דאָ האָסט דו זיך בעוויזען מיט דיין גאנצער געמריישאפט, מיט דיין גאנצער איבערגעבענהייט!...

— דו ביזט מיינע, פארשטעהסט דו מיך, הארץ מיינס, ווייל איך בין דיינער אויף תמיד, אויף אייביג, ביז'ן פינסטערען גרוב, ביז'ן קבר אריין בין איך דיינער, לעבען מיינס!

— בנימין האָט אויך אזוי געזאָגט, האָט זיך געשוואָרען — און צום סוף...

— וואָסער בנימין? — האָט זי סטעמפעניו פערוואנדערט אַ פּרעג געטאָהן, געקוקט רחל'ען אין די אויגען אַריין, ווי מע קוקט אויף אַ קליין קינד, ווען עס זאָגט אַ ווילדע נאַרישקייט. — פון וואָס פאַר אַ בנימין רעדסט דו, נשמה מיינע?

— בנימין, חיה-עטעל'ס געשוועסטער-קינד. מיין חבר'טע חיה-עטעל די יתומה האָט געהאַט אַ געשוועסטער-קינד, וואָס האָט גע-הייסען בנימין, האָבען זיי אָפּגערעדט פון לאַנג, אז זיי זאָלען זיך נעמען; ער האָט איהר צוגעזאָגט, געשוואָרען ביי זיינע הייליגע נאָמנות — און צום סוף... אַך, האָט זי געהאַט אַ מיאוס'ען סוף, חיה-עטעל נעבאָך, זי איז שוין לאַנג געשטאַרבען, עליה-השלום, לאַז זי מיר מוחל זיין... נאָר בנימין איז ביי איהר געווען דאָס חיות, זי איז אויסגעגאַנגען נאָך זיינע טריט. זי האָט דאָס מיר אַליין דער-צעהלט... זי שטעהט מיר פאַר די אויגען, און עס ווויזט זיך מיר אויס, אז אַט ויצט זי ביי'ם פענסטער, איך זינג איהר ליעדלעך, און זי וויינט און זאָגט אַלץ: „אי, גלויב זיי ניט, מע טאָר זיי ניט גלויבען, די מאַנסבילען!“...

רחל'ע דערצעהלט פון איהר חבר'טע חיה-עטעל די יתומה, און סטעמפעניו קושט רחל'ען די הענד, גלעט זי, האַלזט זי, קוקט איהר אין די אויגען אַריין — און רחל'ע דערצעהלט אַלץ פון חיה-עטעל'ען, ווי אזוי זי איז שטילערהייד אויסגעגאַנגען, ווי אַ ליכט, נאָך איהר ליעבען טייערען בנימינ'ען...

חיה-עטעל איז שוין געווען פון עטליכע יאָהר טוירט, נאָר רחל'ע האָט זי גוט גערענקט. חיה-עטעל איז איהר אָפטמאָל גע-קומען צו חלום. אַצינד האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אז חיה-עטעל שטעהט פון יענער זייט וואָנער, אָנגעטאָהן אין תכריכים, און קוקט-

— אָט דאָס איז טאָקי די מעשה, — זאָגט יודעל — אַז איהר ווילט ניט גלויבען יענעם. ביי אײך, אַז מע דערזעהט צעהן ערליי געהען זיך צענויף און מע צעטראַגט מיר שיער די קראָם, הייסט דאָס שוין געלייזט געלט, און מע פאַרגינט שוין נישט.

— ווייסט איהר וואָס, רב יודעל? — רופט זיך אַ יונגער מאַן, אַ קאַסאַקער אויף ביידע אויגען. — לאָמיר אַוועקוואַרפֿען דעם יריד, עס איז נאָך דאָ מאַרגען אַ גוטער טאָג, און מע וועט זיך נאָך מיט איהם גוט אָנעסען; לאָמיר בעסער שמועסען פון עפֿיט אַנדערש.

און דער עולם הויבט אָן צו שמועסען וועגען וועלט־זאַכען, ווער גען אתרוגים, וועגען בית־המדרש־ענינים, געוועהנליך, אויך וועגען מלחמה. אַלע רעדען, אַלע רויכערען, דער סאַמאָוואַר זיט און פאַר דעם און די שטוב איז פול מיט רויך. אין אוווען הייצט זיך: עס קאָכט זיך אַ באַרשט מיט געזענע פריידקעס צו דער מלוה־מלכה. — וואו ביזט דו געווען, רחל'ע? — האָט זיך דוואַסי־מלכה געווענדט צו דער שנור.

— אָט דאָ... אויף דער מאַנאַסטירסקער גאַס... — ווי אַזוי איז אין דרויסען? שען? גאָט זאָל העלפֿען, עס זאָל חאָטש האַלטען ביז נאָך אַלע ירידים... וואָס איז דיר, טאָכטער, דער קאַפּ טהוט דיר וועה, וואָס דו ביזט אַזוי בלייך? טאָמער וואָלט דו זיך אַביסעל צוגעלעגט ביי זיך אויפ'ן בעט?

ביי די ווערטער האָבען זיך אַלע אומגערעהט און אַ קוק געטאהן אויף רחל'עס בלייך פנים און האָבען אַלע אין איין קול בע־שלאָסען, אַז זי איז פערטשאַדעט געוואָרען פונ'ם סאַמאָוואַר. רחל'ע איז אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר אַריין זיך צולעגען אויפ'ן בעט, און דאָ האָט דער עולם געמאַכט אַ שמועס וועגען טשאַד, וואָס אַ טשאַד, אַזאָ קלייניגקייט, אַ גאָלע גאַרניט, דאַכט זיך, — וואָס, משטיינט געזאָגט? אַ רויך! — קאָן קוילען אַ מענשען אויף טוידט. און איינער האָט דערצעהלט, אַז ביי זיין זיידען עליו השלום איז אַמאָל שיער דאָס גאַנצע הויזגעזינד פון דער וועלט נישט געגאַנגען

געקומען אהיים, האָט רחל'ע געוואָלט פאַר אַלע אויסזאָגען, אויסשרייען, וואו זי איז געווען און מיט וועמען זי האָט זיך גע-
זעהן. נאָר זי האָט געטראָפּען דאָס גאַנצע הויזגעזינד זיצען אַרום
טיש מיט נאָך עטליכע געסט ביי אַ גרויסען סאַמאָוואַר, פערטיעפט
אין אַ וויכטיגען שמועס פון געשעפט, ווי דער שטייגער איז שבת-
צירנאכטס ביי אידען צענויפקלויבען זיך ערגיץ, און נאָך דעם גאַנ-
צען מעת-לעת, וואָס מע האָט גערוהט, שמועסען אַביסעל וועגען
מסחר, וועגען מאָרגענדיגען יריד, און גלאַט אזוי וועגען וועלט-
זאַכען.

— איך וועל זיך ניט „טאַשען“* — האָט געזאָגט אַ גראָב
אידעל, אַ שניט־קרעמער. — לאָז דאָס געהן אין דער ערד אַריין!
איך בין קלאָר אין די ירידים גאַנץ גענוג! נאָר גרויזאָמע מיט האַרצ-
וועחטיג קאָן מען פון אַזעלכע ירידים האָבען!

— פאַר וואָס? — רופט זיך אַן רוואַסי־מלכה, האַלטענדיג די
הענד צענויפגעלעגט אונטער'ן האַרצען. — איך ווײס ניט פאַר וואָס,
רב יודעל, איהר זענט אזוי ברוגז אויפ'ן יריד? פאַראַכטאָגען האָב
איך ביי אײך געזעהן, קיין עין־הרע, אַ שפע, אויף אַלע אידען גע-
זאָגט געוואָרען! איהר האָט, דאַכט זיך, אַ גאַנצען טאָג געלייזט
געלט?

— ביי דיר הייסט אַלסדינג געלייזט געלט! — האָט זיך אָפּ-
גערופען אײזיק־נפתלי, נישט קוקענדיג אויפ'ן ווייב און וואַרפענ-
דיג אויף ביינדלעך פון די „שטשאַטעס“.

— און איך וואָלט זיך געוואונשען ניט קיין ערגערען יריד, ווי
פאַראַכטאָגען זונטאָג. — האָט זיך אָנגערופען משה־מענדעל, געקוקט
אין די חשבונות אַריין. — וואָס דאַרף מען דאָ לייקענען, פאַר-
שטעה איך ניט?

* „טאַשען“ הייסט אויף קרעמער־לשון — זיך שטעלען אויפ'ן יריד מיט
אַ קראָם.

— אוי, א מכה דער מאמען! — האָט דוואַסימלכה אויסגע-
שריגען און האָט געבראכט אַ קוואַרט וואַסער, אָנגענומען אין מויל
אַרין און בעשפּריצט רחל'ען דאָס פנים, וואָס איז געווען טוידט,
ווי די וואַנד.

— לאָז מען רופען דעם דאָקטאָר! — האָט משה'מענדעל גע-
שריגען ניט מיט זיין קול.

— דעם דאָקטאָר! דעם דאָקטאָר! — האָבען וויעדער אַלע
אידען געשריגען, געקוקט איינער אויפ'ן אנדערען.

— מע באַדאַרף איהר בינדען די הענד מיט אַ פאַטשיילע און
קוועטשען די נאָז!

— די נאָז! די נאָז! — האָבען אַלע אידען געשריגען און גע-
שטאַנען אויף איין אָרט.

— אָט אזוי, דוואַסימלכה, שטאַרקער, שטאַרקער! — האָבען
די געסט אונטערגעגעבען חשק דער בעל-הבית'טע, וואָס האָט גע-
אַרבייט מיט אַלע כלים: געריבען, געקוועטשט, געגאָסען וואַסער
געריסען די אויגען — אזוי לאַנג, ביז מע האָט די פער'חלש'טע
רחל'ע אָפּגעמינטערט און אויפגעזעצט. רחל'ע האָט זיך אַרומגע-
קוקט אויף אַלע זייטען, ווי אַ פערשלאָפענע, און האָט געפרעגט:
„וואו בין איך? עס איז מיר הייס, הייס!“...

— צעגעהט זיך אַביסעל, עולם! צעגעהט זיך! — האָט דוואַ-
סימלכה געזאָגט און האָט משלח געווען דעם גאַנצען עולם אין זאַל
אַרין און איז אַליין מיט משה'מענדל'ען איבערגעבליבען נעבען
רחל'ען, וואָס האָט ניט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג פון משה'מענדל'ען.
— וואָס איז דיר, טאָכטער, געשעהן? — האָט די שוועגער
געפרעגט.

— וואָס איז דיר, רחל'ע? — האָט זי משה'מענדעל געפרעגט,
אָנגעבויגען זיך שטאַרק איבער איהר קאָפּ.

— לאָז די מאַמע אַרויסגעהן פון דאַנען, — האָט איהם רחל'ע
געענטפערט שטילערהייד.

פון א טשאד. דער אנדערער האָט דערצעהלט נאָך אַ שענערע מעשה.
ווי אזוי ביי זיין פעטער האָט זיך דאָס גאַנצע הויזגעזינר שיער
גע'סמ'ט פון אַ מין פיש, וואָס הייסט „מארינקע“, אזוי, אז מע
האָט זיי קוים מציל געווען פונ'ם טוידט. דער דריטער האָט דער-
צעהלט אויך זעהר אַ שענע מעשה פון אַ לץ, פון אַ דאָמאָוויק, פון אַ
עולם-התהו'ניק... אזוי לאַנג, ביז מען איז אַרויף אויף דעם טוידט.

— וואָס מע זאָל ניט רעדען, אויפ'ן טוידט מוז מען דאָך אַרויפ-
קומען! — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— אליהו הנביא, מע דארף אַ קוק טהון, אליהו התשבי, וואָס
טהוט עפּים מיין פלונית'טע? אליהו הגלעדי... — האָט זיך משהי
מענדעל פלוצים שטיל אַ זאָג געטהאָן, צוגעזונגען די אליהו'ס פון
שבת-צורנאכטס. ער איז אויפגעשטאַנען פון טיש און איז גע-
גאַנגען געוואָהר ווערען צו רחל'ען.

XXIV.

רחל'ע קעהרט זיך אום אויפ'ן גלייכען
וועג.

— גוואַלד, אידען, ראטעוועט! — האָט דער עולם דערהערט
אַ קול פונ'ם זייטיגען חדר, און אלע האָבען זיך געלאָזט לויפען
אַהין, אין חדר אריין, וואו רחל'ע איז געלעגען אויסגעצויגען אויפ'ן
בעט, דעם קאָפּ פערוואָרפען אַרויף, און נעבען איהר איז געשטאַ-
נען משה'ס מנדעל האַלכ'טוידט.

— וואָס איז? ווער איז? גע'חלש'ט? וואסער! גיכער!

— וואסער! וואסער! — האָבען אלע אידען געשריגען און
קיינער האָט זיך נישט געריהרט פונ'ם אָרט.

— א שאלה אביסעל? — ענטפערט איהר משה-מענדעל. —
 ביזט ביי מיר איינגעבאקען אין הארצען, ווי א... איך ווייס אליין
 ניט וואָס...

אויף איין אנדער אופן האָט משה-מענדעל ניט געקאָנט אַרויס-
 זאָגען זיין ליעבע צו רחל'ען. נאָר מע מעג איהם גלויבן, אז ער
 האָט עס געמיינט מיט'ן גאנצען הארצען, אזוי ערנסט (און אפשר
 נאָך ערנסטער), ווי דער פיינער בחור, וואָס האָט פיעל מעהר שטאָף
 אויף אַרויסצוגעבן זיינע געפיהלען דורך ווערטער.

נאָר לאָמיר זיי לאָזען, דאָס גליקליכע פאַרפאַלק, אָט דאָ אינ'ם
 האַלב-פינסטערען חדר, וואו אין א יאָהר אַרום נאָך דער חתונה
 האָבען זיי דאָס ערשטע מאָל געהאַט די געלעגנהייט אויסצורעדן
 זיך אביסעל דאָס האַרץ איינער פאַר דעם אנדערען, זיצען ווי די
 טייבעלעך. דאָס, וואָס איז א גאנץ קיילעכיק יאָהר געווען פער-
 באַרגען טיעף אין הארצען, איז פלוצים אַרויסגעשוואומען אַרויף,
 ווי בוימעל אויפ'ן וואַסער.

* * *

אבי רחל'ען איז געוואָרען אביסעל גרינגער, זיצט זיך משה-
 מענדעל נעבען איהר און זינגט זיך שטילערהייט, אונטער דער נאָז,
 די „אליהו'ס“, ווי פריהער:

— אליהו הנביא... אליהו התשבי... אליהו הגלעדי...

און רחל'ע רופט זיך אָן צו איהם:

— איך האָב צו דיר א בקשה, משה-מענדעל, זאָג, איך וועל

ביי דיר פועל'ען, צי ניין?

— דהיינו? וואָסער א בקשה? זאָג, רחל'ע, וועסט אלץ ביי

מיר פועל'ען, אפילו דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל וועסט דו ביי
 מיר פועל'ען.

— גענוג שוין, משה-מענדעל, צו זיצען אויף קעסט. קיין בית-

המדרש'ניק ביזט דו ניט, עטליכע קערבלעך האָבען מיר, דאָנקען

— מאמע, געה, זיי מוחל, ארויס פון דאנען, — האָט איהר משה-מענדעל געזאָגט. ער האָט בעגלייט די מוטער פונ'ם חדר און צוגעגאנגען צוריק צו רחל'עס בעט.

— זאָג מיר, וואָס איז דיר? — האָט זיך צו איהר משה-מענדעל געווענדט דאָס ערשטע מאָל מיט גרויס ליכטשאפט.

— אוי, משה-מענדעל, שווער מיר, אז דו וועסט קיינעם ניט זאָגען... שווער מיר, אז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען... זאָג מיר צו, אז דו וועסט מיר מוחל זיין, וואָס איך האָב זיך אַקעגען דיר... ווען ניט חיה-עטעל, עליה השלום, זאָל מיך דערמאָנען... אַך, ווען ניט חיה-עטעל... אַך, משה-מענדעל, טייערער מיינער!

— באַטראַכט זיך, רחל'ע, וואָס דו זאָגסט. דו רעדסט פון היץ! וואָסער חיה-עטעל?

— מיינע אַ חבר'טע, חיה-עטעל, עליה השלום, חיה-עטעל די יתומה, זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט! זי איז מיר שוין עטליכע מאָל געקומען צו חלום. נאָר היינט, נאָר איצט... אַך, משה-מענדעל, בויג זיך צו מיר צו נאָהענט, נאָהענט... אַזוי... איך האָב מורא... איך האָב חרטה... אוי, איך האָב חרטה!

און רחל'ע האָט זיך וואָס ווייטער אַלס נעהענטער צוגערוקט צו משה-מענדל'ען ביז זי איז אינגאנצען געלעגען ביי איהם אויף די הענד. אין חדר איז געווען פינסטער. נאָר איין ליכטיגער פאס האָט זיך אַריינגעצויגען דורך דער טיר פון זאַל, און רחל'ע מיט משה מענדל'ען האָבען קוים-קוים געקאָנט זעהן איינס דאָס אַנדערע. זייער ערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט, און אַ פייערעל האָט זיך אין זיי אָנגעצונדען, אַט דאָס פייערעל, וואָס איהר קאָנט זעהן נאָר ביי די גליקליכע געליעכטע צום ערשטען מאָל, ווען דאָס האַרץ רעדט, נישט דאָס מויל, ווען מיט די אויגען שמועסט מען זיך דורך, ניט מיט'ן מויל.

— זאָג מיר, משה-מענדעל געטרייחער, בין איך טאָקי ביי דיר אַזוי טייער?

דוואָס־מלכה, מזל־טוב אײַך! אײער שנור — נרנו, מהבתי!...
וואָס שעהמט איהר זיך דאָ אזוי, דוואָס־מלכה? נישקשה, ס'איז
א אירישע זאך...

דוואָס־מלכה שמעלצט זיך פון גרויס פעררגעניגען; זי קוקט
שוין לאַנג דערויף אַרויס.

— נרנו! — זאָגט זי כלומרשט מיט אַ ביווער. — געהט שוין
געהט מיט אײערע קאטאָוועסלעך! מע דאַרף בעסער אַ קוק טהון.
וואָס הערט זיך מיט'ן באָרשט? עפּיס געדויערט ער היינט ביי
איהר מעהר ווי אלע שבת־צורנאַכטס!...

XXV.

אין אַ יאָהר אַרום.

„אַ שטילע וועטשערע!“ — זאָגט דער לעזער, אַפנים, שטאַרק
ניט צופרידען, מחמת ער איז דערצויגען געוואָרען אויף יענע
„העכסט־אינטערעסאַנטע“ ראָמאַנען, וואו מע הענגט זיך און מע
טרינקט זיך, וואו מע סמ'ט זיך און מע שיסט זיך, אָדער וואו פון
אַ מלמד ווערד אַ גראַף, פון אַ דיענסטמיידעל — אַ בת־מלכה, און
פון אַ בעהעלפער — אַ פיפערנאַטער... וואָס זאָל איך טהון, אז ביי
אונז איז נישטאָ קיין גראַפען מיט קיין בת־מלכה'ס? ביי אונז
זענען פאַרהאַן פראָסטע אידען, פראָסטע ווייבלעך, אירישע טעכטער
טער און אירישע כליזמר... נאָר צו וואָס טויג דאָס פערענטפערען
זיך? אַצינד מעג שוין דער לעזער זאָגען וואָס ער וויל; קוים
האָב איך איהם שוין צוגעפיהרט ביז אַהער, וועט ער שוין געהן
מיט מיר ווייטער און וועט וועלען וויסען דעם סוף, וואָס האָט זיך
אויסגעלאָזט מיט רחל'ען? וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט סטעמ־
פעניו'ן?

מיר לאָזען איבער אַ גאַנץ יאָהר (וואָס איז אַ יאָהר אינ'ם מענ־
שענ'ם לעבען?) און מיר קומען צו אײזיק־נפתלי'ן שבת־צורנאַכטס

נאָט, — לאָמיר אַרויספֿאַהרען אין אַ גרויסער שטאָדט אַרײַן, קײן יעהופּעץ. דאָרטען, צווישען מײנע פּרײנד, מײן משפּחה, און מיט דיר — וועט מיר זײן גוט ווי די וועלט. מיר וועלען שוין זײן אַלײן. גענוג שוין עכען קעסט, כלעבען, ס'איז מיר שוין אַזוי נמאס, אַזוי טריף, אַז סע געהט מיר נײט אײן נאָרניט... מיר זענען דאָ צווישען דײניגע עפּים ווי פרעמדע, ווי ווילד־פרעמדע...

משה־מענדעל בלײבט זיצען און בעטראַכט אַביסעל רחל'ען פּערוואַנדערט. נאָכדעם צעשאַקעלט ער זיך, ווי פּריהער, און זינגט זיך ווײטער די אַליהו'ס.

— אָך, זעהר פּײן, איש זעף, פון מײנעטוועגען? אַליהו הנביא... אפילו נאָך־שבת'דיגע וואָך!

— אַלסדינג פיהר איך בײ דיר אױס, משה־מענדעל, אַלס־דינג! — זאָגט צו איהם רחל'ע מיט גרויס לעבשאַפט. — אײַ? מיר וועלען זיך זיצען אַלײן, איך וועל מיר זײן אַ בעל־הבית'טע און וועל דיר אָפּהײטען, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אױג... אַך, משה־מענדעל, ביזט אַזאַ צעטראָגענער, אַז מע הערט פון דיר קײַן מאָל קײן גוט וואָרט! נאָר הײנט ביזט דו עפּים גאָר אַנדערש, גאָר אַנדערש...

— אַליהו הנביא... — זינגט משה־מענדעל שטילערהײר. — אַליהו התשבי... אַליהו הגלעדי...

און דאָרט, אין זאַל, צווישען די מאַנסבילען, געהט אײן אַנדער שמועס: דער עולם פאַלט אױף פּערשיערענע המצאות, פאַר וואָס האָט דאָס אײזיק־נפתל'ס שנור פּלוצים געקאַנט חלש'ען? אײנער זאָגט, אַז דאָס איז פון אַ גוט אױג; דער אַנדערער דרינגט פּער־קעהרט, אַז ס'איז אַ מין ווינטעל געחאַפט; און דער דריטער, אַ בעטאָגטער איד, וואָס האָט שוין אױסגעגעבענע קינדער, זאָגט זיך זײן המצאה:

— פאַלגט זשע מײך, איך האָב אַלײן דריי שניר, בין איך שוין קלאָר אין דעם ענין; איך זאָג אײך, ס'איז „פאַסטעווקעס“. אײ־זיק־נפתלי, גרײט זיך אױף אַ לעקאַך־און־בראָנפּען, אָדער אַ ברית...

וואָל-ציג איז דאָ ביוקר, טאָקי מיט גאָלד גלייך. צוקער, קמח וקלייען איז דאָ גם כן אַ מסחר, עס געהט לאַגראַניצע, און אידען פערדיענען דערביי אַ שטען קערבעל. הכלל, יעהופעץ איז איין ארץ מבורכת, די שטאָדט גופא איז מורא'דיג גרויס, ס'איז כראי זי אַנצוקוקען. עס איז כלל איין אנדער וועלט בפה יעהופעץ, איהר קאָנט בפה בעגעגענען אזא אידען, וואָס איהר וועט אין לעבען ניט זאָגען, אז ס'איז אַ איד. גם איז דאָ אַ מסחר פאָפיער. פה איז אלס-דינג אַ מסחר. און אידען דרעהן זיך דאָ אויף דער בערזע, קויפן און פערקויפן אלערליי אַקציעס, און מעקלערס פערדינען געלד לרוב. גם זוגתי מרת רחל'ע לאָזט אייך אלעמען גריסען גאָר פריינד-ליך. זי שרייבט אייך בעצמה. יעזור השי"ת, מיר זאָלען הערען פון אייך גם כן בשורות טובות — אָמן. גם אודיעכס, אז הקליט, וואָס איך האָב געדונגען, איז אין סאָמע פראָנט באַלעכסנדראָוסקי אול"י צא, און הפדיון איז, ברוך השם, גאָר ניט שלעכט. זוגתי מרת רחל'ע שתהיה האָט זיך שוין אויסגעלערענט די מלאכה און קאָן שוין רעדען עס הקונה. רק על ירדים איינקויפן פאָהר איך בעצמי, איך האָב קרעדיט אצל הסוחרים במאָסקווע ובלאָדז. מיט מאָסקווע איז ניט שלעכט צו האַנדלען, מאָסקווע פערקויפט על סאָוועסט און האָט לייעב אַ אידישען קונה. אפילו אז עס מאַכט זיך איין אָנ-זעץ, האַלט מאָסקווע אונטער און לאָזט ניט פאלען. דירות איז פה ביוקר גדול. פאר צוויי אלקערס מיט אַ קיך צאָהל איך דאָ הונדערט פינף און זיעבעציג רובעל אַ משך, חוץ האַלץ און וואַסער, און דאָ איז אלסדינג טייער מיט גאָלד גלייך. און צום מיינסטענס פערנעמען זיך דאָ אידען מיט מעקלעריי און אידישע מעקלערס זענען בפה פארהאן לרוב, און אַ איד האָט דערפון אַ קערבעל בכבוד. הכלל, יעהופעץ איז אַ מקום פרנסה. געב גאָט געזונד און שטאַר-קייט און צו הערען דאָס נעמליכע פון אייך, ווי עס ווינשט אייך

ממני בנכם דורש שלומכם והצלחתכם כל הימים משה-מענדעל בלא"א מוהר"ר אייזיק-נפתלי ממאָזעפּעווקע.

גריסען לדודי היקר ולדודתי היקרה עכ"ב.

אויף מלכה-מלכה און טרעפן דאָרטען די אייגענע פאַרשווינען, וואָס פאַר אַ יאָהרען, און הערען די זעלבע שמועסען, וואָס פאַר אַ יאָהרען, נישט געמינערט אַ האָר. מע רעדט אזוי לאַנג וועגען ירדה, פרנסה, פדיון, קינדער, — ביז מע קומט אַרויף אויף משה-מענדל'ען מיט רחל'ען, וואָס זיצען איצט אין יעהופּעץ.

— ווייז נאָר אַהער, דוואָס-מלכה, דאָס בריוועל, וואָס די קינדער שרייבען פון יעהופּעץ? — רופט זיך אַן אייזיק-נפתלי צום ווייב. — נאָט, לייענט, רב יודעל.

— לאָז ער לייענען! — זאָגט יודעל, אָנווייזענדיג אויפ'ן קאָסאַקען יונגענמאַן.

דער קאָסאַקער נעמט דאָס בריוועל און לייענט עס, ווי אַ וואָסער:

„שלום וכל טוב סלה לאהובי אבי החכם המפורסם המופלא מופלא מוהר"ר אייזיק-נפתלי ב"ר משה יוסף ז"ל, ולאמי הצנועה החסידה והמפורסמת אשת חיל כאסתר וכאביגיל כש"ת מרת דוואָס-סי-מלכה בת משה-מענדל ז"ל, עם כל ב"ב שלום...

„כזוהר השמש בערפלי חושך בתכלת הרקיע, שם בעליונים בגבהי שחקים מבין מחרכי אור יקרות וקפאון לטוהר...“
— ניין! — שרייען אַלע. — ניין, ניט דאָס! דאָס איז גלאַט אזוי, ווייס איך, מליצה, יונגעלשע זאכען. זייערע נאַרישקייטען! לייענט ווייטער, אויף יענער זייט.

דער קאָסאַקער קעהרט-איבער דאָס בריוועל און לייענט:
„און אודות, וואָס דו פרענסט מיך, אבי היקר, איך זאָל דיר שרייבען מכה פרנסה והמסחרים דפה יעהופּעץ, בין איך דיר מודיע...“

— אָ, אָט דאָס מיינט דער פּסוק! — זאָגט דער עולם צופריע-דען. — לייענט, לייענט ווייטער!

„...בין איך דיר מודיע, אז ביותר נעהט דאָ אַן שניט-סחורה, נם צעלניק, רק צעלניק נישט אזוי, כמו שניט-סחורה. גם באקאליע איז גם כן ניט שלעכט, נישט ערנער ווי אצליכם במאזעפּעווקע.

בלויב אייער גליקווינסענדע און איבערגעבענסטע שוויגע-טאָכ-
טער כ ל ת כ מ ר ה ל".

— נו? — זאָגט בערעל דער גראָבער. — הלואי אויף מיינע קינד-
דער געזאָגט געוואָרען נישט ערגער!

— איהר זינדיגט, דוואָסי-מלכה, איהר זינדיגט! — זאָגט יו-
דעל. — כלעבען, איהר זינדיגט!

— אודא, א דאנק זיין לייעבען נאָמען, וואָס ס'איז זיי, קיין
עין-הרע, גוט. נאָר זי טהוט מיר באַנג — איך קאָן זי ניט פאַר-
געסען, רב יודעל, איך קאָן זי ניט פאַרגעסען!

און דוואָסי-מלכה רעכענט-אויס יודל'ען אלע מעלות פון איהר
שנור מיט אלע איהרע פאָסטעמקעס און בעווייזט איהם, פאַר וואָס
זי קאָן זי נישט פערגעסען. דער גאַנצער עולם רערט, שמועסט
מכח יעהופעץ און מכח יעהופעצער מסחרים. נאָכדעם נעמט מען
צו קאפּעלעך, מע טרינקט לחיים, האַלטענדיג דאָס קעלישעקעל אין
דער האַנד גאַנץ לאַנג, און מע ווינשעוועט איינער דעם אַנדערען
אַלדאָס גוט'ס, און אויף דעם כלל ישראל בשורות טובות מיט
ישועות ונחמות. ביז דער באַרשט קומט אַרויף אויפ'ן טיש און
צעשפּרייט אַ מחיה'דיגען ריח איבער דער גאַנצער שטוב, און דער
עולם ווערט פרייליך. מע פעררעדט זיך און מע פערגעסט זיך אָן
משה'מענדל'ען, מיט רחל'ען, מיט דער שטאָדט יעהופעץ און מיט
אלע מיט איין אַנדער.

XXVI.

ס מ ט ע מ פ ע נ י ו פ ע ר ז ו כ ט ד ע ס א מ ת ' ע ן ט ע ם
פ ו ן ג י ה נ ם .

נאָר איין מענש קאָן ניט פערגעסען די שענע רחל'ע.
דער לעזער שטויסט זיך, אז דאָ שמועסט מען מכח סמטע-
פעניו'ן.

גריסען להנגיד ר' יודעל עכב"ב.
 גריסען להנגיד ר' שמחה הערש עכב"ב.
 גריסען להנגיד ר' דובער עכב"ב.
 גריסען להנגידה מרת סטיסביילע עכב"ב.
 גם בני יוסף נ"י גריסט אייך אלעמען גאָר פריינדליך.

הנ"ל.

„אויך איך לאָז גריסען מיין האַכגעשעצטען שוועהר און מיין
 נער ליבער שוויגערה, לעבט וואָהל! איך מעלד אייך פון מיין
 געזונט, געב גאָט אויף ווייטער ניט ערגער. אויך מיין יוסעלע
 לאָזט אייך גריסען און דאָנקט דער שוויגערה לעבען פאַר'ן העמדעל
 פיעל מאָל. ער זאָגט אייך צו דערפאַר, אז גאָט וועט שענקען דאָס
 לעבען און ער וועט, אם ירצה השם, אין דריי־פיער יאָהר אַרום
 אָנהויבען צו געהן אין חדר, וועט ער, אם ירצה השם, לערנען מיט
 חשק און וועט זיין, אם ירצה השם, איין עהרליכער איד, געב נאָט
 מיט לאַנגע יאָהר, אָמן. שוויגערה לעבען, אויב איהר קאָנט אַצינד
 אויסאַרבייטען פון יוסעלע'ס וועגען אַ יאַרמעלקעלע מיט אַ פאַר שיי-
 בעלעך פון בליטשקע, וואָלט איך אייך זעהר געדאַנקט, מחמת איך
 בין זעהר פערנומען אין געשעפט, און קיין אַס וויל איך ניט צונעמען
 צו יוסעלע'ן, עס איז נישט כדאי. איך האָב נאָר געדונגען אַ מיין-
 דעל און צאָהל איהר פיער קערבלעך אויף מיין גאַנג, וויענט זי מיר
 דאָס קינד און טרייבט די קוה אין טשערעדע — איהר וואָלט גע-
 דאַרפט זעהן וואָס פאַר אַ קוה איך האָב געקויפט! זי גיט גאַנצע
 פיער קוואַרט מילך, זעהר טייערע מילך, און איך האָב, ברוך־השם,
 פון איהר קעז און פוטער. נאָר משה־מענדעל לעבען האָט פלוצים
 פיינט בעקומען מילכיגס. שטראָפט איהם אויס, איך בעט אייך,
 ער היט זיך בלל נישט אָפ! יוסעלע רייסט זיך איצט אויף אַ קול,
 ער וויל נעבאָך עסען, מיר זאָל זיין פאַר איהם! איך שליס מיין
 בריעף און לאָז גריסען אַלע אונזערע פריינד און ליבערע פריינד
 גאָר הערצליך, און בעט אָפשרייבען ענטפער, למען השם, און פער-

נישט געקאנט אַנקוקען פאַר איהר קאַרגשאַפט, פאַר איהר זשערנע-
קייט צום געלד און פאַר אַלע איהרע מיאוסע תנועות.

— כל־זמן ער איז געווען אַ בחור, — האָבען חברה געשמעסט
צווישען זיך, — איז אַ סמאָליער¹ געווען ביי איהם הפקר, און
מע האָט זיך געקאנט אַרום איהם פאַזשיווען, אַמאָל האַפען אויף
אייביג אַ גמילות־חסד אַ סטראָמערעל², צי אַ שפּענערעל³, און
אַמאָל אַזוי אַ מתנה. אַצינד, זינט די מרשעת, ימח־שמה, האָט
איהם צוגענומען צו זיך אין די לאַפקעס אַרײַן, פּגרט ער אַלײַן
נאָך אַ גראַשען, האָטש הענג איהם אויף. ניטאָ אַמאָליגע יאָהרען
מיט די אַמאָליגע וועטשערעס ביי סטעמפעניו⁴, מיט די אַרומפּאָהד
רעכצען! היינט ליג אין דער קרענק, דאָר און קוואַר און ווער גע-
שוואָלען ווי אַ באַרג פאַר הונגער. דאָס גאַנצע יאָהר זײַ אָהן אַ
שטיקעל קרעל⁵ און קוק־ארויס אויפֿן ראש־חודש אלול! זאָלסט
זאָגען, זי זאָל עס פון יוצא וועגען מכבד זײַן אַ נאַש־בראַט מיט אַ
גלעזעל טיי, רופּען אַמאָל פון דרך־ארץ וועגען עסען — עסען זאָלען
ווערעם איהר לייב!

— גלויבט מיר, עס מאַכען זיך איצט אָפט צײַטען, ווען עס
דאָקארעט זיך בעריען⁶, אַז ס'איז אַ שרעק, נאָר זי זאָל מיר אַני-
דערלעגען גאָלד, וואָלט איך ביי אַזאַ שלאַק נישט פאַרווכט קײַן
שטיקעל קרעל.

— ווי אַזוי לעבט ער מיט איהר, מיט אַזאַ יאַשטשערקע, מיט
אַזאַ נבלה? איך וואָלט שוין לאַנג אַזעלכעס גע'סמ'ט אָדער גע-
האַנגען, צו אַלרי שוואַרצע יאָהר, ווי איהר זעהט מיך לעבען!
— אַי, סטעמפעניו, סטעמפעניו, לײַגסט דו נעבאָך אין דער
ערד, ווי אַ באַרג, און באַקסט בײַגעל!⁷

¹ סמאָליער — קערבעל. — ² סטראָמערעל — דרייערעל. — ³ שפּענערעל —
פינפערעל. — ⁴ קרעל — ברויט. — ⁵ דאָקארעט זיך בעריען — עס ווילט זיך
עסען.

יא, מכה סטעמפעניו'ן שמועסט מען. ווער איז אימטשאנד איבערצוגעבען זיינע גרויסע יסורים? ווער קאן פיהלען זיין הארץ און פערשטעהן זיין גרויס פערדראָס?
 „סטייטש, פערדראָס! סטייטש, דאָסאַרע! — טראַכט זיך סטעמפעניו. — אפילו ניט מזכיר געווען, נישט איבערגעקעהרט די צונג, קיין צוויי צעבראָכענע ווערטער נישט אויפגעשריבען, האָטש פון יוצא וועגען: נא, ווייס האָטש, אז איך פאָהר אוועק — פּע, בזיונות!“...

סטעמפעניו'ן האָט זיך נאָך אַזעלכעס קיינמאָל ניט געטראָפּען, האָטש טרעפּען האָבען זיך איהם געטראָפּען פערשיעדענע טרעפּע-נישען, און אַמאָל — נאָך זעהר מיאוסע, מיט אַ בייזען סוף, ווי מיר האָבען שוין אויבען דערמאָנט. נאָר אַזאָ שלאָק, אַזאָ מפּלה, ווי מיט רחל'ען, האָט זיך איהם אפילו ניט גע'חלומ'ט. סטעמפעניו, וואָס איז געווען אַזאָ חשוב ביי'ם רבי'ן אין הויף, אַז אפילו דעם רבינ'ס טעכטער האָבען מיט איהם געטריבען קאטאָוועס, סטעמפעניו, וואָס אפילו די גראַפינע ברעזשעזשקא מיט אַלע „פּאַנעס“ זענען געווען נאָך איהם די כּפּרה, אַרויסגעשיקט נאָך איהם די קארעטע, גערעדט מיט איהם אויף פראַנצויזיש, — הכלל, סטעמפעניו זאָל האָבען אַזאָ נאָז, און נאָך אַזוי מיאוס, פון אַ פשוט איריש ווייבעל!

— זי טהוט מיר האַרציג באַנג! — האָט זיך סטעמפעניו מודה געווען פאַר זיין קאָמפּאַניע כּליזמר. — זי טהוט מיר האַרציג באַנג, אַט דאָס ווייבעל, און איך וואָלט איהר נאָכגעפאָהרען ביז יעהופּעץ, ווען ניט... ווען ניט... — סטעמפעניו קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, און חברה ווייסען שוין, וועמען ער זוכט דאָ מיט די אויגען.

די גאַנצע חברה כּליזמר האָבען לייעב געהאַט סטעמפעניו'ן, ווי דאָס לעבען, און זענען קאָפּאַבל צו געהן פון זיינעטוועגען אין פייער און אין וואַסער. און ווי לייעב זיי האָבען געהאַט סטעמפעניו'ן, אַזוי האָבען זיי פיינט געהאַט פריידל'ען. זיי האָבען זי

— איך וואָלט אַ בעלן זיין וויסען, פריידעלסערדצע, וואָס פראַטעסט דו אזוי? וואָס קאָרגסט דו? די קינדער דייע האָבען דיר באַפאלען?

— קוק איהם נאָר אָן אַביסעל, איך בעט דיר, אַ נעבאָכעל! ער ווייסט נישט, מע דאַרף איהם פיקען די צונג דאַרף מען איהם, איך זאָג דיר! מסתמא טראָג איך דאָך דאָס אָפּ דער מאַמע מיידער, — אַיאָ, סטעמפעניו? אָדער איך עס דאָס אַליין אויף, אזא פּרעסעריי, אַ זויפּעריי, ווי דיין ווייב איז, מע זאָל גאָר באַהיט און באַוואָהרענט ווערען, — אַיאָ, סטעמפעניו? אַנז, קוק מיר גלייך אין די אויגען אַריין, סטעמפעניו, אַיאָ?

— איך זאָג דען, אז דו עסט־אויף? אַררבה, איך זאָג פאַר־קעהרט. איך זאָג...

— דו זאָגסט, דו זאָגסט — איך ווייס וואָס דו זאָגסט! דו האָסט נאָך צו זאָגען, אַיאָ, סטעמפעניו? דו דאַרפסט נאָך האָבען טענות צו גאָט, וואָס האָט דיר צוגעשיקט אזא אויסברענגערין, ווי איך, וואָס איך קאָן דיר מאַכען פון אַ גראַשען צוויי און דיר, אין זינען האָבען טאָג ווי נאַכט, אַררבה, זאָג, וואָס פעהלט דיר, וואָס געהט דיר אָפּ? דו שווייגסט? איך וואָלט נאָר געוואָלט וויסען, וואו וואָלט דו שוין אַצינד אָנגעשפּאַרט מיט דיין פיער דעלע, ווען דו זאָלסט מיך ניט האָבען, סטעמפעניו, פאַר אַ ווייב?

— או — וואָ!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען, אז „או — וואָ!“ עס ווייזט־אויס, אז דו האָסט פאַרגעסען, וואָס פאַר אַ פנים דו האָסט געהאַט צו דער חתונה — אָהן אַ העמד אויפ'ן לייב, קיין גאַנצע פאָר זאָקען, קיין קישעלע, קיין ציכעלע, קיין לייב און לעבען, און פאַרדיענט האָסט דו שטיקער גאָלד — וואו איז דאָס אַהינגעקומען?

— אַט פליה איך דיר אָפּגעבען דין וחשבון פון מיינע פאַר־דיענסטען בחור'ווייז.

— אַ! אַט דאָס איז דאָך די מעשה מיט דיר, סטעמפעניו! דו קאָנסט ניט ליידען, אז מע זאָגט דיר דעם ריינעם אמת, און

אַט אזוי שמועסען זיך אויס וועגען סטעמפעניו'ן זיין קאָמ-
פאניע כליזמר, וואָס זעהען זיינע צרות, פיהלען זיינע וועהטיגען,
האַטש ער רעדט מיט זיי ניט וועגען דעם.

אז פריידעל איז אין מאַרק, אָדער זי איז פערנומען מיט איהרע
משכונות און מיט איהרע קונים, איז נאָך ווי עס איז: סטעמפעניו
איז מכבד די חברה מיט פאפיראַסען, מע ויצט, מע לצ'עוועט, מע
דערזעהלט מעשיות פון אַמאָל און מע רייבט די פאפיראַסען אויף
וואָס די וועלט שטעהט. נאָר אַט קומט-אַריין פריידעל, ווערד
אַלעמען קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און חברה הויבט זיך אָן
אַרויסרוקען איינציגווייז.

— זעהט נאָר זעהט, ווי מע האָט דאָ אָנגעקורעט, ווי אין אַ
קרעטשמע! — זאָגט פריידעל, שמאַרענדיג מיט דער נאָז און קו-
קענדיג אויף דעם פעקעל טאַבאַק, וואָס טאַגט שוין. — נאָר גע-
רויכערט, נאָר געקורעט און גענוג! עס טהוט מיר שוין וועה מיין
קאָפּ פון אייערע ציגאַרען, איהר וועט מיר קראַנק מאַכען! דו
מיינסט, סטעמפעניו, ס'איז אַ מעלע, וואָס דו רויכערסט אזוי פיעל?
פאָלג מיר, סטעמפעניו, הער-אויף צו רויכערען, נשמה מיינע! גלויב
מיר, עס שאַרט דיר צום געזונט.

— וואָס טויג דיר, פריידעל, געזונט-געשמונט? זאָג בעסער,
אז דו זשאַלעוועסט מיר אַ גילדען אויף פאפיראַסען — און גענוג.
צו וואָס טויג דיר אַנשטעלען?

— וואָס זאָגסט דו אויף זיין טאַטען? נאָ דיר גאָר אַנשטע-
לען! איך מיינ זיין טובה, און ער קומט דיר מיט זיינע אַנשטעלען!
נאָ דיר נאָך, טאַמער איז קאַרג צום שענעם פריהמאַרגען, וואָס איך
האָב היינט געהאַט, זיך אָנגעהאַריקעט, אויסגעקאַכט דאָס וואַסער,
אַפגעגעסען דאָס האַרץ, נישט געלייזט אַ גראַשען, און דערצו נאָך
געוידעלט געוואָרען. ווי אַ דיענסט, ערגער ווי אַ דיענסט, געשוואַרצט
דאָס פנים, נעמאכט מיט בלאָטע גלייך — און סחורה ליגט און
פּוילט...

אָנגעוואָרען אויף אייביג, אויף אייביג! פיעל פערשיעדענע פאר-
שוניען רופט איהם ארויס דאָס געזאָג פון זיין פיעדעלע; פיעל
שענע, ליכטיגע, פרייליכע בילדער פון אַמאָל שטעלען זיך איהם
פאַר, ווען ער הויבט-אָן צו שפיעלען; זיי בעווייזען זיך — און
אנטלויפן!...

צווישען די אַלע אַמאָליגע בילדער דיהרט איהם אָן מעהר פון
אַלע איין בילד, וואָס ער קאָן נאָר נישט פערגעסען: דאָס שענע
ליעבע בילד פון רחל'ען מיט איהר ליכטיג פנים, מיט איהרע בלויע
אויגען, מיט די לאַנגע ברעמען, מיט איהר ווייסען האַלז און מיט
איהר זיס, גוט שמייכלע, פאַר וועלכעס ער איז גרייט אַלץ, אַלץ
אָועקצוגעבען!

סטעמפעניו שפיעלט און שפיעלט; ער שפיעלט לאַנג, כדי
דער שאַטען פון רחל'ען זאָל ניט פערשוואַנדען ווערען, ווי תמיד.
ער וויל האַטש זעהן איהר שאַטען. די מחשבה אַפילו וועגען רחל'ען
איז ביי איהם טייער, זעהר טייער.

* * *

אין יענער צייט האָט סטעמפעניו געשפיעלט אַזוי, ווי ער האָט
נאָך קיינמאָל נישט געשפיעלט. אין יענער צייט, קאָן מע זאָגען,
האָט ער געגרויכט אין זיין שפיעלען ביז דער העכסטער מדרגה.
ווער עס האָט איהם אין יענער צייט נישט געהערט שפיעלען, דער
האָט נאָך קיין גוטס נישט געהערט.

אַזוי קוועלען מיר אָן, ווען דאָס פויגעלע זינגט זיך אין שטיי-
געלע: עס הלומ'ט זיך דעם פויגעלע גרינע בלעטלעך, בליהענדיגע
קווייטען, פרייע לופט, אַ פרייע וועלט, איין אָפענע וועלט, אַ גרויסע
ברייטע וועלט, און עס בעקומט חשק צו זינגען, אויסצוגיסען דאָס
ביטערע האַרץ — און עס זינגט, עס וויינט, עס צעגיסט זיך! און
מיר קוועלען-אָן, קלויבען דערפון תענוג, האַבען אמת פערגעניגען.
— זי טהוט מיר האַרציג באַנג! — זאָגט סטעמפעניו צום הונד-
דערטען מאָל פאַר זיין קאָמפאָניע בלייזמר. — איך בענג נאָך איהר

האָסט נאָך טענות צו יענעם, דערפאַר, וואָס יענער שלאָגט זיך קאָפּ אין וואַנט פאַר דיר, האָרעוועט, קריכט אין דער ערד, פאַרגינט זיך גיט קיין שטיקעל ברויט אויף צו עסען, פאַראומערט זיך דאָס לעבען, און אַלץ צוליעב וועמען? צוליעב איהם! אַלץ פון זיינעטוועגען, טאָמער ווייסט דו, פאַר וואָסערע מעשים טובים? ער וועט מסתמא שטעלען אַ גילדענע מצבה נאָך מיין קאָפּ — אז אַך און וועה איז מיר...

— וואָס האָב איך דיר געטהאָן? און ווער טשעפעט דיר?
 — וואָס זאָלסט דו מיר טהון? האָסט מיר גענוג געטהאָן!
 האָסט מיר פאַרוויסט מיין וועלט! האָסט גענומען אַ יונג קינד, אַ מיידעל אַ ניונקעלע, און האָסט מיט דיין צינגעלע מיך איבער-גערעדט, צוגעזאָגט גאָלדענע בערג, אָפגעליגנערט פונ'ם קאָפּ ביז די פיס. וואָס וואָלט מיר שלעכט געווען, איך זאָל דיר נישט געווען קענען? איך וואָלט מיר אָפגעזוכט מיין גלייכען און וואָלט נישט געווען סטעמפעניו'ס ווייב — אַ גליק האָט מיך געטראָפּען!
 — נו, אפשר האָסט דו חרטה אויפ'ן שידוך, פריידעל? ס'איז דאָ אַ רב אין מאַזעפּעווקע, און אַ טיך, און מע קאָן שרייבען גט...
 — אַזאַ? אָט דאָס איז דיין מיין? קוים אַ מאָל זיך אויס-געקוועטשט! דו מיינסט, איך ווייס נישט, אז דו קוקסט דערויף אַרויס? דו ווילסט פון מיר פטור ווערען! איך ווייס, סטעמפעניו, איך ווייס, מיך וועסט דו נישט נאַרען! איך בין דיר גרויס אין די אויגען! נאָר פאַר וואָס קומט דאָס מיר, סטעמפעניו? איך פרעג דיר, אַדרבה, זאָג מיר, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? לאָס איך אויך וויסען!

— עט! — ענטפערט איהר סטעמפעניו, טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, געהט-אָוועק צו זיך אין חדר אַריין און נעמט זיך אַראָפּ דאָס פיעדעלע פון דער וואַנד.

דאָס פיעדעלע — דאָס איז אינגאנצען זיין טרייסט, זיין איינ-ציגער חבר אויף דער וועלט. מיט'ן פיעדעלע קאָן ער פערגעסען זיינע יסורים, דערמאנען זיין יוגענד, זיין פרייהייט, וואָס ער האָט

— ס'איז נישט דיין עסק! — זאגט צו איהם פריידעל. — דו האָב נאָר קיין יסורים ניט. איך וועל מיין מאמען דיין ירושה ניט אוועקגעבען. זיי רוהיג, סטעמפעניו!

— אַ שענער געניידעם! — זאגט די שוויגעער פון איהר זייט מיט אַ שטאָך. — איין אַכס האָט אַ לאנגע צונג און קאָן קיין שופּר ניט בלאָזען! ביי לייטען אַ שוויגעער האָט כבוד גלייך ווי איין אייגענע מאמע. ער זעהט, דאכט זיך, גאנץ גוט, וואָס פאַר אַ כבוד איך האָב פון מיין טעכטערעל, ווי זאָגט מען: שנייך די נאָז און שמיר דאָס פנים, — און ער זאָל עס איהר אפילו איבערקעהרען די צונג. אויך מיר אַ מאַן, משטיינס געזאָגט, אבי גערימפעלט אויפ'ן פיעדעל. איך פאַרשטעה דאָס גאָר ניט, ווי אזוי ווערר דאָס איהם ניט נמאס, טאַטעניו! וואָס מיין טאָכטער נעמט זיך אזוי איבער — ווייס איך ניט: אַז דאָס מוז געהט, קעלבט זיך איין אַכס אויך. מע האָט שוין געזעהן אזעלכע בריות, ווי דו! דיין שוועהר איז אַמאָל געווען אזאַ שענער פיעדלער, ווי דו, נאָר גאָר ניט, ווי זאָגט מען: אַ נייער בעזעם קעהרט ריין. צו אַלס דינג דאַרף מען האָבען מויל, און אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם. ברוגז, סטעמפעניו, דאַרפסט דו אויף מיר ניט זיין, וואָס איך זאָג דיר דעם ריינעם אמת, און האָטש יעדער הונט איז אַודאי אַ בעל־הבית אויף זיין שוועל, נאָר קיין פרעמדע בין איך דיר ניט, פאַרט אַ שוויגעער, און אַז מע שפיעלט זיך מיט דער קאץ, נעמט מען פאַר ליעב איהר קראַץ...

און צפורה שיט מיט ווערטלעך, ווי פון אַ זאק, ווי איהר שטייגער איז, אַז זי צערעדט זיך. נאָר סטעמפעניו הערט נישט אויס ביז'ן סוף: ער נעמט זיך צו דער פיעדעל, ווי תמיד, ווי אלע מאָל, ווען ס'איז איהם שוין גוט אָנגעזאָלעט אויפ'ן האַרצען — און דעמאָלט פערגעסט ער דאָס ווייב מיט דער שוויגעער מיט אלע צרות. און עס שטעלט זיך איהם פאַר אַלץ יענע רחל'ע מיט די בלויע אויגען...

באמת, ווי נאך איין אייגענער. איך וואָלט איהר נאָכגעפאָהרען
ביז יעהופעץ, ווען ניט...

און סטעמפעניו קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען און דערזעהט
פריידל'ען, ווי זי שטעהט און טענה'ט איבער אַ קונה'טע פון קא-
רעלען, פון זיידענע טיכלעך און פון בליטשקע...

אונזער פריידעל האָט ביסלעכווייז איינגעפיהרט אַ גאנצע קראָם
ביי זיך אין שטוב און איז געוואָרען אַ רעכטע סוחר'טע, גלייך מיט
אַלע מאַזעפעווקער קרעמערקעס.

גאַנץ אָפטליך קומט צו איהר צו-גאָסט איהר מוטער, צפורה
די גראָבע. זי זאָגט, אז ישעיה'קע בענגט זעהר נאָך דער טאָכטער
און שיקט זי געוואָהר ווערען, וואָס פריידעל מאַכט. נאָר פריידעל
ווייסט, אז ס'איז אַ ליגען; זי ווייסט גאַנץ גוט, אז די מאַמע איז
זשערנע אין דער היים אַ שטיקעל ברויט, קומט זי אַהער אַביסעל
זיך אָפּפאַסטען און מאַכט זיך דאָ גאָר אַ גאנצען קימפעט.

— ווייסט דו וואָס, טאָכטער? מאַך אַזעלכע פוטערבולקעס,
ווי איך פלעג אַמאָל מאַכען, געפלאָכטענע און גוט אויסגעטריקענט.
דאָס מיט ציקאָריע איז זעהר געזונט, און ווער עס קאָן פאַרדייען
מיט אַ סך פוטער — איז גאָר גוט. און אויף אָנבייסען היים צו-
פרעגלען די פלאָסטערען פון די גענוז מיט אַ ציבעלקע. דער טאַטע,
אויב דו גערענקסט, האָט דאָס לייעב פון תמיד אָן. געזונט, טאָכ-
טער, זאָל מען זוכען אין שיסעל...

און צפורה בעלעקט זיך אַזש און טראַכט-צו אַלע טאָג אַ נייעם
אָנבייסען מיט אַ נייעם וואַרמעס מיט אַ מיטאָג און מיט אַ ווער-
טשערע, — און מע קאָן נישט זאָגען, אז פריידעל איז דערפון
שטאַרק צופריעדען. די ערשטע וואָך טראַגט זי דאָס ווי עס איז
איבער, נאָר אויף דער אַנדערער וואָך הויבט זי זיך אָן צו בלאָזען
אויף דער מאַמע'ן, די מאַמע — אויף איהר, ביז מע צעאָמפערט
זיך און מע לאָזט-אויס דעם גאנצען כעס צו סטעמפעניו'ן, וואָס
ווייל זיך אַריינמישען און מאַכען שלום צווישען ווייב מיט דער
שוויגער.

„זי טהוט מיר הארציג, הארצעדיג באנג!“ — טראכט זיך
 סטעמפעניו און קלערט אלץ תחבולות, ווי ארום קומט מען צו
 איהר, ווי אזוי און וואו קאן מען זי זעהן נאך א מאָל...
 פוסטע מחשבות! ער ווייסט ניט, אז זיין ליעדעל האָט ער
 שוין אָט באַלד־באַלד אָפּגעזונגען, אז זיין וועלטעל האָט ער שוין
 במעט אָפּגעקומען: ער זעהט ניט, ווי זיינע שענע שוואַרצע לאַ-
 קענס ווערען וואָס ווייטער שיטערער, ווי זיינע פייערדיגע אויגען
 ווערען־אָן ביסלעכווייז דעם גלאַנץ, אזוי ווי אויף זיין ווייסען
 שטערן לעגען זיך שוין קנייטשען.

נאָרישער גבור! פּערגעס זיך נישט, זעה, ווי ביי דער זייט
 שטעהט דיין דלילה, דיין ווייב פריידעל. די דאָזיגע דלילה האָט
 דיך פּערוויעגט, פּערשלאַפּערט ביי זיך אויפ'ן שויס, שטילערהייך
 אָפּגעשוירען דייןע לאַנגע האָר און צוגענומען ביי דיר דעם כח,
 אינגאנצען דיין כח, ווי יענע דלילה ביי שמשון הגבור... דיר איז
 געבליבען איצטער איין טרייסט אויף דער וועלט — די פיעדעל.
 שפּיעל, סטעמפעניו, שפּיעל אויפ'ן פיעדעל! שפּיעל, און מיר
 וועלען האָרבען...

